

60998, 2

**BELGISCHE KAMER VAN  
VOLKSVERTEGENWOORDIGERS**

25 januari 2017

**WETSVOORSTEL**

**tot wijziging van het Burgerlijk  
Wetboek wat de erfenissen en de  
giften betreft en tot wijziging van  
diverse andere bepalingen ter zake**

(ingediend door mevrouw Carina Van Cauter  
en Sonja Becq, de heer Philippe Goffin  
en mevrouw Sarah Smeyers)

**CHAMBRE DES REPRÉSENTANTS  
DE BELGIQUE**

25 janvier 2017

**PROPOSITION DE LOI**

**modifiant le Code civil en ce  
qui concerne les successions et les  
libéralités et modifiant diverses autres  
dispositions en cette matière**

(déposée par Mmes Carina Van Cauter  
et Sonja Becq, M. Philippe Goffin  
et Mme Sarah Smeyers)

**SAMENVATTING**

*Het erfrecht is aan herziening toe. De huidige regels steunen grotendeels op het maatschappijmodel ten tijde van de invoering van het Burgerlijk Wetboek, dat sindsdien echter sterk is geëvolueerd.*

*De hervorming van het erfrecht is opgebouwd rond de volgende krachtlijnen:*

*1. De wijziging van de regels met betrekking tot de erfrechtelijke reserve*

*— De globale reserve van de afstammelingen wordt herleid tot ½. De erflater krijgt meer beschikingsvrijheid om hem toe te laten om rekening te houden de eigenheid van zijn gezinssituatie (bv. ongehuwde partner, stiefkinderen, een kind dat bijzondere zorgen nodig heeft, etc.).*

**RÉSUMÉ**

*Cette proposition de loi vise à réformer le droit successoral. Les règles actuelles s'appuient en grande partie sur le modèle de société tel qu'il existait au moment de l'introduction du Code civil, qui a toutefois fortement évolué depuis.*

*La réforme du droit successoral est fondée sur les lignes de force suivantes:*

*1. La modification des règles relatives à la réserve héréditaire*

*— La réserve globale des descendants est ramenée à ½. Le testateur reçoit plus de liberté de disposition pour l'autoriser à tenir compte de la spécificité de sa situation familiale (p. ex. partenaire non marié, beaux-enfants, un enfant qui a des besoins de soins particuliers, etc.).*

|              |   |                                                                         |
|--------------|---|-------------------------------------------------------------------------|
| N-VA         | : | Nieuw-Vlaamse Alliantie                                                 |
| PS           | : | Parti Socialiste                                                        |
| MR           | : | Mouvement Réformateur                                                   |
| CD&V         | : | Christen-Democratisch en Vlaams                                         |
| Open Vld     | : | Open Vlaamse liberalen en democraten                                    |
| sp.a         | : | socialistische partij anders                                            |
| Ecolo-Groen  | : | Ecologistes Confédérés pour l'organisation de luttes originales – Groen |
| cdH          | : | centre démocrate Humaniste                                              |
| VB           | : | Vlaams Belang                                                           |
| PTB-GO!      | : | Parti du Travail de Belgique – Gauche d'Ouverture                       |
| DéFI         | : | Démocrate Fédéraliste Indépendant                                       |
| PP           | : | Parti Populaire                                                         |
| Vuye&Wouters | : | Vuye&Wouters                                                            |

*Afkortingen bij de nummering van de publicaties:*

|                  |                                                                                                                                           |
|------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| DOC 54 0000/000: | Parlementair document van de 54 <sup>e</sup> zittingsperiode + basisnummer en volgnummer                                                  |
| QRVA:            | Schriftelijke Vragen en Antwoorden                                                                                                        |
| CRIV:            | Voorlopige versie van het Integraal Verslag                                                                                               |
| CRABV:           | Beknopt Verslag                                                                                                                           |
| CRIV:            | Integraal Verslag, met links het definitieve integraal verslag en rechts het vertaald beknopt verslag van de toespraken (met de bijlagen) |
| PLEN:            | Plenum                                                                                                                                    |
| COM:             | Commissievergadering                                                                                                                      |
| MOT:             | Moties tot besluit van interpellaties (beigekleurig papier)                                                                               |

*Abréviations dans la numérotation des publications:*

|                  |                                                                                                                                                       |
|------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| DOC 54 0000/000: | Document parlementaire de la 54 <sup>e</sup> législature, suivi du n° de base et du n° consécutif                                                     |
| QRVA:            | Questions et Réponses écrites                                                                                                                         |
| CRIV:            | Version Provisoire du Compte Rendu intégral                                                                                                           |
| CRABV:           | Compte Rendu Analytique                                                                                                                               |
| CRIV:            | Compte Rendu Intégral, avec, à gauche, le compte rendu intégral et, à droite, le compte rendu analytique traduit des interventions (avec les annexes) |
| PLEN:            | Séance plénière                                                                                                                                       |
| COM:             | Réunion de commission                                                                                                                                 |
| MOT:             | Motions déposées en conclusion d'interpellations (papier beige)                                                                                       |

*Officiële publicaties, uitgegeven door de Kamer van volksvertegenwoordigers*

Bestellingen:  
Natieplein 2  
1008 Brussel  
Tel. : 02/ 549 81 60  
Fax : 02/549 82 74  
www.dekamer.be  
e-mail : publicaties@dekamer.be

De publicaties worden uitsluitend gedrukt op FSC gecertificeerd papier

*Publications officielles éditées par la Chambre des représentants*

Commandes:  
Place de la Nation 2  
1008 Bruxelles  
Tél. : 02/ 549 81 60  
Fax : 02/549 82 74  
www.lachambre.be  
courriel : publications@lachambre.be

Les publications sont imprimées exclusivement sur du papier certifié FSC

— De reserve van de ascendenten wordt vervangen door een onderhoudsvordering lastens de nalatenschap in geval van behoefte.

— De reserve in natura wordt vervangen door een reserve in waarde. De reserve in natura zorgde voor veel moeilijkheden en rechtsonzekerheid, in het bijzonder omdat reservataire erfgenamen de terugkeer van geschonken goederen in natura naar de nalatenschap konden vorderen ('inkorting'), wanneer hun reserve door die schenkingen was aangetast. Mede in het licht van rechtsvergelijkende tendensen wordt daarom een reserve in waarde ingevoerd. Reservataire erfgenamen zullen voortaan dus enkel de waarde kunnen opeisen van de schenkingen die hun reserve aantasten, maar niet de geschonken goederen zelf.

— De waardering van schenkingen met het oog op de inkorting gebeurt voortaan op basis van de intrinsieke waarde van de geschonken goederen op de dag van de schenking, maar geïndexeerd tot de dag van het overlijden. Voorheen werd de waarde op het ogenblik van het overlijden als ijkpunt genomen. Er wordt zo eenvormigheid bereikt met de waardering van schenkingen met het oog op de inbreng.

## 2. De wijziging van de regels met betrekking tot de inbreng van giften

— Het wettelijk vermoeden van inbreng wordt behouden voor afstammelingen.

— Het wettelijk vermoeden van inbreng wordt vervangen door een vermoeden van vrijstelling van inbreng voor andere erfgenamen. Een erflater die een gift heeft gedaan aan een ascendent of een zijverwant, wordt niet vermoed om zijn erfgenamen gelijk te willen behandelen.

— De inbreng van giften gebeurt voortaan in waarde, op basis van de intrinsieke waarde van de geschonken goederen op de dag van de schenking, maar geïndexeerd tot de dag van het overlijden. Het huidige recht maakt een onderscheid naar gelang de aard van het geschonken goed: de inbreng van onroerende goederen gebeurt in de regel in natura volgens de waarde op datum van de verdeling, terwijl de inbreng van roerende goederen in principe gebeurt door mindere ontvangst (dus in waarde) volgens de waarde op het ogenblik van de schenking. Dit onderscheid zorgde voor veel problemen in de praktijk. Daarom stelt de hervorming een uniforme waardering van giften voor, voor de inbreng en de inkorting.

— La réserve des ascendants est remplacée par une créance alimentaire à charge de la succession en cas de besoin.

— La réserve en nature est remplacée par une réserve en valeur. La réserve en nature entraînait beaucoup de difficultés et d'insécurité juridique, en particulier parce que les héritiers réservataires pouvaient exiger le retour en nature des biens donnés dans la succession ('réduction'), lorsque leur réserve était entamée par ces donations. À la lumière également des tendances en droit comparé, une réserve en valeur est donc instaurée. Les héritiers réservataires ne pourront donc désormais exiger que la valeur des donations qui entament leur réserve, mais non les biens donnés eux-mêmes.

— La valorisation des donations en vue de la réduction est réalisée désormais sur base de la valeur intrinsèque des biens donnés au jour de la donation, mais indexée au jour du décès. Auparavant, la valeur au moment du décès était prise comme point de référence. Une uniformité est ainsi atteinte avec la valorisation des donations en vue du rapport (voir ci-dessous).

## 2. La modification des règles relatives au rapport des libéralités

— La présomption légale de rapport est maintenue pour les descendants.

— La présomption légale de rapport est remplacée par une présomption de dispense de rapport pour les autres héritiers. Un testateur qui a fait une libéralité à un ascendant ou à un collatéral n'est pas présumé vouloir traiter ses héritiers de manière égale.

— Le rapport des libéralités se réalise désormais en valeur, sur base de la valeur intrinsèque des biens donnés au jour de la donation mais indexée jusqu'au jour du décès. Le droit actuel fait une distinction selon la nature du bien donné: le rapport des biens immobiliers se réalise en principe en nature selon la valeur au jour du partage, alors que le rapport de biens mobiliers se réalise en principe en moins prenant (donc en valeur) selon la valeur au moment de la donation. Cette distinction entraîne beaucoup de problèmes dans la pratique. La réforme propose donc une valorisation uniforme des libéralités, pour le rapport et pour la réduction.

### 3. De aanpassing van de regels met betrekking tot de verdeling

— De hervorming wijzigt niets essentieels aan de inhoud van de bepalingen inzake de verdeling, maar stelt een andere organisatie van deze afdeling van het Burgerlijk Wetboek voor. Deze nieuwe voorstelling is noodzakelijk, aangezien de bestaande artikelen onvoldoende in overeenstemming waren met bepaalde bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek.

— Ten gronde, voert dit wetgevend initiatief toch een nieuw artikel in, inzake de inbreng van schulden. Het Burgerlijk Wetboek vermeldde slechts het principe van deze inbreng, maar zei niets over de modaliteiten.

### 4. De versoepeling van het huidige verbod op overeenkomsten over niet-opengevallen nalatenschappen

— Het huidige verbod op erfovereenkomsten wordt verduidelijkt en versoepeld. Enerzijds wordt de draagwijdte ervan in de wet omschreven, zodat een aantal betwiste gevallen worden opgelost. Anderzijds worden de wettelijk toegelaten erfovereenkomsten uitgebreid.

— Een belangrijke vernieuwing betreft de invoering van een globale erfovereenkomst tussen de ouders en hun kinderen. De globale erfovereenkomst biedt ouders de mogelijkheid om reeds vóór hun overlijden samen met hun kinderen op bindende wijze de toewijzing en verdeling van hun nalatenschap te regelen. Deze hervorming biedt de ouders gemoedsrust, creëert de mogelijkheid om een regeling op maat van de concrete gezinssituatie te treffen en vermijdt conflicten tussen de kinderen na het overlijden van de ouders.

### 5. De herdefiniëring van het evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen

— Ter compensatie van de beperking van de globale reserve van de afstammelingen tot  $\frac{1}{2}$ , wordt een correctie in de wet ingeschreven die toelaat dat kinderen hun erfdeel zoveel als mogelijk onbezwaard met vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot of wettelijk samenwonende zouden ontvangen. Deze wijziging kadert in het streven naar een evenwichtige belangenafweging tussen kinderen en langstlevende echtgenoot die samen tot de nalatenschap van de eerststervende zijn geroepen.

### 3. L'adaptation des règles relatives au partage

— La réforme ne modifie rien d'essentiel au contenu des dispositions relatives au partage, mais elle propose une autre organisation de cette section du Code civil. Ce nouvel aménagement est nécessaire, vu que les articles existants n'étaient pas suffisamment en concordance avec certaines dispositions du Code judiciaire.

— Sur le fond, la présente initiative législative introduit quand même un nouvel article, qui est relatif au rapport des dettes. Le Code civil mentionnait simplement le principe de ce rapport, mais ne disait rien de ses modalités.

### 4. L'assouplissement de l'interdiction actuelle des pactes sur successions futures

— L'interdiction actuelle des pactes successoraux est clarifiée et assouplie. D'une part, sa portée est décrite dans la loi, de sorte qu'un certain nombre de cas controversés soient solutionnés. D'autre part, les pactes successoraux autorisés légalement sont étendus.

— Une innovation importante concerne l'introduction d'un pacte successoral global entre les parents et leurs enfants. Le pacte successoral global offre aux parents la possibilité de régler de manière contraignante, dès avant leur décès et avec leurs enfants, l'attribution et le partage de leur succession. Cette réforme offre aux parents la sérénité, elle crée la possibilité d'atteindre un règlement sur mesure de la situation familiale concrète et elle évite les conflits entre les enfants après le décès des parents.

### 5. La redéfinition de l'équilibre entre le conjoint survivant et les enfants

— En compensation de la limitation de la réserve globale des descendants à  $\frac{1}{2}$ , une correction est inscrite dans la loi afin d'autoriser les enfants à recevoir autant que possible leur part héréditaire non grevée de l'usufruit du conjoint survivant ou du cohabitant légal. Cette modification s'inscrit dans la recherche d'une mise en balance équilibrée d'intérêts entre les enfants et le conjoint survivant qui sont appelés ensemble à la succession de l'époux prédécédé.

## TOELICHTING

DAMES EN HEREN,

### INLEIDING

Het erfrecht is aan herziening toe. De huidige regels steunen grotendeels op het maatschappijmodel ten tijde van de invoering van het Burgerlijk Wetboek, dat sindsdien echter sterk is geëvolueerd.

Het klassieke gezin van gehuwde ouders met kinderen wordt steeds minder de norm. Meer en meer partners huwen niet en wonen wettelijk of feitelijk samen. Ook de toename van het aantal hersamengestelde gezinnen zorgt voor nieuwe uitdagingen met betrekking tot de verhouding tussen stiefkinderen, gemeenschappelijke kinderen, halfbroers en -zussen en de stiefouders. De complexiteit van de maatschappelijke realiteit noopt tot een flexibilisering van het erfrecht, die toelaat om in te spelen op de veelheid aan familievormen. Bij veel burgers leeft de wens tot meer autonomie, zodat men een erfrecht “op maat” kan uitwerken, aangepast aan de eigen specifieke situatie.

De beschikkingsvrijheid van de erflater wordt in evenwicht gehouden door een wettelijk gewaarborgde solidariteit binnen de familie. Familiale banden met verdere verwanten hebben aan belang ingeboet, waardoor de focus ligt op het kerngezin: de erflater, de langstlevende echtgenoot en de kinderen. Vanuit de vaststelling dat het huidige erfrecht van de langstlevende echtgenoot en de (stief)kinderen in nieuw samengestelde gezinnen nu vaak een bron van conflicten is, rijst wel de vraag hoe hier tot een grotere symbiose kan worden gekomen.

Daarnaast zorgt de hogere levensverwachting ervoor dat men doorgaans pas erft in een latere fase van het leven. Zo zijn de kinderen van de erflater vaak zelf reeds kapitaalkrachtig op dat ogenblik. Een deel van de burgers wenst daarom om het erfdeel van de kinderen te kunnen doen toekomen aan de kleinkinderen. De wetgever creëerde reeds eerder de mogelijkheid om de plaats te vervullen van een persoon die de nalatenschap heeft verworpen, zodat een kind de nalatenschap van zijn ouder kan verwerpen ten gunste van zijn eigen kind. De vraag naar bijkomende mogelijkheden in dit verband blijft evenwel bestaan.

Ook op technisch vlak dringt een hervorming van het erfrecht zich op. Het erfrecht is onvermijdelijk een technische materie, maar voor sommige aspecten is de regeling onnodig complex. Bovendien houdt het huidige erfrecht vast aan een aantal principes die vandaag niet meer bij de tijd zijn. Buitenlandse voorbeelden en

## DÉVELOPPEMENTS

MESDAMES, MESSIEURS,

### INTRODUCTION

Les règles actuelles s'appuient en grande partie sur le modèle de société tel qu'il existait au moment de l'introduction du Code civil, qui a toutefois fortement évolué depuis.

La famille classique des parents mariés avec enfants est de moins en moins la norme. Un nombre de plus en plus important de partenaires ne se marient pas et cohabitent légalement ou de fait. L'augmentation du nombre de familles recomposées est également source de nouveaux défis dans les rapports entre beaux-enfants, enfants communs, demi-frères et demi-sœurs et beaux-parents. La complexité de la réalité sociale impose une flexibilisation du droit successoral permettant d'anticiper la multitude de modèles familiaux. Un grand nombre de citoyens souhaitent davantage d'autonomie, de sorte que l'on peut élaborer un droit successoral “sur mesure”, adapté à la situation spécifique de chacun.

La liberté de disposition du testateur est contrebalancée par une solidarité garantie légalement au sein de la famille. Les liens familiaux avec les parents plus éloignés se sont effrités, de sorte que l'accent est mis sur le noyau familial: le testateur, le conjoint survivant et les enfants. Partant du constat que le droit successoral actuel du conjoint survivant et des (beaux-) enfants dans des familles recomposées est aujourd'hui souvent source de conflits, on peut cependant se demander ici comment trouver une meilleure symbiose.

Par ailleurs, la plus grande espérance de vie fait en sorte que l'on n'hérite généralement qu'à un stade ultérieur de la vie. Ainsi, les enfants du testateur disposent déjà souvent de moyens financiers importants à ce moment. Une partie des citoyens souhaite dès lors pouvoir faire revenir la part d'héritage des enfants aux petits-enfants. Le législateur a déjà créé auparavant la possibilité de se substituer à une personne qui a renoncé à la succession, de sorte qu'un enfant peut renoncer à la succession de son parent au bénéfice de son propre enfant. La question de possibilités complémentaires en ce domaine continue cependant de se poser.

Une réforme du droit successoral s'impose également sur le plan technique. Le droit successoral est inévitablement technique, mais pour certains aspects, la réglementation est inutilement complexe. En outre, le droit successoral actuel est attaché à un certain nombre de principes qui sont aujourd'hui dépassés. Des exemples

internationale tendensen bieden steunen om een modernisering van het erfrecht door te voeren.

In het licht van deze ontwikkelingen is het belangrijk dat de wetgever nieuwe evenwichten zoekt die de belangen van alle betrokken partijen met elkaar verzoenen. Dat impliceert dat verouderde bepalingen worden aangepast aan nieuwe uitgangspunten, in lijn met de huidige samenleving.

In deze context werd de huidige hervorming opgebouwd rond vier grote kernthema's:

- De wijziging van de regels met betrekking tot de erfrechtelijke reserve;
- De wijziging van de regels met betrekking tot de inbreng van giften;
- De aanpassing van de regels met betrekking tot de verdeling;
- De versoepeling van het huidige verbod op overeenkomsten over niet-opengevallen nalatenschappen.

1. De wijziging van de regels met betrekking tot de erfrechtelijke reserve (huidige artikelen 913 tot 930 van het Burgerlijk Wetboek)

De erfrechtelijke reserve is een deel van de nalatenschap dat door de wet beschermd wordt ten voordele van bepaalde erfgenamen (de zogenaamde "reservataire" erfgenamen). Dit deel kan hen niet ontnomen worden door de giften (onder de levenden of bij testament) die de erflater gedaan heeft.

De erfrechtelijke reserve kan in zijn huidige opvatting in hoofdzaak geanalyseerd worden als een *pars hereditatis*: het gaat om een werkelijk *deel van de nalatenschap* (een "voorbehouden nalatenschap") dat door de wet aan het principe van de wilsautonomie onttrokken wordt ter bescherming van bepaalde erfgenamen die zij aanduidt (de zogenaamde "reservataire" erfgenamen).

Hieruit volgt dat de giften (onder de levenden of bij testament) die door de erflater gedaan werden en die als gevolg zouden hebben dat het deel dat door de wet ten voordele van de reservataire erfgenamen beschermd wordt deze reservataire erfgenamen ontnomen wordt, ingekort moeten worden. Aangezien de reserve een recht is op een aandeel in het vermogen van de erflater, geschiedt de inkorting van de giften die de reserve aantasten momenteel in natura: "de erfgenaam heeft het recht om zijn reserve in goederen van de nalatenschap te verkrijgen, met andere woorden in natura" (vrije

provenant de l'étranger et des tendances internationales offrent des bases pour mener une modernisation du droit successoral.

À la lumière de ces évolutions, il importe que le législateur recherche de nouveaux équilibres qui concilient les intérêts de toutes les parties concernées. Cela implique que les dispositions obsolètes soient adaptées à de nouveaux principes qui s'inscrivent dans la lignée de la société actuelle.

Dans ce contexte, la présente réforme s'articule essentiellement autour de quatre thèmes principaux:

- La modification des règles relatives à la réserve héréditaire;
- La modification des règles relatives au rapport des libéralités;
- L'adaptation des règles relatives au partage;
- L'assouplissement de l'interdiction actuelle des pactes sur succession future.

1. La modification des règles relatives à la réserve héréditaire (actuels articles 913 à 930 du Code civil)

La réserve héréditaire est une part de la succession que la loi protège au bénéfice de certains héritiers (les héritiers dits "réservataires") et dont ceux-ci ne peuvent être privés par des libéralités (entre vifs ou à cause de mort) effectuées par le défunt.

La réserve héréditaire s'analyse essentiellement, dans sa conception actuelle, comme une *pars hereditatis*: il s'agit d'une véritable *part de la succession* (une "succession réservée") que la loi soustrait au principe de l'autonomie de la volonté et protège au bénéfice de certains héritiers qu'elle désigne (les héritiers dits "réservataires").

Il en résulte que les libéralités (par actes entre vifs ou par testament) qui auraient été consenties par le défunt et qui auraient pour effet de priver les héritiers réservataires de la part que la loi protège à leur bénéfice doivent être réduites. La réserve étant un droit à une quotité du patrimoine du *de cujus*, la réduction de libéralités portant atteinte à celle-ci s'opère actuellement en nature: "l'héritier a le droit d'être rempli de sa réserve en biens de la succession, c'est-à-dire en nature" (F. LALIÈRE, "La réserve et la réduction", in Précis du droit des successions et des libéralités, sous la dir. de

vertaling) (F. LALIÈRE, “La réserve et la réduction, in *Précis du droit des successions et des libéralités*, onder leiding van A.-CH. VAN GYSEL, *Précis de la Faculté de Droit de l’Université Libre de Bruxelles*, Brussel, Bruylant 2008, p. 440; Cass., 30 maart 1944, Pas., 1944, p. 281; zie ook H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, deel VIII, vol. II, 2e ed., Brussel, Bruylant, 1973, p. 1560 e.v., n° 1405; PH. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, in *Entre liberté et contraintes normatives, le défi du notaire – Tussen vrijheid en regelgeving: de uitdaging voor de notaris, Actes du congrès notarial tenu à Ciney en 2011*, Brussel, De Boeck, 2011, pp. 155 e.v.; PH. DE PAGE en I. DE STEFANI, *Liquidation et partage – Commentaire pratique, ouvrage sur feuillets mobiles*, Brussel, Kluwer, 2004, p. IV.2.5. – 3, n° 442; R. DEKKERS en H. CASMAN, *Handboek burgerlijk recht, deel IV, Huwelijksstelsels, Erfrecht, Giften*, 4e ed., Antwerpen-Oxford, 2010, p. 807, n° 1330; W. PINTENS, CH. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal Vermogensrecht*, 2e ed., Antwerpen-Oxford, Intersentia, 2010, p. 977, n° 1900; R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Beginselen erfrecht*, Brugge, die Keure, 2013, pp. 173-174). Bijgevolg hebben de reservataire erfgenamen, onder de huidige wetgeving, het recht om hun reserve in natura op te eisen (dit wil zeggen in goederen van de nalatenschap) en niet in waarde (noch de overledene, noch de begiftigde, noch de mede-erfgenamen van de reservataire erfgenaam kunnen hem verplichten om “zich tevreden te stellen met de tegenwaarde van zijn reserve in geld). De aldus verrichte inkorting kan geanalyseerd worden als een manier om giften wettelijk te ontbinden (H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1692 en 1693, nr. 1531). De reserve is in het huidige recht een recht in de nalatenschap en geen recht tegen de nalatenschap (Zie met name, over deze principes, H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1501, nr. 1405).

Uit het principe van de reserve in natura vloeien momenteel bepaalde gevolgen voort, waaronder meer bepaald de volgende:

- Doordat de reserve een deel is dat in natura aan de reservataire erfgenaam wordt voorbehouden, gebeurt de inkorting van de giften die het beschikbaar gedeelte overschrijden (die momenteel gevraagd kan worden zolang de termijn voor de uitoefening van de erfkeuze van de reservataire erfgenaam niet verjaard is, dit wil zeggen gedurende dertig jaar te rekenen vanaf het overlijden van de beschikker), in principe, in natura (behoudens de door de wet voorziene uitzonderingen): “dit is een normaal gevolg van het idee van ontbinding” (vrije vertaling) (H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1693, nr. 1531). De giften (schenkingen, testamenten, contractuele erfstellingen) die de overledene gedaan heeft en die het deel overschrijden waarover hij vrij

A.-CH. VAN GYSEL, *Précis de la Faculté de Droit de l’Université Libre de Bruxelles*, Bruxelles, Bruylant 2008, p. 440; Cass., 30 mars 1944, Pas., 1944, p. 281; voyez également H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, tome VIII, vol. II, 2ème éd., Bruxelles, Bruylant, 1973, p. 1560 et suiv., n° 1405; PH. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *Entre liberté et contraintes normatives, le défi du notaire – Tussen vrijheid en regelgeving: de uitdaging voor de notaris, Actes du congrès notarial tenu à Ciney en 2011*, Bruxelles, De Boeck, 2011, pp. 155 et suiv.; PH. DE PAGE et I. DE STEFANI, *Liquidation et partage – Commentaire pratique, ouvrage sur feuillets mobiles*, Bruxelles, Kluwer, 2004, p. IV.2.5. – 3, n° 442; R. DEKKERS et H. CASMAN, *Handboek burgerlijk recht, Tome IV, Huwelijksstelsels, Erfrecht, Giften*, 4ème éd., Anvers-Oxford, 2010, p. 807, n° 1330; W. PINTENS, CH. DECLERCK, J. DU MONGH et K. VANWINCKELEN, *Familiaal Vermogensrecht*, 2ème éd., Anvers-Oxford, Intersentia, 2010, p. 977, n° 1900; R. BARBAIX et A.-L. VERBEKE, *Beginselen erfrecht*, Bruges, die Keure, 2013, pp. 173-174). Ainsi, les héritiers réservataires sont, sous l’empire de la législation actuelle, en droit d’exiger de bénéficier de leur réserve en nature (c’est-à-dire en biens de la succession) et non en valeur (ni le défunt, ni le gratifié, ni les cohéritiers du réservataire ne peuvent imposer au réservataire de “se contenter” de la contrevaletur de sa réserve en argent), la réduction ainsi opérée s’analysant comme un mode de résolution légal des libéralités (H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, pp. 1692 et 1693, n° 1531). La réserve est, en droit actuel, un droit dans la succession et non contre elle (Voyez notamment, sur ces principes, H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1501, n° 1405).

Du principe de la réserve en nature découlent actuellement certaines conséquences, dont notamment les conséquences suivantes:

- La réserve étant une part réservée en nature à l’héritier réservataire, la réduction des libéralités excédant la quotité disponible (qui peut actuellement être demandée aussi longtemps que n’est pas prescrit le délai d’exercice de l’option héréditaire de l’héritier réservataire, à savoir pendant trente ans à dater du décès du disposant) opère, en principe, en nature (sauf les exceptions prévues par la loi): “c’est là la conséquence normale de l’idée de résolutions” (H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1693, n° 1531). Les libéralités (donations, testaments, institutions contractuelles) effectuées par le défunt et qui excèdent la quotité dont il pouvait librement disposer (portant ainsi atteinte à la réserve) sont mises à néant (elles sont “réduites”, s’il s’agit de libéralités

kon beschikken (en zo de reserve aantasten) worden ongedaan gemaakt (zij worden “ingekort” in geval van giften onder de levenden, of zijn zonder gevolg in geval van een legaat) in de mate die nodig is om de reserve(s) van de reservataire erfgenamen opnieuw in natura te kunnen samenstellen: het voorwerp van de giften (of het deel ervan dat het beschikbaar gedeelte overschrijdt) wordt bijgevolg – behoudens wettelijke uitzonderingen – materieel uit handen van de begunstigde genomen (of in geval van een legaat, wordt niet overhandigd aan de legataris), om de reserve van de reservataire erfgenaam (opnieuw) samen te stellen.

- De inkorting gebeurt met terugwerkende kracht: “dit is ook een normaal gevolg van het idee van ontbinding” (H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1693, nr. 1531; zie eveneens Cass. 30 maart 1944, Pas. 1944, I, blz. 281).

- Giften onder de levenden die door de overledene worden toegekend zijn kwetsbaar, in de mate dat zij later mogelijk in natura ongedaan worden gemaakt (op zijn minst gedeeltelijk), teneinde de reserve(s) opnieuw samen te stellen: er kan derhalve geen enkele rechtszekerheid verworven worden in hoofde van de begiftigden (en in hoofde van de opeenvolgende verwervers van het geschonken goed) zolang de nalatenschap van de schenker niet vereffend werd (enkel een vereffening maakt het mogelijk om na te gaan of een inkorting noodzakelijk is). Bovendien – en dit is eveneens uiterst nadelig voor de rechtszekerheid – is de reservataire erfgenaam, in principe, (en onder voorbehoud van enkele matigingen) gemachtigd om de vordering tot inkorting ten aanzien van derde-verkrijgers uit te oefenen, wanneer het onroerend goed, dat het voorwerp uitmaakte van de in te korten schenking, door de begiftigde vervreemd werd, met alle nadelige gevolgen vandien, meer bepaald voor de rechtszekerheid in hoofde van derde-verkrijgers.

In een dergelijke context is het bijgevolg momenteel in principe onmogelijk voor een persoon die meerdere kinderen heeft en van wie het vermogen in hoofdzaak uit één enkel onroerend goed bestaat, om dit onroerend goed aan een van zijn kinderen toe te kennen, onder last dat hij zijn broers en zussen in waarde moet “vergoeden”. De andere kinderen zullen namelijk hun reservataire rechten in natura kunnen opeisen (dit wil zeggen dat zij een materieel aandeel in het onroerend goed toebedeeld krijgen) wat, in het merendeel van de gevallen, leidt tot de verkoop van het goed voor zover dit goed niet gevoeglijk in natura verdeelbaar is (Ph. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *op. cit.*, p. 155). Het doel om de reservataire erfgenamen te beschermen en de goederen in de familie te houden wordt in deze hypothese dus niet bereikt!

entre vifs ou sont dépourvues d’effets, s’il s’agit de legs) dans la mesure nécessaire pour reconstituer en nature la(es) réserve(s) des héritiers réservataires: l’objet des libéralités (ou la quote-part de celui-ci excédant la quotité disponible) est ainsi – sous réserve des exceptions légales – matériellement repris entre les mains du donataire (ou, s’il s’agit d’un legs, n’est pas remis au légataire), pour (re)constituer la réserve de l’héritier réservataire.

- La réduction opère avec effet rétroactif: “c’est là aussi une conséquence normale de l’idée de résolutions” (H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1693, n° 1531; voyez également Cass., 30 mars 1944, Pas., 1944, I, p. 281).

- Les libéralités entre vifs consenties par le défunt sont fragiles, dans la mesure où elles sont susceptibles d’être ultérieurement mises à néant (à tout le moins partiellement) en nature, aux fins de reconstituer la(es) réserve(s): aucune sécurité juridique ne pourra dès lors être acquise dans le chef des donataires (et des acquéreurs successifs du bien donné) tant que la succession du donateur n’aura pas été liquidée (opération qui, seule, permettra de vérifier si une réduction est nécessaire). En outre – et ceci est également hautement préjudiciable à la sécurité juridique – l’héritier réservataire est, en principe (et sous réserve de certaines atténuations), autorisé à exercer l’action en réduction à l’égard des tiers-acquéreurs, lorsque l’immeuble ayant fait l’objet de la donation devant être réduite a été aliéné par le donataire, avec toutes les conséquences préjudiciables qui peuvent en résulter, s’agissant notamment de la sécurité juridique dans le chef des tiers acquéreurs.

Dans ce contexte, il est dès lors en principe actuellement impossible pour une personne ayant plusieurs enfants et dont le patrimoine se compose essentiellement d’un seul immeuble, d’attribuer cet immeuble à l’un de ses enfants, à charge pour lui de “récompenser” ses frères et sœurs en valeur: les autres enfants pourront exiger d’être remplis de leurs droits réservataires en nature (c’est-à-dire de se voir attribuer une portion matérielle de l’immeuble) ce qui, le plus souvent, conduit à la vente du bien dans la mesure où celui-ci n’est pas commodément partageable en nature (Ph. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *op. cit.*, p. 155). L’objectif de protection des héritiers réservataires et de maintien des biens dans la famille n’est donc pas atteint, en cette hypothèse!

De rechtsleer noteert, algemeen, nog, bij de nadelen van de reserve in natura, dat “de dreiging van de vordering tot inkorting het beheer van de geschonken goederen verlamt en de eigendomstitel van de begiftigde verzwakt. Zij kan leiden tot de verbrokkeling van economisch levensvatbare entiteiten en ervoor zorgen dat de goederen aan ongunstige voorwaarden verkocht worden” (vrije vertaling) (Y.-H. LELEU, “La réduction et le rapport en valeur. Réflexions critiques en vue d’une réforme législative”, in *Examen critique de la réserve successorale – De erfrechtelijke reserve in vraag gesteld*, deel II, Belgisch recht, verslagboek van het notarieel congres te Dendermonde in 1997, Brussel, Bruylant, 1997, p. 214; zie eveneens over de nadelen van de reserve en de inkorting in natura: Ph. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *op. cit.*, p. 164 e.v.; R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Beginselen erfrecht*, die Keure, 2013, pp. 170).

Het klopt dat het Burgerlijk Wetboek, in een aantal bepalingen, zelf uitzonderingen voorziet op het principe van de reserve in natura, waarbij zij evenwel, in een dergelijke hypothese, een reserve in waarde ten voordele van de reservataire erfgenamen behoudt. Deze uitzonderingen dienen echter strikt geïnterpreteerd te worden waardoor zij slechts in de zeer specifieke door de wetgever voorziene gevallen van toepassing zijn. Het principe van de reserve – en dus van de inkorting – in natura dient voor het overige strikt toegepast te worden.

#### Bijvoorbeeld:

- Artikel 866 van het Burgerlijk Wetboek (waarin verkeerdelijk de term “inbreng” gebruikt wordt, maar eigenlijk “inkorting” bedoeld wordt (F. LALIÈRE, *op. cit.*, p. 512, voetnoot nr. 149; Ch. AUGHUET, “Le rapport des libéralités et des dettes”, in *Précis du droit des successions et des libéralités*, onder leiding van A.-Ch. VAN GYSEL, Brussel, Bruylant, 2008, p. 517; R.P.D.B., deel XIII, v. “Successions”, nr. 1719) bepaalt dat indien het in te korten overschot (dit wil zeggen het deel dat het beschikbaar gedeelte overschrijdt) groter is dan de helft van de waarde van het onroerend goed, de begiftigde het onroerend goed in zijn geheel moet “inbrengen” (lees: “inkorten”). Maar indien het in te korten overschot kleiner is dan de helft van de waarde van het onroerend goed, dan zal de inkorting (uitzonderlijk) in waarde gebeuren. Deze bepaling is evenwel slechts van toepassing voor zover de begunstigde van de in te korten schenking een erfgerechtigde is en de schenking met vrijstelling van inbreng werd gedaan (H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1697, n° 1536, 5°).

- Artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek voert, voor schenkingen gedaan aan een erfgerechtigde in de rechte lijn met voorbehoud van vruchtgebruik, met last

De manière générale, la doctrine relève encore, au titre des inconvénients de la réserve en nature, que “la menace de l’action réelle en réduction paralyse la gestion des biens donnés et fragilise le titre de propriété du donataire. Elle peut entraîner le morcellement d’entités économiquement viables et conduire à la vente de biens à des conditions désavantageuses” (Y.-H. LELEU, “La réduction et le rapport en valeur. Réflexions critiques en vue d’une réforme législative”, *Examen critique de la réserve successorale – De erfrechtelijke reserve in vraag gesteld*, tome II, Droit belge, Actes du congrès notarial tenu à Termonde en 1997, Bruxelles, Bruylant, 1997, p. 214; voyez également, sur les inconvénients de la réserve et de la réduction en nature: Ph. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *op. cit.*, pp. 164 et suiv.; R. BARBAIX et A.-L. VERBEKE, *Beginselen erfrecht*, Bruges, die Keure, 2013, pp. 170).

Il est vrai que le Code civil prévoit lui-même, en certaines de ses dispositions, des exceptions au principe de la réserve en nature, tout en maintenant, en cette hypothèse, une réserve en valeur au bénéfice des réservataires. Ces exceptions sont toutefois d’interprétation stricte, de sorte qu’elles ne peuvent trouver à s’appliquer que dans les cas tout à fait spécifiques prévus par le législateur, le principe de la réserve – et donc de la réduction – en nature devant s’appliquer de manière stricte, pour le surplus.

#### Ainsi par exemple:

- L’article 866 du Code civil (qui fait erronément usage du terme “rapport” mais vise, en réalité, la “réduction” (F. LALIÈRE, *op. cit.*, p. 512, note infra-paginale n° 149; Ch. AUGHUET, “Le rapport des libéralités et des dettes”, *Précis du droit des successions et des libéralités*, sous la dir. de A.-Ch. VAN GYSEL, Bruxelles, Bruylant, 2008, p. 517; R.P.D.B., tome XIII, v° “Successions”, n° 1719) dispose que dans le cas où l’excédent à réduire (c’est-à-dire la portion dépassant la quotité disponible) serait de plus de la moitié de la valeur de l’immeuble ayant fait l’objet de la libéralité à réduire, le donataire doit “rapporter” (lire: “réduire”) l’immeuble en totalité. Mais si l’excédent à réduire est inférieur à la moitié de la valeur de l’immeuble, la réduction s’effectuera (exceptionnellement) en valeur. Cette disposition ne s’applique toutefois que pour autant que le bénéficiaire de la donation à réduire soit un successible et qu’elle ait été consentie avec dispense de rapport (H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1697, n° 1536, 5°).

- L’article 918 du Code civil instaure, s’agissant des donations consenties à un successible en ligne directe avec réserve d’usufruit, à charge de rente viagère ou

van een lijfrente of met afstand van kapitaal, een dubbel vermoeden in: enerzijds, een vermoeden van gift in volle eigendom, en anderzijds, een vermoeden van vrijstelling van inbreng (en dus van toerekening van de gift op het beschikbaar gedeelte). Wat betreft het tweede vermoeden verduidelijkt de tekst dat “de waarde van de vervreemde goederen” (wij onderlijnen) op het beschikbaar gedeelte zal worden toegerekend en dat het overschot in de massa zal worden “ingebracht” (ook hier gebruikt de wettekst de term “inbrengen” hoewel het in feite om een inkorting gaat). Gelet op de gebruikte terminologie (“de waarde van de vervreemde goederen”) aanvaarden de rechtsleer en de rechtspraak over het algemeen dat de bepaling een inkorting in waarde voorziet waardoor inkortingen die uit de toepassing van dit artikel voortvloeien in waarde dienen te gebeuren en niet in natura (Ph. DE PAGE en I. DE STEFANI, *Liquidation et partage – Commentaire pratique*, losbl., Brussel, Kluwer, 2004, p. IV.2.3. – 23, nr. 411 *in fine* en p. IV.2.5. – 6, nr. 443, 5°; H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1639, nr. 1464, litt. D en p. 1698, nr. 1536, 6°; F. LALIÈRE, *op. cit.*, p. 503 (en de geciteerde referenties) en p. 513; P. DELNOY, “Réformer l’article 918 du Code civil pour mettre un terme à “une histoire qui n’en finit pas”” in *Liber Amicorum Miekien Puelinckx-Coene*, Mechelen, Kluwer, 2006, p. 112, nr. 18 (de auteur vermeldt dat dit standpunt over het algemeen door de rechtsleer en rechtspraak wordt aangenomen, maar is van mening dat de wetgever dit uitdrukkelijk zou moeten bevestigen); W. PINTENS, C. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, p. 1213, nr. 2408 en de geciteerde referenties (meer bepaald uit de rechtspraak); M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, 3de ed., in *Beginnelsen van Belgisch Privaatrecht*, deel VI, Mechelen, Kluwer, 2011, p. 657, nr. 621 en p. 865, nr. 839 (de auteur beschouwt het tekstargument waarop de rechtsleer zich baseert voor dit standpunt als nogal gewrongen, maar erkent dat dit standpunt over het algemeen door de rechtsleer wordt aangenomen); J. VERSTRAETE, “Inkorting/In waarde/ Artikel 918 B.W./Schenking aan erfgeëchtigden in rechte lijn met voorbehoud van vruchtgebruik (hetzij met last van lijfrente of met afstand van kapitaal)”, in *Handboek Estate Planning – Schenking*, A. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE (ed.), Brussel, Larcier, 2009, p. 326, nr. 558).

- Artikel 924 van het Burgerlijk Wetboek beoogt de hypothese waarbij een erfgenaam van een schenking genoten heeft, maar waarbij er in de nalatenschap (roerende of onroerende) goederen bestaan die van dezelfde aard zijn en waarmee men de andere reservataire erfgenamen zal kunnen toebedelen: in een dergelijk geval zal de inkorting van de gift die aan de begunstigde erfgenaam is gedaan door mindere ontvangst gebeuren.

à fond perdu, une double présomption: d’une part, une présomption de libéralité en pleine propriété et, d’autre part, une présomption de dispense de rapport (et donc d’imputation de la libéralité sur la quotité disponible). S’agissant de la seconde présomption, le texte précise que “la valeur des biens aliénés” (c’est nous qui soulignons) sera imputée sur la quotité disponible et que l’excédent sera “rapporté” à la masse (ici encore, le texte légal utilise l’expression “rapporter” alors qu’il s’agit, en réalité, d’une réduction). Eu égard aux termes ainsi utilisés (“la valeur des biens aliénés”), la doctrine et la jurisprudence admettent généralement que la disposition prévoit une réduction en valeur, de sorte que “les réductions procédant des hypothèses d’application de cet article doivent se faire en valeur” et non en nature (Ph. DE PAGE et I. DE STEFANI, *Liquidation et partage – Commentaire pratique*, *op. cit.*, p. IV.2.3. – 23, n° 411 *in fine* et p. IV.2.5. – 6, n° 443, 5°; H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1639, n° 1464, litt. D et p. 1698, n° 1536, 6°; F. LALIERE, *op. cit.*, p. 503 (et les références citées) et p. 513; P. DELNOY, “Réformer l’article 918 du Code civil pour mettre un terme à “une histoire qui n’en finit pas”, *Liber Amicorum Miekien Puelinckx-Coene*, Malines, Kluwer, 2006, p. 112, n° 18 (l’auteur signale que cette position est généralement adoptée par la doctrine et la jurisprudence, mais estime que le législateur devrait, à son avis, le confirmer expressément); W. PINTENS, C. DECLERCK, J. DU MONGH et K. VANWINCKELEN, *Familiaal vermogensrecht*, Anvers, Intersentia, 2010, p. 1213, n° 2408 et les références (notamment jurisprudentielles) citées; M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, 3<sup>ème</sup> éd., *Beginnelsen van Belgisch Privaatrecht*, tome VI, Malines, Kluwer, 2011, p. 657, n° 621 et p. 865, n° 839 (l’auteur qualifie toutefois l’argument de texte sur lequel se fonde la doctrine pour adopter cette position de “tiré par les cheveux”, mais reconnaît que cette position est généralement admise en doctrine); J. VERSTRAETE, “Inkorting/In waarde/ Artikel 918 B.W./Schenking aan erfgeëchtigden in rechte lijn met voorbehoud van vruchtgebruik (hetzij met last van lijfrente of met afstand van kapitaal)”, *Handboek Estate Planning – Schenking*, A. VERBEKE, F. BUYSENS et H. DERYCKE (éd.), Bruxelles, Larcier, 2009, p. 326, n° 558).

- L’article 924 du Code civil vise l’hypothèse dans laquelle un héritier a bénéficié d’une donation, mais qu’il existe, dans la succession, des biens (immeubles ou meubles) de même nature, au moyen desquels on pourra allouer les autres héritiers réservataires: en cette hypothèse, la réduction de la libéralité consentie à l’héritier gratifié pourra s’opérer en moins prenant.

- Artikel 930 van het Burgerlijk Wetboek beoogt de hypothese waarbij het aan de begiftigde geschonken goed vervolgens door de begiftigde verkocht wordt, en waarbij de reservataire erfgenamen in een dergelijk geval verplicht worden om zich in de eerste plaats tot de begiftigde te richten om het bedrag van hun reserve te krijgen. De inkorting zal dan onvermijdelijk in waarde moeten gebeuren (aangezien de begiftigde het geschonken goed aan een derde vervreemd heeft en niet langer materieel in zijn bezit heeft). Het is pas na uitwinning van de goederen van de begiftigde (schuldenaar van de inkorting) en ingeval deze onvermogen is dat de reservataire erfgenamen zich tot de derde zullen kunnen richten die het onroerend goed verworven heeft om hun reserve in natura op te eisen. In een dergelijke veronderstelling aanvaardt men echter een matiging aan het principe van de reserve in natura waardoor de derde-verkrijger hetzelfde zal kunnen doen als de begiftigde die het geschonken goed vervreemd heeft, mocht deze vermogen zijn geweest: d.i. zich bevrijden door de reserve aan de reservataire erfgenamen in waarde uit te betalen (H. DE PAGE, *op. cit.*, p. 1695 en 1696, nr. 1563 en p. 1705 tot 1707, nr. 1550 en 1551; Ph. DE PAGE en I. DE STEFANI, *Liquidation et partage – Commentaire pratique, op. cit.*, p. IV.2.5. – 3, nr. 443; F. LALIÈRE, *op. cit.*, p. 509 *in fine* en 510).

- De artikelen 1464, tweede lid en 1465 van het Burgerlijk Wetboek organiseren de inkorting van de huwelijksvoordelen die uitzonderlijk als giften beschouwd worden. Zij voorzien – volgens de heersende mening – in een dergelijk geval een inkorting in waarde (Zie met name Ph. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *op. cit.*, p. 159; Y.-H. LELEU, “La réduction et le rapport en valeur. Réflexions critiques en vue d’une réforme législative”, *op. cit.*, p. 229 en 230; Ph. DE PAGE, *Le régime matrimonial*, 2e ed., Brussel, Bruylant, 2008, p. 288, nr. 231).

- Op grond van de algemene rechtsprincipes wordt erkend dat wanneer het geschonken goed door de schuld van de begiftigde is teniet gegaan of indien het gaat om een verbruikbare of vervangbare zaak, de inkorting in waarde geschiedt (PH. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *op. cit.*, p. 160).

In dit kader, en gelet op de moeilijkheden en de rechtsonzekerheid als gevolg van het principe van de reserve (en bijgevolg de inkorting) in natura, rijzen er in de rechtsleer stemmen op om de reserveregels te moderniseren. Deze stemmen zijn er voorstander van om het principe van de reserve *in natura* af te schaffen en te vervangen door het principe van de reserve in waarde (PH. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *op. cit.*, p. 164 e.v., evenals p. 168; Y.-H. LELEU, “La réduction et le rapport en valeur. Réflexions critiques

- L’article 930 du Code civil, envisage l’hypothèse où le bien donné au donataire est ensuite vendu par celui-ci et impose aux héritiers réservataires, en cette hypothèse, de s’adresser, en premier lieu, au donataire pour obtenir le montant de leur réserve, la réduction s’opérant alors nécessairement en valeur (puisque, par hypothèse, le donataire ne dispose plus matériellement du bien donné, l’ayant aliéné au bénéfice d’un tiers). Ce n’est qu’après discussion des biens du donataire (débitur de la réduction) et en cas d’insolvabilité de celui-ci, que les héritiers réservataires pourront s’adresser au tiers ayant acquis l’immeuble pour revendiquer leur réserve en nature. Toutefois, en cette hypothèse, l’on admet également un tempérament au principe de la réserve en nature en permettant au tiers acquéreur de faire ce que le donataire ayant aliéné le bien donné eut pu faire s’il avait été solvable, à savoir, se libérer en payant aux héritiers réservataires leur réserve en valeur (H. DE PAGE, *op. cit.*, pp. 1695 et 1696, n° 1563 et pp. 1705 à 1707, n° 1550 et 1551; PH. DE PAGE et I. DE STEFANI, *Liquidation et partage – Commentaire pratique, op. cit.*, p. IV.2.5. – 3, n° 443; F. LALIÈRE, *op. cit.*, p. 509 *in fine* et 510).

- Les articles 1464, alinéa 2, et 1465 du Code civil organisent la réduction des avantages matrimoniaux exceptionnellement considérés comme des libéralités en prévoyant – selon l’opinion dominante – une réduction en valeur en ce cas (Voyez notamment PH. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *op. cit.*, p. 159; Y.-H. LELEU, “La réduction et le rapport en valeur. Réflexions critiques en vue d’une réforme législative”, *op. cit.*, pp. 229 et 230; PH. DE PAGE, *Le régime matrimonial*, 2<sup>ème</sup> éd., Bruxelles, Bruylant, 2008, p. 288, n° 231).

- En vertu des principes généraux du droit, il est admis que lorsque le bien donné a péri par la faute du donataire ou qu’il s’agit d’une chose consomptible ou fongible, la réduction se fait en valeur (PH. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *op. cit.*, p. 160).

Dans ce contexte, et eu égard notamment aux difficultés et à l’insécurité juridique générées par le principe de la réserve (et, partant, de la réduction) en nature, des voix s’élèvent en doctrine pour appeler à une modernisation des règles relatives à la réserve, prônant notamment la suppression du principe de la réserve en nature et son remplacement par le principe de la réserve en valeur (PH. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *op. cit.*, p. 164 et suiv., ainsi que p. 168; Y.-H. LELEU, “La réduction et le rapport en valeur.

en vue d'une réforme législative", *op. cit.*, pp. 213 e.v.; Y.-H. LELEU, "Suggestion de loi visant à introduire le principe de l'égalité en valeur dans les règlements successoraux", in *Examen critique de la réserve successorale – De erfrechtelijke reserve in vraag gesteld*, deel III, Propositions, Verslagboek van het notarieel congres te Dendermonde in 1997, Brussel, Bruylant, 2000, pp. 25 e.v.; W. PINTENS, CH. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *op. cit.*, p. 1177, n° 2325; J. DU MONGH, "Inbreng en inkorting", in *De vereffening van de nalatenschap* (W. PINTENS ed.), Instituut voor Familiaal vermogensrecht, Katholieke Universiteit Leuven, Antwerpen-Oxford, Intersentia, 2007, pp. 150 e.v., nrs. 64 e.v.; R. Dillemans, "Erfrecht", deel I, in *Beginnelsen van Belgisch Privaatrecht*, deel VI, Mechelen, E. Story-Scientia, 1984, pp. 435 en 436, n° 194. Zie eveneens hierover: de resultaten van het onderzoek dat binnen het notariaat georganiseerd werd naar aanleiding van het Notarieel congres te Dendermonde in 1997: J. VAN HOUTTE, G. FRANSSEN, en W.V. WAMBEKE, "De sociale betekenis van de erfrechtelijke reserve", in *Examen critique de la réserve successorale – De erfrechtelijke reserve in vraag gesteld*, deel II, Belgisch recht, Verslagboek van het notarieel congres te Dendermonde in 1997, Brussel, Bruylant, 2000, p. 66). Sommige auteurs willen zelfs nog verder gaan en stellen het nut van het behoud van de reserve zelf in vraag (M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, in *Beginnelsen van Belgisch Privaatrecht*, *op. cit.*, pp. 482 e.v., nrs. 469 e.v.; A.-L. VERBEKE, "To Reserve or Not To Reserve", TEP 2013, pp. 3-14; A.-L. VERBEKE, "Hervorming van het Belgisch erfrecht", TEP 2011, p. 10).

Deze evolutie naar een reserve in waarde in plaats van een reserve in natura wordt ook vastgesteld bij rechtsvergelijking.

Bijvoorbeeld (met beperking tot de buurlanden):

- In Frankrijk werd het principe van de reserve in natura, sinds de hervorming door de wet van 23 juni 2006, vervangen door het principe van de reserve (en dus van de inkorting) in waarde. Het nieuwe artikel 924 van de Franse *Code civil* bepaalt voortaan dat de inkorting van de giften die het beschikbaar gedeelte overschrijden, geschiedt door de betaling van een vergoeding aan de reservataire erfgenamen (zie eveneens de artikelen 924-2 tot 924-4 van de Franse *Code civil* die gaan over de berekenings- en betalingsmodaliteiten van deze vergoeding, alsook over de rechten van de reservataire erfgenamen tegenover derden-houders van onroerende goederen die het voorwerp waren van een gift, ingeval de schuldenaar van de vergoeding onvermogen is). Het is slechts bij uitzondering en voor zover

Réflexions critiques en vue d'une réforme législative", *op. cit.*, pp. 213 et suiv.; Y.-H. LELEU, "Suggestion de loi visant à introduire le principe de l'égalité en valeur dans les règlements successoraux", *Examen critique de la réserve successorale – De erfrechtelijke reserve in vraag gesteld*, tome III, Propositions, Actes du congrès notarial tenu à Termonde en 1997, Bruxelles, Bruylant, 2000, pp. 25 et suiv.; W. PINTENS, CH. DECLERCK, J. DU MONGH et K. VANWINCKELEN, *op. cit.*, p. 1177, n° 2325; J. DU MONGH, "Inbreng en inkorting", *De vereffening van de nalatenschap* (W. PINTENS ed.), Instituut voor Familiaal vermogensrecht, Katholieke Universiteit Leuven, Anvers-Oxford, Intersentia, 2007, pp. 150 et suiv., n°s 64 et suiv.; R. Dillemans, "Erfrecht", *deel I, Beginnelsen van Belgisch Privaatrecht*, tome VI, Malines, E. Story-Scientia, 1984, pp. 435 et 436, n° 194. Voyez également, à cet égard, les résultats du sondage mené au sein du notariat à l'occasion du Congrès notarial de Termonde de 1997: J. VAN HOUTTE, G. FRANSSEN, et W.V. WAMBEKE, "De sociale betekenis van de erfrechtelijke reserve", *Examen critique de la réserve successorale – De erfrechtelijke reserve in vraag gesteld*, tome II, Droit belge, Actes du congrès notarial tenu à Termonde en 1997, Bruxelles, Bruylant, 2000, p. 66), même si certains auteurs vont encore un pas plus loin, s'interrogeant sur l'opportunité du maintien de la réserve elle-même (M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*, *Beginnelsen van Belgisch Privaatrecht*, *op. cit.*, pp. 482 et suiv., n°s 469 et suiv.; A.-L. VERBEKE, "To Reserve or Not To Reserve", TEP 2013, pp. 3-14; A.-L. VERBEKE, "Hervorming van het Belgisch erfrecht", TEP 2011, p. 10).

Cette évolution vers une réserve en valeur plutôt qu'en nature peut être observée en droit comparé.

Ainsi (et en se limitant aux pays limitrophes):

- En France, depuis la réforme opérée par la loi du 23 juin 2006, le principe de la réserve en nature a été remplacé par celui de la réserve (et donc de la réduction) en valeur, le nouvel article 924 du Code civil français énonçant désormais que la réduction des libéralités excédant la quotité disponible se traduit par le versement d'une indemnité aux héritiers réservataires (voyez également les articles 924-2 à 924-4 du Code civil français s'agissant des modalités de calcul et de versement de cette indemnité, ainsi que des droits des héritiers réservataires à l'égard des tiers détenteurs des immeubles ayant fait l'objet de la libéralité, en cas d'insolvabilité du débiteur de l'indemnité). Ce n'est que par dérogation et pour autant que certaines conditions soient réunies que le gratifié se voit reconnaître

aan bepaalde voorwaarden voldaan is dat de begiftigde de mogelijkheid kan krijgen om de inkorting in natura (artikel 924-1 van de Franse *Code civil*) te vereffenen.

- In het Duitse recht wordt de reserve gezien als een schuldvordering van de reservataire erfgenaam tegenover de nalatenschap. De reservataire erfgenaam kan zijn rechten slechts in waarde opeisen en niet in goederen uit de nalatenschap (zie § 1967 alsook §§ 2303 ev. van het Duits Burgerlijk Wetboek).

- In Nederland wordt de reserve (of “legitieme portie”) eveneens gezien als een schuldvordering in geld tegenover de nalatenschap. De reservataire erfgenaam wordt in een situatie geplaatst die vergelijkbaar is met de situatie van een schuldeiser van de nalatenschap (zie de artikelen 4:64 en volgende van het Nederlands Burgerlijk Wetboek).

- In Luxemburg, tot slot, wordt het principe van de inkorting in natura behouden voor giften aan niet-erfgerechtigden (zie artikel 924-2 van het Luxemburgs Burgerlijk Wetboek), maar wordt de inkorting in waarde (door mindere ontvangst) toegestaan voor schenkingen en legaten aan erfgerechtigden (zie de artikelen 924-3 en volgende van het Luxemburgs Burgerlijk Wetboek).

Bijgevolg wenst dit wetgevend initiatief de regels betreffende de reserve en de inkorting van giften (artikelen 913 tot 930 van het Burgerlijk Wetboek) te wijzigen met een tweeledig doel:

- deze regels aanpassen aan de evolutie van de maatschappij en de vermogens, zodat de principes betreffende de reserve en de inkorting van giften beter overeenstemmen met de verwachtingen van de burger, en dit door met name aan de rechtsonzekerheid en de moeilijkheden voor het beheer van de goederen te verhelpen, die momenteel een gevolg zijn van zowel het principe van de inkorting in natura als van de huidige termijn voor de uitoefening van de vordering tot inkorting (dertig jaar vanaf het overlijden van de beschikker);

- de regels die de inkorting en de inbreng van giften organiseren eenvormig maken, meer specifiek voor wat de waarde betreft die in aanmerking moet worden genomen voor elk van deze verrichtingen.

De aldus voorgestelde wijzigingen zijn in hoofdzaak opgebouwd rond acht kernideeën:

- het behoud van de instelling van de erfrechtelijke reserve (PH. DE PAGE herinnert er dienaangaande aan dat “volgens een standpunt van de meerderheid, de instelling van de erfrechtelijke reserve, op zijn minst in dalende lijn en tussen echtgenoten, dient te blijven

la possibilité de s’acquitter de la réduction en nature (article 924-1 du Code civil français).

- En droit allemand, la réserve n’est, de la même manière, conçue que comme une créance de l’héritier réservataire l’égard de la succession, l’héritier réservataire n’était admis à revendiquer ses droits qu’en valeur et non en biens de la succession (voyez le § 1967 ainsi que les §§ 2303 et suiv. du Code civil allemand).

- Aux Pays-Bas également, la réserve (ou “part légitime”) est conçue comme une créance en argent à l’encontre de la succession, l’héritier réservataire étant placé dans une situation comparable à celle d’un créancier de la succession (voyez les articles 4:64 et suiv. du Code civil néerlandais).

- Enfin, au Luxembourg, le Code civil maintient le principe de la réduction en nature s’agissant des libéralités consenties à des non successibles (voyez l’article 924-2 du Code civil luxembourgeois), mais autorise la réduction en valeur (en moins prenant) à l’égard des dons et legs consentis à des successibles (voyez les articles 924-3 et suiv. du Code civil luxembourgeois).

Dès lors, la présente initiative législative entend modifier les règles relatives à la réserve et à la réduction des libéralités (articles 913 à 930 du Code civil) dans un double objectif:

- adapter lesdites règles au regard de l’évolution de la société et des patrimoines, en telle sorte que les principes relatifs à la réserve et à la réduction des libéralités correspondent davantage aux attentes des citoyens, en remédiant notamment à l’insécurité juridique et aux difficultés relatives à la gestion des biens qui découlent actuellement tant du principe de la réduction en nature que du délai d’exercice actuel de l’action en réduction (trente ans à dater du décès du disposant);

- uniformiser les règles régissant la réduction des libéralités et celles régissant le rapport des celles-ci, s’agissant notamment de la valeur à prendre en considération pour chacune de ces opérations.

Les modifications ainsi proposées s’articulent principalement autour de huit idées essentielles:

- le maintien de l’institution de la réserve héréditaire (PH. DE PAGE rappelle, à cet égard, que “selon une opinion qui demeure majoritaire, l’institution de la réserve héréditaire, du moins en ligne descendante et entre époux, doit demeurer, dans sa fonction de

bestaan, en dan eerder vanuit familiale solidariteit dan vanuit de geest om het familievermogen zelf te bewaren”: PH. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *op. cit.*, p. 163 *in fine*, hierbij J. VAN HOUTTE, G. FRANSSEN, en W.V. WAMBEKE, “De sociale betekenis van de erfrechtelijke reserve”, *op. cit.*, p. 64 e.v. citerend. Zie eveneens het antwoord van dhr. Wathelet, toenmalig Staatssecretaris voor Gezinsbeleid op de schriftelijke parlementaire vraag van dhr. Versnick over de opportuniteit om de erflater de mogelijkheid te geven om vrij te beschikken over het geheel van zijn goederen bij schenking of testament, die besluit dat “de evolutie van de maatschappelijke denkbeelden over nalatenschappen niet zo ver staat dat een volledige afschaffing van de wettelijke reserve aan de orde is”: Vraag nr. 25 van dhr. Geert Versnick van 8 juli 2008, VA, Kamer, gew. z., 2007-2008, nr. 52 026, p. 6280);

- het behoud van de identiteit van de reservataire erfgenamen, met uitzondering evenwel van de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn, die door het wetgevend initiatief wordt opgeheven: de reserve van de ascendenten blijkt namelijk niet aangepast aan de evolutie van de huidige maatschappij, in die zin dat zij, zelfs indien er geen afstammelingen zijn, de vrijheid om te beschikken in het voordeel van derden en meer specifiek in het voordeel van een feitelijk samenwonende in de weg staat. De mogelijk negatieve gevolgen van de afschaffing van de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn wanneer deze behoeftig zijn, wordt, in een zekere mate, gecorrigeerd door de uitbreiding van de onderhoudsverplichting ten laste van de nalatenschap, zoals *infra* uitvoeriger zal worden toegelicht;

- de aanpassing van de breukdelen van het beschikbaar gedeelte (en dus van de reserve) wanneer er afstammelingen zijn met, tegelijkertijd, een aanpassing van de regels voor de toerekening van de reserve van de langstlevende echtgenoot op het beschikbaar gedeelte en op de reserve van de afstammelingen (voorgestelde artikelen 913 tot 915*bis* van het Burgerlijk Wetboek);

- de invoering van het principe dat de reserve een reserve in waarde is (met uitzondering van de concrete reserve van de langstlevende echtgenoot en de reserve ten aanzien van de legaten waarvan de begunstigde geen erfgenaam is), waardoor de inkorting in waarde geschiedt (voorgesteld artikel 920, § 2 van het Burgerlijk Wetboek) via de betaling van een vergoeding aan de reservataire erfgenamen. Om de daadwerkelijkheid van de reserve te behouden wordt er echter voor gezorgd dat de reservataire erfgenaam, in zekere mate, beschermd wordt tegen het risico op onvermogen van de schuldenaar van de reserve. Deze vergoeding is betaalbaar volgens de volgende principes (voorgesteld artikel 924 van het Burgerlijk Wetboek):

solidarité familiale, plus que dans l'esprit de conservation du patrimoine familial lui-même”: PH. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *op. cit.*, p. 163 *in fine*, citant J. VAN HOUTTE, G. FRANSSEN, et W.V. WAMBEKE, “De sociale betekenis van de erfrechtelijke reserve”, *op. cit.*, p. 64 et suiv. Voyez également la réponse de M. WATHELET, alors Secrétaire d'État à la politique des familles, à la question parlementaire écrite de M. VERSNICK relative à l'opportunité de permettre au *de cujus* de disposer librement de l'ensemble de ses biens par donation ou testament, qui conclut que “l'évolution actuelle des mentalités relatives aux successions n'aboutit pas encore au point d'une suppression totale des réserves légales”: Question n° 25 de M. Geert VERSNICK du 8 juillet 2008, Q. R., Ch. repr., sess. ord., 2007-2008, n° 52 026, p. 6280);

- le maintien de l'identité des héritiers réservataires, à l'exception toutefois de la réserve des ascendants, que la présente initiative législative abroge: la réserve des ascendants apparaît, en effet, comme inadaptée au regard de l'évolution de la société actuelle, en ce qu'elle entrave, même en l'absence de descendants, la liberté de disposer au bénéfice de tiers et notamment d'un cohabitant de fait. Les effets potentiellement négatifs de l'abrogation de la réserve des ascendants lorsque ceux-ci sont dans le besoin sont toutefois corrigés, dans une certaine mesure, par l'élargissement de l'obligation alimentaire à leur égard à charge de la succession, ainsi qu'il sera plus amplement développé *infra*;

- l'adaptation des fractions de la quotité disponible (et donc de la réserve) en présence de descendants avec, corrélativement, une adaptation des règles d'imputation de la réserve du conjoint survivant sur la quotité disponible et sur la réserve de descendants (articles 913 à 915*bis* proposés du Code civil);

- l'instauration du principe selon lequel la réserve est, en principe, une réserve en valeur (à l'exception toutefois de la réserve concrète du conjoint survivant et de la réserve à l'égard des legs dont le bénéficiaire n'est pas un héritier), de sorte que la réduction a lieu en valeur (article 920, § 2, proposé, du Code civil) par le paiement d'une indemnité aux héritiers réservataires, en veillant néanmoins – pour maintenir l'effectivité de la réserve – à prémunir, dans une certaine mesure, l'héritier réservataire contre le risque d'insolvabilité du débiteur de la réserve. Cette indemnité est payable selon les principes suivants (article 924 proposé du Code civil):

– indien de schuldenaar van de inkorting een erfgenaam is, wordt de vergoeding “betaald” door mindere ontvangst;

– ingeval de schuldenaar van de inkorting onvermogen is, beschikken de reservataire erfgenamen (na voorafgaandelijke uitwinning van diens goederen) over een vordering tot inkorting tegen de derden die de geschonken goederen ten kosteloze titel verworven hebben. De inkorting kan dan op dezelfde manier uitgeoefend worden als tegen de begiftigden (de reservataire erfgenamen hebben echter geen verhaal tegen derden die het geschonken goed ten bezwarende titel verworven hebben);

– de reservataire erfgenamen kunnen evenwel geen vordering uitoefenen tegen derden indien zij in de vervreemding van het geschonken goed, hetzij in de schenkingsakte, hetzij nadien, hebben toegestemd (dit wetgevend initiatief laat aldus een “punctuele” overeenkomst over een toekomstige nalatenschap toe mits naleving van het formalisme dat krachtens dit wetgevend initiatief op elke toegelaten overeenkomst over een toekomstige nalatenschap van toepassing is, evenals de sanctionering en gevolgen van elke erfovereenkomst, zie de voorgestelde artikelen 1100/3 tot 1100/6 van het Burgerlijk Wetboek);

- de invoering van het principe waarbij de inkorting in beginsel (en behoudens uitzondering voor bepaalde schenkingen) plaatsvindt op basis van de *intrinsieke* waarde van de geschonken goederen op de dag van de schenking. Deze waarde zal echter geïndexeerd worden, tot de dag van het overlijden van de beschikker, op basis van de index der consumptieprijzen: de geschonken goederen zullen bijgevolg aan deze waarde in de fictieve massa bedoeld in artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek (voorgesteld artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek) worden opgenomen;

- de mogelijkheid, voor de vermoedelijke reservataire erfgenamen, om punctueel te verzaken aan de vordering tot inkorting ten aanzien van een schenking, via een eenzijdige verklaring (in de schenkingsakte of nadien), onderworpen aan het formalisme dat krachtens dit wetgevend initiatief op alle erfovereenkomsten van toepassing is, evenals de sanctionering en de gevolgen van elke erfovereenkomst (voorgesteld artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek). Dit wetgevend initiatief laat aldus een “punctuele” overeenkomst over een toekomstige nalatenschap toe;

- de invoering van principe waarbij de langstlevende echtgenoot geen inkorting kan vragen van de giften

– si le débiteur de la réduction est un héritier, l’indemnité est “payée” en moins prenant;

– en cas d’insolvabilité du débiteur de la réduction, les héritiers réservataires disposent (après discussion préalable de ses biens) d’une action en réduction à l’encontre des tiers ayant acquis les biens donnés à titre gratuit, à l’égard desquels la réduction est exercée de la même manière qu’à l’égard des gratifiés (les héritiers réservataires ne disposent toutefois pas de recours à l’encontre des tiers ayant acquis les biens donnés à titre onéreux);

– les héritiers réservataires n’ont toutefois pas d’action à l’encontre des tiers s’ils ont consenti, soit dans l’acte de donation soit postérieurement à celui-ci, à l’aliénation du bien donné (la présente initiative législative autorisant, à cet égard, un pacte sur succession future “ponctuel”, moyennant notamment le respect du formalisme imposé par la présente initiative législative à tout pacte sur succession future autorisé, de même qu’aux sanctions et effets de tout pacte successoral: voyez les articles 1100/3 à 1100/6 proposés du Code civil);

- l’instauration du principe selon lequel la réduction a lieu, en principe (et sauf exception pour certaines donations) sur la base de la valeur *intrinsèque* des biens donnés au jour de la donation, ladite valeur étant toutefois indexée, jusqu’au jour du décès du disposant, sur la base de l’indice des prix à la consommation: les biens donnés sont dès lors inclus pour cette valeur dans la masse de calcul du disponible visée à l’article 922 du Code civil (article 922 proposé du Code civil);

- la possibilité, pour les héritiers réservataires présumptifs, de renoncer ponctuellement à l’action en réduction à l’encontre d’une donation, par une déclaration unilatérale (dans l’acte de donation ou postérieurement à celui-ci), soumise au formalisme applicable, en vertu de la présente initiative législative, à tous les pactes successoraux, de même qu’aux sanctions et effets de tout pacte successoral (article 918 proposé du Code civil), la présente initiative législative autorisant, à cet égard, un pacte sur succession future “ponctuel”;

- l’instauration du principe selon lequel le conjoint survivant ne peut solliciter la réduction des libéralités

die vóór zijn huwelijk met de langstlevende echtgenoot gedaan werden (voorgesteld artikel 915*bis* van het Burgerlijk Wetboek);

- de invoering van een verjaringstermijn voor de vordering tot inkorting, die verschillend is naargelang de vordering tot inkorting uitgeoefend moet worden ten aanzien van giften aan erfgenamen of giften aan derden (voorgesteld artikel 928 van het Burgerlijk Wetboek).

2. De wijziging van de regels met betrekking tot de inbreng van giften (huidige artikelen 843 tot 869 van het Burgerlijk Wetboek)

De toelichting bij de voorgestelde wijzigingen inzake inbreng van giften alsook de artikelsgewijze toelichting baseren zich grotendeels op de beschouwingen over deze hervorming voorgesteld door Ch. AUGHUET, “Le rapport des libéralités: état de la législation actuelle et approche de *lege ferenda*”, in *Entre liberté et contraintes normatives: le défi du notaire – Tussen vrijheid en regelgeving: de uitdaging voor de notaris*, Verslagboek van het notarieel congres te Ciney in 2011, Brussel, De Boeck, p. 211 e.v.

De inbreng van giften is in het huidige recht de handeling waarbij de wettelijke erfgenaam die van de overledene een gift onder levenden of bij testament heeft gekregen, in het kader van de verrichtingen van verdeling van de nalatenschap van de beschikker, het voorwerp van de gift of de waarde ervan inbrengt in de massa van de bestaande goederen, om samen met deze goederen de tussen de erfgenamen te verdelen massa te vormen en aldus de gelijkheid ten aanzien van zijn mede-erfgenamen te herstellen.

Het principe van de inbreng van giften wordt vermeld in het huidige artikel 843 van het Burgerlijk Wetboek. Dit artikel vermoedt dat wanneer een gift door de overledene aan een van zijn (toekomstige) erfgenamen werd toegekend, de gift een *voorschot op erfdeel* is, dit wil zeggen een *voorschot* op het deel dat aan de begiftigde in de nalatenschap zal toekomen: er wordt vermoed dat de beschikker de gelijkheid tussen zijn erfgenamen niet heeft willen verbreken door aan de begunstigde een gift te doen, maar dat hij slechts een voorschot heeft willen toekennen op het deel dat aan deze laatste in het kader van de vereffening en verdeling van zijn nalatenschap zal toekomen. De begiftigde erfgenaam dient bijgevolg, om de gelijkheid ten aanzien van zijn mede-erfgenamen te herstellen, de gift waarvan hij genoten heeft, in te brengen in de te verdelen massa teneinde een gelijkmatige verdeling mogelijk te maken die rekening houdt met het voorschot dat hij gekregen heeft. De inbreng berust op het *vermoeden van voorschot op erfdeel* dat,

consenties par le défunt avant son mariage avec le conjoint survivant (article 915*bis* proposé du Code civil);

- l’instauration d’un délai de prescription pour l’action en réduction, variable selon que l’action en réduction doit être exercée à l’encontre de libéralités consenties à des héritiers ou à des tiers (article 928 proposé du Code civil).

2. La modification des règles relatives au rapport des libéralités (actuels articles 843 à 869 du Code civil)

Les développements relatifs aux modifications proposées en matière de rapport des libéralités ainsi que le commentaire article par article à ce sujet s’inspirent, dans une large mesure, des considérations sur la présente réforme proposées par CH. AUGHUET, “Le rapport des libéralités: état de la législation actuelle et approche de *lege ferenda*”, in *Entre liberté et contraintes normatives: le défi du notaire – Tussen vrijheid en regelgeving: de uitdaging voor de notaris*, Actes du congrès notarial tenu à Ciney en 2011, Bruxelles, De Boeck, pp. 211 et suiv.

Le rapport des libéralités est, en droit actuel, l’acte par lequel l’héritier légal ayant reçu du défunt une libéralité entre vifs ou testamentaire rapporte, dans le cadre des opérations de partage de la succession du disposant, l’objet de la libéralité ou sa valeur à la masse des biens existants, pour former avec eux la masse de partage entre les héritiers et rétablir ainsi l’égalité à l’égard de ses cohéritiers.

Le principe du rapport des libéralités est énoncé à l’actuel article 843 du Code civil, qui présume que lorsqu’une libéralité a été consentie par le défunt à l’un de ses (futurs) héritiers, la libéralité constitue une *avance d’hoirie*, c’est-à-dire une *avance* sur la part qui reviendra au gratifié dans sa succession: le disposant est présumé n’avoir pas voulu rompre l’égalité entre ses héritiers en consentant une libéralité au bénéficiaire, mais avoir seulement voulu lui consentir une avance, un “acompte”, sur la part qui reviendra à ce dernier dans le cadre de la liquidation et du partage de sa succession. L’héritier gratifié doit dès lors, pour rétablir l’égalité à l’égard de ses cohéritiers, rapporter la libéralité dont il a bénéficié dans la masse de partage afin de permettre un partage égalitaire, qui tienne compte de l’avance dont il a bénéficié. La notion de rapport se fonde sur la *présomption d’avance d’hoirie* qui s’applique, sauf exceptions, à toute libéralité consentie par le *de cujus* à ses héritiers: l’objectif essentiel du rapport des libéralités

behoudens uitzonderingen, van toepassing is op elke gift die door de erflater aan zijn erfgenamen wordt gedaan: de voornaamste doelstelling van de inbreng van de giften is de gelijkheid tussen de erfgenamen van de overledene te herstellen (of te bewaren).

Dit vermoeden van voorschot op erfdeel, dat momenteel op elke gift onder de levenden of bij testament, gedaan aan een erfgenaam, van toepassing is, is echter weerlegbaar: de beschikker kan, uitdrukkelijk of stilzwijgend, afwijken van het principe van de gelijkheid tussen zijn erfgenamen door aan een van hen een gift “bij vooruitmaking en buiten erfdeel” toe te kennen, met andere woorden een gift bedoeld om hem een voordeel (iets “extra’s”) te verzekeren ten opzichte van de andere erfgenamen, waardoor de gelijkheid verbroken wordt om de begunstigde van de gift te bevoordelen. Buiten de gevallen die vrijgesteld worden van inbreng als gevolg van de wil van de beschikker, voorziet de huidige wetgeving ook een aantal gevallen van wettelijke vrijstelling van inbreng.

Er moet bijgevolg aan drie voorwaarden voldaan zijn opdat de inbreng verschuldigd is:

1. Men moet erfgenaam zijn van de beschikker (enkel erfgenamen zijn de inbreng verschuldigd): men moet niet alleen tot de nalatenschap geroepen worden op grond van de regels van de wettelijke erfopvolging, maar men moet effectief tot de nalatenschap komen, dit wil zeggen: men moet zijn roeping aanvaarden (en niet onwaardig zijn);

2. Men moet persoonlijk door de erflater begiftigd zijn of tot diens nalatenschap komen bij plaatsvervulling van iemand die persoonlijk begiftigd werd;

3. Men moet genoten hebben van een gift die vatbaar is voor inbreng, dit wil zeggen een gift die niet vrijgesteld is van inbreng op grond van de wet of de wil van de beschikker.

Wat de wijze van inbreng betreft, dient in de huidige stand van het recht een onderscheid gemaakt te worden tussen, enerzijds, onroerende, en, anderzijds, roerende giften.

Aldus:

- Gebeurt de inbreng van onroerende giften, in principe (en behoudens uitzonderingen), in natura (zie het huidige artikel 859 van het Burgerlijk Wetboek). De inbreng in natura van onroerende giften legt de begiftigde de verplichting op het gekregen onroerend goed materieel in de te verdelen massa in te brengen. De geschonken onroerende goederen worden aldus materieel in de massa

est de rétablir (ou de préserver) l'égalité entre les héritiers du défunt.

Cette présomption d'avance d'hoirie, qui s'applique actuellement à toute libéralité entre vifs ou testamentaire consentie à un héritier est toutefois réfragable: le disposant peut, de manière expresse ou tacite, s'écarter du principe d'égalité entre ses héritiers en accordant à l'un d'eux une libéralité “par préciput et hors part”, c'est-à-dire destinée à lui assurer un avantage (un “plus”) par rapport aux autres héritiers, rompant ainsi l'égalité pour favoriser le bénéficiaire de la libéralité. Outre les cas de dispense de rapport résultant de la volonté du disposant, la loi actuelle prévoit des cas de dispense légale de rapport.

Trois conditions sont, dès lors, requises pour que le rapport soit dû:

1. Il faut être héritier du disposant (seuls les héritiers doivent le rapport): il faut non seulement être appelé à la succession en vertu des règles de la dévolution légale, mais encore venir à ladite succession de manière effective, c'est-à-dire accepter sa vocation (et ne pas être indigne);

2. Il faut avoir été personnellement gratifié par le *de cuius* ou venir à sa succession par substitution d'une personne ayant été personnellement gratifiée;

3. Il faut avoir bénéficié d'une libéralité rapportable, c'est-à-dire non dispensée du rapport par l'effet de la loi ou de la volonté du disposant.

S'agissant du mode de rapport, il convient, en l'état actuel du droit, d'opérer une distinction entre, d'une part, les libéralités immobilières et, d'autre part, les libéralités mobilières.

Ainsi:

- Le rapport des libéralités immobilières a lieu, en principe (et sous réserve d'exceptions), en nature (voyez l'actuel article 859 du Code civil). Le rapport en nature des libéralités immobilières impose au gratifié de rapporter matériellement l'immeuble reçu dans la masse de partage. Les immeubles donnés sont ainsi réunis matériellement à la masse (avec, le cas échéant, application

bijeengebracht (met, desgevallend, toepassing van de onkostentheorie voor de verbeteringen die aan het goed door de begiftigde werden aangebracht (artikelen 861 en 862 van het Burgerlijk Wetboek) en de betaling van een schadevergoeding ingeval het goed beschadigingen zou hebben opgelopen door de schuld of de nalatigheid van de begiftigde) en aan de verdeling onderworpen, zonder zekerheid, voor de begiftigde die het onroerend goed heeft ingebracht, dat hij dit onroerend goed effectief in zijn kavel zal terugvinden, aangezien de lottrekking van de kavels tussen de deelgenoten de regel is inzake verdeling, wanneer er geen akkoord is over de toekenning ervan. Aangezien de inbreng in het kader van de verrichtingen van verdeling in natura gebeurt, is de referentiedatum voor de inbreng van de onroerende goederen momenteel de datum van de verdeling.

- Gebeurt de inbreng van roerende goederen, in principe, door mindere ontvangst (dit wil zeggen in waarde, door minder te ontvangen uit de massa). De waarde die in aanmerking wordt genomen is de waarde van het voorwerp van de gift op het ogenblik van de schenking.

Het ontbreken van eenvormigheid tussen de huidige regels inzake roerende inbreng en de huidige regels inzake onroerende inbreng leidt tot bepaalde scheef-trekkingen met, in sommige gevallen, tot gevolg dat de inbreng zijn doel mist, namelijk de gelijkheid tussen de erfgenamen te herstellen (of te bewaren).

Nemen we het voorbeeld van de heer X, die overleden is en twee kinderen nalaat (K1 en K2). Hij had aan K1 een bedrag van 300 000 € geschonken en aan K2 een onroerend goed met op het ogenblik van de schenking eveneens een waarde van 300 000 €, maar dat op de dag van de verdeling 600 000 € waard is. In toepassing van de regels inzake roerende inbreng, zal K1 enkel het ontvangen nominaal bedrag (monetair nominalisme) door mindere ontvangst moeten inbrengen, d.i. 300 000 €. K2 die een onroerende schenking kreeg, zal daarentegen het onroerend goed in natura moeten inbrengen. Dit betekent dat hij het onroerend goed in natura zal inbrengen op de dag van de verdeling, waardoor hij in de te verdelen massa een onroerend goed zal brengen met een waarde van 600 000 €. Niettegenstaande het feit dat de goederen op het ogenblik van de schenking een gelijke waarde hadden, zal de gelijkheid tussen K1 en K2 – die de overledene had trachten te realiseren – niet verzekerd zijn, daar eenvormigheid tussen de regels inzake roerende inbreng en de regels inzake onroerende inbreng ontbreekt.

Ook al is het zo dat in de praktijk meerdere technieken werden uitgewerkt waardoor, in bepaalde gevallen, de gelijkheid die de beschikker wilde toch verzekerd kan worden (zoals de techniek van de “dubbele akte” die er

de la théorie des impenses pour les améliorations qui auraient été apportées au bien par le donataire (articles 861 et 862 du Code civil) et le paiement d’une indemnité dans l’hypothèse où le bien aurait subi des dégradations par la faute ou la négligence du donataire) et soumis au partage, sans certitude, pour le donataire ayant rapporté l’immeuble, de retrouver effectivement ledit immeuble dans son lot, le tirage au sort des lots entre les copartageants étant, à défaut d’accord quant à l’attribution de ceux-ci, la règle en matière de partage. S’effectuant en nature dans le cadre des opérations de partage, la date de référence s’agissant du rapport des biens immeubles est actuellement celle du partage.

- Le rapport des libéralités mobilières s’effectue, en principe, en moins prenant (c’est-à-dire en valeur, en prenant moins dans la masse), la valeur prise en considération étant celle de l’objet de la libéralité au jour de la donation.

L’absence d’uniformité entre les règles actuelles relatives au rapport mobilier et celles qui régissent le rapport immobilier conduit à certaines distorsions dont il résulte, dans certains cas, la conséquence que le rapport manque son objectif, à savoir rétablir (ou préserver) l’égalité entre les héritiers.

Prenons l’exemple de Monsieur X, décédé en laissant deux enfants (E1 et E2). Il avait donné à E1 une somme de 300 000 euros et à E2 un immeuble valant également 300 000 euros au jour de la donation, mais qui vaut 600 000 euros au jour du partage. En application des règles relatives au rapport mobilier, E1 ne devra rapporter en moins prenant que le montant nominal reçu (nominalisme monétaire), soit 300 000 euros. En revanche, E2 ayant bénéficié d’une donation immobilière, devra rapporter l’immeuble en nature, ce qui implique qu’il rapportera l’immeuble en nature au jour du partage, de sorte qu’il replacera l’immeuble valant 600 000 euros dans la masse de partage. Nonobstant la circonstance que les biens donnés étaient, au moment de la donation, d’une valeur égale, l’égalité entre E1 et E2 – que le défunt avait tenté de réaliser – ne sera pas assurée, en raison de l’absence d’uniformité entre les règles relatives au rapport mobilier et celles qui régissent le rapport immobilier.

Même s’il est vrai que la pratique a mis au point plusieurs mécanismes permettant, dans certains cas, d’assurer néanmoins l’égalité voulue par le disposant (telle par exemple la technique dite “du double acte”,

voor de beschikker in bestaat, zowel het onroerend goed als de som geld aan beide kinderen in onverdeeldheid te schenken; de kinderen zorgen nadien voor de verdeling tussen hen), beoogt dit wetgevend initiatief de gevolgen van dit ontbreken aan eenvormigheid tussen de regels inzake inbreng van roerende giften en de regels inzake inbreng van onroerende giften te corrigeren.

Daarnaast, en behalve de scheeftrekkingen waartoe zij in bepaalde gevallen leiden, stemmen sommige regels inzake de inbreng van giften niet altijd overeen met de verwachtingen van de beschikkers of hun erfgenamen. Dit is bijvoorbeeld het geval met de regel die de inbreng van onroerende schenkingen in natura oplegt (waardoor de begiftigde het risico loopt dat het in natura ingebrachte onroerende goed aan een andere erfgenaam wordt toegekend, op grond van het principe van de lottrekking van de kavels).

Hoewel het wettelijk vermoeden van inbreng meestal aan de verwachtingen van de beschikker lijkt tegemoet te komen in geval van giften toegekend aan zijn afstammelingen (de beschikker heeft namelijk doorgaans de intentie om de gelijkheid tussen zijn afstammelingen te behouden en, wil bijgevolg, enkel "voorschotten op erfdeel" toekennen wanneer hij schenkingen doet aan zijn afstammelingen), lijkt het wettelijk vermoeden van inbreng minder gerechtvaardigd wanneer, bij afwezigheid van afstammelingen, de erfgenamen die van een gift hebben genoten, andere erfgenamen dan afstammelingen zijn, bijvoorbeeld broers en zussen (tegenover wie de wil om gelijkheid te behouden doorgaans niet aanwezig is bij de beschikker, waardoor het wettelijk vermoeden van inbreng niet gerechtvaardigd is).

In dit kader stelt dit wetgevend initiatief voor om de regels inzake inbreng te wijzigen met een drieledig objectief:

- de regels inzake inbreng aanpassen aan de evolutie van de maatschappij en de vermogens, waardoor de principes inzake inbreng van giften meer in overeenstemming zijn met de verwachtingen van de burgers;
- de regels inzake inbreng van onroerende goederen en de regels inzake inbreng van roerende goederen (waaronder giften in geld) eenvormig te maken om, in de mate van het mogelijke, de scheeftrekkingen die uit de toepassing van de huidige regels kunnen voortvloeien, te beperken;
- de regels inzake inbreng van giften en de regels inzake inkorting van giften (cf. *infra*) eenvormig te maken

consistant, pour la disposant, à donner en indivision à ses deux enfants tant l'immeuble que la somme d'argent, les enfants se chargeant ensuite d'opérer un partage entre eux), la présente initiative législative entend corriger les conséquences de ce manque d'uniformité entre les règles relatives au rapport des libéralités immobilières et celles relatives au rapport des libéralités mobilières.

Par ailleurs, outre les distorsions auxquelles elles aboutissent dans certains cas, certaines règles régissant actuellement le rapport des libéralités ne correspondent pas toujours aux attentes des disposants ou de leurs héritiers: tel est notamment le cas de la règle imposant le rapport des donations immobilières en nature (qui conduit à faire courir au donataire le risque de voir l'immeuble rapporté en nature attribué à un autre héritier, par l'effet du principe du tirage au sort des lots).

De même, si la présomption légale de rapport semble, le plus souvent, rencontrer les attentes des disposants en cas de libéralités consenties à leurs descendants (les disposants ayant, le plus souvent, l'intention de maintenir une égalité entre ceux-ci et, partant, de ne consentir que des "avances sur part successorale" lorsqu'ils consentent des donations à leurs descendants), la présomption légale de rapport semble moins justifiée lorsque, en l'absence de descendants, les héritiers ayant bénéficié de libéralités sont des héritiers autres que des descendants, par exemple des frères et sœurs (à l'égard desquels la volonté de maintenir une égalité n'est généralement pas présente dans le chef du disposant, de sorte que la présomption légale de rapport ne se justifie pas).

Dans ce contexte la présente initiative législative suggère de modifier les règles relatives au rapport des libéralités dans un triple objectif:

- adapter les règles relatives au rapport au regard de l'évolution de la société et des patrimoines, en telle sorte que les principes relatifs au rapport des libéralités correspondent davantage aux attentes des citoyens;
- uniformiser les règles régissant le rapport des libéralités immobilières et celles régissant le rapport des libéralités mobilières (dont notamment les libéralités portant sur du numéraire), afin de limiter, dans toute la mesure possible, les distorsions pouvant résulter de l'application des principes actuels;
- uniformiser les règles régissant le rapport des libéralités et celles régissant la réduction de celles-ci (cf.

meer bepaald voor wat betreft de waarde die voor elk van deze verrichtingen in aanmerking dient te worden genomen.

De aldus voorgestelde wijzigingen inzake inbreng zijn in hoofdzaak opgebouwd rond zeven kernideeën:

- het behoud van het wettelijk vermoeden van inbreng en het weerlegbaar karakter ervan voor giften gedaan aan afstammelingen;
- de omkering van het wettelijk vermoeden (en dus de invoering van een wettelijk – maar weerlegbaar – vermoeden van vrijstelling van inbreng) voor giften gedaan aan erfgenamen die geen afstammelingen zijn;
- de bevestiging van de mogelijkheid om een schenking die oorspronkelijk vatbaar was voor inbreng “om te vormen” naar een schenking bij vooruitmaking (mogelijkheid die reeds toegestaan is op grond van het huidige artikel 919, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek), maar eveneens de invoering van de – omgekeerde – mogelijkheid om een oorspronkelijke schenking bij vooruitmaking om te vormen naar een schenking vatbaar voor inbreng (mogelijkheid die momenteel betwist is), in beide gevallen door middel van een overeenkomst tussen de schenker en de begiftigde;
- de invoering van het principe om giften in alle gevallen in waarde in te brengen;
- de invoering van het principe waarbij, in navolging van de waardering van de geschonken goederen met het oog op inkorting, de inbreng van giften gebeurt aan de waarde van de geschonken goederen op de dag van de schenking (of op de dag van het overlijden voor gelegateerde goederen), geïndexeerd op basis van de index der consumptieprijzen, en de mogelijkheid om akkoorden te sluiten over deze waarde;
- de invoering van de mogelijkheid om een inbreng te organiseren ten behoeve van een derde;
- de invoering van het principe dat de giften gedaan aan de langstlevende echtgenoot en de langstlevende wettelijk samenwonende partner niet vatbaar zijn voor inbreng. De langstlevende echtgenoot en langstlevende wettelijk samenwonende partner kunnen namelijk de inbreng van de giften gedaan door de overledene aan hun mede-erfgenamen niet langer vragen (de langstlevende echtgenoot krijgt echter wel het recht toegekend om het vruchtgebruik voort te zetten dat de overledene voor zichzelf had voorbehouden in geval van een schenking met voorbehoud van vruchtgebruik).

*infra*), s’agissant notamment de la valeur à prendre en considération pour chacune de ces opérations.

Les modifications ainsi proposées en matière de rapport s’articulent essentiellement autour de sept idées essentielles:

- le maintien de la présomption légale de rapport et de son caractère réfragable, s’agissant des libéralités consenties à des descendants;
- l’inversion de la présomption légale (et donc l’instauration d’une présomption légale – mais réfragable – de dispense de rapport), s’agissant des libéralités consenties à d’autres héritiers que des descendants;
- la confirmation de la possibilité de “transformer” une donation initialement rapportable en une donation précipitaire (possibilité déjà autorisée par l’actuel article 919, alinéa 2, du Code civil), mais également l’instauration de la possibilité – inverse – de transformer une donation initialement précipitaire en une donation rapportable (possibilité qui est actuellement controversée), moyennant, dans les deux cas, l’établissement d’une convention entre le donateur et le donataire;
- l’instauration du principe du rapport des libéralités en valeur dans tous les cas;
- l’instauration du principe selon lequel, à l’instar de la valorisation des biens donnés aux fins de la réduction, le rapport des libéralités se fait de la valeur des biens donnés au jour de la donation (ou au jour du décès, s’agissant des biens légués), ladite valeur étant toutefois indexée sur la base de l’indice des prix à la consommation, et la possibilité de conclure des accords quant à cette valeur;
- l’instauration de la possibilité d’organiser un rapport pour autrui;
- l’instauration du principe selon lequel les libéralités faites au conjoint survivant et au cohabitant légal survivant ne sont pas rapportables, le conjoint et le cohabitant légal survivant ne pouvant davantage solliciter le rapport des libéralités consenties par le défunt à leurs cohéritiers (le conjoint survivant se voyant toutefois reconnaître le droit de poursuivre l’usufruit que se serait, le cas échéant, réservé le défunt en cas de donation consentie avec réserve d’usufruit).

Deze zeven kernideeën worden uitvoeriger toegelicht in de artikelsgewijze toelichting.

Ten slotte werd in de Nederlandse versie van de voorgestelde artikelen 843, § 1, eerste lid, 843, § 2, 844, § 1 en § 2 en 849, eerste en tweede lid van het Burgerlijk Wetboek een puur technische wijziging doorgevoerd, waarbij de termen “giften en legaten” worden vervangen door de termen “schenkingen en legaten” (in de Franse versie: “*dons et legs*”). De Franse term “*don*” viseert hier immers de schenkingen. Het gebruik van het woord “giften” in het Nederlands, samen met het woord “legaten” is bovendien dubbelop in die zin dat “giften” het verzamelwoord is voor zowel schenkingen onder de levenden als testamentaire beschikkingen. Het huidige wetgevend initiatief heeft geopteerd om de Nederlandse versie met de Franse versie in overeenstemming te brengen door de termen “giften en legaten” te vervangen door de termen “schenkingen en legaten”.

### 3. De aanpassing van de regels met betrekking tot de verdeling

Dit wetgevend initiatief wijzigt niets essentieels aan de inhoud van de bepalingen inzake de verdeling, maar stelt een andere organisatie van deze afdeling van het Burgerlijk Wetboek voor.

Deze nieuwe voorstelling is noodzakelijk, aangezien de bestaande artikelen onvoldoende in overeenstemming waren met bepaalde bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek, en meer specifiek met de bepalingen inzake verzegeling, minnelijke verdeling onder toezicht van de vrederechter en gerechtelijke verdeling.

Om die reden wijzigt dit wetgevend initiatief eveneens de titel van de afdeling. De artikelen 815 tot 842 van het Burgerlijk Wetboek regelen de verdelingsprocedure al lang niet meer, aangezien deze hernomen werd in het Gerechtelijk Wetboek en onlangs herschreven werd op grond van de wet van 13 augustus 2011. Bovendien hebben de artikelen 815 tot 842 niet alleen betrekking op de vorm van de verdeling, maar eveneens op de vorm van de verkoop met het oog op het beëindigen van de onverdeeldheid.

Ten gronde, voert dit wetgevend initiatief toch een nieuw artikel in, inzake de *inbreng van schulden*. Het Burgerlijk Wetboek vermeldde slechts het principe van deze inbreng, maar zei niets over de modaliteiten. Aangezien de rechtsleer deze leemte betreunde, beoogt de voorgestelde tekst van artikel 821 hieraan te verhelpen.

### 4. De versoepeling van het huidige verbod op overeenkomsten over toekomstige nalatenschappen

Ces sept idées essentielles seront plus amplement développées aux termes du commentaire des articles.

Enfin, une modification purement technique a été apportée dans la version néerlandaise des articles 843, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, 843, § 2, 844, § 1<sup>er</sup> et § 2 et 849, alinéas 1<sup>er</sup> et 2, proposés, du Code civil, dans lesquels les termes “*giften en legaten*” sont remplacés par les termes “*schenkingen en legaten*” (“dons et legs” dans la version française). Le terme français “don” vise en effet ici les donations. L’utilisation du mot “*giften*” en néerlandais avec le mot “*legaten*” est par ailleurs superflu, en ce sens que le mot “*giften*” est le terme générique tant pour les donations entre vifs que pour les dispositions testamentaires. La présente initiative législative a choisi de mettre la version néerlandaise en conformité avec la version française en remplaçant les termes “*giften en legaten*” par les termes “*schenkingen en legaten*”.

### 3. L’adaptation des règles relatives au partage

La présente initiative législative ne modifie pas, pour l’essentiel, les dispositions relatives au partage sur le fond ou quant à leur contenu, mais propose un ordonnancement différent de cette section du Code civil.

Cette nouvelle présentation est nécessaire, dans la mesure où les articles existants n’avaient pas été suffisamment mis en concordance avec certaines dispositions du Code judiciaire, notamment celles relatives aux scellés, au partage amiable sous contrôle du juge de paix et au partage judiciaire.

C’est pourquoi la présente initiative législative modifie également le titre de la section. Les articles 815 à 842 du Code civil ne règlent plus, depuis longtemps, la procédure de partage, celle-ci ayant été reprise dans le Code judiciaire et ayant été récemment réécrites par la loi du 13 août 2011. En outre ces articles 815 à 842 ne portent pas uniquement sur la forme du partage; ils portent aussi sur la forme de la vente en vue de mettre fin à l’indivision.

Sur le fond, la présente initiative législative insère néanmoins un nouvel article, relatif au *rapport des dettes*. Le Code civil ne mentionnait que le principe de ce rapport, mais non ses modalités. La doctrine ayant regretté cette lacune, le texte de l’article 821 tel que proposé entend y remédier.

### 4. L’assouplissement de l’interdiction actuelle des pactes sur succession future

Erfovereenkomsten zijn, in principe, in het huidige Belgisch recht verboden op grond van artikel 1130, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek, dat bepaalt: *“Men kan echter een nalatenschap die nog niet is opengevallen, niet verwerpen en evenmin omtrent zodanige nalatenschap enig beding maken, zelfs niet met toestemming van hem wiens nalatenschap het betreft, tenzij in de gevallen bij de wet bepaald”* (Zie onder meer, over het verbod op overeenkomsten over toekomstige nalatenschappen, J. BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Mechelen, Kluwer, 2006; J. VERSTRAETE, “Pactes sur succession future”, in *Rép. not.*, deel III, boek II, Brussel, Larcier, 2005; H. CASMAN, “Van ascendentenverdeling bij schenking naar ouderlijke erfovereenkomst”, in *Entre liberté et contraintes normatives: le défi du notaire – Tussen vrijheid en regelgeving: de uitdaging voor de notaris, Verslagboek van het notarieel congres te Ciney in 2011*, Brussel, De Boeck, p. 171 e.v.).

Dit principieel verbod op “overeenkomsten over toekomstige nalatenschappen” wordt tevens herhaald in artikel 791 (verbod om voortijdig een nalatenschap te verwerpen of om de toekomstige rechten te vervreemden die men op een niet-opengevallen nalatenschap zou kunnen hebben, behoudens in de gevallen voorzien in de wet), artikel 1388, eerste lid (verbod om bij huwelijkscontract af te wijken van de regels die de wettelijke orde van de erfopvolging bepalen, onder voorbehoud van de uitzondering voorzien in het tweede lid) en artikel 1600 van het Burgerlijk Wetboek (verbod om de nalatenschap van een nog levend persoon te verkopen, zelfs met diens toestemming).

In afwijking van dit principe, erkent de wet momenteel evenwel de geldigheid van bepaalde punctuele erfovereenkomsten, waaronder:

- de contractuele erfstelling (artikelen 1082 en 1093 van het Burgerlijk Wetboek);
- de erfovereenkomst voorzien in artikel 1388, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek (de zogenaamde “Valkeniersovereenkomst”);
- de erfovereenkomst voorzien in het huidige artikel 918 *in fine* van het Burgerlijk Wetboek;
- de ouderlijke boedelverdeling (artikel 1075 e.v. van het Burgerlijk Wetboek);
- de erfovereenkomst gesloten in het kader van een echtscheiding door onderlinge toestemming (artikel 1287, derde lid van het Gerechtelijk Wetboek).

En vertu du droit actuel, les pactes successoraux sont, en principe, prohibés par la législation belge en vertu de l'article 1130, alinéa 2, du Code civil, selon lequel *“On ne peut cependant renoncer à une succession non ouverte, ni faire aucune stipulation sur une pareille succession, même avec le consentement de celui de la succession duquel il s'agit, sauf dans les cas prévus par la loi”* (voir notamment, sur l'interdiction des pactes sur succession future, J. BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Malines, Kluwer, 2006; J. VERSTRAETE, “Pactes sur succession future”, in *Rép. not.*, tome III, livre II, Bruxelles, Larcier, 2005; H. CASMAN, “Van ascendentenverdeling bij schenking naar ouderlijke erfovereenkomst”, *Entre liberté et contraintes normatives: le défi du notaire – Tussen vrijheid en regelgeving: de uitdaging voor de notaris, Actes du congrès notarial tenu à Ciney en 2011*, Bruxelles, De Boeck, pp. 171 et suiv.).

Ce principe de l'interdiction des “pactes sur succession future” est rappelé aux articles 791 (interdiction – même par contrat de mariage – de renoncer anticipativement à une succession ou d'aliéner les droits éventuels que l'on peut avoir dans une succession non ouverte, sauf dans les cas prévus par la loi), 1388, alinéa 1<sup>er</sup> (interdiction, pour les époux, de déroger à l'ordre légal des successions par contrat de mariage, sous réserve de l'exception prévue à l'alinéa 2) et 1600 du Code civil (interdiction de vendre la succession d'une personne vivante, même avec le consentement de celle-ci).

Par dérogation à ce principe, la loi actuelle admet toutefois ponctuellement la validité de certains pactes successoraux, dont notamment:

- l'institution contractuelle (articles 1082 et 1093 du Code civil);
- le pacte successoral prévu à l'article 1388, alinéa 2, du Code civil (dit “pacte Valkeniers”);
- le pacte successoral prévu à l'actuel article 918 *in fine* du Code civil;
- le partage d'ascendant (articles 1075 et suivants du Code civil);
- le pacte successoral conclu dans le cadre d'un divorce par consentement mutuel (article 1287, alinéa 3, du Code judiciaire).

Niettegenstaande deze punctuele afwijkingen, blijft het principe echter momenteel dat “elk beding waardoor louter eventuele rechten op een niet opengevallen nalatenschap of een bestanddeel ervan worden toegekend, gewijzigd of afgestaan verboden is” (Overeenkomstig de definitie van de overeenkomst over een toekomstige nalatenschap gegeven door het Hof van Cassatie in zijn arrest van 11 april 1980: Cass. 11 april 1980, Pas. 1980, I, p. 991. Met de discussies die het arrest van het Hof van Cassatie van 31 oktober 2008 teweegbracht (Cass. 31 oktober 2008, Rev. not. belge 2011, p. 415) waarbij sommige auteurs menen dat het Hof van Cassatie met dit arrest, op zijn minst impliciet, erkend heeft dat een overeenkomst over een toekomstige nalatenschap sinds de wet van 22 april 2003 (de wet Valkeniers) niet langer in strijd is met de openbare orde, hetgeen betekent dat een dergelijke overeenkomst niet langer bestraft wordt met een absolute nietigheid maar met een relatieve nietigheid. Andere auteurs menen daarentegen dat een dergelijk onderricht niet uit dit arrest kan worden afgeleid. Zie met name als voorstanders van deze eerste stelling: J. BAEL, “Schenkingen, testamenten en erfovereenkomsten”, in *Rechtskroniek voor het notariaat*, deel 15, Universiteit Gent, november 2009, Gent, die Keure, p. 203 ev. nrs. 98 e.v.; R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Beginnelsen erfrecht*, Brugge, die Keure, 2013, p. 156; R. DEKKERS en H. CASMAN, *Handboek Burgerlijk recht*, deel IV, Antwerpen, Intersentia, 2010, p. 342 en 343, nr. 492; H. CASIER, N. GEELHAND DE MERXEM, I. SCHUERMANS en B. VERDICKT, “Le pacte sur succession future prohibé n’est plus contraire à l’ordre public. Un nouvel arrêt-clé en matière de planification successorale”, *Rev. not. belge*, 2011, p. 385 ev.; E. TURPYN, “Het finaal verrekenbeding: een verboden erfovereenkomst?”, *T. Not.*, 2010, p. 64. Voorstanders van de tweede stelling: W. PINTENS, CH. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal Vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, p. 965, nr. 1879; Th. VAN HALTEREN, “Quel avenir pour le pacte sur succession future?”, in *Actualités en droit patrimonial de la famille*, coll. UB3, vol. 39, Brussel, Bruylant, 2013, p. 145 e.v.; H. ROSOUX, “La prohibition des pactes sur succession future”, in *Libéralités et successions* (onder leiding van P. MOREAU), CUP, vol. nr. 134, Luik, Anthémis, 2012, p. 349 en 350, nr. 135. Zie eveneens, over de sanctie van erfovereenkomsten in het algemeen, J. BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Mechelen, Kluwer, 2006, p. 893, nr. 1440).

Nochtans ervaren de beoefenaars van het erfrecht een reële vraag van de burgers om tijdens hun leven hun nalatenschap te kunnen regelen, door middel van, meer bepaald, een overeenkomst gesloten met het geheel van hun vermoedelijke erfgenamen, waarin bepaalde aspecten van hun nalatenschap voorafgaandelijk

Mais nonobstant ces dérogations ponctuelles, le principe demeure actuellement celui de l’interdiction de toute “disposition par laquelle des droits purement éventuels sur une succession future, sur une partie ou sur un élément de celle-ci sont attribués, modifiés ou cédés” (Selon la définition du pacte sur succession future donnée par la Cour de cassation en son arrêt du 11 avril 1980: Cass., 11 avril 1980, Pas., 1980, I, p. 991. Avec les discussions générées par l’arrêt de la Cour de cassation du 31 octobre 2008 (Cass., 31 octobre 2008, Rev. not. belge, 2011, p. 415), à propos de la sanction desdits pactes, certains auteurs estimant que, par cet arrêt, la Cour de cassation a reconnu, à tout le moins implicitement, qu’un pacte sur succession future n’est plus, depuis la loi du 22 avril 2003 (dite loi “Valkeniers”), contraire à l’ordre public, ce qui implique qu’il n’est plus sanctionné par une nullité absolue mais par une nullité relative, tandis que d’autres auteurs estiment qu’un tel enseignement ne peut être déduit des termes de l’arrêt. Voyez notamment, en faveur de la première thèse: J. BAEL, “Schenkingen, testamenten en erfovereenkomsten”, *Rechtskroniek voor het notariaat*, Tome 15, Universiteit Gent, novembre 2009, Gand, die Keure, pp. 203 et suiv., n° 98 et suiv.; R. BARBAIX et A.-L. VERBEKE, *Beginnelsen erfrecht*, Bruges, die Keure, 2013, p. 156; R. DEKKERS et H. CASMAN, *Handboek Burgerlijk recht*, tome IV, Anvers, Intersentia, 2010, pp. 342 et 343, n° 492; H. CASIER, N. GEELHAND DE MERXEM, I. SCHUERMANS et B. VERDICKT, “Le pacte sur succession future prohibé n’est plus contraire à l’ordre public. Un nouvel arrêt-clé en matière de planification successorale”, *Rev. not. belge*, 2011, pp. 385 et suiv.; E. TURPYN, “Het finaal verrekenbeding: een verboden erfovereenkomst?”, *T. Not.*, 2010, p. 64. En faveur de la seconde thèse: W. PINTENS, CH. DECLERCK, J. DU MONGH et K. VANWINCKELEN, *Familiaal Vermogensrecht*, Anvers, Intersentia, 2010, p. 965, n° 1879; Th. VAN HALTEREN, “Quel avenir pour le pacte sur succession future?”, *Actualités en droit patrimonial de la famille*, coll. UB3, vol. 39, Bruxelles, Bruylant, 2013, pp. 145 et suiv.; H. ROSOUX, “La prohibition des pactes sur succession future”, *Libéralités et successions* (sous la dir. de P. MOREAU), CUP, vol. n° 134, Liège, Anthémis, 2012, pp. 349 et 350, n° 135. Voyez également, sur la question de la sanction des pactes successoraux en général, J. BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Malines, Kluwer, 2006, p. 893, n° 1440).

Pour autant, les praticiens du droit des successions ressentent une réelle demande des citoyens de pouvoir régler leur succession de leur vivant, notamment par la voie d’une convention passée avec l’ensemble de leurs héritiers présomptifs, aux termes de laquelle certains aspects de leur succession pourraient être

en met alle vereiste rechtszekerheid geregeld kunnen worden. De bekommernis van de burgers bestaat erin om, via het opstellen van dergelijke overeenkomst, hun nalatenschap in alle transparantie te regelen en aldus te vermijden dat bij hun overlijden conflicten ontstaan tussen hun erfgenamen.

Teneinde tegemoet te komen aan deze rechtmatige bekommernis van voorzienbaarheid en van rechtszekerheid in hoofde van de burgers, beoogt dit wetgevend initiatief, na in algemene bewoordingen te hebben omschreven welke erfovereenkomsten zijn toegelaten en welke niet (voorgesteld artikel 1100/1 van het Burgerlijk Wetboek), enerzijds, om bepaalde punctuele erfovereenkomsten toe te laten, en anderzijds, om de mogelijkheid te bieden aan de erflater om een globale erfovereenkomst te sluiten met het geheel van zijn vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn.

De punctuele erfovereenkomsten waarin dit wetsvoorstel voorziet zijn de volgende:

- inzake de inbreng van giften, de erfovereenkomst bedoeld in het voorgestelde artikel 858, § 4, tweede en derde lid van het Burgerlijk Wetboek, dat toelaat dat de vermoedelijke mede-erfgenamen van de begiftigde de waarde van de geschonken goederen op de dag van de schenking (in de schenkingsakte of in een latere overeenkomst), aanvaarden, zodat het door minderneming in te brengen bedrag (dat, conform dit wetgevend initiatief, overeenstemt met de waarde van het goed op het ogenblik van de schenking geïndexeerd op basis van de index der consumptieprijzen: cfr. voorgesteld artikel 858 § 3, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek), – onder voorbehoud van de indexering die op de dag van het overlijden moet gebeuren – gekend en aanvaard is vanaf het ogenblik van de schenking of, op zijn minst, reeds vóór het opvallen van de nalatenschap van de beschikker;

- inzake de inkorting van giften, de erfovereenkomst bedoeld in het voorgestelde artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek, dat toelaat dat de (vermoedelijke) reservataire erfgenamen voorafgaandelijk (doch punctueel) verzaaken aan de vordering tot inkorting ten aanzien van een welbepaalde schenking gedaan door de erflater;

- inzake de inkorting van giften, de erfovereenkomst bedoeld in het voorgestelde artikel 924, vierde lid van het Burgerlijk Wetboek, dat toelaat dat de (vermoedelijke) reservataire erfgenamen toestemmen in de vervreemding, door de begiftigde, van de goederen die aan hem werden geschonken. Deze toestemming heeft tot gevolg dat zij verzaken aan de latere vordering tot inkorting ten aanzien van derden die de goederen ten kosteloze titel

réglés anticipativement et avec toute la sécurité juridique requise. Le souci des citoyens est, par l'établissement d'une telle convention, de régler leur succession dans la transparence et d'éviter ainsi que des conflits ne surviennent entre leurs héritiers au moment de leur décès.

Afin de répondre à ce légitime souci de prévisibilité et de sécurité juridique des citoyens, la présente initiative législative entend, après avoir décrit en termes généraux les pactes successoraux qui sont autorisés et ceux qui ne le sont pas (article 1100/1 proposé du Code civil), autoriser, d'une part, certains pactes successoraux *ponctuels* et, d'autre part, organiser la possibilité, pour le *de cujus*, de conclure un pacte *global* réunissant l'ensemble de ses héritiers présomptifs en ligne directe descendante.

Les pactes successoraux ponctuels prévus aux termes de la présente proposition de loi sont notamment les suivants:

- en matière de rapport des libéralités, le pacte successoral visé à l'article 858, § 4, alinéas 2 et 3, proposé, du Code civil, qui autorise les cohéritiers présomptifs du gratifié à accepter (dans l'acte de donation ou par une convention postérieure) la valeur des biens donnés au jour de la donation, en telle sorte que le montant à rapporter en moins prenant (qui correspond en principe, selon la présente initiative législative, à la valeur du bien au jour de la donation indexée sur la base de l'indice des prix à la consommation: cf. article 858, § 3, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil) soit – sous réserve de l'indexation à opérer au jour du décès – connu et accepté dès la donation ou, à tout le moins, dès avant l'ouverture de la succession du disposant;

- en matière de réduction des libéralités, le pacte successoral prévu à l'article 918 proposé, du Code civil, qui autorise les héritiers réservataires (présomptifs) à renoncer anticipativement (mais ponctuellement) à exercer l'action en réduction à l'égard d'une donation déterminée consentie par le *de cujus*;

- en matière de réduction des libéralités, le pacte successoral prévu à l'article 924, alinéa 4, proposé, du Code civil, qui autorise les héritiers réservataires (présomptifs) à consentir à l'aliénation, par le gratifié, des biens qui lui ont été donnés, ledit consentement emportant, dans leur chef, renonciation à agir ultérieurement en réduction à l'encontre des tiers ayant acquis lesdits biens à titre gratuit (les héritiers réservataires n'ayant, en toute

hebben verworven (de reservataire erfgenamen hebben, in geen geval, verhaal tegen derden die de geschonken goederen ten bezwarende titel verworven hebben).

Deze punctuele erfovereenkomsten – die allen onderworpen zijn aan het formalisme dat door dit wetgevend initiatief wordt opgelegd voor het opstellen van de toegelaten erfovereenkomsten, evenals aan de sanctionering en de gevolgen van elke erfovereenkomst – zullen nader worden onderzocht in de toelichting bij de artikelen waarin ze zijn opgenomen.

De voorgestelde hervorming voert bovendien de mogelijkheid in voor de erflater om, met het geheel van zijn vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, een globale erfovereenkomst te sluiten die – mits naleving van bepaalde voorwaarden, die uitvoeriger zullen worden beschreven in de toelichting bij het voorgestelde artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek – de partijen toelaat om kennis te nemen van alle giften die de overledene hen respectievelijk heeft toegekend en – op voorwaarde dat er een (subjectief) evenwicht tussen hen bestaat – in onderlinge overeenstemming te verzaken aan zowel de vordering tot inkorting als de vordering tot inbreng ten aanzien van de giften bedoeld in de overeenkomst.

Om het bestaan van dit subjectief evenwicht tussen de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn te beoordelen wordt rekening gehouden met:

— de *schenkingen* (vatbaar voor inbreng of bij vooruitmaking) waarvan zij hebben genoten vanwege hun vader en moeder (vader of moeder), hetzij vóór de overeenkomst, hetzij op grond van de overeenkomst zelf;

— de *voordelen* waarvan zij hebben kunnen genieten vanwege hun vader en moeder (vader of moeder) – zoals de kosten om in het buitenland te studeren of de mogelijkheid om gratis in een onroerend goed van de ouders te wonen – en die, op voorwaarde dat iedereen akkoord gaat, *gelijkgesteld* zouden kunnen worden aan schenkingen in *het kader van de overeenkomst*, teneinde het evenwicht te bereiken;

— de respectievelijke situatie van de vermoedelijke erfgenamen.

Dit soort overeenkomst laat onder meer toe het specifieke geval te integreren waarbij een van de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn een zorgkind is (hetgeen in de meeste gevallen een formule “op maat” veronderstelt voor wat betreft de giften die aan hem gedaan werden, alsook voor wat betreft de modaliteiten en gevolgen ervan ten aanzien van de mede-erfgenamen van het begiftigde kind).

hypothèse, pas de recours à l'encontre des tiers ayant acquis les biens donnés à titre onéreux).

Ces pactes successoraux ponctuels – qui sont tous soumis au formalisme imposé par la présente initiative législative pour l'établissement des pactes successoraux autorisés (de même qu'aux sanctions et effets de tout pacte successoral) – seront examinés à l'occasion du commentaire des articles au sein desquels ils sont insérés.

La réforme proposée insère, par ailleurs, la possibilité pour le *de cujus* de conclure, avec l'ensemble de ses héritiers présomptifs en ligne directe descendante, un pacte successoral *global*, qui – moyennant le respect de certaines conditions qui seront plus amplement décrites aux termes du commentaire de l'article 1100/7 proposé du Code civil – permet aux parties de prendre connaissance de l'ensemble des libéralités qui leur ont été respectivement consenties par le défunt et, moyennant l'existence d'un équilibre (subjectif) entre eux, de s'accorder pour renoncer à solliciter tant la réduction que le rapport des libéralités visées par le pacte.

L'existence de cet équilibre subjectif entre les héritiers présomptifs en ligne directe descendante s'apprécie eu égard:

— aux *donations* (rapportables ou préciputaires) dont ils ont bénéficié de la part leurs père et mère (père ou mère), soit antérieurement au pacte, soit aux termes du pacte lui-même;

— aux *avantages* dont ils ont pu bénéficier de la part de leurs père et mère (père ou mère) – par exemple des frais d'étude à l'étranger ou la possibilité de loger gratuitement dans un immeuble appartenant aux parents – qui, moyennant l'accord de tous, pourraient être *assimilés* à des donations *dans le cadre du pacte*, à l'effet d'atteindre l'équilibre;

— à la situation respective des héritiers présomptifs.

Ce type de pacte permet notamment d'intégrer l'hypothèse particulière qui se présente lorsque l'un des héritiers présomptifs en ligne directe descendante est un enfant fragilisé (qui suppose, le plus souvent, une formule “sur mesure” s'agissant des libéralités qui lui sont consenties, ainsi que des modalités de celles-ci et de leurs conséquences à l'égard des cohéritiers de l'enfant gratifié).

## ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING

## HOOFDSTUK 2

## Wijzigingen van het Burgerlijk Wetboek

## Afdeling 1

*Wijzigingen van Boek I van het Burgerlijk Wetboek*

## Art. 2

Als tegemoetkoming voor de afschaffing van de ascendentenreserve (zie de toelichting bij artikel 915 van het Burgerlijk Wetboek), wordt een onderhoudsvordering voor bloedverwanten in de opgaande lijn ten laste van de nalatenschap van een kinderloos gestorven erflater in de wet ingeschreven. Het betreft een uitbreiding van de onderhoudsvordering die reeds eerder bestond ten belope van de erfrechten die de ascendenten verloren ten gevolge van giften aan de langstlevende echtgenoot of de langstlevende wettelijk samenwonende. Men kan inderdaad niet toelaten dat een ouder behoeftig zou zijn terwijl zijn kind de middelen had om in die behoeftes te voorzien, en desalniettemin verkozen heeft om derden te begunstigen.

Opdat een bloedverwant in opgaande lijn een onderhoudsvordering zou kunnen instellen, is het vereist dat hij behoeftig is ten tijde van het overlijden. Dit behelst de behoeftigheid die ontstaat *door* het overlijden.

Het levensonderhoud wordt toegekend hetzij in de vorm van een maandelijks lijfrente, hetzij in de vorm van een kapitaal. Vermits de onderhoudsvordering voor de bloedverwanten in de opgaande lijn in de plaats komt van de ascendentenreserve, wordt het bedrag van het toegekend levensonderhoud begrensd door de omvang van die reserve. Dat betekent dat bij de toekenning van het levensonderhoud, het bedrag daarvan per opgaande lijn van bloedverwanten nooit  $\frac{1}{4}$  van de massa van artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek mag overschrijden. Indien de erflater bloedverwanten in de vaderlijke en de moederlijke lijn nalaat, mag het toegekend levensonderhoud derhalve maximum  $\frac{1}{2}$  van die massa bedragen.

Om de actuele kapitaalwaarde van de toekomstige stroom van onderhoudsuitkeringen te berekenen, dient men die uitkeringen te verdisconteren op basis van een risicovrije rente. Daarom wordt voorgesteld om gebruik te maken van rentevoeten op lineaire obligaties met resterende looptijden die de levensverwachting van de begunstigde niet overschrijden. Die rente dient bovendien de actuele marktomstandigheden te weerspiegelen, terwijl de invloed van tijdelijke opwaartse of neerwaartse uitschieters beperkt moet worden. Daarom

## COMMENTAIRE DES ARTICLES

## CHAPITRE 2

## Modifications du Code civil

Section 1<sup>re</sup>*Modifications du Livre I<sup>er</sup> du Code civil*

## Art. 2

Pour compenser la suppression de la réserve des ascendants (voir le commentaire de l'article 915 du Code civil), on inscrit dans la loi une créance alimentaire pour des ascendants à charge de la succession du testateur décédé sans descendance. Il s'agit d'un élargissement du droit aux aliments qui existait déjà auparavant à concurrence des droits successoraux dont les ascendants avaient été privés par des libéralités octroyées au conjoint survivant ou au cohabitant légal survivant. En effet, on ne peut permettre qu'un parent soit indigent alors que son enfant avait les moyens de répondre à ces besoins, et a néanmoins préféré favoriser des tiers.

Pour qu'un ascendant puisse introduire une demande d'aliments, il est requis qu'il soit dans le besoin au moment du décès. Ceci inclut le besoin qui se produit *en raison* du décès.

Les aliments sont octroyés soit sous la forme d'une rente viagère mensuelle, soit sous la forme d'un capital. Étant donné que la créance alimentaire pour les ascendants remplace la réserve des ascendants, le montant des aliments octroyés est limité par l'importance de cette réserve. Cela signifie qu'en cas d'octroi d'aliments, le montant de ceux-ci par ligne ascendante de parents ne peut excéder  $\frac{1}{4}$  de la masse visée à l'article 922 du Code civil. Si le testateur laisse des parents dans la ligne paternelle et dans la ligne maternelle, les aliments octroyés ne peuvent par conséquent pas dépasser la moitié de cette masse.

Pour calculer la valeur actuelle du flux futur de pensions alimentaires, il faut actualiser ces pensions sur la base d'un taux sans risque. C'est pourquoi il est proposé d'utiliser les taux d'intérêt des obligations linéaires ayant des durées résiduelles ne dépassant pas l'espérance de vie du bénéficiaire. De plus, ces taux d'intérêt doivent refléter les conditions actuelles du marché, et l'influence des pointes temporaires à la hausse ou à la baisse doit rester limitée. Par conséquent, les taux d'actualisation sont calculés comme étant le taux moyen au cours de

worden de discontovoeten berekend als de gemiddelde rente tijdens het afgelopen jaar en wordt de roerende voorheffing die van toepassing is in mindering gebracht. De onderhoudsuitkeringen die tijdens het eerste jaar betaald worden, worden niet verdisconteerd, voor de onderhoudsuitkeringen tijdens het tweede jaar wordt de rente op lineaire obligaties met een resterende looptijd van één jaar als discontovoet gebruikt etc. Om te vermijden dat de actuele kapitaalwaarde groter kan zijn dan de som van de toekomstige onderhoudsuitkeringen, wordt bij het bepalen van de discontovoeten een ondergrens van 0 % gehanteerd.

### Art. 3

Deze bepaling regelt de vertegenwoordiging van de minderjarige door zijn ouders bij het aangaan van een erfovereenkomst, door te verwijzen naar de overeenstemmende regeling bij de vertegenwoordiging door een voogd (vervat in het nieuwe artikel 410, § 1, 10° van het Burgerlijk Wetboek). Minderjarigen kunnen worden vertegenwoordigd door hun ouders of voogd bij het aangaan van een door de wet toegelaten erfovereenkomst in de hoedanigheid van vermoedelijk erfgenaam, voor zoverre de erfovereenkomst in hoofde van de minderjarige niet de verzaking aan rechten in een niet opengevallen nalatenschap tot gevolg heeft. Zij hebben daarvoor een bijzondere machtiging van de vrederechter nodig. Deze bepaling moet worden samen gelezen met het nieuwe artikel 1100/2 van het Burgerlijk Wetboek, dat de algemene principes inzake de bekwaamheid bij erfovereenkomsten bevat.

### Art. 4

De vertegenwoordiging van de minderjarige door zijn voogd bij het aangaan van een erfovereenkomst in de hoedanigheid van vermoedelijk erfgenaam (mits beperkingen) wordt ingeschreven in een nieuw artikel 410, § 1, 10° van het Burgerlijk Wetboek. Zie de toelichting bij het nieuw artikel 378 van het Burgerlijk Wetboek.

### Art. 5

De vrederechter die een rechterlijke beschermingsmaatregel met betrekking tot de goederen beveelt, zal in zijn beschikking uitdrukkelijk moeten oordelen over de bekwaamheid van de beschermde persoon om een erfovereenkomst aan te gaan. De bekwaamheid om een erfovereenkomst aan te gaan behelst drie aspecten: (i) als beschikker; (ii) als vermoedelijk erfgenaam, wanneer de erfovereenkomst in hoofde van de beschermde persoon een verzaking aan rechten in een

l'année écoulée et le précompte mobilier applicable en est déduit. Les pensions alimentaires payées au cours de la première année ne sont pas actualisées, les pensions alimentaires payées au cours de la deuxième année sont actualisées sur la base du taux des obligations linéaires d'une durée résiduelle d'un an, etc. Pour éviter que la valeur actuelle soit supérieure à la somme des pensions alimentaires futures, une limite inférieure de 0 % est utilisée pour déterminer les taux d'actualisation.

### Art. 3

Cette disposition règle la représentation du mineur par ses parents lors de la conclusion d'un pacte successoral en renvoyant à la réglementation correspondante de la représentation par un tuteur (contenue dans le nouvel article 410, § 1<sup>er</sup>, 10°, du Code civil). Les mineurs peuvent être représentés par leurs parents ou leur tuteur lors de la conclusion d'un pacte successoral autorisé par la loi en qualité d'héritier présomptif, pour autant que ce pacte n'emporte pas, dans le chef du mineur, renonciation à des droits dans une succession non ouverte. Pour ce faire, ils ont besoin d'une autorisation spéciale du juge de paix. Cette disposition doit être lue conjointement avec le nouvel article 1100/2 du Code civil, qui contient les principes généraux relatifs à la capacité dans le cadre de pactes successoraux.

### Art. 4

La représentation du mineur par son tuteur lors de la conclusion d'un pacte successoral en qualité d'héritier présomptif (moyennant des restrictions) est inscrite dans un nouvel article 410, § 1<sup>er</sup>, 10°, du Code civil. Voir le commentaire du nouvel article 378 du Code civil.

### Art. 5

Le juge de paix qui ordonne une mesure de protection judiciaire des biens devra se prononcer expressément dans son ordonnance sur la capacité de la personne protégée de conclure un pacte successoral. La capacité de conclure un pacte successoral englobe trois aspects: (i) en tant que disposant; (ii) en tant qu'héritier présomptif, quand le pacte successoral emporte, dans le chef de la personne protégée, renonciation à des droits dans une succession non ouverte; (iii) en tant qu'héritier

niet opgevallenen nalatenschap tot gevolg heeft; (iii) als vermoedelijk erfgenaam, waarbij de erfovereenkomst in hoofde van de beschermde persoon geen verzaking aan rechten in een niet opgevallenen nalatenschap impliceert. Zie de toelichting bij het nieuwe artikel 1100/2 van het Burgerlijk Wetboek.

#### Art. 6

In het licht van de rechtszekerheid, heeft de rechterlijke beschermingsmaatregel met betrekking tot de bekwaamheid van de beschermde persoon in het kader van erfovereenkomsten slechts gevolgen vanaf de bekendmaking van de beschikking in het *Belgisch Staatsblad*. Dit geldt naar analogie met de bescherming inzake het schenken en het opmaken van een testament.

#### Art. 7

Alle erfovereenkomsten gesloten in strijd met de onbekwaamheid van een beschermde persoon om erfovereenkomsten aan te gaan, zijn rechtens nietig. Ook hier werd de regeling bij schenkingen en testamenten tot voorbeeld genomen.

#### Art. 8

Overeenkomstig de algemene principes inzake de bekwaamheid bij het aangaan van erfovereenkomsten, zoals uiteengezet in het nieuwe artikel 1100/2 van het Burgerlijk Wetboek, zijn hoogstpersoonlijke handelingen: (i) het aangaan van een erfovereenkomst als beschikker; (ii) het aangaan van een erfovereenkomst als vermoedelijk erfgenaam, wanneer de erfovereenkomst in hoofde van de beschermde persoon een verzaking aan rechten in een niet opgevallenen nalatenschap tot gevolg heeft. Deze handelingen worden toegevoegd aan de lijst van handelingen die niet vatbaar zijn voor bijstand of vertegenwoordiging door de bewindvoerder in een nieuw artikel 497/2, 27° van het Burgerlijk Wetboek.

#### Art. 9

De bewindvoerder kan de beschermde persoon vertegenwoordigen bij het aangaan van een erfovereenkomst in de hoedanigheid van vermoedelijk erfgenaam, voor zover de erfovereenkomst in hoofde van de beschermde persoon niet de verzaking aan rechten in een niet opgevallenen nalatenschap tot gevolg heeft, en mits bijzondere machtiging van de vrederechter.

présomptif, ledit pacte n'impliquant pas, dans le chef de la personne protégée, renonciation à des droits dans une succession non ouverte. Voir le commentaire du nouvel article 1100/2 du Code civil.

#### Art. 6

En vue de la sécurité juridique, la mesure de protection judiciaire relative à la capacité de la personne protégée dans le cadre de pactes successoraux ne produit des effets qu'à dater de la publication de l'ordonnance au *Moniteur belge*. Ceci s'applique par analogie avec la protection en matière de donation et de rédaction d'un testament.

#### Art. 7

Tous les pactes successoraux conclus en violation de l'incapacité d'une personne protégée de conclure des pactes successoraux sont nuls de droit. Ici aussi, la réglementation applicable aux donations et aux testaments a été prise en exemple.

#### Art. 8

Conformément aux principes généraux relatifs à la capacité de conclure des pactes successoraux, comme exposé dans le nouvel article 1100/2 du Code civil, les actes suivants sont des actes très personnels: (i) la conclusion d'un pacte successoral en tant que disposant; (ii) la conclusion d'un pacte successoral en tant qu'héritier présomptif, quand le pacte successoral emporte, dans le chef de la personne protégée, renonciation à des droits dans une succession non ouverte. Ces actes sont ajoutés, dans un nouvel article 497/2, 27°, du Code civil, à la liste des actes qui ne sont pas susceptibles de faire l'objet d'une assistance ou d'une représentation par l'administrateur.

#### Art. 9

L'administrateur peut représenter la personne protégée lors de la conclusion d'un pacte successoral en qualité d'héritier présomptif, pour autant que le pacte successoral n'emporte pas, dans le chef de la personne protégée, renonciation à des droits dans une succession non ouverte et moyennant autorisation spéciale du juge de paix. La même règle s'applique en ce qui concerne

Dezelfde regel geldt bij de vertegenwoordiging van minderjarigen (zie de artikelen 378 en 410, § 1, 10° van het Burgerlijk Wetboek).

## Afdeling 2

### *Wijzigingen van Boek II van het Burgerlijk Wetboek*

#### Art. 10

Het huidig wetgevend initiatief wijzigt artikel 617 van het Burgerlijk Wetboek, dat betrekking heeft op de gevallen waarin het vruchtgebruik eindigt, teneinde aan te sluiten bij de wijziging doorgevoerd door deze hervorming aan artikel 858*bis*, §§ 3 en 4 van het Burgerlijk Wetboek.

Het huidige artikel 617 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt immers dat vruchtgebruik eindigt (onder meer) “door de dood van de vruchtgebruiker”.

Welnu, het voorgestelde artikel 858*bis*, § 3 van het Burgerlijk Wetboek laat toe dat de langstlevende echtgenoot het vruchtgebruik verder zet dat de vooroverleden echtgenoot zich zou hebben voorbehouden bij een schenking die hij zou gedaan hebben (geval van een schenking met voorbehoud van vruchtgebruik). Dit betekent dat in dat specifiek geval, het vruchtgebruik dat de beschikker zich heeft voorbehouden, niet (noodzakelijk) zal eindigen bij diens overlijden, aangezien het kan worden “verder gezet” door de langstlevende echtgenoot, ook al werd het vruchtgebruik oorspronkelijk niet op diens hoofd gevestigd. Het voorgestelde artikel 858*bis*, § 4 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt hetzelfde voor de langstlevende wettelijk samenwonende, doch enkel indien de schenking betrekking heeft op het onroerend goed dat tijdens het samenwonen het gezin tot gemeenschappelijke verblijfplaats diende of van het daarin aanwezige huisraad.

In dit kader, dient artikel 617 van het Burgerlijk Wetboek licht te worden aangepast om te verduidelijken dat vruchtgebruik eindigt (onder meer) door de dood van de vruchtgebruiker, “onverminderd artikel 858*bis*, §§ 3 en 4”.

## Afdeling 3

### *Wijzigingen van Boek III van het Burgerlijk Wetboek*

#### Art. 11

In hersamengestelde gezinnen is het wettelijk vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot in samenloop

la représentation de mineurs (voir les articles 378 et 410, § 1<sup>er</sup>, 10°, du Code civil).

## Section 2

### *Modifications du Livre II du Code civil*

#### Art. 10

La présente initiative législative modifie l'article 617 du Code civil, relatif aux causes d'extinction de l'usufruit, pour faire écho à la modification insérée à l'article 858*bis*, §§ 3 et 4, du Code civil par la présente réforme.

En effet, l'actuel article 617 du Code civil énonce que l'usufruit prend fin (notamment) “*par la mort de l'usufruitier*”.

Or, l'article 858*bis*, § 3, du Code civil proposé autorise le conjoint survivant à poursuivre l'usufruit que se serait, le cas échéant, réservé l'époux prédécédé dans le cadre d'une donation qu'il aurait consentie (hypothèse d'une donation avec réserve d'usufruit). Ceci implique qu'en cette hypothèse particulière, l'usufruit que s'était réservé le disposant ne prendra pas (nécessairement) fin à son décès, puisqu'il pourra, le cas échéant, être “poursuivi” par le conjoint survivant, quand bien même l'usufruit n'aurait pas été initialement constitué sur sa tête. L'article 858*bis*, § 4, proposé, du Code civil énonce la même règle pour le cohabitant légal survivant, pour autant que la donation porte sur l'immeuble affecté durant la vie commune à la résidence commune de la famille, ou sur les meubles qui le garnissent.

Dans ce contexte, il convient d'adapter légèrement l'article 617 du Code civil pour préciser que l'usufruit s'éteint (notamment) par la mort de l'usufruitier, “*sans préjudice de l'article 858bis, §§ 3 et 4*”.

## Section 3

### *Modifications du Livre III du Code civil*

#### Art. 11

Dans les familles recomposées, l'usufruit légal du conjoint survivant en concours avec les descendants du

met afstammelingen van de erflater vaak een bron van conflicten. De niet-gemeenschappelijke kinderen worden dan geconfronteerd met een stiefouder die het vruchtgebruik heeft van de gehele nalatenschap (zie artikel 745*bis*, § 1 van het Burgerlijk Wetboek). De voorgestelde hervorming wil hier een oplossing voor bieden, zonder evenwel (i) de bestaande evenwichten tussen het erfrecht van de langstlevende echtgenoot en het erfrecht van de kinderen te verstoren; en (ii) de bescherming van de leefomgeving van de langstlevende echtgenoot in het gedrang te brengen.

Daarom stelt het nieuwe artikel 745*quater*, § 2 van het Burgerlijk Wetboek een vereenvoudigde en buitengerechtelijke omzetting van het vruchtgebruik voor. Het vruchtgebruik van de nalatenschapsgoederen wordt voortaan omgezet op het eerste verzoek van een niet-gemeenschappelijk kind dat blote eigenaar is van het geërfde goed, of van de langstlevende echtgenoot. Deze omzetting moet niet worden gevorderd in rechte: het volstaat dat een niet-gemeenschappelijk kind of de langstlevende echtgenoot op zekere wijze een wil tot omzetting uitdrukt. Zij hebben derhalve een recht op de omzetting: in geval van betwisting mag de rechter de omzetting niet weigeren.

Het initiatiefrecht voor de omzetting op het eerste verzoek komt uitsluitend toe aan niet-gemeenschappelijke kinderen die de blote eigendom geërfd hebben of aan de langstlevende echtgenoot die tot de nalatenschap komt samen met niet-gemeenschappelijke kinderen. Indien de langstlevende echtgenoot tot de nalatenschap komt samen met niet-gemeenschappelijke én gemeenschappelijke kinderen, beschikken deze laatsten niet over het initiatiefrecht.

De langstlevende echtgenoot behoudt wel het veto-recht voor de omzetting van het vruchtgebruik van de gezinswoning en het daarin aanwezige huisraad. Indien een niet-gemeenschappelijk kind om de omzetting van het vruchtgebruik van de nalatenschap verzoekt, kan het vruchtgebruik van de gezinswoning en het huisraad niet worden omgezet dan met instemming van de langstlevende echtgenoot. Indien die de instemming weigert, zal enkel het vruchtgebruik van de overige nalatenschapsgoederen worden omgezet.

De blote eigenaars en de langstlevende echtgenoot bepalen zelf in onderlinge overeenstemming de wijze en modaliteiten van de omzetting. Bij gebrek aan akkoord, wordt het vruchtgebruik omgezet in een aandeel van de nalatenschap in volle eigendom, zodat de langstlevende echtgenoot een deelgenoot in de onverdeeldheid wordt zoals de afstammelingen van de erflater. De omzetting van het vruchtgebruik op eerste verzoek wordt aldus beschouwd als een verdelingsverrichting bij

testateur est souvent une source de conflit. Les enfants non communs sont alors confrontés à une belle-mère ou un beau-père qui a l'usufruit sur l'ensemble de la succession (voir article 745*bis*, § 1<sup>er</sup>, du Code civil). La réforme proposée veut apporter une solution à cette situation sans pour autant (i) perturber les équilibres existants entre le droit successoral du conjoint survivant et le droit successoral des enfants; et (ii) sans mettre en péril la protection du milieu de vie du conjoint survivant.

Le nouvel article 745*quater*, § 2, du Code civil, propose donc une conversion simplifiée et extrajudiciaire de l'usufruit. L'usufruit des biens successoraux est dorénavant converti à la première demande d'un enfant non commun qui est le nu-propriétaire du bien hérité, ou du conjoint survivant. La conversion ne doit pas être demandée en justice: il suffit qu'un enfant non commun ou le conjoint survivant exprime de façon certaine une volonté de conversion. Ils ont donc un droit à la conversion: en cas de contestation, le juge ne peut refuser la conversion.

Le droit d'initiative pour la conversion à première demande revient exclusivement aux enfants non communs qui ont hérité de la nue-propriété ou au conjoint survivant qui vient à la succession en concours avec des enfants non communs. Si le conjoint survivant vient à la succession en concours avec des enfants non communs et avec des enfants communs, ces derniers ne disposent pas du droit d'initiative.

Le conjoint survivant conserve néanmoins le droit de veto pour la conversion de l'usufruit de l'habitation familiale ainsi que des meubles meublants qui la garnissent. Si un enfant non commun demande la conversion de l'usufruit de la succession, l'usufruit de l'habitation familiale et des meubles meublants qui garnissent cette dernière ne peut être converti qu'avec l'accord du conjoint survivant. Si ce dernier refuse, seul l'usufruit des autres biens successoraux pourra être converti.

Les nus-propriétaires et le conjoint survivant déterminent eux-mêmes de commun accord les modalités de la conversion. À défaut d'accord, l'usufruit est converti en une part de la succession en pleine propriété, de sorte que le conjoint survivant devient co-indivisaire, tout comme les descendants du testateur. La conversion de l'usufruit à la première demande est donc considérée comme une opération de partage lors de la liquidation et du partage de la succession (voir également les délais

de vereffening en verdeling van de nalatenschap (zie ook de termijnen voor de omzetting, zoals voorgesteld in artikel 745sexies van het Burgerlijk Wetboek). Het aandeel van de langstlevende echtgenoot in de onverdeeldheid wordt bepaald door de omzettingstabellen voor de waardering van het vruchtgebruik, zoals jaarlijks bepaald door de minister van Justitie, en de leeftijd van de vruchtgebruiker op het tijdstip van het verzoek tot omzetting. Zoals bij de gerechtelijke omzetting van het vruchtgebruik, kan de rechter echter de toepassing van de omzettingstabellen uitsluiten en andere omzettingvoorwaarden van toepassing bepalen, wanneer omwille van de gezondheidstoestand van de vruchtgebruiker, zijn verwachte levensduur manifest lager is dan deze van de omzettingstabellen.

#### Art. 12

De regeling inzake de omzetting van het vruchtgebruik van de gezinswoning en het daarin aanwezige huisraad is voortaan vervat in artikel 745quater, § 5, van het Burgerlijk Wetboek (en niet meer § 4).

#### Art. 13

Vermits de omzetting van het vruchtgebruik op het eerste verzoek in hersamengestelde gezinnen, zoals vervat in het nieuw artikel 745quater, § 2 van het Burgerlijk Wetboek, een verdelingsverrichting is, moet deze worden gevraagd in het kader van de vereffening en verdeling van de nalatenschap. Bij een minnelijke vereffening en verdeling moet het verzoek worden geformuleerd voor de afsluiting van de verdeling. Bij een gerechtelijke vereffening en verdeling gebeurt dit uiterlijk bij het meedelen van de aanspraken aan de notaris-vereffenaar zoals vermeld in artikel 1218, § 1, tweede lid van het Gerechtelijk Wetboek. Indien het verzoek tot omzetting niet binnen die termijnen is geformuleerd, vervalt het recht op omzetting op eerste verzoek en kan de omzetting van het vruchtgebruik nog uitsluitend worden gevorderd bij toepassing van artikel 745quater, § 1, van het Burgerlijk Wetboek (behoudens onderlinge overeenstemming). Deze regeling biedt rechtszekerheid voor de langstlevende echtgenoot, die na de verdeling van de nalatenschap niet langer op eerste verzoek het vruchtgebruik op de nalatenschapsgoederen moet afstaan, maar een vraag tot omzetting beoordeeld zal zien door de rechter.

de conversion tels que proposés à l'article 745sexies du Code civil). La part du conjoint survivant dans l'indivision est déterminée par les tables de conversion pour l'estimation de l'usufruit, telles qu'établies chaque année par le ministre de la Justice, et par l'âge de l'usufruitier au moment de la demande de conversion. Tout comme pour la conversion judiciaire de l'usufruit, le juge peut toutefois exclure l'application des tables de conversion et fixer d'autres conditions de conversion lorsqu'en raison de l'état de santé de l'usufruitier, sa durée de vie probable est manifestement inférieure à celle des tables de conversion.

#### Art. 12

La réglementation relative à la conversion de l'usufruit de l'habitation familiale et des meubles meublants qui garnissent cette dernière est dorénavant contenue dans l'article 745quater, § 5, du Code civil (et non plus dans le § 4).

#### Art. 13

Étant donné que la conversion de l'usufruit à la première demande dans les familles recomposées, telle qu'elle est contenue dans le nouvel article 745quater, § 2, du Code civil, est une opération de partage, elle doit être demandée dans le cadre de la liquidation et du partage de la succession. En cas de liquidation et de partage à l'amiable, la demande doit être formulée avant la clôture du partage. En cas de liquidation et de partage judiciaires, la demande se fait au plus tard lors de la communication des revendications au notaire-liquidateur, comme le mentionne l'article 1218, § 1<sup>er</sup>, du Code judiciaire. Si la demande de conversion n'est pas formulée dans ces délais, le droit de conversion à la première demande s'éteint et la conversion de l'usufruit peut encore uniquement être demandée en application de l'article 745quater, § 1<sup>er</sup>, du Code civil (sauf commun accord). Ce règlement offre une sécurité juridique pour le conjoint survivant qui, après le partage de la succession, ne doit plus renoncer à l'usufruit des biens successoraux à la première demande, mais verra une demande de conversion examinée par le juge.

## Art. 14

Dit artikel wijzigt artikel 745<sup>septies</sup> van het Burgerlijk Wetboek. De regeling inzake de omzetting van het vruchtgebruik van de gezinswoning en het daarin aanwezige huisraad is voortaan vervat in artikel 745<sup>quater</sup>, § 5 van het Burgerlijk Wetboek (en niet meer § 4).

## Art. 15

Dit artikel wijzigt het opschrift van afdeling I van hoofdstuk VI van titel I van Boek III van het Burgerlijk Wetboek, omwille van de redenen uiteengezet in de algemene toelichting.

## Art. 16

Het nieuwe artikel 816 van het Burgerlijk Wetboek is het oorspronkelijke artikel 819 met twee wijzigingen:

(1) De verplichting om voor elke nalatenschap waarin een minderjarige gerechtigd is, tot verzegeling over te gaan, wordt opgeheven. In de praktijk gebeurt dit immers niet systematisch, maar enkel als er een risico van verdwijning is, conform de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek.

(2) De mogelijkheid om tot minnelijke verdeling over te gaan als niet alle erfgenamen meerderjarig en bekwaam zijn, moet worden verduidelijkt om volledig in overeenstemming te zijn met artikel 1205 van het Gerechtelijk Wetboek.

## Art. 17

Het nieuwe artikel 817 van het Burgerlijk Wetboek is het oorspronkelijke artikel 838, inhoudelijk niet gewijzigd maar volledig in overeenstemming gebracht met artikel 1206 en artikel 1225 van het Gerechtelijk Wetboek. Daarnaast wordt de vermelding toegevoegd van de aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving die al in artikel 838 van het Burgerlijk Wetboek was vermeld, maar niet in artikel 1225 van het Gerechtelijk Wetboek. Deze verdelingen kunnen wel degelijk minnelijk gebeuren, maar dan wel onder toezicht van de vrederechter.

## Art. 18

Het nieuwe artikel 818 van het Burgerlijk Wetboek is het oorspronkelijke artikel 816, ongewijzigd.

## Art. 14

Cet article modifie l'article 745<sup>septies</sup> du Code civil. Le règlement relatif à la conversion de l'usufruit de l'habitation familiale et des meubles meublants qui garnissent cette dernière est dorénavant contenu dans l'article 745<sup>quater</sup>, § 5, du Code civil (et non plus dans le § 4).

## Art. 15

Cet article modifie l'intitulé de la section I<sup>re</sup> du chapitre VI du titre I<sup>er</sup> du Livre III du Code civil, pour les motifs exposés dans le commentaire général.

## Art. 16

Le nouvel article 819 du Code civil correspond à l'actuel article 819, moyennant 2 modifications:

(1) L'obligation de faire apposer les scellés chaque fois qu'un mineur est appelé à une succession, est supprimée. Dans la pratique on ne fait apposer les scellés que s'il y a un risque réel de disparition, conformément aux règles du Code judiciaire.

(2) La possibilité de faire un partage amiable lorsque tous les héritiers sont majeurs et capables, doit être précisée pour que la disposition soit tout-à-fait conforme à celle de l'article 1205 du Code judiciaire.

## Art. 17

Le nouvel article 817 du Code civil reproduit l'actuel article 838, non modifié quant au fond mais mis en concordance avec les articles 1206 et 1225 du Code judiciaire. En outre, est ajoutée la mention de l'acceptation sous bénéfice d'inventaire, qui était déjà mentionnée à l'article 838 du Code civil mais non à l'article 1225 du Code judiciaire. Dans ces hypothèses le partage peut se faire à l'amiable, mais toujours sous le contrôle du juge de paix.

## Art. 18

Le nouvel article 818 du Code civil reproduit l'actuel article 816, inchangé.

## Art. 19

Het nieuwe artikel 819 van het Burgerlijk Wetboek is het oorspronkelijke artikel 817, ongewijzigd.

## Art. 20

Het nieuwe artikel 820 van het Burgerlijk Wetboek is overgenomen van artikel 826, tweede zinsdeel en tweede alinea, ter bevestiging dat iedere deelgenoot kan eisen dat er pas verdeeld wordt als alle schulden van de nalatenschap betaald zijn; verder met een lichte aanpassing voor de volgorde waarin de goederen moeten worden verkocht om de schulden te voldoen, en om het geschil dat hierover kan rijzen aan de familierechtbank voor te leggen, maar dan wel binnen de gerechtelijke verdeling, niet als een daarvan losstaande vordering.

## Art. 21

De oorspronkelijke artikelen 820 en 821 van het Burgerlijk Wetboek zijn hier weggelaten, omdat ze modaliteiten van de verzegeling regelen die reeds in het Gerechtelijk Wetboek zijn vervat. Het voorgesteld artikel 821 van het Burgerlijk Wetboek is nieuw en regelt nader de inbreng van schulden van een erfgenaam tegenover de erflater, of tegenover de nalatenschap.

## Art. 22

Het nieuwe artikel 822 van het Burgerlijk Wetboek is het oorspronkelijk artikel 829, maar nu beperkt tot de vermelding van de inbreng van giften, omdat de inbreng van schulden in het vorig artikel is uitgewerkt. De uitvoerige regels over de inbreng van giften zijn, zoals voorheen, in de volgende afdeling van het Burgerlijk Wetboek terug te vinden.

## Art. 23

Het nieuwe artikel 823 van het Burgerlijk Wetboek is met enige aanpassingen overgenomen van het oorspronkelijk artikel 826, maar beperkt tot wat hier (in het Burgerlijk Wetboek) benadrukt moet worden, vermits de eigenlijke procedure en het verloop daarvan in het Gerechtelijk Wetboek zijn geregeld. Het oude principe over de verdeling in natura is behouden (oorspronkelijk artikel 830, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek), maar omwille van de gewijzigde visie over de inbreng

## Art. 19

Le nouvel article 819 du Code civil reproduit l'actuel article 817, inchangé.

## Art. 20

Le nouvel article 820 du Code civil reprend certains éléments de l'actuel article 826, 2ème partie de phrase, et 2<sup>ème</sup> alinéa, pour confirmer que tout indivisaire peut exiger qu'on ne partage pas avant d'avoir payé toutes les dettes de la succession; et moyennant une légère adaptation de l'ordre dans lequel les biens doivent être vendus pour apurer le passif; et pour ne permettre de soumettre un conflit sur ce point qu'au juge de la liquidation – afin qu'on ne puisse pas entamer de procédure séparée pour ce seul point.

## Art. 21

Les articles 820 et 821 du Code civil sont ici supprimés, parce qu'ils prévoyaient les modalités de l'apposition de scellés qui sont maintenant réglées par le Code judiciaire. L'article 821 proposé est nouveau et règle le rapport des dettes d'un héritier à l'égard du défunt, ou à l'égard de la succession.

## Art. 22

Le nouvel article 822 du Code civil reproduit l'actuel article 829, mais ici avec la seule mention du rapport des libéralités, puisque le rapport des dettes est déjà réglé à l'article précédent. Les règles du rapport des libéralités se trouvent toutes, comme auparavant, dans la section suivante du Code civil.

## Art. 23

Le nouvel article 823 du Code civil reproduit partiellement l'actuel article 826, mais adapté pour ne reprendre ici (dans le Code civil) que ce qui doit s'y trouver, la procédure et son déroulement étant réglées dans le Code judiciaire. L'ancien principe du partage en nature est maintenu (actuel article 830, 2ème alinéa du Code civil), mais en raison du principe nouveau d'un rapport et d'une réduction en valeur et non en nature, on insiste aussi sur le fait que le partage doit surtout réaliser une

en de inkorting die niet meer in natura maar in waarde gebeuren, wordt ook benadrukt dat de verdeling vooral tot een gelijkheid in waarde moet leiden. Paragraaf 2 is overgenomen van het oorspronkelijke artikel 832 van het Burgerlijk Wetboek.

#### Art. 24

Deze bepaling is nieuw. Ze bevestigt evenwel slechts een bestaande (hoewel ongeschreven) regel over de wettelijke, testamentaire of conventionele mogelijkheden om een recht van overname bij voorrang toe te kennen en uit te oefenen (paragraaf 1).

Vervolgens is er ook vermeld in paragraaf 2 dat indien een deelgenoot met instemming van de anderen een bepaald goed in zijn kavel kan laten opnemen, de andere deelgenoten daar als voorwaarde aan kunnen verbinden dat hij dat goed niet te snel mag doorverkopen (om daar persoonlijke winst uit te halen, ten nadele van de massa). Er is niet voorzien in een systematisch recht van overname bij voorrang, omdat het niet mogelijk is hiervoor objectieve en verantwoorde criteria te bepalen, gelet op de immense diversiteit van situaties die zich in een nalatenschap kunnen voordoen. Zonder akkoord zal het onverdeeld goed dat niet in een kavel kan worden gebracht dus moeten worden verkocht.

#### Art. 25

Het nieuwe artikel 852 van het Burgerlijk Wetboek stemt overeen met het oorspronkelijke artikel 833, dat echter ook in een opleg onder de vorm van een rente voorzorg. Dit is niet behouden, omdat dit niet werkbaar en niet gewenst is.

#### Art. 26

Paragraaf 1 stemt overeen met het oorspronkelijke artikel 827 van het Burgerlijk Wetboek. Dit moest echter worden verduidelijkt om volledig in overeenstemming te zijn met de bepalingen die in artikel 1686 van het Burgerlijk Wetboek voorkomen en die toepasselijk zijn bij minnelijke verdeling. De goederen kunnen worden verkocht, uit de hand of openbaar, maar ook bij opbod waaraan enkel de erfgenamen deelnemen (dit is de licitatie zoals door het Burgerlijk Wetboek voorzien, maar die term wordt nu niet meer gebruikt, omdat licitatie in de praktijk altijd wijst op een openbare verkoop om uit onverdeeldheid te treden).

Paragraaf 2 stemt overeen met het oorspronkelijke artikel 839 van het Burgerlijk Wetboek, maar moest

égalité en valeur. Le paragraphe 2 est repris de l'actuel article 832 du Code civil.

#### Art. 24

Cette disposition est nouvelle. Elle ne fait pourtant que confirmer une règle existante (quoique non écrite) quant aux possibilités légales, testamentaires ou conventionnelles d'attribuer et d'exercer un droit de reprise par préférence (paragraphe 1).

Il est ensuite prévu au paragraphe 2 que si un indivisaire peut reprendre un bien dans son lot de l'accord des autres, les autres indivisaires peuvent soumettre cette reprise à la condition que le reprenneur ne revendra pas trop vite le bien (ce qu'il pourrait envisager pour en tirer un profit personnel, au détriment de la masse). On n'a pas prévu de droit de reprise par préférence systématique, parce qu'il n'est pas possible de déterminer pour cela des critères objectifs et justifiés, vu l'immense diversité des situations qui peuvent se présenter dans une succession. S'il n'y a pas l'accord de tous, le bien qui ne pourra être placé dans un lot devra donc être mis en vente.

#### Art. 25

Le nouvel article 825 du Code civil reproduit l'actuel article 833, qui prévoit cependant aussi une soulte sous la forme d'une rente. Cette hypothèse n'est pas maintenue parce qu'elle est impraticable et non souhaitée.

#### Art. 26

Le paragraphe 1<sup>er</sup> reproduit l'actuel article 827 du Code civil, moyennant une précision pour être mis en parfaite concordance avec les dispositions de l'article 1686 du Code civil, qui sont applicables en cas de partage amiable. Les biens peuvent être vendus, de gré à gré ou en vente publique, mais aussi aux enchères dans une procédure à laquelle ne participent que les héritiers (ce que le code civil appelait une licitation, mais ce terme n'est plus utilisé en ce sens dans la pratique, qui comprend par licitation toute vente publique pour sortir d'indivision).

Le paragraphe 2 correspond à l'actuel article 839 du Code civil, mais devait également être précisé. S'il se

ook worden verduidelijkt. Indien er erfgenamen zijn die minderjarig zijn, onder een beschermingsmaatregel vallen, geïnterneerd, afwezig of verdwenen zijn, kan de verdeling alleen gebeuren zoals in het Gerechtelijk Wetboek bepaald. De opsomming van artikel 839 van het Burgerlijk Wetboek was niet volledig, en in de tekst van het Gerechtelijk Wetboek ontbreekt de vermelding van de nalatenschap die onder voorrecht van boedelbeschrijving is aanvaard. In al die gevallen kan er slechts verkocht worden zoals door het Gerechtelijk Wetboek voorgeschreven (onder rechterlijk toezicht), en bij een veiling moeten derden altijd toegelaten worden (opbod beperkt tot de erfgenamen alleen is hier dus niet mogelijk).

#### Art. 27

Dit is een nieuwe bepaling, die noodzakelijk is om expliciet te verwijzen naar de bepalingen over verkoop om uit onverdeeldheid te treden binnen een procedure van gerechtelijke verdeling. Dit zal niet altijd een openbare verkoop zijn, maar vermits die regels in het Gerechtelijk Wetboek zijn opgenomen, volstaat hier een verwijzing daarnaar.

#### Art. 28

Het nieuwe artikel 828 van het Burgerlijk Wetboek stemt overeen met het oorspronkelijke artikel 840.

#### Art. 29

Het nieuwe artikel 829 van het Burgerlijk Wetboek stemt overeen met het oorspronkelijke artikel 828.

#### Art. 30

De artikelen 830 en 831 van het Burgerlijk Wetboek hebben betrekking op de inbreng en op de inbreng in natura, voortaan volledig geregeld in afdeling II van het Burgerlijk Wetboek. Het huidige artikel 832 van het Burgerlijk Wetboek is met enige aanpassing opgenomen in het nieuwe artikel 823. Het huidige artikel 833 van het Burgerlijk Wetboek is met enige aanpassing opgenomen in het nieuwe artikel 825.

#### Art. 31

Het huidige artikel 838 van het Burgerlijk Wetboek is verplaatst naar een nieuw artikel 817. Het huidige artikel

trouve parmi les héritiers des mineurs, des personnes protégées, internées, absentes ou disparues, le partage ne peut se faire que comme il est dit au Code judiciaire. L'énumération à l'article 839 du Code civil n'était pas complète, et dans le texte du Code judiciaire on avait omis de mentionner la succession acceptée sous bénéfice d'inventaire. Dans tous ces cas la vente doit se faire comme il est prescrit au Code judiciaire, c'est-à-dire sous contrôle judiciaire, et les tiers doivent toujours être appelés à la licitation (il n'est donc pas possible dans ce cas de limiter le cercle des enchérisseurs aux seuls cohéritiers).

#### Art. 27

Ceci est une disposition nouvelle, qui est nécessaire pour faire le lien explicite avec les dispositions relatives à la vente pour sortir d'indivision dans le cadre d'une procédure de partage judiciaire. Ce ne sera pas toujours forcément une vente publique mais puisque ces règles se trouvent dans le Code judiciaire, il suffit de s'y référer.

#### Art. 28

Le nouvel article 828 du Code civil reproduit l'actuel article 840, inchangé.

#### Art. 29

Le nouvel article 829 du Code civil reproduit l'actuel article 828, inchangé.

#### Art. 30

Les articles 830 et 831 du Code civil concernent le rapport et le rapport en nature, qui sont désormais entièrement réglés dans la section II du Code civil. L'article 832 actuel du Code civil est repris dans le nouvel article 823 moyennant une légère adaptation. L'article 833 actuel du Code civil est repris dans le nouvel article 825 moyennant une légère adaptation.

#### Art. 31

L'article 838 actuel du Code civil est repris au nouvel article 817. L'article 839 actuel du Code civil est repris

839 van het Burgerlijk Wetboek is opgenomen in een nieuw artikel 826, § 2. Het huidige artikel 840 van het Burgerlijk Wetboek is opgenomen in een nieuw artikel 828.

#### Art. 32

In het voorgestelde artikel 843 van het Burgerlijk Wetboek bevindt zich, zoals in het huidige artikel 843, de basis van de notie inbreng.

De bepaling werd evenwel herschreven om in paragraaf 1, het wettelijk vermoeden van inbreng dat momenteel van toepassing is op alle giften toegekend aan erfgenamen, te beperken tot giften toegekend aan erfgenamen in rechte nederdalende lijn. In paragraaf 2 wordt een omgekeerd wettelijk vermoeden ingevoerd, wat de giften aan andere erfgenamen betreft.

Het voorgesteld artikel 843, § 1, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek behoudt enerzijds het huidige vermoeden inzake het voor inbreng vatbaar karakter van giften (onder de levenden of ter zake des doods) toegekend door de erflater aan zijn (toekomstige) erfgenamen, doch beperkt dit vermoeden tot giften toegekend aan erfgenamen in rechte nederdalende lijn. De aan deze erfgenamen toegekende gift wordt aldus vermoed een voorschot op erfenis te zijn, zijnde een voorschot op het aandeel dat aan de begunstigde zal toekomen in de nalatenschap van de beschikker.

Het eerste lid van de bepaling behoudt anderzijds eveneens de mogelijkheid voor de beschikker om dit vermoeden te weerleggen en dus om de gift die aan een erfgenaam in rechte nederdalende lijn is toegekend als vooruitmaking te kwalificeren. In dit verband wordt echter een lichte aanpassing ten opzichte van de huidige tekst aangebracht, in die zin dat de voorgestelde bepaling voorziet dat de vrijstelling van inbreng zeker moet zijn (en niet uitdrukkelijk zoals bepaald in het huidige artikel 843 van het Burgerlijk Wetboek): dit betreft een technische verduidelijking, die tot doel heeft om de tekst aan te passen aan de betekenis die in het algemeen wordt gegeven aan het woord “uitdrukkelijk” dat wordt gebruikt in het huidige artikel 843 van het Burgerlijk Wetboek (Zo wordt algemeen aangenomen dat de term “uitdrukkelijk” gebruikt in artikel 843 van het Burgerlijk Wetboek aldus moet worden begrepen dat het een zekere, niet dubbelzinnige vrijstelling van inbreng oplegt: H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, deel IX, 2e éd., Brussel, Bruylant, 1974, p. 873, nr. 1227; P. DELNOY, *Les successions légales – Chronique de jurisprudence (1988-1997)*, *Les dossiers du Journal des tribunaux*, Brussel, Larcier, 1999, p. 121,

au nouvel article 826, § 2. L'article 840 actuel du Code civil est repris au nouvel article 828.

#### Art. 32

L'article 843 proposé du Code civil constitue, comme l'actuel article 843, le siège de la notion de rapport.

La disposition est toutefois remaniée pour reprendre, en son paragraphe 1<sup>er</sup>, la présomption légale de rapport actuellement applicable à toutes les libéralités consenties à des héritiers, mais en la limitant aux libéralités consenties aux héritiers en ligne directe descendante. Le paragraphe 2 instaure, quant à lui, une présomption légale inverse, s'agissant des libéralités consenties à d'autres héritiers.

L'article 843, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil maintient, d'une part, l'actuelle présomption relative au caractère rapportables des libéralités (entre vifs ou à cause de mort) consenties par le *de cujus* à ses (futurs) héritiers, mais en limitant toutefois cette présomption aux libéralités consenties aux héritiers en ligne directe descendante. La libéralité consentie à ces héritiers est ainsi présumée constituer une avance d'hoirie, c'est-à-dire une avance sur la part qui reviendra au gratifié dans la succession du disposant.

L'alinéa 1<sup>er</sup> de la disposition maintient également, d'autre part, la possibilité, laissée au disposant, de renverser cette présomption, et donc de conférer à la libéralité consentie à un héritier en ligne directe descendante un caractère préciputaire. Une légère adaptation est toutefois apportée à cet égard, par rapport au texte actuel, en ce que la disposition proposée prévoit que la dispense de rapport doit être certaine (et non expresse comme le prévoit l'actuel article 843 du Code civil): il s'agit là d'une précision technique, destinée à rendre le texte conforme au sens qui est généralement donné au mot “expressément” actuellement utilisé à l'article 843 du Code civil (Il est ainsi généralement admis que le terme “expressément” utilisé à l'article 843 du Code civil doit être compris comme imposant une dispense de rapport certaine, non équivoque: H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, tome IX, 2<sup>ème</sup> éd., Bruxelles, Bruylant, 1974, p. 873, n° 1227; P. DELNOY, *Les successions légales – Chronique de jurisprudence (1988-1997)*, *Les dossiers du Journal des tribunaux*, Bruxelles, Larcier, 1999, p. 121, n° 83; L. RAUCENT, *Les successions*, tome I<sup>er</sup>, 3<sup>e</sup> éd., Academia-Bruylant, Maison du Droit de Louvain, 1988 p. 196, n° 323;

nr. 83; L. RAUCENT, *Les successions*, deel I, 3e ed., Academia-Bruylant, Maison du Droit de Louvain, 1988 p. 196, nr. 323; J. BAEL, "De vrijstelling van inbreng van hand tot hand", *AJT* 1997-1998, pp. 434 tot 441, specifiek pp. 434 tot 436, nrs. 2 tot 5; Rb. Turnhout 17 november 1995, T. Not. 1996, p. 472, noot F. BOUCKAERT; Brussel 19 september 1996, A.J.T. 1997-1998, p. 458).

Het wettelijk vermoeden van inbreng is inderdaad, wat giften betreft die toegekend zijn aan erfgenamen in rechte nederdalende lijn (vaak de kinderen van de beschikker), de suppletieve wettelijke regel die het meest geschikt is, aangezien deze meestal overeenstemt met de waarschijnlijke wil van de beschikker (evenwel onverminderd de mogelijkheid voor de erflater om een andere wil uit te drukken). Wanneer hij een schenking toekent aan één van zijn kinderen (of, meer in het algemeen, aan één van zijn vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn), heeft de beschikker immers vaak niet de bedoeling om de gelijkheid tussen het begunstigde kind en zijn andere kinderen te verbreken, maar eerder om aan het begunstigde kind een voorschot op zijn aandeel toe te kennen, waarmee rekening zal moeten worden gehouden in het kader van de verdelingsverrichtingen van zijn nalatenschap, door middel van de inbreng.

Niettegenstaande de wetgevende ontwikkelingen die zich in deze materie in andere Europese landen hebben voorgedaan (zie artikel 843, tweede lid van de Code civil français), behoudt het huidig wetgevend initiatief het principe van de gelijkheid tussen de erfgenamen in rechte nederdalende lijn eveneens indien de erflater hen legaten heeft vermaakt. Hierdoor blijven de legaten, zoals de schenkingen onder de levenden, onderworpen aan het wettelijk vermoeden van inbreng wanneer zij zijn vermaakt aan erfgenamen in rechte nederdalende lijn (onder voorbehoud evenwel van de mogelijkheid voor de erflater om deze vrij te stellen van inbreng, zoals hij dit kan voor giften onder de levenden). De legaten vermaakt aan erfgenamen in rechte nederdalende lijn – die worden vermoed voor inbreng vatbaar te zijn – zijn bijgevolg, in principe, een manier van toebedeling bestemd om de kavel van de begunstigde erfgenaam samen te stellen, zonder echter als dusdanig de (economische) gelijkheid tussen de erfgenamen in rechte nederdalende lijn te verbreken. De suppletieve regeling ingesteld door de wet moet immers de gelijkheid tot doel hebben wat het geheel van giften toegekend aan de erfgenamen in rechte nederdalende lijn betreft (met inbegrip van legaten). Het invoeren van een aparte regeling voor de legaten (op grond waarvan het vermoeden zou zijn omgekeerd en de legaten – per hypothese – zouden worden vermoed te zijn toegekend bij vooruitmaking,

J. BAEL, "De vrijstelling van inbreng van hand tot hand", *A.J.T.*, 1997-1998, pp. 434 à 441, spéc. pp. 434 à 436, n<sup>os</sup> 2 à 5; Civ. Turnhout, 17 novembre 1995, T. Not., 1996, p. 472, note F. BOUCKAERT; Bruxelles, 19 septembre 1996, A.J.T., 1997-1998, p. 458).

La présomption légale de rapport constitue en effet, s'agissant des libéralités consenties à des héritiers en ligne directe descendante (généralement des enfants du disposant), la règle légale supplétive la plus adéquate en ce qu'elle correspond, le plus souvent, à la volonté probable du disposant (sans préjudice toutefois de la possibilité, pour le *de cujus*, de manifester une autre volonté): lorsqu'il consent une donation à l'un de ses enfants (ou, plus généralement, à un héritier présomptif en ligne directe descendante), le disposant n'a en effet, le plus souvent, pas l'intention de rompre l'égalité entre l'enfant gratifié et ses autres enfants mais plutôt de consentir à l'enfant gratifié une avance sur sa part, dont il conviendra de tenir compte dans le cadre des opérations de partage de sa succession, par le biais du rapport.

Nonobstant les évolutions législatives intervenues en la matière dans d'autres pays européens (voyez l'article 843, alinéa 2, du Code civil français), la présente initiative législative maintient le principe d'égalité entre les héritiers en ligne directe descendante également lorsque des legs leur ont été consentis par le défunt, de sorte que les legs demeurent, comme les donations entre vifs, visés par la présomption légale de rapport lorsqu'il sont consentis à des héritiers en ligne directe descendante (sous réserve toutefois de la possibilité, pour le disposant, de les dispenser du rapport, comme il peut également le faire pour les libéralités entre vifs). Les legs consentis à des héritiers en ligne directe descendante – présumés rapportables – constituent dès lors, en principe, un procédé d'allotissement destiné à composer le lot de l'héritier gratifié sans, pour autant, rompre l'égalité (économique) entre les héritiers en ligne directe descendante. Le régime supplétif instauré par la loi doit, en effet, poursuivre un objectif d'égalité s'agissant de l'ensemble des libéralités consenties à des héritiers en ligne directe descendante (en ce compris à l'égard des legs). L'introduction d'un régime spécial pour les legs (aux termes duquel la présomption aurait été inversée, les legs étant – par hypothèse – présumés préciputaires, sauf disposition contraire) aurait, par ailleurs, eu pour effet de créer un déséquilibre – par l'instauration d'un régime distinct pour les legs – dans le traitement des

behoudens andersluidende bepaling), zou bovendien tot gevolg hebben dat een onevenwicht werd gecreëerd – door het instellen van een afzonderlijke regeling voor de legaten – in de behandeling van de verschillende soorten giften toegekend aan een zelfde categorie van erfgenamen.

Het tweede lid van het voorgestelde artikel 843, § 1 van het Burgerlijk Wetboek wijkt echter af van het principe van de inbreng van legaten, voor de algemene legaten en de legaten ten algemene titel. Deze worden dus vermoed te zijn vrijgesteld van inbreng, behoudens een zeker andersluidend beding. Dit principe sluit aan bij wat op dit ogenblik wordt aangenomen (Het wordt immers algemeen aangenomen dat algemene legaten en legaten ten algemene titel worden vermoed te zijn vrijgesteld van inbreng: H. DE PAGE, deel IX, p. 829, nr.1175, B, en p. 878, nr. 1230, d); Ph. DE PAGE en I. DE STEFANI, Liquidation et partage – Commentaire pratique, *op. cit.*, p. IV.3.5. – 17, nr. 510; L. RAUCENT, Les successions, p. 187, nr. 308 *in fine* en p. 192, nr. 318; R.P.D.B., deel XIII, v° “Successions”, nr. 1829; Gent 31 mei 1999, T. Not. 2000, p. 456, noot F. BLONTROCK, “Waar ligt de grens?”). Het algemeen legaat of het legaat ten algemene titel wijst immers op een wil om de begunstigde zo ruim mogelijk te bevoordelen, hetgeen toelaat om een wil te vermoeden om de gift vrij te stellen van inbreng.

Hierbij moet bovendien worden opgemerkt dat, teneinde de behandeling van het geheel van giften toegekend aan erfgenamen in rechte nederdalende lijn te harmoniseren, het huidige wetgevend initiatief eveneens artikel 188 van de wet van 4 april 2014 betreffende de verzekeringen wijzigt, om de giften die voortkomen uit de begunstiging van een verzekeringsprestatie aan de inbreng te onderwerpen “overeenkomstig het Burgerlijk Wetboek”. Dit houdt in dat het wettelijk vermoeden van inbreng van toepassing is wanneer de begunstigde van de verzekeringsprestatie een erfgenaam in rechte nederdalende lijn is (zie hierover de toelichting bij artikel 188 van de wet van 4 april betreffende de verzekeringen). Dit laat onder meer toe om de gelijkheid te verzekeren tussen twee kinderen, waarvan één van een legaat geniet en de ander van een verzekeringsprestatie.

Ten slotte verduidelijkt de tekst van het voorgestelde artikel 843, § 1, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek dat het wettelijk vermoeden van inbreng met betrekking tot giften toegekend aan erfgenamen in rechte nederdalende lijn van toepassing is, onverminderd het voorgestelde artikel 858bis, § 2 van het Burgerlijk Wetboek (dat bepaalt dat giften vermaakt aan de langstlevende echtgenoot en de langstlevende wettelijk

différents types de libéralités consenties à une même catégorie d’héritiers.

L’alinéa 2 de l’article 843, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil déroge toutefois au principe du rapport des legs s’agissant des legs universels et à titre universel: ceux-ci sont dès lors présumés dispensés de rapport, sauf disposition contraire certaine. Ce principe est conforme à ce qui est actuellement admis (en effet, il est généralement admis que les legs universels et les legs à titre universels sont présumés être dispensés du rapport: H. DE PAGE, tome IX, p. 829, n° 1175, B, et p. 878, n° 1230, d); Ph. DE PAGE et I. DE STEFANI, Liquidation et partage – Commentaire pratique, *op. cit.*, p. IV.3.5. – 17, n° 510; L. RAUCENT, Les successions, p. 187, n° 308 *in fine* et p. 192, n° 318; R.P. D.B., tome XIII, v° “Successions”, n° 1829; Gand, 31 mai 1999, T. Not., 2000, p. 456, note F. BLONTROCK, “Waar ligt de grens?”), le legs universel ou à titre universel étant révélateur d’une volonté d’avantager le plus largement possible le gratifié, ce qui permet de présumer une volonté de dispenser la libéralité du rapport.

Il faut relever, par ailleurs, qu’afin d’harmoniser le traitement de l’ensemble des libéralités consenties aux héritiers en ligne directe descendante, la présente initiative législative modifie également l’article 188 de la loi du 4 avril 2014 sur les Assurances, pour soumettre les libéralités résultant du bénéfice d’une prestation d’assurance rapportables “conformément au Code civil”, ce qui implique que la présomption légale de rapport s’applique lorsque le bénéficiaire de la prestation d’assurance est un héritier en ligne directe descendante (voyez, à cet égard, le commentaire de l’article 188 de la loi du 4 avril 2014 sur les Assurances). Ceci permet notamment d’assurer l’égalité entre deux enfants dont l’un bénéficie d’un legs et l’autre d’une prestation d’assurance.

Enfin, le libellé de l’article 843, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil précise que la présomption légale de rapport relative aux libéralités consenties aux héritiers en ligne directe descendante s’applique sans préjudice de l’article 858bis, § 2, proposé, du Code civil (qui dispose que les libéralités faites au conjoint survivant et au cohabitant légal survivant ne sont pas rapportables), et de l’article 1100/7 proposé du Code civil (qui prévoit la

samenwonende niet aan inbreng zijn onderworpen) en het voorgestelde artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek (dat de mogelijkheid voorziet om een globale erfovereenkomst op te maken waarin de erfgenamen onder meer aan de inbreng kunnen verzaken).

Wat giften toegekend aan andere erfgenamen dan de kinderen betreft, keert het voorgestelde artikel 843, § 2 van het Burgerlijk Wetboek het wettelijk vermoeden van inbreng dat van toepassing is om. Deze giften worden bijgevolg vermoed te zijn vrijgesteld van inbreng, tenzij de beschikker deze, op zekere wijze, als voor inbreng vatbaar heeft bepaald.

Immers, waar het wettelijk vermoeden van inbreng meestal lijkt tegemoet te komen aan de verwachtingen van de beschikkers in geval van giften toegekend aan hun afstammelingen (waarbij de beschikkers meestal de bedoeling hebben om een gelijkheid tussen dezen te behouden en bijgevolg enkel “voorschotten op erfdeel” wensen toe te kennen wanneer zij schenkingen doen aan hun afstammelingen), lijkt het wettelijk vermoeden van inbreng minder gerechtvaardigd wanneer, in afwezigheid van afstammelingen, de erfgenamen die giften genoten hebben andere erfgenamen zijn dan afstammelingen, bijvoorbeeld broers en zusters. Ten aanzien van hen is de wil om een gelijkheid te behouden in het algemeen niet aanwezig in hoofde van de beschikker, zodat het vermoeden van inbreng, zo lijkt het, kan worden omgekeerd.

#### Art. 33

Het voorgestelde artikel 843/1 van het Burgerlijk Wetboek betreft een nieuwe bepaling, die betrekking heeft op het geval van de “omvorming” van een schenking die voor inbreng vatbaar is, in een schenking bij vooruitmaking – en dus vrijgesteld van inbreng – (voorgesteld artikel 843/1, § 1 van het Burgerlijk Wetboek), alsook op de omgekeerde verrichting, namelijk de “omvorming” van een schenking die oorspronkelijk bij vooruitmaking (vrijgesteld van inbreng) is gedaan, in een schenking die voor inbreng vatbaar is (voorgesteld artikel 843/1, § 2 van het Burgerlijk Wetboek).

Momenteel staat vast dat een gift die oorspronkelijk voor inbreng vatbaar is, overeenkomstig het huidige artikel 919, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek, naderhand kan worden vrijgesteld van inbreng (door middel van het formalisme voorzien in het huidige artikel 919, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek). Daarentegen, bij gebrek aan wettekst die dit uitdrukkelijk toelaat en in het licht van de principes van de onherroepelijkheid van schenkingen en het verbod op overeenkomsten over een toekomstige nalatenschap, is de rechtsleer op dit

possibiliteit d’établir un pacte successoral global permettant notamment aux héritiers de renoncer au rapport).

L’article 843, § 2, proposé, du Code civil inverse, s’agissant des libéralités consenties à d’autres héritiers que des descendants, la présomption légale de rapport applicable: ces libéralités sont, dès lors, présumées dispensées de rapport, sauf si elles ont, de manière certaines, été stipulées rapportables par le disposant.

En effet, si la présomption légale de rapport semble, le plus souvent, rencontrer les attentes des disposants en cas de libéralités consenties à leurs descendants (les disposants ayant, le plus souvent, l’intention de maintenir une égalité entre ceux-ci et, partant, de ne consentir que des “avances sur part successorale” lorsqu’ils consentent des donations à leurs descendants), la présomption légale de rapport semble moins justifiée lorsque, en l’absence de descendants, les héritiers ayant bénéficié de libéralités sont des héritiers autres que des descendants, par exemple des frères et sœurs: à leur égard, la volonté de maintenir une égalité n’est généralement pas présente dans le chef du disposant, de sorte que la présomption de rapport peut, semble-t-il, être inversée.

#### Art. 33

L’article 843/1 proposé du Code civil constitue une nouvelle disposition, relative à l’hypothèse de la “transformation” d’une donation rapportable en une donation précipitaire – et donc dispensée de rapport – (article 843/1, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil) ainsi que l’opération inverse, c’est-à-dire la “transformation” d’une donation initialement précipitaire (dispensée de rapport) en une donation rapportable (article 843/1, § 2, proposé, du Code civil).

Il est actuellement acquis qu’une libéralité initialement rapportable peut, conformément à l’actuel article 919, alinéa 2, du Code civil, être ultérieurement dispensée de rapport (moyennant le formalisme prévu à l’actuel article 919, alinéa 2, du Code civil). En revanche, la doctrine est actuellement – en l’absence de texte légal l’autorisant expressément et au regard des principes de l’irrévocabilité des donations et de l’interdiction des pactes sur succession future – très divisée quant à la possibilité de valablement “transformer” une donation

ogenblik zeer verdeeld over de mogelijkheid om geldig een schenking die oorspronkelijk bij vooruitmaking werd gedaan “om te vormen” in een schenking als voorschot op erfdeel, zelfs met de uitdrukkelijke toestemming van de begiftigde (Zie, tegen de mogelijkheid om een schenking die oorspronkelijk bij vooruitmaking werd gedaan “om te vormen” in een schenking als voorschot op erfdeel: H. DE PAGE, *op. cit.*, deel IX, p. 879, nr. 1232; F. LAURENT, *Principes de droit civil*, deel X, Brussel, Bruylant, 1874, p. 599, nr. 549; J. VERSTRAETE, “Pactes sur succession future”, *op. cit.*, pp. 59 en 60, nr. 38, E. DE WILDE D’ESTMAEL, “Quelques questions pratiques sur le rapport des donations”, *op. cit.*, p. 441; CH. AUGHUET, “Le rapport des libéralités et des dettes”, *op. cit.*, p. 560; J.-F. TAYMANS, “Quelques aspects du rapport des libéralités”, in *Vennootschapsrechtelijke formules voor het notariaat, Liber Amicorum Luc Weyts*, Brussel, Larcier, 2011, p. 219, nr. 22; P. VAN DEN EYNDE, “L’assurance-vie: outil de sécurité juridique pour le praticien?” in *Le défi du notaire*, Brussel, Larcier, 2011, p. 208. De volgende auteurs spreken zich daarentegen uit ten voordele van deze mogelijkheid: CSW, “Dossier nr. 1996” in *Verslagen en Debatten van het Comité voor Studie en Wetgeving, Jaar 2005*, Brussel, Bruylant, 2006, pp. 50 e.v. (de besluiten van dit verslag vestigen evenwel de aandacht op het feit dat bij gebrek aan rechtspraak, het advies van het CSW – dat de mogelijkheid om een schenking die oorspronkelijk bij vooruitmaking werd gedaan om te vormen in een schenking als voorschot op erfdeel aanvaardt – louter doctrinaal blijft); H. DU FAUX, “Une clause de dispense de l’apport figurant dans un acte de donation peut-elle être effacée?”, *op. cit.*, pp. 121-123 en CH. DE WULF, noot onder Cass. 11 februari 2000, T. Not. 2001, p. 499, nr. 11; M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht, in Beginselen van Belgisch Privaatrecht, op. cit.*, pp. 789 en 790, nr. 764 (de auteur erkent evenwel dat de vraag zeer omstreden is); J.-L. RENCHON, “Le régime successoral des assurances sur la lumière complémentaire de l’arrêt du 16 décembre 2010 de la Cour constitutionnelle”, *J.T.* 2012, p. 149, nr. 25; R. BARBAIX en N. CARETTE, “Verzekeringen in het familiaal vermogensrecht” in *Familiaal Vermogensrecht*, A.-L. VERBEKE, C. DECLERCK en J. DU MONGH (éd.), Themis, vol. n° 78, Brugge, die Keure, 2013, p. 28, nr. 44 (die menen dat een dergelijke omvorming mogelijk is mits akkoord van de begunstigde); L. WEYTS, “Evolutieve bedingen of wijzigingen nadien bij schenkingsaktes”, in *Confronting the frontiers of family and succession law, Liber Amicorum Walter Pintens*, Antwerpen, Intersentia, 2012, pp. 1771 – 1774).

Het huidige wetgevend initiatief beoogt bijgevolg een einde te maken aan de onzekerheid en uitdrukkelijk de

initialement précipitaire en une donation faite en avancement d’hoirie, même avec le consentement explicite du donataire (voyez, contre la possibilité de “transformer” une donation initialement précipitaire en une donation faite en avancement d’hoirie: H. DE PAGE, *op. cit.*, tome IX, p. 879, n° 1232; F. LAURENT, *Principes de droit civil*, tome X, Bruxelles, Bruylant, 1874, p. 599, n° 549; J. VERSTRAETE, “Pactes sur succession future”, *op. cit.*, pp. 59 et 60, n° 38, E. DE WILDE D’ESTMAEL, “Quelques questions pratiques sur le rapport des donations”, *op. cit.*, p. 441; CH. AUGHUET, “Le rapport des libéralités et des dettes”, *op. cit.*, p. 560; J.-F. TAYMANS, “Quelques aspects du rapport des libéralités”, *Vennootschapsrechtelijke formules voor het notariaat, Liber Amicorum Luc Weyts*, Bruxelles, Larcier, 2011, p. 219, n° 22; P. VAN DEN EYNDE, “L’assurance-vie: outil de sécurité juridique pour le praticien?”, *Le défi du notaire*, Bruxelles, Larcier, 2011, p. 208. En revanche, se prononcent en faveur de cette possibilité les auteurs suivants: CEL, “Dossier, n° 1996”, *Travaux du Comité d’Etudes et de Législation, année 2005*, Bruxelles, Bruylant, 2006, pp. 50 et suiv. (les conclusions de ce rapport relèvent toutefois qu’en l’absence de jurisprudence, l’avis du CEL – qui admet la possibilité de transformer une donation initialement précipitaire en une donation rapportable – reste purement doctrinal); H. DU FAUX, “Une clause de dispense de l’apport figurant dans un acte de donation peut-elle être effacée?”, *op. cit.*, pp. 121 à 123 et CH. DE WULF, note sous Cass., 11 février 2000, T. Not., 2001, p. 499, n° 11; M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht, in Beginselen van Belgisch Privaatrecht, op. cit.*, pp. 789 et 790, n° 764 (l’auteur reconnaît toutefois que la question est fort controversée); J.-L. RENCHON, “Le régime successoral des assurances sur la lumière complémentaire de l’arrêt du 16 décembre 2010 de la Cour constitutionnelle”, *J.T.*, 2012, p. 149, n° 25; R. BARBAIX et N. CARETTE, “Verzekeringen in het familiaal vermogensrecht”, *Familiaal Vermogensrecht*, A.-L. VERBEKE, C. DECLERCK et J. DU MONGH (éd.), Themis, vol. n° 78, Bruges, die Keure, 2013, p. 28, n° 44 (qui estiment que pareille transformation est possible moyennant l’accord du gratifié); L. WEYTS, “Evolutieve bedingen of wijzigingen nadien bij schenkingsaktes”, *Confronting the frontiers of family and succession law, Liber Amicorum Walter Pintens*, Anvers, Intersentia, 2012, pp. 1771 à 1774).

La présente initiative législative entend donc lever les incertitudes et autoriser expressément les conventions

overeenkomsten toe te laten die ertoe strekken om *a posteriori* het al dan niet voor inbreng vatbaar karakter van een schenking te wijzigen.

Voorgesteld artikel 843/1, § 1 van  
het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 843/1, § 1 van het Burgerlijk Wetboek betreft de “omvorming”, *a posteriori*, van een schenking die oorspronkelijk voor inbreng vatbaar is (ofwel op grond van het wettelijk vermoeden van inbreng voorzien in artikel 843, § 1 van het Burgerlijk Wetboek, ofwel op grond van een beding waarin op zekere wijze de inbreng wordt opgelegd in toepassing van artikel 843, § 2 van het Burgerlijk Wetboek), in een schenking bij vooruitmaking (en dus vrijgesteld van inbreng).

Zoals hoger vermeld, wordt deze mogelijkheid momenteel toegelaten door artikel 919, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek en wordt dit bevestigd in het voorgestelde artikel 843/1, § 1 van het Burgerlijk Wetboek (met tegelijkertijd de opheffing van het huidige artikel 919, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek). De bepaling verduidelijkt evenwel dat de wijziging van de voor inbreng vatbare aard van een schenking teneinde er een schenking bij vooruitmaking van te maken, het opstellen van een overeenkomst gesloten tussen de schenker en de begiftigde veronderstelt (met voorbehoud echter van de mogelijkheid voor de beschikker om hiertoe over te gaan bij testament, hetgeen wordt voorzien in het voorgestelde artikel 843/1, § 4 van het Burgerlijk Wetboek, wat niettemin een akkoord van de begiftigde na het overlijden van de schenker vereist).

De omvorming van een schenking die oorspronkelijk voor inbreng vatbaar is, in een schenking die niet moet worden ingebracht, veronderstelt bijgevolg het akkoord van zowel de schenker, als de begiftigde.

Voorgesteld artikel 843/1, § 2 van  
het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 843/1, § 2 van het Burgerlijk Wetboek betreft de “omvorming”, *a posteriori*, van een schenking die oorspronkelijk bij vooruitmaking werd gedaan en dus niet moet worden ingebracht (ofwel op grond van het wettelijk vermoeden van vrijstelling van inbreng voorzien in artikel 843, § 2 van het Burgerlijk Wetboek, ofwel op grond van een beding waarin op zekere wijze van inbreng wordt vrijgesteld in toepassing van artikel 843, § 1 van het Burgerlijk Wetboek), in een voorschot op erfdeel (en dus een schenking die voor inbreng vatbaar is).

ayant pour objet de modifier, *a posteriori*, le caractère rapportable ou non rapportable d'une donation.

Article 843/1, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil

L'article 843/1, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil concerne la “transformation”, *a posteriori*, d'une donation initialement rapportable (soit en vertu de la présomption légale de rapport prévue à l'article 843, § 1<sup>er</sup>, du Code civil, soit en vertu d'une stipulation certaine de rapport intervenue en application de l'article 843, § 2, du Code civil), en une donation précipitaire (et donc dispensée de rapport).

Comme déjà mentionné *supra*, cette possibilité est actuellement autorisée à l'actuel article 919, alinéa 2, du Code civil et se trouve confirmée par l'article 843/1, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil (avec, corrélativement, l'abrogation de l'actuel article 919, alinéa 2, du Code civil). La disposition proposée précise toutefois que la modification du caractère rapportable d'une donation pour en faire une donation précipitaire suppose l'établissement d'une convention conclue entre le donateur et le donataire (sous réserve toutefois de la possibilité, pour le disposant, de procéder en ce sens par la voie d'un testament, qui est envisagée à l'article 843/1, § 4, proposé, du Code civil et qui nécessite néanmoins un accord du donataire postérieurement au décès du donateur).

La transformation d'une donation initialement rapportable en une donation non rapportable suppose dès lors l'accord tant du donateur que du donataire.

Article 843/1, § 2, proposé, du Code civil

L'article 843/1, § 2, proposé, du Code civil concerne la “transformation”, *a posteriori*, d'une donation initialement précipitaire et donc non rapportable (soit en vertu de la présomption légale de dispense de rapport prévue à l'article 843, § 2, du Code civil, soit en vertu d'une stipulation certaine de dispense de rapport intervenue en application de l'article 843, § 1<sup>er</sup>, du Code civil), en une avance d'hoirie (et donc une donation rapportable).

Omdat, zoals hoger vermeld, deze mogelijkheid op dit moment aanleiding geeft tot een controverse, dient deze uitdrukkelijk te worden toegelaten.

Teneinde een parallelisme tussen de verrichting bedoeld in § 1 en deze bedoeld in § 2 te verzekeren, verduidelijkt het voorgestelde artikel 843/1, § 2 van het Burgerlijk Wetboek dat de wijziging van de niet voor inbreng vatbare aard van een schenking om er een voor inbreng vatbare schenking van te maken, het opstellen van een overeenkomst gesloten tussen de schenker en de begiftigde veronderstelt (onder voorbehoud echter van de mogelijkheid voor de beschikker om hiertoe over te gaan bij testament, hetgeen wordt voorzien in het voorgestelde artikel 843/1, § 4 van het Burgerlijk Wetboek, wat niettemin een akkoord van de begiftigde na het overlijden van de schenker vereist).

De omvorming van een schenking die oorspronkelijk niet voor inbreng vatbaar is, in een schenking gedaan als voorschot op erfdeel (die dus voor inbreng vatbaar is), veronderstelt bijgevolg het akkoord van zowel de schenker, als de begiftigde.

#### Voorgesteld artikel 843/1, § 3 van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 843/1, § 3 van het Burgerlijk Wetboek betreft zowel het geval bedoeld in § 1, als dit bedoeld in § 2. De bepaling verduidelijkt dat de overeenkomst die de wijziging van de al dan niet voor inbreng vatbare aard van de schenking vaststelt, in de vorm van een beschikking onder de levenden moet worden opge maakt. Dit wil zeggen, in de vorm van de schenkingen, beheerst door artikel 931 van het Burgerlijk Wetboek. De bepaling herneemt aldus het formalisme opgelegd in het huidige artikel 919, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek (met betrekking tot de omvorming van een schenking die voor inbreng vatbaar is in een schenking bij vooruitmaking), om dit eveneens uit te breiden tot het tegenovergestelde geval (omvorming van een schenking die oorspronkelijk bij vooruitmaking is gedaan in een schenking die voor inbreng vatbaar is).

#### Voorgesteld artikel 843/1, § 4 van het Burgerlijk Wetboek

In navolging van het huidige artikel 919, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek, laat het voorgestelde artikel 843/1, § 4 van het Burgerlijk Wetboek toe dat de schenker de al dan niet voor inbreng vatbare aard van een schenking wijzigt bij testament. In de mate echter dat het huidig wetgevend initiatief voor dergelijke verrichting het akkoord oplegt van zowel de schenker, als

Comme déjà mentionné *supra*, cette possibilité est actuellement sujette à controverse, raison pour laquelle il convient de l'autoriser expressément.

Afin d'assurer un parallélisme entre l'opération envisagée au § 1<sup>er</sup> et celle envisagée au § 2, l'article 843/1, § 2, proposé, du Code civil précise que la modification du caractère non rapportable d'une donation pour en faire une donation rapportable suppose l'établissement d'une convention conclue entre le donateur et le donataire (sous réserve toutefois de la possibilité, pour le disposant, de procéder en ce sens par la voie d'un testament, qui est envisagée à l'article 843/1, § 4, proposé, du Code civil et qui nécessite néanmoins un accord du donataire postérieurement au décès du donateur).

La transformation d'une donation initialement non rapportable en une donation faite en avancement d'hoirie (et donc rapportable) suppose dès lors l'accord tant du donateur que du donataire.

#### Article 843/1, § 3, proposé, du Code civil

L'article 843/1, § 3, proposé, du Code civil concerne tant l'hypothèse envisagée au § 1<sup>er</sup> que celle envisagée au § 2. La disposition précise que la convention constatant la modification du caractère rapportable ou non rapportable de la donation doit être reçue dans la forme des dispositions entre vifs, c'est-à-dire dans la forme des donations, régie par l'article 931 du Code civil. La disposition reprend ainsi le formalisme imposé par l'actuel article 919, alinéa 2, du Code civil (relatif à la transformation d'une donation initialement rapportable en une donation précipitaire), pour l'étendre également à l'hypothèse inverse (transformation d'une donation initialement précipitaire en une donation rapportable).

#### Article 843/1, § 4, proposé, du Code civil

A l'instar de l'actuel article 919, alinéa 2, du Code civil, l'article 843/1, § 4, proposé, du Code civil permet au donateur de modifier le caractère rapportable ou non rapportable d'une donation par voie testamentaire. Dans la mesure toutefois où la présente initiative législative entend imposer, pour ce type d'opération, l'accord tant du donateur que celui du donataire, la disposition prévoit

de begiftigde, voorziet de bepaling dat deze wil om de al dan niet voor inbreng vatbare aard van een schenking te wijzigen – uitgedrukt op eenzijdige wijze door de schenker bij testament – slechts gevolgen heeft indien deze door de begiftigde, na het overlijden van de schenker, wordt aanvaard. De bepaling verduidelijkt eveneens dat deze aanvaarding door de begiftigde zonder invloed blijft op diens uitoefening van de erfkeuze: ze houdt bijgevolg niet in hoofde van de begiftigde de uitdrukkelijke of stilzwijgende aanvaarding van de nalatenschap van de schenker in.

Voorgesteld artikel 843/1, § 5 van  
het Burgerlijk Wetboek

In het voorgestelde artikel 843/1, § 5 van het Burgerlijk Wetboek is een technische regel opgenomen, die betrekking heeft op de aanrekening van de schenkingen waarvan de al dan niet voor inbreng vatbare aard *a posteriori* werd gewijzigd.

Ter herinnering, de al dan niet voor inbreng vatbare aard van een gift is bepalend voor de aanrekening ervan ofwel op het voorbehouden erfdeel (voor de voor inbreng vatbare giften) ofwel op het beschikbaar gedeelte (voor de niet voor inbreng vatbare giften), overeenkomstig de principes vermeld in het voorgestelde artikel 922/1 van het Burgerlijk Wetboek. Bovendien worden de giften in chronologische volgorde aangerekend (eerst de oudste, om op te klimmen tot de meest recente), waarbij de inkorting in omgekeerde chronologische volgorde geschiedt (eerst de legaten en daarna, in voorkomend geval, de meest recente schenking waarbij tot de oudste wordt teruggekeerd), zoals bepaald in het voorgestelde artikel 922/1 van het Burgerlijk Wetboek.

Het voorgestelde artikel 843/1, § 5 van het Burgerlijk Wetboek voorziet bijgevolg dat de giften, waarvan de al dan niet voor inbreng vatbare aard *a posteriori* werd gewijzigd, overeenkomstig de principes bepaald in het voorgestelde artikel 922/1 van het Burgerlijk Wetboek worden aangerekend, maar, op de datum van de overeenkomst die de modaliteit van de inbreng heeft gewijzigd. Dit is immers de datum waarop de verplichting om de schenking ofwel op het voorbehouden erfdeel (voor de schenkingen die oorspronkelijk bij vooruitmaking zijn gedaan maar die gewijzigd zijn in schenkingen die voor inbreng vatbaar zijn), ofwel op het beschikbaar gedeelte (voor de schenkingen die oorspronkelijk voor inbreng vatbaar zijn maar die gewijzigd zijn in schenkingen bij vooruitmaking) zich “kristalliseert”.

In het geval dat de omvorming van de al dan niet voor inbreng vatbare aard van de schenking door middel van een testamentaire beschikking gebeurt – na het

que cette volonté de transformer le caractère rapportable ou non rapportable – exprimée unilatéralement par le donataire par voie testamentaire – n’a d’effet que pour autant qu’elle ait été acceptée par le donataire, postérieurement au décès du donataire. La disposition précise également que cette acceptation du donataire n’a pas d’effet sur l’exercice de l’option héréditaire de ce dernier: elle n’emporte, dès lors, pas d’acceptation expresse ou tacite de la succession du donateur, dans le chef du donataire.

Article 843/1, § 5, proposé, du Code civil

L’article 843/1, § 5, proposé, du Code civil contient une règle technique, relative à l’imputation des donations dont le caractère rapportable ou non rapportable a été modifié *a posteriori*.

Pour mémoire, le caractère rapportable ou non rapportable d’une libéralité détermine son imputation soit sur la réserve (pour les libéralités rapportables), soit sur la quotité disponible (pour les libéralités non rapportables), conformément aux principes décrits à l’article 922/1 proposé du Code civil. Par ailleurs, les libéralités s’imputent dans l’ordre chronologique (d’abord les plus anciennes, pour remonter jusqu’aux plus récentes), la réduction opérant, quant à elle, dans l’ordre chronologique inverse (d’abord les legs et ensuite, le cas échéant, la donation la plus récente en remontant jusqu’aux plus anciennes), comme il est dit à l’article 922/1 proposé du Code civil.

Dès lors, l’article 843/1, § 5, proposé, du Code civil prévoit que les libéralités dont le caractère rapportable ou non rapportable a été modifié *a posteriori* s’imputent conformément aux principes décrits à l’article 922/1 proposé, du Code civil, mais à la date de la convention ayant opéré la modification de la modalité de rapport, c’est-à-dire la date à laquelle “se cristallise” l’obligation d’imputer la donation soit sur la réserve (pour les donations initialement préciputaires, mais transformées en donations rapportables) soit sur la quotité disponible (pour les donations initialement rapportables, mais transformées en donations préciputaires).

Dans l’hypothèse où la transformation du caractère rapportable ou non rapportable de la donation intervient par la voie d’une disposition testamentaire – acceptée

overlijden van de schenker aanvaard door de begiftigde – wordt de schenking aangerekend op de datum van overlijden, in navolging van de legaten.

#### Art. 34

Het voorgestelde artikel 844 van het Burgerlijk Wetboek herneemt, mits aanpassing, de tekst van het huidige artikel 844 van het Burgerlijk Wetboek.

De eerste paragraaf van de bepaling beoogt het geval dat de gift toegekend door de erflater is vrijgesteld van inbreng (ofwel op grond van het wettelijk vermoeden van vrijstelling van inbreng voorzien in het voorgestelde artikel 843, § 2 van het Burgerlijk Wetboek, ofwel op grond van een beding waarin op zekere wijze van inbreng wordt vrijgesteld in toepassing van het voorgestelde artikel 843, § 1 van het Burgerlijk Wetboek), zodat de gift moet worden aangerekend op het beschikbaar gedeelte overeenkomstig de principes uiteengezet in het voorgestelde artikel 922/1 van het Burgerlijk Wetboek.

Het huidige artikel 844 van het Burgerlijk Wetboek voorziet dat in dit geval, het deel van de gift dat het beschikbaar gedeelte overschrijdt, moet worden ingebracht. De rechtsleer is het er evenwel over eens dat de term “inbreng” die hier wordt gebruikt onjuist is (Zie onder meer H. DE PAGE, *op. cit.*, deel IX, p. 831, nr. 1177; R.P.D.B., deel XIII, v° “Successions”, nr. 1719): het mechanisme dat van toepassing is wanneer een gift het beschikbaar gedeelte overschrijdt is immers dat van de inkorting en niet van de inbreng. Het huidige wetgevend initiatief zet deze onvolkomenheid recht door uitdrukkelijk te voorzien dat het deel dat het beschikbaar gedeelte overschrijdt in voorkomend geval aan inkorting is onderworpen (zodat de begunstigde van de gift enkel de waarde van het deel van de gift dat het beschikbaar gedeelte niet overschrijdt, kan behouden): een schenking die is vrijgesteld van inbreng blijft aan inkorting onderworpen, voor het deel dat het beschikbaar gedeelte overschrijdt.

De tweede paragraaf van voorgesteld artikel 844 van het Burgerlijk Wetboek beoogt het geval dat de gift toegekend door de erflater voor inbreng vatbaar is (ofwel op grond van het wettelijk vermoeden van inbreng voorzien in artikel 843, § 1 van het Burgerlijk Wetboek, ofwel op grond van een beding waarin op zekere wijze de inbreng wordt opgelegd in toepassing van artikel 843, § 2 van het Burgerlijk Wetboek), zodat deze prioritair moet worden aangerekend op het voorbehouden erfdeel. Traditioneel wordt aangenomen – en dit wordt herhaald in het voorgestelde artikel 922/1 van het Burgerlijk Wetboek – dat wanneer de gift het voorbehouden erfdeel overschrijdt, het overschot op het beschikbaar gedeelte

par le donataire postérieurement au décès du donateur – la donation s'impute au jour du décès, à l'instar des legs.

#### Art. 34

L'article 844 proposé du Code civil reprend, mais en l'adaptant, le libellé de l'actuel article 844 du Code civil.

Le premier paragraphe de la disposition vise l'hypothèse dans laquelle la libéralité consentie par le *de cuius* est dispensée de rapport (soit en application de la présomption légale de l'article 843, § 2, proposé, du Code civil, soit en vertu d'une dispense certaine de rapport intervenue sur la base de l'article 843, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil), de sorte que la libéralité doit être imputée sur la quotité disponible, conformément aux principes énoncés à l'article 922/1 proposé du Code civil.

L'actuel article 844 du Code civil prévoit qu'en cette hypothèse, la part de la libéralité qui excède la quotité disponible est sujette à rapport. La doctrine s'accorde toutefois pour reconnaître que le terme “rapport” utilisé ici est impropre (Voir notamment H. DE PAGE, *op. cit.*, tome IX, p. 831, n° 1177; R.P. D.B., tome XIII, v° “Successions”, n° 1719): en effet, le mécanisme applicable lorsqu'une libéralité excède la quotité disponible est celui de la réduction et non celui du rapport. Dès lors, la présente initiative législative rectifie cette imperfection, en prévoyant expressément que la partie de la libéralité qui excéderait, le cas échéant, ladite quotité est sujette à réduction (de sorte que le bénéficiaire de la libéralité ne pourra conserver que la valeur de la partie de la libéralité n'excédant pas la quotité disponible): une donation dispensée du rapport n'en demeure pas moins réductible, pour la part qui excède la quotité disponible.

Le paragraphe 2 de l'article 844 proposé du Code civil vise l'hypothèse dans laquelle la libéralité consentie par le *de cuius* est rapportable (soit en vertu de la présomption légale de rapport prévue à l'article 843, § 1<sup>er</sup>, du Code civil, soit en vertu d'une stipulation certaine de rapport intervenue en application de l'article 843, § 2, du Code civil), de sorte qu'elle doit prioritairement être imputée sur la réserve. On admet classiquement – et ceci est rappelé par l'article 922/1 proposé du Code civil – que lorsque la libéralité excède la réserve, le surplus de celle-ci doit être imputé sur la quotité disponible et la partie excédant la quotité disponible est sujette à réduction. Conformément à l'article 922/1 proposé du Code

moet worden aangerekend en dat het deel dat het beschikbaar gedeelte overschrijdt, moet worden ingekort. Overeenkomstig het voorgestelde artikel 922/1 van het Burgerlijk Wetboek, geeft de tekst van de voorgestelde bepaling – ten behoeve van de verrichtingen inzake de aanrekening van giften – voorrang aan de notie van de globale reserve. De tekst voorziet immers dat de gift die vatbaar is voor inbreng, prioritair moet worden aangerekend op het globale voorbehouden erfdeel van de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent (en niet op het individuele voorbehouden erfdeel van de reservataire erfgenaam die van de gift genoten heeft), waarbij het overschot vervolgens op het beschikbaar gedeelte wordt aangerekend en het overschot aan inkorting is onderworpen. De bepaling voorziet dat in geval van inkorting, de erfgenaam die tot de inbreng is gehouden, enkel het deel dat van de gift overblijft na de inkorting zal moeten inbrengen. Hieruit volgt dat de bepaling thuishoort bij de bepalingen die op de inbreng betrekking hebben.

#### Art. 35

De eerste paragraaf van het voorgestelde artikel 845 van het Burgerlijk Wetboek herneemt, mits aanpassing, het huidige artikel 845 van het Burgerlijk Wetboek zoals dit voortvloeit uit de wet van 10 december 2012 “tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de onwaardigheid om te erven, de herroeping van giften, het verval van huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling” – hierna “wet van 10 december 2012”.

De bepaling drukt de idee uit dat de erfgenaam die uit eigen hoofde tot de nalatenschap komt (en dus niet als gevolg van de techniek van de erfrechtelijke plaatsvervulling) slechts wat hij zelf heeft gekregen van de erflater in diens nalatenschap moet inbrengen – indien hij tot inbreng gehouden is overeenkomstig de principes uiteengezet in artikel 843. Hij is niet gehouden tot de inbreng van de giften die zijn ouders van de erflater hebben gekregen en evenmin wat zijn kinderen of afstammelingen hebben gekregen. In overeenstemming met de principes die de inbreng beheersen, moeten deze giften niet worden ingebracht door de begunstigde van de gift – aangezien hij zelf geen erfgenaam in rechte nederdalende lijn is en enkel de erfgenamen in rechte nederdalende lijn in principe gehouden zijn tot de inbreng (in toepassing van artikel 843, § 1 van het Burgerlijk Wetboek en onder voorbehoud van het geval dat de inbreng aan een andere erfgenaam zou zijn opgelegd in toepassing van artikel 843, § 2 van het Burgerlijk Wetboek), noch door de erfgenaam die uit eigen hoofde komt (afstammeling of ascendent van de begunstigde

civil, le libellé de la disposition proposée privilégie – pour les besoins des opérations d’imputation des libéralités – la notion de réserve globale, en ce qu’il prévoit que la libéralité rapportable est prioritairement imputée sur la réserve globale des héritiers réservataires (et non sur la réserve individuelle de l’héritier réservataire ayant bénéficié de la libéralité), le surplus de la libéralité étant ensuite imputé sur la quotité disponible et l’excédent sujet à réduction. La disposition prévoit qu’en cas de réduction, l’héritier tenu au rapport ne devra rapporter que ce qui subsiste de la libéralité après sa réduction. En cela, la disposition trouve sa place dans les dispositions relatives au rapport.

#### Art. 35

Le premier paragraphe de l’article 845 proposé du Code civil reprend, en l’adaptant, l’actuel article 845 du Code civil, tel qu’il résulte de la loi du 10 décembre 2012 “modifiant le Code civil, le Code pénal et le Code judiciaire en ce qui concerne l’indignité successorale, la révocation des donations, la déchéance des avantages matrimoniaux et la substitution” – ci-après “loi du 10 décembre 2012”.

La disposition exprime l’idée selon laquelle l’héritier venant à la succession de son propre chef (et donc pas par l’effet du mécanisme de la substitution successorale) ne doit – lorsqu’il est tenu au rapport en application des principes énoncés à l’article 843 – rapporter à la succession du *de cuius* que ce qu’il a lui-même reçu du défunt. Il ne doit pas le rapport des libéralités reçues du défunt par ses auteurs ni de celles reçues par ses enfants ou descendants: conformément aux principes qui régissent le rapport, ces libéralités ne doivent être rapportées ni par le bénéficiaire de la libéralité – puisqu’il n’est, lui-même, pas un héritier en ligne directe descendante et que seuls les héritiers en ligne directe descendante doivent en principe le rapport (en application de l’article 843, § 1<sup>er</sup>, du Code civil et sous réserve de l’hypothèse où le rapport aurait été imposé à un autre héritier en application de l’article 843, § 2, du Code civil) –, ni par l’héritier venant de son chef (descendant ou ascendant du bénéficiaire de la libéralité) – puisqu’il n’a pas été personnellement gratifié et que le rapport n’est dû que par le bénéficiaire de la libéralité (sous

van de gift) – aangezien hij zelf niet persoonlijk werd begunstigd en de inbreng enkel verschuldigd is door de begunstigde van de gift (onder voorbehoud van het geval van plaatsvervulling: zie artikel 847 van het Burgerlijk Wetboek).

De tekst van de bepaling wordt evenwel aangepast teneinde te verduidelijken dat:

- de bepaling enkel van toepassing is op de erfgenamen gehouden tot de inbreng (in toepassing van artikel 843 van het Burgerlijk Wetboek);

- de regel volgens dewelke de erfgenaam die uit eigen hoofde komt niet moet inbrengen wat zijn ouders van de erflater hebben gekregen, van toepassing is zelfs wanneer deze erfgenaam de respectievelijke nalatenschappen van zijn ouders heeft aanvaard (zoals artikel 848 van het Burgerlijk Wetboek bepaalde voor de wijziging ervan bij wet van 10 december 2012);

- de regel volgens dewelke de erfgenaam die uit eigen hoofde komt niet moet inbrengen wat zijn kinderen of afstammelingen van de overledene hebben gekregen, moet worden begrepen onder voorbehoud van de tweede paragraaf die het principe van de “inbreng ten behoeve van een derde” invoert (zie *infra*).

De tweede paragraaf van het voorgestelde artikel 845 van het Burgerlijk Wetboek is vernieuwend in de zin dat deze de “inbreng ten behoeve van een derde” toelaat.

De vraag naar de mogelijkheid, voor de beschikker, om de inbreng van een gift op te leggen aan een andere dan de begunstigde ervan (met andere woorden, het opleggen van een “inbreng ten behoeve van een derde”) is momenteel betwist (Zie onder meer voor een algemeen overzicht van de problematiek, M. GRÉGOIRE, “A propos des donations aux petits-enfants: le rapport pour autrui?” *Notamus* 2005/1, pp. 38-42). Waar aldus bepaalde auteurs de mogelijkheid aanvaardden voor de beschikker om aan zijn erfgerechtigde de inbreng op te leggen van giften die aan diens kinderen of echtgenoot zijn toegekend (H. DE PAGE, *op. cit.*, deel IX, p. 839, nr. 1186; zie eveneens in dezelfde zin G. BAUDRY-LACANTINERIE en A. WAHL, *Traité théorique et pratique de droit civil*, deel III, 3e ed., Paris, Librairie de la Société du Recueil Général des Lois et des Arrêts, 1905, pp. 204 tot 211, nrs. 2704 tot 2712, specifiek nr. 2706), verwerpen andere auteurs de mogelijkheid voor de beschikker om de inbreng ten behoeve van een derde op te leggen, waarbij sommigen menen dat deze mogelijkheid door het Wetboek is uitgesloten (F. LAURENT, *Principes de droit civil*, deel X, Brussel, Bruylant, 1874, pp. 607 tot 611, nrs. 559 tot 561; R.P.D.B., v° Successions, nrs.

réserve de l’hypothèse de la substitution: voir l’article 847 du Code civil).

Le libellé de la disposition est toutefois adapté pour préciser que:

- la disposition n’est applicable qu’aux héritiers tenus au rapport (en application de l’article 843 du Code civil);

- la règle selon laquelle l’héritier venant de son chef ne doit pas rapporter ce que ses auteurs ont reçu du *de cuius* s’applique même si cet héritier a accepté les successions respectives de ses auteurs (comme le prévoyait l’article 848 du Code civil avant sa modification par la loi du 10 décembre 2012);

- la règle selon laquelle l’héritier venant de son chef ne doit pas rapporter ce que ses enfants ou descendants ont reçu du *de cuius* s’entend sous réserve du paragraphe 2, qui instaure le “rapport pour autrui” (voyez *infra*).

Le second paragraphe de l’article 845 proposé du Code civil innove en ce qu’il autorise le “rapport pour autrui”.

La question de la possibilité, pour le disposant, d’imposer le rapport d’une libéralité à un autre que le bénéficiaire de celle-ci (en d’autres termes, d’imposer un “rapport pour autrui”) est actuellement discutée (Voyez notamment, pour un aperçu général de la problématique, M. GREGOIRE, “A propos des donations aux petits-enfants: le rapport pour autrui?”, *Notamus*, 2005/1, pp. 38 à 42). Ainsi, si certains auteurs admettent la possibilité, pour le disposant, d’imposer à son successible le rapport des libéralités qui auraient été consenties aux enfants ou au conjoint de celui-ci (H. DE PAGE, *op. cit.*, tome IX, p. 839, n° 1186; voyez également dans le même sens G. BAUDRY-LACANTINERIE et A. WAHL, *Traité théorique et pratique de droit civil*, tome III, 3<sup>e</sup> éd., Paris, Librairie de la Société du Recueil Général des Lois et des Arrêts, 1905, pp. 204 à 211, n°s 2704 à 2712, spéc. n° 2706), d’autres auteurs rejettent la possibilité, pour le disposant, d’imposer le rapport pour autrui, certains estimant que cette possibilité a été exclue par le Code (F. LAURENT, *Principes de droit civil*, tome X, Bruxelles, Bruylant, 1874, pp. 607 à 611, n°s 559 à 561; R.P.D.B., v° Successions, n°s 1773 et suiv), d’autres considérant que pareille stipulation constituerait un pacte sur succession

1773 e.v.) en anderen menen dat dergelijk beding een beding over een toekomstige nalatenschap zou uitmaken (J. VERSTRAETE, "Pactes sur succession future" in *Rép. Not.*, deel III, boek II, Brussel, Larcier, 2005, p. 58, nr. 37).

Om een einde te maken aan de controverse in de zin van de wilsautonomie en om tegemoet te komen aan de groeiende wens van de burger om een "generatiesprong" in de volgorde van de nalatenschappen te kunnen organiseren, laat het huidige wetgevend initiatief uitdrukkelijk de inbreng ten behoeve van een derde toe (De "generatiesprong" is eveneens toegelaten in het kader van de globale erfovereenkomst voorzien in het voorgestelde artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek).

In dit licht, laat de tweede paragraaf van het voorgestelde artikel 845 van het Burgerlijk Wetboek in zijn eerste lid toe dat wordt afgeweken van het principe uitgedrukt in de eerste paragraaf, waar deze aan het kind van de schenker toestaat om zich ertoe te verbinden om de schenking gedaan aan zijn eigen kind in te brengen in de nalatenschap van de beschikker. Het kind van de schenker dat zich ertoe verbindt om de schenking gedaan aan zijn eigen kind in te brengen in de nalatenschap van de schenker, verbindt er zich aldus toe om de schenking toegestaan door de schenker aan zijn kind (begiftigde kleinkind) aan te rekenen op zijn eigen aandeel.

Deze verbintenis kan worden aangegaan ofwel in de schenkingsakte zelf, ofwel in een latere overeenkomst gesloten tussen de schenker, de begiftigde en degene die zich verbindt om in plaats van de begiftigde in te brengen. Het akkoord van de drie partijen – en met name dit van de begiftigde – lijkt inderdaad essentieel, in de mate waarin de inbreng ten behoeve van een derde, in diens hoofde, de gevolgen beschreven in het voorgestelde artikel 845, § 2, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek met zich mee zal brengen (zie *infra*). Bovendien dringt ook het akkoord van het kind van de schenker (dat zich ertoe verbindt om de schenking gedaan aan zijn eigen kind in te brengen) zich op, aangezien de tekst niet toelaat dat de beschikker aan zijn kind oplegt om de schenking die hij wenst toe te kennen aan zijn kleinkind in te brengen.

Aangezien het een toegelaten erfovereenkomst betreft, is de verbintenis van het kind van de schenker (dat zich ertoe verbindt om de schenking toegekend aan zijn eigen kind in te brengen) onderworpen aan de vormvereisten opgelegd door het huidig wetgevend initiatief voor elke erfovereenkomst (evenals aan de sancties en de gevolgen van elke erfovereenkomst), ongeacht of deze verbintenis in de schenkingsakte zelf is opgenomen, dan wel voortvloeit uit een latere overeenkomst.

future (J. VERSTRAETE, "Pactes sur succession future", *Rép. Not.*, tome III, livre II, Bruxelles, Larcier, 2005, p. 58, n° 3).

Afin de trancher la controverse dans le sens de l'autonomie de la volonté et pour faire écho au souhait grandissant des citoyens de pouvoir organiser un "saut de générations" dans l'ordre des successions, la présente initiative législative autorise expressément le rapport pour autrui (Le "saut de générations" est également autorisé dans le cadre du pacte successoral global prévu à l'article 1100/7 proposé du Code civil).

Dans cette perspective, le second paragraphe de l'article 845 proposé du Code civil permet, en son alinéa 1<sup>er</sup>, de déroger au principe exprimé au paragraphe premier, en ce qu'il autorise l'enfant du donateur à s'engager à rapporter à la succession du disposant la donation faite à son propre enfant: l'enfant du donateur qui s'engage à rapporter la donation faite à son propre enfant dans le cadre de la succession du donateur s'engage ainsi à imputer sur sa propre part la donation consentie à son enfant (petit-enfant donataire) par le donateur.

Cet engagement peut être pris soit dans l'acte de donation lui-même, soit par une convention postérieure conclue par le donateur, le donataire et celui qui s'engage à rapporter en lieu et place du donataire. L'accord des trois parties – et notamment celui du donataire – semble en effet essentiel, dans la mesure où le rapport pour autrui emportera, dans son chef, les conséquences décrites à l'article 845, § 2, alinéa 2, proposé, du Code civil (cf. *infra*). Par ailleurs, l'accord de l'enfant du donateur (qui s'engage à rapporter la donation faite à son propre enfant) s'impose également, le texte n'autorisant pas le disposant à imposer à son enfant de rapporter la donation qu'il entend consentir à son petit-enfant.

S'agissant d'un pacte successoral autorisé, l'engagement de l'enfant du donateur (qui s'engage à rapporter la donation consentie à son propre enfant) est soumis au formalisme imposé par la présente initiative législative pour tout pacte successoral (de même qu'aux sanctions et effets de tout pacte successoral), que ledit engagement soit contenu dans l'acte de donation lui-même ou qu'il résulte d'une convention postérieure à celui-ci.

Ingeval een dergelijke verbintenis door de vader of de moeder van het begunstigde kleinkind wordt aangegaan, zal de gift die aan deze laatste wordt toegekend door de vader of de moeder worden ingebracht (waarschijnlijk door mindere ontvangst) in het kader van de nalatenschap van de beschikker. Het voorgestelde artikel 845, § 2, tweede lid verduidelijkt bovendien dat “de goederen ontvangen door het begiftigde kleinkind worden in de nalatenschap van het kind dat zich heeft verbonden tot inbreng (...) behandeld alsof hij de goederen gekregen heeft van deze laatste”. De inbreng ten behoeve van een derde zal aldus zo worden behandeld dat deze een (onrechtstreekse) schenking met zich meebrengt door de ouder-inbrenger ten behoeve van zijn begiftigd kind (zodat inbreng zal verschuldigd zijn door het begiftigde kleinkind in het kader van de vereffening en verdeling van de nalatenschap van zijn ouder) (Met dien verstande dat, in het geval de schenking zou worden ingekort in het kader van de verrichtingen van vereffening en verdeling van de nalatenschap van de grootouder-schenker, het kleinkind in de nalatenschap van zijn ouder enkel de waarde van hetgeen resteert van de schenking na inkorting zal inbrengen, overeenkomstig de principes voorzien in artikel 844, § 2 van het Burgerlijk Wetboek zoals geformuleerd in het huidig wetgevend initiatief). Dit gevolg rechtvaardigt dat het akkoord van de begiftigde (kleinkind) eveneens vereist is, in het kader van de techniek van de inbreng ten behoeve van een derde.

#### Art. 36

Het huidige wetgevend initiatief behoudt, in essentie, het artikel 846 van het Burgerlijk Wetboek in zijn huidige bewoordingen.

Deze bepaling voorziet dat, behoudens vrijstelling, de inbreng verschuldigd is in geval van een schenking toegekend aan een persoon die ten tijde van de schenking geen vermoedelijk erfgenaam was, maar die erfgerechtigd blijkt te zijn op de dag van overlijden van de beschikker: de hoedanigheid van erfgenaam wordt immers op de dag van het overlijden beoordeeld.

Het huidig wetgevend initiatief verduidelijkt evenwel dat inbreng verschuldigd is “onder de voorwaarden bepaald in artikel 843” dat – zoals voormeld – een onderscheid maakt naargelang de gift werd toegekend aan een erfgenaam in rechte nederdalende lijn (waarbij de wet het vermoeden van inbreng, tenzij zekere vrijstelling van inbreng, behoudt) dan wel aan een andere erfgenaam (waarbij de wet een vermoeden van vrijstelling van inbreng invoert, tenzij de inbreng op zekere wijze werd bedongen).

En cas d’engagement pris en ce sens par le père ou la mère du petit-enfant gratifié, la libéralité consentie à ce dernier sera rapportée par le père ou la mère (vraisemblablement en moins prenant) dans le cadre de la succession du disposant. L’article 845, § 2, alinéa 2, proposé précise, par ailleurs, que “les biens reçus par le petit-enfant gratifié sont traités, dans la succession de l’enfant s’étant engagé au rapport (...) comme s’il les tenait de ce dernier”: le rapport pour autrui sera ainsi traité comme emportant donation (indirecte) par le parent rapporteur au bénéfice de son enfant gratifié (en telle sorte que le rapport sera dû par le petit-enfant gratifié dans le cadre de la liquidation et du partage de la succession de son parent) (étant entendu que, dans l’hypothèse où la donation serait réduite dans le cadre des opérations de liquidation et de partage de la succession du grand-parent donateur, le petit-enfant ne rapportera à la succession de son auteur que la valeur de ce qui subsistera de la donation après réduction, selon les principes prévus à l’article 844, § 2, du Code civil tel que libellé par la présente initiative législative). Cette conséquence justifie que l’accord du donataire (petit-enfant) soit également requis, dans le cadre du mécanisme du rapport pour autrui.

#### Art. 36

La présente initiative législative maintient, pour l’essentiel, l’article 846 du Code civil dans son libellé actuel.

Cette disposition prévoit que, sauf dispense, le rapport est dû en cas de donation consentie à une personne qui n’était pas héritier présomptif au jour de la donation, mais qui s’avère être successible au jour du décès du disposant: la qualité d’héritier s’apprécie, en effet, au jour du décès.

La présente initiative législative précise toutefois que le rapport est dû “dans les conditions définies à l’article 843” qui – comme mentionné précédemment – opère une distinction selon que la libéralité est consentie à un héritier en ligne directe descendante (auquel cas la loi maintient la présomption de rapport, sauf dispense de rapport certaine) ou à un autre héritier (auquel cas la loi instaure une présomption de dispense de rapport, sauf stipulation de rapport certaine).

## Art. 37

Het voorgestelde artikel 847 herneemt, in essentie, de tekst van de huidige bepaling, zoals deze voortvloeit uit de hervorming doorgevoerd bij wet van 10 december 2012.

Deze bepaling drukt het principe uit dat de erfgenaam die tot de nalatenschap van de schenker komt bij erfrechtelijke plaatsvervulling van de begiftigde, niet enkel de giften die hij zelf verkregen heeft moet inbrengen (behoudens vrijstelling van inbreng op grond van de wet of een zekere vrijstelling van inbreng vanwege de schenker), maar ook de giften die de erflater heeft toegekend aan degene van wie hij de plaats vervult.

De tekst van de bepaling wordt evenwel licht aangepast teneinde:

- de verduidelijking te schrappen, die op dit moment in de bepaling is voorzien, dat de inbreng van giften toegekend aan degene wiens plaats wordt vervuld, door "*mindere ontvangst*" geschiedt: deze verduidelijking is niet meer nodig aangezien de huidige hervorming de inbreng in waarde beoogt te veralgemenen (zie *infra*, het voorgestelde artikel 858 van het Burgerlijk Wetboek);

- te verduidelijken dat de erfgenaam die bij plaatsvervulling komt, de giften die hij van wie hij de plaats vervult heeft verkregen, moet inbrengen, zelfs indien hij diens nalatenschap heeft verworpen (zoals artikel 848 van het Burgerlijk Wetboek bepaalde voor de wijziging ervan bij wet van 10 december 2012).

Het kan vermeld worden dat artikel 848 van het Burgerlijk Wetboek in zijn huidige bewoordingen wordt behouden.

De erfgerechtigde die de nalatenschap verwerpt en die geen afstammeling heeft die zijn plaats vervult, is niet gehouden tot inbreng (aangezien hij geen erfgenaam is). Als vreemde aan de nalatenschap, wordt de gift die hij genoten heeft (noodzakelijkerwijze) aangerekend op het beschikbaar gedeelte, waarbij het overschot aan inkorting onderworpen is. Artikel 848, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek bevat aldus het principe dat de verwerpende erfgerechtigde de schenking mag behouden of het legaat mag opeisen ten belope van het beschikbaar gedeelte. Het tweede lid van de bepaling bevat dezelfde regel inzake de onwaardige erfgerechtigde, met verduidelijking evenwel dat deze de schenking slechts kan behouden of het legaat kan opeisen ten belope van het beschikbaar gedeelte en voor zover de gift niet herroepen wordt.

## Art. 37

L'article 847 proposé reprend, pour l'essentiel le libellé de la disposition actuelle, telle qu'elle résulte de la réforme opérée par la loi du 10 décembre 2012.

Cette disposition énonce le principe selon lequel l'héritier venant à la succession du donateur par substitution successorale du donataire doit non seulement le rapport des libéralités dont il a lui-même bénéficié (sauf dispense de rapport en vertu de la loi, ou dispense de rapport certaine émanant du donateur), mais également le rapport des libéralités consenties par le *de cujus* à celui auquel il se substitue.

Le libellé de la disposition est toutefois légèrement adapté pour:

- supprimer la précision actuellement prévue par la disposition, selon laquelle le rapport des libéralités consenties à celui auquel on se substitue a lieu "*en moins prenant*": cette précision n'est plus nécessaire, dès lors que la présente réforme entend généraliser le rapport en valeur (voyez *infra*, article 858 proposé du Code civil);

- préciser que l'héritier venant par substitution doit le rapport des libéralités reçues par celui auquel il se substitue même s'il a renoncé à la succession de ce dernier (comme le prévoyait l'article 848 du Code civil avant sa modification par la loi du 10 décembre 2012).

Il peut être signalé que l'article 848 du Code civil est maintenu dans son libellé actuel.

Le successible ayant renoncé à la succession et qui n'a pas de descendant se substituant à lui n'est pas tenu au rapport (puisqu'il n'est pas héritier). Etant étranger à la succession, la libéralité dont il a bénéficié s'impute (nécessairement) sur la quotité disponible, l'excédent étant sujet à réduction. L'article 848, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code civil énonce, dès lors, le principe selon lequel le successible renonçant peut retenir la donation ou réclamer le legs jusqu'à concurrence de la quotité disponible. L'alinéa 2 de la disposition énonce la même règle s'agissant du successible indigne, précisant toutefois que celui-ci ne peut retenir la donation ou réclamer le legs qu'à concurrence de la quotité disponible et pour autant que la libéralité ne soit pas révoquée.

## Art. 38

Het voorgestelde artikel 849 van het Burgerlijk Wetboek herneemt, mits lichte aanpassing, het huidige artikel 849 van het Burgerlijk Wetboek. Deze bepaling bevat het principe dat de schenkingen en legaten vermaakt aan de echtgenoot van een erfgerechtigde-echtgenoot niet voor inbreng vatbaar zijn. Overeenkomstig de principes die de inbreng beheersen, is inbreng – in beginsel – immers enkel verschuldigd door de erfgenaam in rechte nederdalende lijn (voorgesteld artikel 843, § 1 van het Burgerlijk Wetboek) en niet door diens echtgenoot, zelfs wanneer die een gift zou hebben verkregen van de erflater. Overeenkomstig deze principes dient, wanneer de gift gezamenlijk aan de erfgenaam (in rechte nederdalende lijn) en aan zijn echtgenoot wordt toegekend, enkel het aandeel waarvan de erfgenaam (in principe de helft) heeft genoten te worden ingebracht.

De huidige tekst van de bepaling wordt echter aangepast op twee punten:

- de uitdrukking “worden geacht te zijn gedaan met vrijstelling van inbreng” aangewend in het huidige artikel 849 van het Burgerlijk Wetboek wordt vervangen door de uitdrukking “zijn niet vatbaar voor inbreng”. Het gaat hier immers niet om een werkelijke “wettelijke vrijstelling van inbreng”. Aangezien de gift niet is toegekend aan een erfgenaam (in rechte nederdalende lijn) maar aan diens echtgenoot, zou deze in geen geval dienen te worden ingebracht, zodat het niet nodig is om een wettelijke “vrijstelling van inbreng” te voorzien. Artikel 849 van het Burgerlijk Wetboek bevat in werkelijkheid slechts een illustratie van het gemeenrechtelijk principe dat enkel de *erfgenamen* (in rechte nederdalende lijn) tot de inbreng gehouden zijn;

- in de Franse versie van de tekst zijn de woorden “et legs” toegevoegd aan het laatste zinsdeel van het tweede lid, teneinde dit zinsdeel af te stemmen op hetgeen vermeld is in de aanhef van het lid (“*Si les dons et legs sont faits conjointement (...)*”). Dit is in overeenstemming met het principe dat alle giften (schenkingen en legaten), in beginsel voor inbreng vatbaar zijn volgens de voorwaarden bepaald in artikel 843 van het Burgerlijk Wetboek.

Het kan vermeld worden dat dit wetgevend initiatief artikel 850 van het Burgerlijk Wetboek behoudt in zijn huidige bewoordingen. Deze bepaling voorziet dat de inbreng alleen in de nalatenschap van de schenker geschiedt (of, meer algemeen, van de beschikker).

Dit wetgevend initiatief behoudt ook artikel 851 van het Burgerlijk Wetboek in zijn huidige bewoordingen. Deze bepaling voorziet dat wat gediend heeft om aan

## Art. 38

L'article 849 proposé du Code civil reprend, en l'adaptant légèrement, l'actuel article 849 du Code civil. Cette disposition énonce le principe selon lequel les dons et legs faits au conjoint d'un époux successible ne sont pas rapportables: en effet, selon les principes régissant le rapport, celui-ci n'est dû – en principe – que par l'héritier en ligne directe descendante (article 843, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil) et non par le conjoint de celui-ci, même s'il a bénéficié d'une libéralité de la part du *de cuius*. Conformément à ces principes, lorsque la libéralité a été consentie conjointement à l'héritier (en ligne directe descendante) et à son conjoint, seule la quote-part ayant bénéficié à l'héritier (en principe la moitié) doit être rapportée.

Le texte actuel de la disposition est toutefois adapté sur deux points:

- l'expression “sont réputés faits avec dispense de rapport” utilisée à l'actuel article 849 du Code civil est remplacée par l'expression “ne sont pas rapportables”. En effet, il ne s'agit pas ici d'une véritable “dispense légale de rapport”: n'ayant pas été consentie à un héritier (en ligne directe descendante) du disposant mais au conjoint de celui-ci, la libéralité n'aurait, en toute hypothèse, pas dû être rapportée, de sorte qu'il n'était pas nécessaire de prévoir une “dispense de rapport” légale. L'article 849 du Code civil ne constitue, en réalité, qu'une illustration du principe de droit commun selon lequel seuls les *héritiers* (en ligne directe descendante) sont tenus au rapport;

- les mots “et legs” sont ajoutés dans le dernier membre de phrase de l'alinéa 2, de la version française du texte, afin de rendre cette partie de phrase conforme à ce qui est mentionné au début de l'alinéa (“*Si les dons et legs sont faits conjointement (...)*”). Ceci est conforme au principe selon lequel toutes les libéralités (donations et legs) sont, en principe, soumises à rapport dans les conditions décrites à l'article 843 du Code civil.

Il peut être signalé que la présente initiative législative maintient l'article 850 du Code civil dans son libellé actuel. Cette disposition prévoit que le rapport ne se fait qu'à la succession du donateur (ou, plus généralement, du disposant).

La présente initiative législative maintient également l'article 851 du Code civil dans son libellé actuel. Cette disposition prévoit que le rapport est dû de ce qui a été

één van de mede-erfgenamen een stand te verschaffen of om zijn schulden te betalen, aan inbreng onderworpen is.

#### Art. 39

Het huidige artikel 852 van het Burgerlijk Wetboek somt een aantal kosten op die niet aan inbreng onderworpen zijn. Deze formulering is misleidend. Er wordt algemeen aangenomen dat de beoogde kosten niet aan inbreng zijn onderworpen omdat zij geen giften uitmaken, en niet, zoals de huidige formulering suggereert, omdat zij als giften een wettelijke vrijstelling van inbreng zouden genieten. Dergelijke kosten vormen veeleer lasten van het dagelijks bestaan of gebeurtenissen uit sociale verplichting, zodat de *animus donandi* ontbreekt en er van een schenking geen sprake kan zijn (M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht, in Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, Kluwer, 2011, 737). De tekst van artikel 852 van het Burgerlijk Wetboek wordt in die zin gewijzigd. Dit impliceert ook dat alle kosten die binnen de wettelijke opvoedings- en onderhoudsverplichtingen vallen (zie artikel 203 van het Burgerlijk Wetboek), niet als schenking worden gekwalificeerd.

De in artikel 852 van het Burgerlijk Wetboek beoogde kosten worden bij de tijd gebracht en verduidelijkt. De gewone kosten van (militaire) uitrusting zijn achterhaald en worden uit de lijst geschrapt. Het begrip “gebruikelijke geschenken” wordt nader geëxpliciteerd. De omschrijving in het Franse artikel 852 Code civil strekt hierbij tot voorbeeld.

Hoewel de voordelen bestemd om in de behoeften van de begunstigden te voldoen, in de regel geen giften zijn, kan men er in een globale erfovereenkomst toch voor kiezen om dergelijke voordelen gelijk te stellen met schenkingen. Zo is het mogelijk om geleverde diensten in een globale erfovereenkomst conventioneel gelijk te stellen met schenkingen om zo een evenwicht tussen de vermoedelijke erfgenamen te bereiken (zie het nieuwe artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek en de toelichting aldaar).

#### Art. 40

In dit wetgevend initiatief wordt voorgesteld om het huidige artikel 853 van het Burgerlijk Wetboek op te heffen, waarin een wettelijke vrijstelling van inbreng wordt voorzien voor “de voordelen die een erfgenaam heeft kunnen behalen uit overeenkomsten met de overledene gesloten indien deze overeenkomsten, toen zij werden

employé pour l'établissement de l'un des cohéritiers ou pour le paiement de ses dettes.

#### Art. 39

L'actuel article 852 du Code civil énumère certains frais qui ne sont pas rapportables. Cette formulation est trompeuse. Il est généralement admis que les frais visés ne sont pas rapportables car ils ne constituent pas des libéralités et non, comme le suggère la formulation actuelle, parce qu'en tant que libéralités, ils bénéficieraient d'une dispense légale de rapport. De tels frais constituent plutôt des charges de la vie quotidienne ou découlent d'une obligation sociale, de sorte qu'il manque l'*animus donandi* et qu'il ne peut être question d'une donation (M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht, in Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, Kluwer, 2011, 737). Le texte de l'article 852 du Code civil est modifié en ce sens. Cela implique également que tous les frais relevant des obligations légales d'entretien et d'éducation (voir article 230 du Code civil) ne sont pas qualifiés de donation.

Les frais visés à l'article 852 du Code civil sont actualisés et précisés. Les frais ordinaires d'équipement (militaire) sont dépassés et sont supprimés de la liste. La notion de “présents d'usage” est formulée avec plus de précision. Dans ce cadre, la définition dans l'article 852 du Code civil français a servi d'exemple.

Bien que les avantages destinés à subvenir aux besoins des bénéficiaires ne sont en principe pas des donations, on peut quand même opter dans le cadre d'un pacte successoral global pour l'assimilation de tels avantages à des donations. Il est ainsi possible dans un pacte successoral global d'assimiler de manière conventionnelle les services délivrés à des donations afin d'atteindre ainsi un équilibre entre les héritiers présomptifs (voir le nouvel article 1100/7 du Code civil et l'explication qui s'y trouve).

#### Art. 40

La présente initiative législative suggère d'abroger l'actuel article 853 du Code civil, qui prévoit une dispense légale de rapport pour les “*profits que l'héritier a pu retirer des conventions passées avec le défunt, si ces conventions ne présentaient aucun avantage indirect, lorsqu'elles ont été faites*”. La disposition vise

*aangegaan, geen onrechtstreekse bevoordeling opleverden*". De bepaling beoogt aldus de voordelen die voor de erfgenaam voortvloeien uit overeenkomsten ten bezwarende titel gesloten met de erflater.

Door deze opheffing beoogt het huidige wetgevend initiatief terug te keren naar het gemeen recht op grond waarvan enkel de *giften* (rechtstreeks of onrechtstreeks) moeten worden ingebracht en niet de voordelen die voortkomen uit overeenkomsten ten bezwarende titel die, toen zij werden aangegaan, geen voordeel (rechtstreeks of onrechtstreeks) opleverden. Het is bijgevolg niet nodig om een wettelijke vrijstelling van inbreng te bepalen voor de voordelen die voortvloeien uit dergelijke overeenkomsten (zoals het huidige artikel 853 van het Burgerlijk Wetboek doet). Waar deze geen giften zijn, zijn de voordelen die voortvloeien uit dergelijke overeenkomst niet (noodzakelijk) aan inbreng onderworpen.

Bovendien, het feit dat een overeenkomst ten bezwarende titel gesloten met de erflater voor de erfgenaam een rechtstreeks of onrechtstreeks voordeel oplevert, houdt niet noodzakelijk in dat er sprake is van een gift: de beoordeling van het bestaan van een rechtstreekse of onrechtstreekse gift is een feitenkwestie die geval per geval moet worden beoordeeld, rekening houdend met onder meer het bestaan van een bedoeling om te begiftigen in hoofde van de beschikker.

Er dient dan ook te worden verwezen naar het gemeen recht om het bestaan van een gift te beoordelen en, indien dit het geval is, om er de juridische gevolgen die zich opdringen uit af te leiden.

#### Art. 41

Het huidig wetgevend initiatief stelt voor om het huidige artikel 855 van het Burgerlijk Wetboek (volgens hetwelk *"een onroerend goed dat door toeval en buiten de schuld van de begiftigde is teniet gegaan, niet aan inbreng onderworpen is"*) te vervangen om voortaan te voorzien dat *"zelfs wanneer het geschonken goed door toeval is teniet gegaan, zijn waarde aan inbreng onderworpen is overeenkomstig artikel 858, § 1"*.

Het principe van de inbreng van de (geïndexeerde) waarde op de dag van de *schenking*, opgenomen in artikel 858 van het Burgerlijk Wetboek zoals gewijzigd door het huidige wetgevend initiatief, leidt er immers toe dat de inbreng wordt opgelegd *zelfs* wanneer het goed is teniet gegaan door toeval, na de *schenking*.

Er moet in herinnering worden gebracht dat de idee dat het huidige artikel 855 van het Burgerlijk Wetboek laat veronderstellen, erin bestaat dat het onroerend goed

ainsi les profits résultant, pour l'héritier, de conventions onéreuses conclues avec le *de cujus*.

Par cette abrogation, la présente initiative législative entend en revenir au droit commun selon lequel seules les *libéralités* (directes ou indirectes) doivent être rapportées, et non les profits résultant de conventions onéreuses ne présentant pas d'avantage (direct ou indirect) lorsqu'elles ont été faites. Il n'est donc pas nécessaire de prévoir (comme le fait l'actuel article 853 du Code civil) une dispense légale de rapport pour les profits résultant de telles conventions: ne constituant pas des libéralités, les profits résultant de telles conventions ne sont (nécessairement) pas rapportables.

Par ailleurs, le fait qu'une convention onéreuse conclue avec le *de cujus* produise, pour l'héritier, un avantage direct ou indirect, n'implique pas nécessairement qu'il y ait libéralité: l'appréciation de l'existence d'une libéralité directe ou indirecte est une question de fait, devant s'apprécier au cas par cas, au regard notamment de l'existence d'une intention libérale dans le chef du disposant.

Il convient dès lors de s'en référer au droit commun pour apprécier l'existence d'une libéralité et, dans l'affirmative, d'en déduire les conséquences juridiques qui s'imposent.

#### Art. 41

La présente initiative législative suggère de remplacer l'actuel article 855 du Code civil (selon lequel *"l'immeuble qui a péri par cas fortuit et sans faute du donataire, n'est pas sujet à rapport"*), pour prévoir désormais que *"même lorsque l'immeuble a péri par cas fortuit, sa valeur est sujette à rapport conformément à l'article 858, § 1<sup>er</sup>"*.

Le principe du rapport de la valeur (indexée) *au jour de la donation* énoncé à l'article 858 du Code civil tel que modifié par la présente initiative législative conduit, en effet, à imposer le rapport *même* lorsque le bien a péri par cas fortuit postérieurement à la donation.

Il faut rappeler que l'idée qui sous-tend la règle énoncée par l'actuel article 855 du Code civil est que l'immeuble ayant péri par cas fortuit et en dehors de la

dat door toeval en buiten de schuld van de begiftigde is teniet gegaan, ook teniet zou gegaan zijn indien dit goed zich nog in handen van de schenker zou bevonden hebben, zodat de erfgenamen er in geen geval van hadden kunnen genieten. Dit geval roept echter, in het licht van artikel 855 van het Burgerlijk Wetboek dat op dit moment van kracht is, de volgende delicate vraag op: moet de begiftigde, in geval van tenietgaan van het onroerend goed door toeval, het bedrag van de vergoeding door de verzekering (of enige andere vergoeding) ontvangen ten gevolge van het verlies van het onroerend goed inbrengen? De vraag verdeelt de auteurs. Een deel van de rechtsleer is terughoudend om te aanvaarden dat het bedrag van de vergoeding door de verzekering het voorwerp kan uitmaken van de inbreng. Ze baseren zich op de tekst van artikel 855 van het Burgerlijk Wetboek en verdedigen dat de vergoeding niet het onroerend goed vertegenwoordigt, maar wel de tegenprestatie van de premies betaald door de erfgenaam om zich te beschermen in geval van teniet gaan van het goed (F. LAURENT, *op. cit.*, deel XI, pp. 17-19, nr. 12; AUBRY en RAU, *Cours de droit civil français*, deel X, Parijs, Imprimerie et Librairie Générale de Jurisprudence, 1918, § 634, p. 330, tekst en voetnoot nr. 19; A. COLIN en H. CAPITANT, *Cours élémentaire de droit civil français*, deel III, 11e éd., Paris, Dalloz, 1945, p. 645, nr. 1245; R.P.D.B., v° "Successions", nrs. 2117-2119; Ph. DE PAGE en I. DE STEFANI, *Liquidation et partage – Commentaire pratique*, losbl., Brussel, Kluwer, 2004, p. IV.3.5. – 24, n° 522; M. PLANIOL en G. RIPERT, *Traité pratique de droit civil*, deel IV, 2e éd., Paris, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, 1940, p. 846, nr. 615). Andere auteurs spreken zich daarentegen uit in het voordeel van de inbreng van de verzekeringsvergoeding, waarbij ze menen dat het verzekeren van onroerende goederen, op dit moment, een normale daad van beheer en van essentiële voorzichtigheid is (die de schenker ook zou gesteld hebben, indien hij eigenaar van het goed was gebleven). De ontvangen vergoeding vervangt aldus juridisch en economisch het goed (H. DE PAGE, *op. cit.*, deel IX, p. 905, nr. 1271).

De vervanging van het huidige artikel 855 van het Burgerlijk Wetboek door de voorgestelde bepaling is bijgevolg in dit licht te verantwoorden, zowel vanuit het principe – weerhouden door het huidige wetgevend initiatief (zie het voorgestelde artikel 858 van het Burgerlijk Wetboek) – dat de giften toegekend door de erflater aan zijn vermoedelijke erfgenamen voortaan moeten worden gewaardeerd volgens hetgeen zij aan de massa hebben *onttrokken* (waarbij de gift dus wordt ingebracht volgens de geïndexeerde waarde van het goed op de dag van de *schenking*), als vanuit de overweging dat zelfs in geval het goed door toeval is teniet gegaan, de begiftigde een economisch belang aan de

faute du donataire aurait péri de la même manière s'il s'était encore trouvé entre les mains du donateur, de sorte qu'en toute hypothèse, ses héritiers n'auraient pas pu en bénéficier. Cette situation soulève toutefois, au regard de l'article 855 du Code civil actuellement en vigueur, une question délicate: le donataire devra-t-il, en cas de perte de l'immeuble par cas fortuit, rapporter le montant de l'indemnité d'assurance (ou de toute autre indemnité) perçue en raison de la perte de l'immeuble? La question divise les auteurs. Une partie de la doctrine est réticente à admettre que le montant de l'indemnité d'assurance puisse faire l'objet du rapport, se fondant sur le texte de l'article 855 du Code civil et soutenant que l'indemnité ne représente pas l'immeuble, mais bien la contrepartie des primes payées par l'héritier pour se prémunir en cas de perte du bien (F. LAURENT, *op. cit.*, tome XI, pp. 17 à 19, n° 12; AUBRY et RAU, *Cours de droit civil français*, tome X, Paris, Imprimerie et Librairie Générale de Jurisprudence, 1918, § 634, p. 330, texte et note *infra*-paginale n° 19; A. COLIN et H. CAPITANT, *Cours élémentaire de droit civil français*, tome III, 11ème éd., Paris, Dalloz, 1945, p. 645, n° 1245; R.P. D.B., v° "Successions", n°s 2117 à 2119; Ph. DE PAGE et I. DE STEFANI, *Liquidation et partage – Commentaire pratique*, *op. cit.*, p. IV.3.5. – 24, n° 522; M. PLANIOL et G. RIPERT, *Traité pratique de droit civil*, tome IV, 2ème éd., Paris, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence, 1940, p. 846, n° 615). D'autres auteurs se déterminent, en revanche, en faveur du rapport de l'indemnité d'assurance, estimant que l'assurance des biens immeubles constitue, à l'heure actuelle, un acte de gestion normale et de prudence élémentaire (que le donateur aurait également posé, s'il était demeuré propriétaire du bien), l'indemnité perçue remplaçant juridiquement et économiquement le bien (H. DE PAGE, *op. cit.*, tome IX, p. 905, n° 1271).

Le remplacement de l'actuel article 855 du Code civil par la disposition proposée se justifie dès lors, dans ce contexte, tant au regard du principe – retenu par la présente initiative législative (voir l'article 858 proposé du Code civil) – selon lequel les libéralités consenties par le *de cuius* à ses héritiers présomptifs doivent désormais être valorisées pour ce qu'elles ont *soustrait* de la masse (la libéralité étant dès lors rapportée par la valeur indexée du bien au jour de la *donation*) qu'au regard de la considération selon laquelle même en cas de disparition du bien par cas fortuit, le donataire conservera un intérêt économique à la donation, dans la mesure où il bénéficiera d'une indemnité d'assurance

schenking overhoudt, in de mate dat hij zal genieten van een verzekeringsvergoeding (waarbij het gebrek aan verzekering, momenteel, kan worden beschouwd als een nalatigheid in zijn hoofde).

#### Art. 42

Dit wetgevend initiatief past het huidige artikel 856 van het Burgerlijk Wetboek aan, dat de inbreng oplegt van de vruchten en interesten die de geschonken goederen hebben opgebracht vanaf het overlijden.

De nieuwe bepaling voorziet dat de in te brengen waarde (dit is de waarde van het goed op de dag van de schenking, geïndexeerd overeenkomstig het voorgestelde artikel 858) van rechtsweg interesten opbrengt aan de wettelijke rentevoet te rekenen van de dag:

- van de eis in gerechtelijke vereffening-verdeling, indien dergelijke eis wordt ingesteld;
- of, bij gebreke aan eis in gerechtelijke vereffening-verdeling (bijvoorbeeld wanneer de nalatenschap het voorwerp uitmaakt van een minnelijke verdeling), van de ingebrekestelling.

Het lijkt inderdaad buitensporig om de interesten op de in te brengen sommen te laten lopen vanaf het overlijden van de beschikker, terwijl de inbreng slechts geschiedt in het kader van de *verdelingsverrichtingen* van de nalatenschap, zijnde op het einde van de procedure van vereffening-verdeling van de nalatenschap. In dit licht, moet worden vermeden dat de erfgenamen die tot inbreng gehouden zijn, verplicht zijn om interesten te betalen vanaf de dag van overlijden, terwijl de procedure van gerechtelijke vereffening-verdeling nog niet werd aangevangen of, bij gebrek aan gerechtelijke procedure, de schuldeisers van de inbreng zich nog niet hebben kenbaar gemaakt via een ingebrekestelling, om deze te eisen.

Het kan vermeld worden dat dit wetgevend initiatief artikel 857 van het Burgerlijk Wetboek in zijn huidige bewoordingen behoudt. Deze bepaling voorziet dat de inbreng slechts verschuldigd is door de mede-erfgenaam aan zijn mede-erfgenaam en niet aan de legatarissen of aan de schuldeisers van de nalatenschap.

#### Art. 43

Het voorgestelde artikel 858 van het Burgerlijk Wetboek bevat de basis van de modaliteiten van de inbreng van giften, waarbij het principe wordt ingevoerd van de inbreng in *waarde* (zowel voor de roerende giften

(le défaut d'assurance pouvant, à l'heure actuelle, être considéré comme une négligence dans son chef).

#### Art. 42

La présente initiative législative adapte l'actuel article 856 du Code civil, qui impose le rapport des fruits et intérêts produit par les biens donnés à dater du décès.

La disposition nouvelle prévoit que la valeur à rapporter (à savoir la valeur du bien au jour de la donation indexée conformément à l'article 858 proposé) est, de plein droit, productrice d'intérêts au taux légal à dater:

- de la demande de liquidation-partage judiciaire de la succession, lorsqu'une telle demande est introduite;
- ou, à défaut de demande de liquidation-partage judiciaire (par exemple lorsque la succession fait l'objet d'un partage amiable), à dater de la mise en demeure.

Il semble en effet excessif de faire courir les intérêts sur les sommes sujettes à rapport dès le décès du disposant, dès lors que le rapport n'intervient que dans le cadre des opérations de *partage* de la succession, soit *in fine* du processus de liquidation-partage de la succession. Dans ce contexte, il convient d'éviter que les héritiers tenus au rapport ne soient astreints au paiement d'intérêts depuis le jour du décès, alors que le processus de liquidation-partage judiciaire n'aurait pas encore été engagé ou, à défaut de procédure judiciaire, que les créanciers du rapport ne se seraient pas manifestés par la voie d'une mise en demeure, pour exiger celui-ci.

Il peut être signalé que la présente initiative législative maintient l'article 857 du Code civil dans son libellé actuel. Cette disposition prévoit que le rapport n'est dû que par le cohéritier à son cohéritier et non aux légataires ni aux créanciers de la succession.

#### Art. 43

L'article 858 proposé du Code civil constitue le siège des modalités du rapport des libéralités, en ce qu'il instaure notamment le principe du rapport *en valeur* (tant pour les libéralités mobilières que pour les libéralités

als voor de onroerende giften) en waarbij verduidelijkt wordt welke waarde moet worden ingebracht.

#### Voorgesteld 858, § 1 van het Burgerlijk Wetboek

Principe van de inbreng in waarde – In overeenstemming met de doelstelling om de wettelijke regels inzake de inbreng eenvormig te maken, veralgemeent het huidige wetgevend initiatief het principe van de inbreng *in waarde* (dat momenteel van toepassing is op *roerende giften*) voor alle giften, of deze nu roerend dan wel onroerend zijn, zodat de inbreng voortaan in *alle gevallen* in waarde geschiedt.

Dit principe komt tot uitdrukking in het voorgestelde artikel 858, § 1 van het Burgerlijk Wetboek en sluit aan bij artikel 823 van het Burgerlijk Wetboek zoals voorzien in het huidige wetgevend initiatief, waarvan § 1, tweede lid bepaalt dat, niettegenstaande het principe van de verdeling in natura opgenomen in het eerste lid, “*de gelijkheid die tussen de mede-erfgenamen moet worden verwezenlijkt echter een gelijkheid in waarde is*” (Tot het principe van de gelijkheid in waarde werd reeds opgevoerd door Y.-H. LELEU tijdens het Notarieel Congres te Dendermonde in 1997 (maar met andere modaliteiten dan deze voorgesteld in het huidige wetgevend initiatief): zie Y.-H. LELEU, “Suggestion de loi visant à introduire le principe de l’égalité en valeur dans les règlements successoraux”, *op. cit.*, pp. 25 e.v. Zie eveneens in deze zin; J. DU MONGH, “Inbreng en inkorting” in *De vereffening van de nalatenschap* (W. PINTENS ed.), Instituut voor Familiaal vermogensrecht, Katholieke Universiteit Leuven, Antwerpen-Oxford, Intersentia, 2007, pp. 99–104, nrs. 21–25; er dient bovendien te worden opgemerkt dat, teneinde de samenhang van het geheel te verzekeren, het huidige wetgevend initiatief voorziet dat de inkorting van de giften die het beschikbaar gedeelte overschrijden eveneens in waarde gebeurt: zie in dit verband de voorgestelde artikelen 920, § 2 en 924 van het Burgerlijk Wetboek), teneinde de samenhang van het geheel te verzekeren.

Naast het feit dat dit zou toelaten om bepaalde scheeftektrekkingen te vermijden die momenteel kunnen volgen uit het gebrek aan eenvormigheid tussen de regels die de onroerende inbreng en de roerende inbreng beheersen (zie *supra*, titel “Toelichting”), komt de harmonisatie van deze regels door de veralgemening van de inbreng *in waarde* tegemoet, in de overgrote meerderheid van de gevallen, aan de vermoedelijke bedoelingen van de beschikker.

De inbreng in natura die momenteel voorzien is in artikel 859 van het Burgerlijk Wetboek voor de onroerende giften, legt aan de begiftigde op om *materieel*

immobilières) et qu’il précise *quelle est la valeur* qui doit être rapportée.

#### Article 858, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil

Principe du rapport en valeur. – Conformément à l’objectif d’uniformisation des règles légales relatives au rapport, la présente initiative législative généralise le principe du rapport *en valeur* (actuellement applicable aux libéralités *mobilières*) à toutes les libéralités, qu’elles soient mobilières ou immobilières, en telle sorte que le rapport s’effectue désormais *dans tous les cas* en valeur.

Ce principe est énoncé à l’article 858, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil et fait écho à l’article 823 du Code civil tel qu’il résulte de la présente initiative législative, dont le § 1<sup>er</sup>, alinéa 2, dispose que, nonobstant le principe du partage en nature énoncé à l’alinéa 1<sup>er</sup>, “*l’égalité qui doit être atteinte entre les cohéritiers est néanmoins une égalité en valeur*” (Le principe de l’égalité en valeur était déjà appelé de ses vœux par Y.-H. LELEU lors du Congrès notarial de Termonde de 1997 (mais sous d’autres modalités que celles actuellement proposées par la présente initiative législative): voyez Y.-H. LELEU, “Suggestion de loi visant à introduire le principe de l’égalité en valeur dans les règlements”, *op. cit.*, pp. 25 e.s. Voir également dans ce sens; J. DU MONGH, “Inbreng en inkorting” in *De vereffening van de nalatenschap* (W. PINTENS ed.), Instituut voor Familiaal vermogensrecht, Katholieke Universiteit Leuven, Anvers-Oxford, Intersentia, 2007, pp. 99–104, nrs. 21–25; il faut relever, par ailleurs, qu’afin d’assurer la cohérence de l’ensemble, la présente initiative législative prévoit que la réduction des libéralités excédant la quotité disponible s’opère également en valeur: voyez, à cet égard, les articles 920, § 2, et 924 proposés, du Code civil) afin d’assurer la cohérence de l’ensemble.

Outre qu’elle permettrait d’éviter certaines distorsions pouvant actuellement résulter de l’absence d’uniformité entre les règles régissant le rapport immobilier et le rapport mobilier (voyez *supra*, titre “Développements”), l’harmonisation desdites règles par la généralisation du principe du rapport *en valeur* est de nature à rencontrer, dans la très grande majorité des cas, les intentions probables du disposant.

En effet, le rapport en nature actuellement prévu à l’article 859 du Code civil pour les libéralités immobilières impose au gratifié de *rapporter matériellement*

het gekregen onroerend goed in de verdelingsmassa *in te brengen*, zonder de zekerheid dat de begiftigde die het onroerend goed heeft ingebracht, dit onroerend goed daadwerkelijk in zijn kavel terugvindt, aangezien de lottrekking tussen de deelgenoten in principe de regel is bij de verdeling (zelfs indien deze in de praktijk maar weinig voorkomt). Welnu, deze onzekerheid – die doorgaans hard aankomt bij de begiftigde die in natura moet inbrengen – stemt niet noodzakelijk overeen met de wil van de beschikker die er – meestal – belang aan hecht om de *eigendom* van het goed definitief toe te bedelen aan de begiftigde, zonder daarbij de economische gelijkheid tussen zijn erfgenamen te verbreken (waarbij overigens de onroerende schenkingsakten die momenteel worden verleden in de meeste gevallen een beding van vrijstelling van inbreng in natura bevatten, hetgeen inhoudt dat de schenking voor inbreng vatbaar blijft maar enkel in waarde).

In dit licht lijkt de inbreng in waarde beter te beantwoorden aan deze dubbele bekommernis (uniformiseren van de regels en rechtszekerheid) dan de inbreng in natura: “*een schenking die in waarde moet worden ingebracht verleent aan de begiftigde een zekere titel, wat een dynamisch beheer toelaat*” (vrije vertaling) (Y.-H. LELEU, “Suggestion de loi visant à introduire le principe de l’égalité en valeur dans les règlements successoraux”, *op. cit.*, p. 29).

De inbreng van onroerende giften in waarde, eerder dan in natura zou bovendien toelaten om de rechtsonzekerheid te vermijden die momenteel kan volgen uit het verval van alle zakelijke lasten die door de begiftigde op het goed werden gevestigd, dat zich voordoet bij inbreng in natura (Er dient echter in dit verband te worden gewezen op het feit dat de zakelijke lasten momenteel niet vervallen, wanneer het goed aan de begiftigde wordt toegewezen in het kader van de verdeling): dit verval, bepaald in het huidige artikel 865 van het Burgerlijk Wetboek (opgeheven door het huidige wetgevend initiatief), vloeit immers voort uit het *ontbindende* karakter verbonden aan de inbreng in natura (De nadelen die voortvloeien uit deze bepaling worden onder meer opgemerkt door H. DE PAGE, *op. cit.*, deel IX, p. 924, nr. 1298).

Men zou, *a priori*, kunnen vrezen dat de veralgemeening van het principe van de inbreng in waarde een risico verbonden aan het onvermogen van de schuldenaar van de inbreng zou kunnen teweegbrengen. Behalve dat dit risico reeds bestaat inzake roerende inbreng (die in waarde plaatsvindt) zonder dat de wetgever in dit verband bijzondere bepalingen heeft voorzien, moet worden benadrukt dat dit risico redelijk beperkt is, met name in de mate dat de inbreng in waarde meestal *bij mindere ontvangst* zal gebeuren (waarbij de begiftigde

l’immeuble reçu dans la masse de partage, sans certitude, pour le donataire ayant rapporté l’immeuble, de retrouver effectivement ledit immeuble dans son lot, le tirage au sort des lots entre les copartageants étant, en principe, la règle en matière de partage (même s’il est vrai qu’il se rencontre rarement en pratique). Or, cette incertitude – généralement très mal vécue par le donataire tenu de rapporter en nature – ne correspond généralement pas à la volonté du disposant qui est – le plus souvent – soucieux d’attribuer définitivement au donataire la *propriété* du bien, sans rompre, pour autant, l’égalité économique entre ses héritiers (les actes de donations immobilières actuellement reçus contenant d’ailleurs, dans la plupart des cas, une clause de dispense de rapport en nature, ce qui implique que la donation demeure rapportable, mais seulement en valeur).

Le rapport en valeur semble, dans ce contexte, répondre plus adéquatement à cette double préoccupation (uniformisation des règles et sécurité juridique) que le rapport en nature: “*une donation rapportable en valeur confère au donataire un titre stable, qui autorise une gestion dynamique*” (Y.-H. LELEU, “Suggestion de loi visant à introduire le principe de l’égalité en valeur dans les règlements successoraux”, *op. cit.*, p. 29).

Le rapport des libéralités immobilières en valeur plutôt qu’en nature permettrait, par ailleurs, d’éviter l’insécurité juridique pouvant actuellement résulter de l’extinction des charges réelles établies par le donataire relativement au bien, qui se produit en cas de rapport en nature (il faut toutefois rappeler, à cet égard, que l’extinction des charges réelles n’a actuellement pas lieu lorsque le bien est attribué au donataire dans le cadre du partage): cette extinction, énoncée à l’actuel article 865 du Code civil (que la présente initiative législative abroge), découle, en effet, de l’effet *résolutoire* attaché au rapport en nature (Les inconvénients résultant de cette disposition sont notamment relevés par H. DE PAGE, *op. cit.*, tome IX, p. 924, n° 1298).

L’on pourrait craindre, *a priori*, que la généralisation du principe du rapport en valeur soit de nature à engendrer un risque lié à l’insolvabilité du débiteur du rapport. Outre que ce risque existe déjà actuellement s’agissant du rapport mobilier (qui a lieu en valeur) sans que le législateur n’ait pris à cet égard de dispositions particulières, il faut souligner que celui-ci est relativement limité, dans la mesure notamment où le rapport en valeur s’effectuera, le plus souvent, *en moins prenant* (l’héritier gratifié prendra *moins* dans la succession mais

erfgenaam *minder* uit de nalatenschap zal nemen maar in principe niets aan de massa zal moeten *betalen*), zoals artikel 858, § 1 van het Burgerlijk Wetboek toelaat. In het geval echter dat de goederen die als voorschot op erfenis werden verkregen het wettelijk erfdeel van de begiftigde overschrijden (zodat een betaling aan de massa aan de orde zou moeten zijn), beschikken de mede-erfgenamen van de schuldenaar van de inbreng over de middelen om op te treden die aan iedere schuld-eiser toekomen, overeenkomstig het gemeen recht (Het lijkt inderdaad niet aangewezen om in een bijzondere bepaling te voorzien die erop gericht is om inzake de inbreng het risico op onvermogen te voorkomen (risico dat reeds op dit moment bestaat inzake roerende inbreng). Daarentegen wordt in een bijzondere bepaling voorzien inzake het risico verbonden aan het onvermogen van de schuldenaar van de inkorting: zie in dit verband artikel 924, derde lid van het Burgerlijk Wetboek zoals voorzien in het huidige wetgevend initiatief (gematigd door het vierde lid van dezelfde bepaling)).

Het voorgestelde artikel 858, § 1 van het Burgerlijk Wetboek legt bovendien de inbreng in waarde op in alle gevallen, “*niettegenstaande elk andersluidend beding*”, en onverminderd de mogelijkheid die aan de *begiftigde* wordt geboden om het *geschonken goed* in natura in te brengen, die voorzien is in het voorgestelde artikel 858, § 5 van het Burgerlijk Wetboek.

Deze oplossing – die *voor de beschikker* elke mogelijkheid uitsluit om een inbreng in natura op te leggen – wordt in het kader van het huidige wetgevend initiatief niet enkel verkozen vanuit een bekommernis van *leesbaarheid* en *vereenvoudiging* van de regels en de teksten voor de burger (het behoud van de mogelijkheid om een inbreng in natura te voorzien zou onder meer het behoud van de regels in het Burgerlijk Wetboek vereisen, parallel aan de regels die de inbreng in waarde beheersen), maar ook – en vooral – om te vermijden dat nieuwe scheeftrekkingen en ongelijkheden worden tot stand gebracht, die vanuit de vrijheid die aldus aan de beschikker wordt gelaten, zou kunnen voortkomen. Men denke, bijvoorbeeld, aan het geval dat de inbreng in natura zou zijn opgelegd (en dus aan de waarde op de dag van verdeling) aan één van de kinderen van de erflater, terwijl het principe van de inbreng in waarde (aan de geïndexeerde waarde op de dag van schenking – zie het voorgestelde artikel 858, § 2 van het Burgerlijk Wetboek) zou zijn behouden ten voordele van het andere kind.

Deze formule is daarenboven coherent in het licht van de principes die worden aangenomen inzake de inkorting van giften, waarbij de voorgestelde tekst in dit kader het principe vastlegt dat de inkorting *in waarde* geschiedt (door de betaling van een vergoeding ten

ne devra, en principe, rien *payer* à la masse), ainsi que l'autorise l'article 858, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil. Dans l'hypothèse toutefois où les biens reçus à titre d'avance d'hoirie excèderaient la part successorale *ab intestat* du gratifié (de sorte qu'un paiement à la masse devrait être envisagé), les cohéritiers du débiteur du rapport bénéficieront des moyens d'action reconnus à tout créancier, conformément au droit commun (il ne semble en effet pas opportun de prévoir une disposition particulière destinée à rencontrer le risque d'insolvabilité en matière de rapport (ce risque existant déjà actuellement en matière de rapport mobilier). En revanche, un dispositif spécifique est prévu s'agissant du risque lié à l'insolvabilité du débiteur de la réduction: voyez, à cet égard, l'article 924, alinéa 3, du Code civil tel qu'il résulte de la présente initiative législative (tempéré par l'alinéa 4 de la même disposition)).

L'article 858, § 1<sup>er</sup>, proposé du Code civil impose, par ailleurs, le rapport en valeur dans tous les cas, “*nonobstant toute stipulation contraire*”, et sans préjudice de la faculté laissée *au gratifié* de rapporter le *bien donné* en nature prévue à l'article 858, § 5, proposé, du Code civil.

Cette solution – qui exclut toute possibilité, *pour le disposant*, d'imposer un rapport en nature – est privilégiée dans le cadre de la présente initiative législative, dans un souci non seulement de *lisibilité* et de *simplification* des règles et des textes pour le citoyen (le maintien de la possibilité de prévoir un rapport en nature aurait notamment nécessité le maintien, dans le Code civil, de l'ensemble des règles régissant ce mode de rapport – avec leurs exceptions –, parallèlement aux règles régissant le rapport en valeur), mais également – et surtout – afin d'éviter de voir se créer de nouvelles distorsions et inégalités, qui auraient pu résulter de la liberté ainsi laissée au disposant: on songe, par exemple, à l'hypothèse dans laquelle le rapport aurait été imposé en nature (et donc pour la valeur au jour du partage) à l'un des enfants du *de cujus*, tandis que le principe du rapport en valeur (pour la valeur au jour de la donation indexée – voyez l'article 858, § 2, proposé, du Code civil) aurait été maintenu au bénéfice de l'autre enfant.

Cette formule est, au surplus, cohérente au regard des principes adoptés par ailleurs en matière de réduction des libéralités, le texte proposé à cet égard énonçant le principe selon lequel la réduction s'effectue *en valeur* (par le paiement d'une indemnité au bénéfice des

voordele van de reservataire erfgenamen), zonder dat aan de beschikker de mogelijkheid wordt geboden om een inkorting in natura op te leggen (zie artikel 920, § 2 van het Burgerlijk Wetboek zoals voorzien in het huidige wetgevend initiatief).

Modaliteiten van de inbreng. – Het voorgestelde artikel 858, § 1 van het Burgerlijk Wetboek verduidelijkt dat de inbreng in waarde geschiedt, hetzij door de betaling aan de massa van de waarde van het geschenken goed, hetzij door mindere ontvangst.

De inbreng in waarde geschiedt, in principe door mindere ontvangst en *door vooruitneming*, wat veronderstelt dat vóór de verdeling, de mede-erfgenamen van de begiftigde uit de massa goederen voorafnemen met een waarde die overeenstemt met deze van de goederen behouden door de schuldenaar van de inbreng ten titel van voorschot op erfdeel. De voorgestelde tekst voorziet aldus, door het principe vermeld in het huidige artikel 830, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek te hernemen (mits aanpassing), dat wanneer de inbreng door mindere ontvangst geschiedt, de mede-erfgenamen aan wie de inbreng verschuldigd is, een deel van gelijke waarde aan het in te brengen bedrag voorafnemen uit de massa. Hetgeen in de massa overblijft wordt nadien verdeeld in zoveel gelijke kavels als er deelhebbende erfgenamen of deelhebbende staken zijn. De voorgestelde tekst herneemt eveneens het principe bepaald in het huidige artikel 830, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek, waar deze verduidelijkt dat de vooruitnemingen zo veel mogelijk geschieden in goederen van gelijke aard, gelijke hoedanigheid en gelijke deugdelijkheid als het voorwerp van de giften die door mindere ontvangst worden ingebracht.

De tekst belet echter niet dat de inbreng door mindere ontvangst geschiedt via *aanrekening*, mits akkoord van alle deelgenoten. In dit geval, wordt de waarde van de goederen die aan inbreng zijn onderworpen, aangerekend op het aandeel van de begiftigde erfgenaam en bijgevolg in diens kavel gelegd. De begiftigde erfgenaam zal aldus een kleinere kavel dan deze van zijn mede-erfgenamen toebedeeld krijgen, aangezien zijn kavel allereerst werd verminderd met de waarde van de goederen die hij reeds als voorschot op erfdeel heeft verkregen. Deze wijze van inbreng veronderstelt evenwel het akkoord van alle erfgenamen, aangezien dit de samenstelling van kavels met een ongelijke waarde tot gevolg heeft, die dan ook niet door lottrekking kunnen worden toebedeeld.

héritiers réservataires), sans que la possibilité d'imposer la réduction en nature ne soit offerte au disposant (voir l'article 920, § 2, du Code civil tel qu'il résulte de la présente initiative législative).

Modalités du rapport. – L'article 858, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil précise que le rapport en valeur s'effectue soit par le paiement à la masse de la valeur du bien donné soit en moins prenant.

Le rapport en valeur s'effectue, en principe, en moins prenant et *par prélèvement*, ce qui suppose qu'avant le partage, les cohéritiers du gratifié prélèvent, sur la masse, des biens pour une valeur correspondant à celle de ceux conservés par le débiteur du rapport à titre d'avance d'hoirie. Ainsi, reprenant (en l'adaptant) le principe énoncé à l'actuel article 830, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code civil, le texte proposé prévoit que lorsque le rapport a lieu en moins prenant, les cohéritiers à qui ledit rapport est dû prélèvent sur la masse une portion égale au montant devant être rapporté, le solde de la masse étant ensuite réparti en autant de lots égaux qu'il y a d'héritiers copartageants ou de souches copartageantes. Le texte proposé reprend également le principe énoncé à l'actuel article 830, alinéa 2, du Code civil, en ce qu'il précise que les prélèvements se font, autant que possible, en objets de même nature, qualité et bonté que l'objet des libéralités rapportées en moins prenant.

Le texte n'empêche toutefois pas que le rapport en moins prenant s'effectue *par imputation*, de l'accord de tous les copartageants. En cette hypothèse, la valeur des biens soumis à rapport est imputée sur la part de l'héritier gratifié et, partant, placée dans son lot. L'héritier gratifié se verra alors attribuer un lot inférieur à celui de ses cohéritiers, son lot ayant été, à la base, amputé de la valeur des biens déjà reçus à titre d'avance d'hoirie. Ce mode de rapport suppose toutefois l'accord de tous les héritiers puisqu'il implique la constitution de lots de valeur inégale qui ne peuvent, dès lors, être attribués par tirage au sort.

Voorgesteld artikel 858, § 2 en  
§ 3 van het Burgerlijk Wetboek

Waarde die in aanmerking wordt genomen voor de inbreng van giften: principes. – De bekommernis om de inbreng van onroerende en roerende giften en giften van geld te harmoniseren (meer bepaald om te verhelpen aan de scheeftrekkingen die de huidige verschillen meebrengen), maakt het noodzakelijk om *één enkele datum* te bepalen voor de waardering van giften voor de inbreng, waarbij dezelfde datum – nog steeds vanuit de bekommernis tot harmonisering – eveneens moet worden weerhouden voor de samenstelling van de fictieve massa (cf. *infra*, voorgesteld artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek).

Onder de verscheidene mogelijkheden die zich in dit kader aanbieden (inbreng volgens de waarde van de geschonken of gelegateerde goederen op de dag van de verdeling, de dag van het overlijden of de dag van de gift), wordt door het huidige wetgevend initiatief als oplossing verkozen om de inbreng op te leggen volgens de waarde van de goederen *op de dag van de gift*. Een identieke oplossing werd bovendien weerhouden – vanuit een bekommernis tot coherentie – voor de *inkorting* van giften (zie het voorgestelde artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek dat de opname van de geschonken goederen in de fictieve massa voorziet volgens hun waarde op de dag van de schenking, geïndexeerd in functie van de index der consumptieprijsen).

Voortaan wordt bijgevolg aan het principe van de inbreng van giften de doelstelling verleend om de gelijkheid tussen de erfgenamen te verzekeren of te herstellen ten aanzien van de *verarming* van het vermogen van de erflater, waarbij de giften die door hem aan zijn vermoedelijke erfgenamen werden toegestaan voortaan gewaardeerd worden volgens hetgeen zij aan het vermogen van de beschikker hebben *onttrokken*. Enkel het bedrag waarmee de erflater zich *verarmd* heeft om de gift toe te kennen moet voortaan worden ingebracht (onder voorbehoud van de indexering waarvan sprake in het voorgestelde artikel 858, § 3 van het Burgerlijk Wetboek wat de waardering van de schenking betreft). De inspanningen van de begiftigde om het goed na de schenking op te waarderen (net als het risico op waardeverlies) blijven ten voordele (of ten laste) van deze laatste, hetgeen van die aard is dat de begiftigde wordt verantwoordelijk gemaakt voor zijn beheer van het goed.

Dit principe laat eveneens toe dat aan de huidige onevenwichten die bestaan tussen de regeling van toepassing op *roerende* giften (momenteel in te brengen door mindere ontvangst volgens de waarde van de geschonken goederen *op de dag van de schenking*), *onroerende giften* (momenteel in te brengen in natura,

Article 858, § 2 et § 3, proposé, du Code civil

Valeur à prendre en considération aux fins du rapport de libéralités: principes. – Le souci d'harmonisation des règles régissant le rapport des libéralités immobilières, mobilières et de numéraire (en vue notamment de remédier aux distorsions générées par les disparités actuelles) impose de fixer une *date unique* pour la valorisation des libéralités aux fins du rapport, la même date devant par ailleurs – toujours dans un souci d'harmonisation – être également retenue pour la constitution de la masse de calcul du disponible (cf. *infra*, article 922 proposé du Code civil).

Parmi les diverses possibilités qui s'offrent à cet égard (rapport pour la valeur des biens donnés ou légués au jour du partage, au jour du décès ou au jour de la libéralité), la solution consistant à imposer le rapport pour la valeur des biens *au jour de la libéralité* est privilégiée par la présente initiative législative, une solution identique étant, par ailleurs, retenue – dans un souci de cohérence – pour la *réduction* des libéralités (voir l'article 922 proposé du Code civil, qui prévoit la comptabilisation des biens donnés dans la masse de calcul du disponible pour leur valeur au jour de la donation, indexée sur la base de l'indice des prix à la consommation).

Il s'agit de conférer désormais au principe du rapport des libéralités l'objectif d'assurer ou de rétablir l'égalité entre les héritiers au regard de l'*appauvrissement* du patrimoine du *de cujus*, les libéralités consenties par celui-ci à ses héritiers présomptifs étant désormais valorisées pour ce qu'elles ont *soustrait* du patrimoine du disposant: seul le montant dont s'est *appauvri* le *de cujus* pour consentir la libéralité devant désormais être rapporté (sous réserve de l'indexation dont il sera question à l'article 858, § 3, proposé, du Code civil, s'agissant de la valorisation des *donations*), les efforts du donataire pour valoriser le bien postérieurement à la donation demeurant (au même titre que le risque de déperdition de valeur) au bénéfice (ou au risque) de ce dernier, ce qui est de nature à responsabiliser le donataire dans sa gestion du bien donné.

Ce principe permet également de solutionner les distorsions existant actuellement entre le régime applicable au rapport des libéralités *mobilières* (actuellement rapportables en moins prenant pour la valeur des biens donnés *au jour de la donation*), *immobilières* (actuellement rapportables en nature, la date à prendre en

waarbij de in acht te nemen datum bijgevolg deze van de *verdeling* is), en giften van *geld* (momenteel in te brengen aan het nominaal geschonken bedrag). In het geval een vader aldus op hetzelfde ogenblik aan één van de kinderen een huis heeft geschonken met een waarde van 200 000 €, en – bij gebreke aan ander onroerend goed dat kan worden geschonken – 200 000 € in geld aan zijn andere kind, zal elk kind 200 000 € dienen in te brengen (mits de indexering voorzien in het voorgestelde artikel 858, § 3 van het Burgerlijk Wetboek, die *infra* uitgebreider zal worden toegelicht). Op deze manier wordt de door de beschikker gewilde (en bereikte) gelijkheid op het ogenblik van de schenking verzekerd. De inbreng door mindere ontvangst volgens de waarde van de geschonken goederen/geldsommen op de dag van de schenking blijkt aldus, in dergelijke omstandigheid, meer de door de schenker gewilde gelijkheid te respecteren (een inbreng volgens de waarde op de dag van het overlijden zou er immers toe geleid hebben dat het eerste kind de waarde van het verkregen onroerend goed op de dag van het overlijden moest inbrengen, terwijl het andere kind enkel het nominaal bedrag van de verkregen som had moeten inbrengen, zelfs indien hij deze nadien in de verwerving van een onroerend goed of een ander goed zou hebben geïnvesteerd).

De veralgemening van het principe van de waardering van de goederen die het voorwerp uitmaken van de inbreng volgens hun waarde *op de dag van de gift* blijkt bovendien van die aard dat het de *voorzienbaarheid* – en dus de *rechtszekerheid* – inzake de inbreng verzekert, in de mate dat zowel de beschikker als de begiftigde aldus, van bij de schenking, kennis hebben van het (geïndexeerde) bedrag dat het voorwerp van de inbreng zal uitmaken. Deze voorzienbaarheid, die zeker nuttig en geruststellend is voor de begiftigde, kan dit ook zijn voor de beschikker in het licht van successieplanning.

Ten slotte moedigt de inbreng volgens de waarde van de goederen *op de dag van de gift* het sluiten van overeenkomsten tussen de beschikker, de begunstigde en zijn vermoedelijke mede-erfgenamen aan – voor zover de wet dit uitdrukkelijk toelaat, wat in het huidige wetgevend initiatief het geval is – inzake de waarde van het goed op de referentiedatum (*in casu* de datum van de schenking waar het giften onder de levenden betreft). In dit geval kunnen deze overeenkomsten tot stand komen met volledige kennis van zaken (aangezien het in te brengen bedrag gekend is vanaf de dag van de schenking): zie, in dit geval, het voorgestelde artikel 858, § 4, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek.

Waardering van de legaten voor de inbreng (voorgesteld artikel 858, § 2 van het Burgerlijk Wetboek). – Het voorgestelde artikel 858, § 2 van het Burgerlijk Wetboek betreft de waardering van de *legaten* voor de inbreng en

considération étant dès lors celle du *partage*) et de *numéraire* (actuellement rapportables pour le montant nominal donné). Ainsi, dans l'hypothèse d'un père ayant donné au même moment une maison valant 200 000 euros à l'un de ses enfants et – n'ayant pas d'autre immeuble à donner – 200 000 euros en numéraire à son autre enfant, chacun des enfants devra rapporter 200 000 euros (moyennant l'indexation prévue à l'article 858, § 3, proposé, du Code civil qui sera plus amplement explicitée *infra*), l'égalité – voulue (et atteinte) par le disposant au moment de la donation – étant ainsi assurée. Le rapport en moins prenant pour la valeur (indexée) des biens/sommes donné(e)s au jour de la donation apparaît ainsi comme étant plus respectueux de l'égalité voulue par le donateur en pareille circonstance (un rapport pour la valeur du jour du décès aurait en effet conduit le premier enfant à rapporter la valeur de l'immeuble reçu au jour du décès, tandis que l'autre enfant n'aurait dû rapporter que le montant nominal de la somme reçue, quand bien même aurait-il ensuite investi cette somme dans l'acquisition d'un immeuble ou d'un autre bien).

La généralisation du principe de la valorisation des biens faisant l'objet du rapport pour leur valeur *au jour de la libéralité* apparaît, en outre, comme étant de nature à assurer la *prévisibilité* – et donc la *sécurité juridique* – en matière de rapport, dans la mesure où tant le disposant que le donataire ont ainsi connaissance, dès l'instant de la donation, du montant (indexé) qui devra faire l'objet du rapport. Cet élément de prévisibilité, assurément utile et rassurant pour le donataire, pourrait l'être également pour le disposant dans une perspective de planification successorale.

Enfin, le principe du rapport pour la valeur des biens *au jour de la libéralité* est de nature à favoriser – pour autant que la loi l'autorise expressément, ce qui est le cas de la présente initiative législative – la conclusion d'accords entre le disposant, le gratifié et les cohéritiers présumptifs de celui-ci quant à la valeur du bien à la date de référence (en l'occurrence la date de la donation, s'agissant des libéralités entre vifs), lesdits accords pouvant, en cette hypothèse, intervenir en pleine connaissance de cause (puisque le montant à rapporter est connu dès le jour de la donation): voyez, à cet égard, l'article 858, § 4, alinéa 2, proposé, du Code civil.

Valorisation des legs aux fins du rapport (article 858, § 2, proposé, du Code civil). – L'article 858, § 2, proposé, du Code civil concerne la valorisation des *legs* aux fins de rapport et énonce le principe selon lequel "*le rapport*

bevat het principe dat “*de inbreng van legaten geschiedt volgens de intrinsieke waarde van het legateerde goed op de dag van het openvallen van de nalatenschap*”.

De legaten hebben uitwerking op de dag van het openvallen van de nalatenschap van de testator, waarbij de datum van het overlijden van deze laatste het ogenblik is waarop het testament waarin het legaat is opgenomen – dat van nature herroepelijk is tot op het ogenblik van overlijden – onherroepelijk en definitief wordt. De legaten “kristalliseren zich” bijgevolg op de dag van het overlijden, zodat het op die dag is dat de gift zich verwezenlijkt.

In overeenstemming met het principe dat de inbreng van giften gebeurt aan de waarde van het goed *op de dag van de gift*, bepaalt het voorgestelde artikel 858, § 2 van het Burgerlijk Wetboek dat de inbreng van de legaten geschiedt volgens de waarde van het goed *op de dag van overlijden* (zonder dat er bijgevolg nood is aan een indexering, in tegenstelling tot de principes opgenomen in het voorgestelde artikel 858, § 3 van het Burgerlijk Wetboek inzake de schenkingen).

De notie van “*intrinsieke waarde*”, waarnaar ook bij de inbreng van schenkingen wordt verwezen, wordt hieronder uitgebreider uitgelegd, bij de toelichting bij het voorgestelde artikel 858, § 3 van het Burgerlijk Wetboek.

Waardering van de schenkingen voor de inbreng (voorgesteld artikel 858, § 3 van het Burgerlijk Wetboek). – In overeenstemming met het principe dat de giften voortaan moeten worden ingebracht voor de waarde van het goed op de dag van de gift, bepaalt het voorgestelde artikel 858, § 3, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot de giften onder de levenden dat “*de inbreng van schenkingen geschiedt volgens de intrinsieke waarde van het geschonken goed op de dag van de schenking (...)*”.

Zoals hierna toegelicht, worden de schenkingen voortaan, met het oog op de inbreng, gewaardeerd volgens hetgeen zij aan het vermogen van de beschikker hebben *onttrokken*: enkel het bedrag waarmee de erflater zich *verarmd* heeft om de gift toe te kennen, moet voortaan worden ingebracht.

Deze waarderingsdatum laat toe, zoals hoger opgemerkt, dat aan de verrichtingen van inbreng een zekere voorzienbaarheid en dus ook een verhoogde rechtszekerheid wordt verleend, aangezien de begiftigde aldus van bij de schenking kennis heeft van het bedrag dat het voorwerp van de inbreng zal uitmaken.

De bepaling verduidelijkt dat de waarde die in acht moet worden genomen in het kader van de verrichtingen

*des legs se fait de la valeur intrinsèque du bien légué au jour de l'ouverture de la succession*”.

Les legs sortissent leurs effets au jour de l'ouverture de la succession du testateur, la date du décès de ce dernier étant celle à laquelle le testament contenant le legs – par nature révocable jusqu'au moment du décès – devient irrévocable et définitif: les legs “se cristallisent” dès lors au jour du décès, de sorte que c'est à cette date que se réalise la libéralité.

Conformément au principe selon lequel le rapport des libéralités se fait de la valeur du bien *au jour de la libéralité*, l'article 858, § 2, proposé, du Code civil énonce dès lors que le rapport des legs se fait de la valeur du bien *au jour du décès* (sans qu'il n'y ait, dès lors, besoin d'une indexation, contrairement aux principes énoncés à l'article 858, § 3, proposé, du Code civil, s'agissant des donations).

La notion de “*valeur intrinsèque*”, à laquelle il est également fait référence pour le rapport des donations, sera plus amplement explicitée ci-dessous, aux termes du commentaire de l'article 858, § 3, proposé, du Code civil.

Valorisation des donations aux fins du rapport (article 858, § 3, du Code civil proposé). – Conformément au principe selon lequel les libéralités doivent désormais être rapportées pour la valeur du bien au jour de la libéralité, l'article 858, § 3, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil dispose, s'agissant des libéralités entre vifs, que “*le rapport des donations se fait de la valeur intrinsèque du bien donné au jour de la donation (...)*”.

Comme énoncé ci-dessous, les donations sont désormais valorisées, en vue du rapport, pour ce qu'elles ont *soustrait* du patrimoine du disposant: seul le montant dont s'est *appauvri* le *de cujus* pour consentir la donation devant désormais être rapporté.

Cette date de valorisation permet, comme signalé *supra*, d'assurer aux opérations de rapport une certaine prévisibilité et, partant, une sécurité juridique accrue, le donataire ayant ainsi connaissance, dès l'instant de la donation, du montant qui devra faire l'objet du rapport.

La disposition précise que la valeur à prendre en compte dans le cadre des opérations de rapport est la

van de inbreng de *intrinsieke* waarde van het geschenken goed op de dag van de schenking is. Het betreft de waarde die het goed op *deze datum* had, rekening houdend met de *inherent kwaliteiten* ervan op de dag van de schenking, zelfs indien deze de partijen bij de schenking niet gekend waren. Er wordt daarentegen geen rekening gehouden met de veranderingen van de waarde die zich na de schenking voordoen, zelfs indien deze zich onafhankelijk van het gedrag van de partijen hebben voorgedaan.

Indien bijvoorbeeld de schenking een schilderij betreft waarvan de partijen, op het ogenblik van de schenking, onwetend waren dat het een meesterwerk met aanzienlijke waarde betreft, zal de inbreng gebeuren volgens de *intrinsieke waarde van het schilderij op de dag van de schenking*, dit wil zeggen, rekening houdende met het feit dat het om een meesterwerk gaat. Hetzelfde geldt in het geval de schenking een grond betreft waarvan de partijen op het ogenblik van de schenking niet wisten dat deze vervuild was: de inbreng zal gebeuren aan de *intrinsieke waarde van de grond op de dag van de schenking*, dit wil zeggen rekening houdende met de vervuilde staat, zelfs indien de partijen hiervan geen weet hadden. Daarentegen, indien de schenking betrekking had op een grond waarbij zich nadien een gebeurtenis heeft voorgedaan die zijn waarde kan beïnvloeden (bijvoorbeeld het tracé van een naastliggende autosnelweg of de aanneming van een bestemmingsplan dat de hoedanigheid als bouwgrond in het gedrang brengt), zal de waarde die moet worden ingebracht de *intrinsieke waarde van de grond op de dag van de schenking* zijn, dit wil zeggen, zonder rekening te houden met de gebeurtenis die zijn waarde bezwaart en die na de schenking heeft plaatsgevonden.

In het geval de schenking zou bezwaard zijn met een rente of een andere last, dient de *netto-waarde* van het geschenken goed – na aftrek van de last – in aanmerking te worden genomen.

Teneinde echter rekening te houden met de evolutie van de waarde van de goederen tussen het ogenblik van de schenking en dat van het overlijden van de beschikker (in de mate dat schenkingen meerdere jaren, of zelfs tientallen jaren voor het overlijden kunnen zijn gedaan) en om tegemoet te komen aan, onder meer, de gevallen waarin de erfgenamen in rechte nederdalende lijn van de schenker, schenkingen op verschillende data (die zelfs ver van elkaar verwijderd kunnen zijn) zouden hebben verkregen, bepaalt het voorgestelde artikel 858, § 3, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek dat de waarde van de geschenken goederen op de dag van de schenking het voorwerp zal uitmaken – voor de verrichtingen van de inbreng – van een indexering vanaf de dag van de schenking tot op de dag van het overlijden.

valeur *intrinsèque* du bien donné au jour de la donation. Il s'agit de la valeur que présentait le bien à *cette date*, compte tenu des *qualités inhérentes à celui-ci* au jour de la donation, quand bien même celles-ci n'auraient-elles pas été connues des parties à la donation. En revanche, il n'est pas tenu compte des évolutions de la valeur du bien intervenues postérieurement à la donation, quand bien même celles-ci seraient-elles survenues indépendamment du comportement des parties.

Ainsi, par exemple, dans l'hypothèse où la donation porterait sur un tableau dont les parties ignoraient, au moment de la donation, qu'il s'agissait d'un tableau de maître de grande valeur, le rapport se fera de la *valeur intrinsèque du tableau au jour de la donation*, c'est-à-dire en tenant compte du fait qu'il s'agit d'un tableau de maître. De même, dans l'hypothèse où la donation porterait sur un terrain dont les parties ignoraient qu'il était, au moment de la donation, grevé d'une pollution, le rapport se fera de la *valeur intrinsèque du terrain au jour de la donation*, c'est-à-dire en tenant compte de son état de pollution, quand bien même les parties l'ignoraient-elles. En revanche, dans l'hypothèse où la donation portait sur un terrain pour lequel serait survenu, postérieurement à celle-ci, un événement susceptible d'affecter sa valeur (par exemple le tracé d'une autoroute en bordure de celui-ci ou l'adoption d'un plan d'aménagement qui hypothéquerait sa qualité de terrain à bâtir), la valeur à rapporter sera la *valeur intrinsèque du terrain au jour de la donation*, c'est-à-dire sans tenir compte de l'événement grevant sa valeur et intervenu postérieurement à la donation.

Dans l'hypothèse où la donation serait grevée d'une rente ou de toute autre charge, c'est la *valeur nette* du bien donné – après déduction de la charge – qui doit être prise en considération.

Afin toutefois de tenir compte de l'évolution de la valeur des biens entre le moment de la donation et celui du décès du disposant (dans la mesure où les donations peuvent être intervenues plusieurs années voire dizaines d'années avant le décès) et afin de rencontrer notamment les hypothèses dans lesquelles les héritiers en ligne directe descendante du donateur auraient bénéficié de donations intervenues à des dates distinctes (voire éloignées les unes des autres), l'article 858, § 3, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil prévoit que la valeur du bien donné au jour de la donation fera l'objet – pour les opérations de rapport – d'une indexation depuis le jour de la donation et jusqu'au jour du décès.

Deze indexering is van toepassing op elke schenking, ongeacht het voorwerp: roerende en onroerende schenkingen en schenkingen van geld.

In overeenstemming met het advies dat in dit opzicht door het Planbureau werd verstrekt, gebeurt de indexering in functie van de index der consumptieprijzen van de maand van het overlijden van de beschikker, met als basisindex deze van de maand waarin de schenking werd gedaan.

De inbreng van de geschonken goederen volgens de waarde op *de dag van de schenking* maar *geïndexeerd* zoals hierboven vermeld, laat toe om enerzijds de bekommernis tot voorzienbaarheid en rechtszekerheid (de waarde van het geschonken goed is gekend van bij de schenking, evenals de indexeringsformule van toepassing op elke schenking, ongeacht het voorwerp) en anderzijds de wens om rekening te houden met de gevallen waarin verschillende in te brengen schenkingen door de overledene werden toegekend aan verschillende erfgenamen op verschillende tijdstippen, te verzoenen.

Het voorgestelde artikel 858, § 3, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek verduidelijkt, in navolging van het principe bepaald in het huidige artikel 856 van het Burgerlijk Wetboek, dat de vruchten die het geschonken goed heeft opgebracht tussen de dag van de schenking en de dag van het overlijden van de beschikker niet aan inbreng onderworpen zijn. Evenmin – en zoals momenteel het geval is – wordt in het kader van de inbreng rekening gehouden met het voordeel dat de begiftigde heeft gehaald uit het genot van het goed tijdens deze periode.

Het voorgestelde artikel 858, § 3, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek voorziet in een uitzondering op het principe dat de inbreng van schenkingen gebeurt volgens de waarde van het geschonken goed op de dag van de schenking, geïndexeerd in functie van de index der consumptieprijzen. Deze uitzondering is van toepassing in het geval dat de begiftigde niet vanaf de dag van de schenking van het geheel van rechten, vrij van lasten, inherent aan de volle eigendom heeft genoten. Het betreft bijvoorbeeld het geval dat de hem toegekende schenking een schenking van de naakte eigendom was, waarbij de schenker zich het vruchtgebruik heeft voorbehouden.

Zoals hoger uiteengezet, wordt de waardering van de geschonken goederen *op de dag van de schenking* voor de verrichtingen van de inbreng immers gerechtvaardigd door de wil om enkel rekening te houden met hetgeen waarmee het vermogen van de beschikker zich verarmd heeft ten gunste van de begiftigde, waarbij de inspanningen van de begiftigde om het goed na de schenking

Cette indexation est applicable à toutes les donations, quel que soit leur objet: donations mobilières, immobilières et de numéraire.

Conformément à l'avis rendu à cet égard par le Bureau du Plan, l'indexation est faite sur la base de l'indice des prix à la consommation du mois du décès du disposant, l'indice de base étant celui du mois au cours duquel est intervenue la donation.

Le rapport des biens donnés pour la valeur au *jour de la donation* mais *indexée* comme il est dit ci-dessus, permet de concilier d'une part le souci de prévisibilité et de sécurité juridique (la valeur du bien donné au jour de la donation étant connue dès la donation, de même que la formule d'indexation applicable à toute les donations, quel que soit leur objet) et, d'autre part, la volonté de prendre en compte les hypothèses dans lesquelles plusieurs donations rapportables ont été consenties par le défunt à des héritiers différents et à des périodes différentes.

L'article 858, § 3, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil, précise, à l'instar du principe énoncé par l'actuel article 856 du Code civil, que les fruits produits par le bien donné entre le jour de la donation et le jour du décès du disposant ne sont pas sujets à rapport. De même – et comme c'est le cas actuellement – il n'est pas tenu compte, dans le cadre du rapport, de l'avantage résultant, pour le donataire, de la jouissance du bien durant cette période.

L'article 858, § 3, alinéa 2, du Code civil prévoit une exception au principe selon lequel le rapport des donations se fait de la valeur du bien donné au jour de la donation, indexée sur la base de l'indice des prix à la consommation. Cette exception s'applique dans l'hypothèse où le donataire ne jouissait pas, dès le jour de la donation, de l'ensemble des droits inhérents à la pleine propriété libres de charge: il s'agit par exemple de l'hypothèse dans laquelle la donation qui lui a été consentie était une donation de la nue-propriété, le donateur s'étant réservé l'usufruit.

En effet, comme exposé *supra*, la valorisation des biens donnés *au jour de la donation* dans le cadre des opérations de rapport se justifie notamment par la volonté de ne prendre en considération que ce dont le patrimoine du disposant s'est appauvri au bénéfice du donataire, les efforts du donataire pour valoriser le bien postérieurement à la donation demeurant (au même titre

op te waarderen (net als het risico op waardeverlies) ten voordele (of ten laste) van deze laatste blijven, hetgeen van die aard is dat de begiftigde wordt verantwoordelijk gemaakt voor zijn beheer van het goed.

Dit is echter slechts te verdedigen voor zover de begiftigde, van bij de schenking, het gehele meesterschap van het goed heeft dat hem toelaat om dit op te waarderen en – omgekeerd – om het risico te dragen van een waardeverlies die het gevolg zou zijn van een slecht beheer. Dit is duidelijk niet het geval wanneer de rechten van de begiftigde op dergelijke wijze zijn beperkt dat hij de hem geschonken goederen niet naar believen kan beheren of erover beschikken.

Bijgevolg bepaalt het voorgestelde artikel 858, § 3, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek dat in dergelijk geval, de inbreng van de schenking niet volgens de waarde van het geschonken goed op de dag van de schenking zal gebeuren (aangezien de begiftigde niet over het gehele meesterschap ervan beschikt vanaf deze datum), maar wel volgens de waarde van het geschonken goed op de dag van het overlijden (datum waarop het meesterschap van het goed hem, in principe, zou moeten toevallen).

Echter, in het geval waarin het geheel van rechten, vrij van lasten, inherent aan de volle eigendom hem zou zijn toegevallen op een datum tussen de schenking en het overlijden van de beschikker (bijvoorbeeld in het geval dat de beschikker uiteindelijk zou verzaken aan het voorbehoud van vruchtgebruik dat hij oorspronkelijk had gemaakt), zal de inbreng geschieden volgens de waarde van het geschonken goed op de datum waarop het geheel van rechten, vrij van lasten, inherent aan de volle eigendom is toegevallen aan de begiftigde, geïndexeerd volgens het voorgestelde artikel 858, § 3 van het Burgerlijk Wetboek, vanaf deze dag tot de dag van het overlijden.

#### Vorgesteld artikel 858, § 4 van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 858, § 4, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek verduidelijkt dat de *intrinsieke* waarde van het geschonken goed op de dag van de schenking in principe deze vermeld in de schenkingsakte is. In dit kader, dient te worden opgemerkt dat, inzake roerende schenkingen, artikel 948 van het Burgerlijk Wetboek – ongewijzigd door het huidige wetgevend initiatief – oplegt dat aan de authentieke akte een *staat van schatting* van de geschonken goederen wordt gehecht; inzake onroerende schenkingen wordt de waarde eveneens in de authentieke akte vermeld (onder meer voor fiscale doeleinden). Het is dan ook de

que le risque de déperdition de valeur) au bénéfice (ou au risque) de ce dernier, ce qui est de nature à responsabiliser le donataire dans sa gestion du bien donné.

Ceci n'est toutefois justifiable que pour autant que le donataire jouisse, dès la donation, de la totale maîtrise du bien lui permettant de valoriser celui-ci et – à l'inverse – puisse assumer le risque d'une déperdition de valeur qui serait due à une mauvaise gestion. Tel n'est évidemment pas le cas lorsque les droits du donataire se trouvent limités en telle sorte qu'il ne dispose pas de l'ensemble des prérogatives lui permettant de gérer et de disposer des biens qui lui ont été donnés comme il l'entend.

Dès lors, l'article 858, § 3, alinéa 2, proposé, du Code civil prévoit qu'en pareille hypothèse, le rapport de la donation ne se fera pas de la valeur du bien donné au jour de la donation (le donataire n'ayant pas joui de la totale maîtrise de celui-ci dès cette date), mais bien de la valeur du bien donné au jour du décès (date à laquelle la maîtrise du bien devrait, en principe, lui échoir).

Toutefois, dans l'hypothèse où l'ensemble des droits inhérents à la pleine propriété libres de charge échoiraient au donataire entre le jour de la donation et celui du décès du disposant (par exemple dans l'hypothèse où le disposant renoncerait finalement à la réserve d'usufruit qu'il se serait initialement ménagée), le rapport se fera de la valeur du bien donné à la date à laquelle l'ensemble des droits inhérents à la pleine propriété libres de charge échoiront au donataire, indexée conformément à l'article 858, § 3, proposé, du Code civil, depuis cette date et jusqu'au jour du décès.

#### Article 858, § 4, proposé du Code civil

L'article 858, § 4, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil précise que la valeur *intrinsèque* du bien donné au jour de la donation est, en principe, celle mentionnée dans l'acte de donation. Il faut en effet rappeler, à cet égard, que s'agissant des donations mobilières, l'article 948 du Code civil – non modifié par la présente initiative législative – impose que soit joint à l'acte authentique un *état estimatif* des biens donnés; s'agissant des donations immobilières, la valeur de l'immeuble donné est également mentionnée dans l'acte authentique (notamment à des fins fiscales): c'est, ainsi, la valeur mentionnée dans l'acte qui sera, en principe, sujette à

waarde vermeld in de akte die, in principe, aan inbreng onderhevig zal zijn, mits indexering. In het geval de schenking op geldige wijze zou tot stand gekomen zijn buiten het formalisme opgelegd in artikel 931 van het Burgerlijk Wetboek (onrechtstreekse schenking, handgift of vermomde schenking), zal de *intrinsieke* waarde van het goed, volgens de verduidelijking in artikel 858, § 4, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek, deze zijn die is uitgedrukt op de dag van de schenking, bijvoorbeeld in een “pacte adjoint” bij de schenking louter met het oog op het bewijs.

In het voorgestelde eerste lid van artikel 858, § 4 van het Burgerlijk Wetboek wordt aldus het principe bepaald dat de waarde van het geschonken goed (en dus de waarde die moet worden ingebracht, mits indexering), deze is die vermeld is in de schenkingsakte of uitgedrukt bij de schenking. Dit principe kent echter een uitzondering wanneer de waarde die is vermeld in de akte of uitgedrukt bij de schenking “*manifest onredelijk is gelet op de staat en de toestand van het goed op de dag van de schenking*”. In het geval dat het goed – vrijwillig of onvrijwillig maar op duidelijke wijze – werd onder- of overgewaardeerd door de partijen bij de akte, kan de waarde vermeld in de akte of uitgedrukt bij de schenking worden opzij geschoven, om de voorkeur te geven aan de werkelijke en *intrinsieke* waarde van het goed op de dag van de schenking. Om de waarde van het geschonken goed vermeld in de akte of uitgedrukt bij de schenking in vraag te stellen, is echter vereist dat deze *manifest onredelijk* is, hetgeen elke mogelijkheid tot betwisting uitsluit van een verschil in waarde of een onnauwkeurigheid bij de waardering van het goed die niet flagrant of manifest zouden zijn maar die, bijvoorbeeld, zouden voortkomen uit een beoordelingsmarge in hoofde van de partijen of de deskundige aan wie de opdracht zou zijn gegeven om het goed te waarderen. Het manifest onredelijke karakter – hetgeen een feitenkwestie is waarvan de beoordeling, in geval van betwisting, behoort tot de bevoegdheid van de hoven en rechtbanken – wordt begrepen aan de hand van de staat en de toestand (i.e. onder meer de geografische ligging) van het goed op de dag van de schenking.

Het voorgestelde artikel 858, § 4, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek bepaalt dat “*de waarde vermeld in de akte of uitgedrukt op de dag van de schenking geldt voor iedere erfgenaam die deze waarde aanvaard heeft in de akte of bij een latere overeenkomst gesloten met de schenker en de begiftigde*”.

Deze bepaling – die een uitdrukkelijk toegelaten punctuele erfovereenkomst betreft – laat aldus aan de vermoedelijke mede-erfgenamen van de begiftigde toe om (in de schenkingsakte of bij een latere overeenkomst) de waarde van de geschonken goederen

rapport, moyennant indexation. Dans l’hypothèse où la donation serait valablement intervenue en dehors du respect du formalisme imposé par l’article 931 du Code civil (donation indirecte, don manuel ou donation déguisée), la valeur *intrinsèque* du bien donné sera, selon la précision apportée par l’article 858, § 4, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code civil, celle exprimée au moment de la donation, par exemple aux termes d’un pacte strictement probatoire adjoint à la donation.

L’alinéa 1<sup>er</sup> de l’article 858, § 4, proposé, du Code civil énonce ainsi un principe selon lequel la valeur du bien donné (et donc la valeur qui devra être rapportée, moyennant indexation) est celle mentionnée dans l’acte de donation ou exprimée à l’occasion de celle-ci. Ce principe connaît toutefois une exception lorsque la valeur du bien mentionnée dans l’acte ou exprimée lors de la donation “*est manifestement déraisonnable eu égard à l’état et à la situation du bien au jour de la donations*”. Ainsi, dans l’hypothèse où le bien aurait été – volontairement ou involontairement mais de manière évidente – sous-évalué ou sur-évalué par les parties lors de la donation, la valeur mentionnée dans l’acte ou exprimée lors de la donation pourrait être écartée, pour privilégier la valeur réelle et *intrinsèque* du bien au jour de la donation. Il faut toutefois, pour que la valeur du bien mentionnée dans l’acte ou exprimée lors de la donation puisse être remise en cause, que celle-ci soit *manifestement déraisonnable*, ce qui exclut toute possibilité de contestation pour un écart de valeur ou une imprécision dans la valorisation du bien qui ne seraient pas flagrants ou manifestes, mais relèveraient – par exemple – de la marge d’appréciation des parties ou de l’expert qui aurait été mandaté pour évaluer le bien. Le caractère manifestement déraisonnable – qui constitue une notion de fait dont l’appréciation relève, en cas de désaccord, de la compétence des cours et tribunaux – s’envisage au regard de l’état que présentait le bien donné au jour de la donation et de sa situation (notamment géographique s’il s’agit d’un immeuble).

L’article 858, § 4, alinéa 2, proposé, du Code civil dispose que “*la valeur mentionnée dans l’acte ou exprimée au jour de la donation s’impose à tout héritier qui l’aurait acceptée dans l’acte ou par une convention postérieure, conclue avec le donateur et le donataire*”.

Cette disposition – qui constitue un pacte sur succession future ponctuel expressément autorisé – autorise ainsi les cohéritiers présomptifs du gratifié à accepter (dans l’acte de donation ou par une convention postérieure) la valeur des biens donnés telle que mentionnée

zoals deze in de akte is vermeld of uitgedrukt bij de schenking te aanvaarden, wat betwistingen en geschillen tussen deskundigen over deze waarde in het kader van de vereffening-verdeling van de nalatenschap van de beschikker vermijdt. De mede-erfgenamen kunnen aldus, vóór het openvallen van de nalatenschap van de beschikker, een overeenkomst bereiken over de waarde van de geschonken goederen op de dag van de schenking, wat inhoudt dat deze waarde hen tegenwerpelij is (en dus niet meer kan worden betwist) bij de verrichtingen van inbreng (en desgevallend bij de verrichtingen van inkorting, in de mate dat dit wetgevend initiatief dezelfde waarderingsformule voor de schenkingen voor zowel de inbreng als voor de inkorting weerhoudt). Het akkoord van de mede-erfgenamen over de waarde van de geschonken goederen kan, volgens de bepaling, geschieden zowel in de schenkingsakte zelf, als bij een latere overeenkomst waarbij de schenker, de begiftigde en de mede-erfgena(a)m(en) van de begiftigde die de waarde aanvaarden, partij moeten zijn.

Aangezien het een door de wet toegelaten erfovereenkomst betreft, is het akkoord van de mede-erfgenamen over de waarde van het geschonken goed – of dit nu in de schenkingsakte zelf, dan wel in een latere overeenkomst wordt opgenomen – onderworpen aan de formaliteiten opgelegd door het huidige wetgevend initiatief voor elke erfovereenkomst (evenals aan de sancties en gevolgen van elke erfovereenkomst).

Het voorgestelde artikel 858, § 4, derde lid van Burgerlijk Wetboek voorziet bovendien – en voor zover nodig – dat het akkoord van de erfgenamen over de waarde die moet worden ingebracht, in hun hoofde geen verzaking inhoudt van het recht om de inkorting te vragen van de gift, in het geval een dergelijke inkorting mogelijk zou zijn. *A fortiori* ontnemt dit hen niet het recht om de inbreng te vorderen, aangezien de aanvaarding van de waarde van het geschonken goed net uitwerking moet hebben in het kader van (onder meer) de verrichtingen van inbreng.

#### Voorgesteld artikel 858, § 5, van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 858, § 5, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek wijkt punctueel af van het principe van de inbreng in waarde vastgelegd in § 1, waar het toelaat dat de *begiftigde* die tot inbreng gehouden is (en enkel deze) de keuze heeft om zijn verplichting uit te voeren door het geschonken goed in natura in te brengen, voor zover dit hem nog toebehoort en dit vrij is van elke last of bezetting waarmee het nog niet bezwaard was ten tijde van de schenking.

dans l'acte ou exprimée lors de la donation, ce qui permettra d'éviter les discussions et querelles d'experts quant à ladite valeur, dans le cadre de la liquidation et du partage de la succession du disposant. Les cohéritiers du gratifié sont ainsi autorisés à s'accorder, dès avant l'ouverture de la succession du disposant, sur la valeur des biens donnés au jour de la donation, ce qui implique que ladite valeur leur sera opposable (et ne pourra dès lors plus être contestée) dans le cadre des opérations de rapport (et, le cas échéant, dans le cadre des opérations de réduction, dans la mesure où la présente initiative législative retient la même formule de valorisation des donations pour le rapport et pour la réduction). L'accord des cohéritiers du gratifié quant à la valeur des biens donnés peut intervenir, selon la disposition, tant aux termes de l'acte de donation lui-même qu'aux termes d'une convention postérieure, à laquelle doivent être parties le donateur, le donataire et le(s) cohéritier(s) du donataire acceptant ladite valeur.

S'agissant de pacte sur succession autorisé par la loi, l'accord des cohéritiers sur la valeur du bien donné est – qu'il soit acté aux termes de l'acte de donation lui-même ou aux termes d'une convention postérieure – soumis au formalisme imposé par la présente initiative législative pour tout pacte successoral (de même qu'aux sanctions et effets de tout pacte successoral).

L'article 858, § 4, alinéa 3, proposé, du Code civil prévoit par ailleurs – et pour autant que de besoin – que l'accord des cohéritiers quant à la valeur devant être rapportée n'emporte pas, dans leur chef, renonciation à agir en réduction à l'encontre de la libéralité, dans l'hypothèse où une telle réduction serait possible. Cet accord ne les prive *a fortiori* pas du droit de demander le rapport, l'acceptation de la valeur du bien donné devant – précisément – prendre effet dans le cadre (notamment) des opérations de rapport.

#### Article 858, § 5, proposé du Code civil

L'article 858, § 5, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil déroge ponctuellement au principe du rapport en valeur énoncé au § 1<sup>er</sup>, en ce qu'il permet *au gratifié* tenu au rapport (et à lui seulement) de choisir d'exécuter son obligation en rapportant le bien donné en nature, pour autant que ce bien lui appartienne encore et qu'il soit libre de toute charge ou occupation dont il n'aurait pas déjà été grevé lors de la donation.

Er dient echter te worden opgemerkt dat zelfs in dit geval, de in te brengen waarde deze blijft zoals bepaald in § 3 (de schuldenaar van de inbreng die de keuze heeft gemaakt om in natura in te brengen moet immers op dezelfde manier worden behandeld als degene die gekozen heeft om in waarde in te brengen in overeenstemming met hetgeen het voorgestelde artikel 858, § 1 van het Burgerlijk wetboek voorschrijft), zodat deze waarde niet noodzakelijk overeenstemt met de werkelijke waarde van het in natura ingebrachte goed bij de verdelingsverrichtingen. Artikel 858, § 5, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek voorziet dan ook dat deze inbreng in natura aanleiding geeft tot de betaling van een opleg ten laste van de massa (en dus in het voordeel van de erfgenaam die tot inbreng gehouden is) indien de waarde van het goed de in te brengen waarde zoals bepaald in § 3 overschrijdt. Omgekeerd, is een opleg verschuldigd aan de massa, ten laste van de erfgenaam die tot inbreng gehouden is, indien de waarde van het goed dat in natura wordt ingebracht, lager is dan de in te brengen waarde bij toepassing van § 3.

#### Art. 44

Het actuele artikel 858*bis* van het Burgerlijk Wetboek regelt de wijze waarop de langstlevende echtgenoot tot inbreng gehouden kan zijn of inbreng kan eisen in de nalatenschap van de eerst overledene.

Inbreng is zoals eerder vermeld een mechanisme om de gelijkheid tussen de wettelijke erfgenamen te herstellen, en om ervoor te zorgen dat ondanks giften die de erflater aan sommige van hen heeft gedaan, iedere erfgenaam toch zijn intestaat erfdeel ontvangt. Dit althans voor zover deze giften als voorschotten op erfdeel zijn gedaan, en niet buiten deel, want in dat geval zijn ze van inbreng vrijgesteld.

In de nieuwe regeling die met deze hervorming van het erfrecht wordt voorgesteld, is er in principe geen sprake meer van een inbrengverplichting door en voor andere erfgenamen dan afstammelingen van de erflater (nieuw artikel 843, § 1, van het Burgerlijk Wetboek), en moet de inbrengvraag nog enkel gesteld worden voor de hypothese van afstammelingen die tot de nalatenschap komen.

Komt de langstlevende in samenloop met afstammelingen van de erflater tot de nalatenschap, dan is hij intestaat enkel op vruchtgebruik in de nalatenschap gerechtigd; de afstammelingen enkel op blote eigendom. In dat geval heeft de inbrengverplichting voor de langstlevende tegenover de afstammelingen, of voor de afstammelingen tegenover de langstlevende, geen enkele zin.

Il faut toutefois relever que même en cette hypothèse, la valeur à rapporter reste celle définie au § 3 (il convient, en effet, de traiter de manière identique le débiteur du rapport ayant fait choix du rapport en nature et celui ayant fait choix de rapporter en valeur conformément au prescrit de l'article 858, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil), de sorte que celle-ci ne correspondra pas nécessairement à la valeur réelle du bien rapporté en nature dans le cadre des opérations de partage. Dès lors, l'article 858, § 5, alinéa 2, du Code civil prévoit que ce rapport en nature donne lieu au paiement d'une soulte à charge de la masse (et donc au bénéfice de l'héritier tenu au rapport) si la valeur du bien rapporté excède la valeur à rapporter telle que définie au § 3. A l'inverse, une soulte est due à la masse, à charge de l'héritier tenu au rapport, si la valeur du bien rapporté en nature est inférieure à la valeur à rapporter en application du § 3.

#### Art. 44

L'article 858*bis* actuel du Code civil contient une disposition relative aux règles du rapport qui peut être dû par ou au conjoint survivant dans la succession du prémourant.

Le rapport est, ainsi qu'il a été rappelé, un mécanisme permettant de rétablir l'égalité entre les héritiers légaux, en veillant à ce que chacun d'eux reçoivent sa part intestat dans la succession, quelles que soient les libéralités qu'a pu faire le disposant à certains d'entre eux. Ceci pour autant bien sûr que les libéralités aient été faites en avance d'hoirie, et non hors part, puisque dans ce cas elles sont dispensées de rapport.

Les nouvelles règles qui sont envisagées par la réforme du droit successoral excluent en principe l'obligation de rapport pour ou par les héritiers autres que les descendants du défunt (nouvel article 843, § 1<sup>er</sup>, du Code civil). Il n'est plus question de rapport que dans l'hypothèse de descendants venant à la succession.

Si c'est avec des descendants que le conjoint survivant vient à la succession du défunt, il n'a droit qu'à l'usufruit de cette succession; les descendants n'ont droit qu'à la nue propriété. Dans ce cas, l'obligation de rapport n'a aucun sens ni pour le conjoint survivant vis-à-vis des descendants, ni pour les descendants vis-à-vis du conjoint survivant.

Tussen de langstlevende en de afstammelingen moet immers geen gelijkheid hersteld worden. Er moet alleen voor gezorgd worden dat ieder zijn erfdeel krijgt: de langstlevende vruchtgebruik van de hele nalatenschap, en de afstammelingen de blote eigendom van de hele nalatenschap.

Toch had de wetgever van 1981 regels van inbreng door en voor de langstlevende in het leven geroepen. Deze regels zorgden voor meer moeilijkheden dan ze oplossingen boden. Ze moesten dus herzien worden.

Indien de langstlevende een gift in volle eigendom heeft gekregen, *kan* hij inderdaad die gift niet inbrengen. Het vruchtgebruik moet hij niet inbrengen omdat hij als enige op dat vruchtgebruik gerechtigd is: hij zou dus hooguit inbreng aan zichzelf verschuldigd zijn, wat zinloos is. De blote eigendom moet hij niet inbrengen omdat een gift in blote eigendom aan een erfgenaam die intestaat slechts op vruchtgebruik gerechtigd is, onvermijdelijk een gift buiten erfdeel is, die niet voor inbreng vatbaar is.

En andersom ook. Als de afstammelingen een gift in volle eigendom krijgen, kunnen ze die gift evenmin tegenover de langstlevende echtgenoot inbrengen. De blote eigendom kan niet ten voordele van de langstlevende worden ingebracht, omdat de langstlevende daar geen erfrechtelijke aanspraak op heeft. Het vruchtgebruik kan niet worden ingebracht, omdat de schenking voor wat dat vruchtgebruik betreft geen voorschot op hun erfdeel kan zijn. Wel kan de langstlevende de gift van vruchtgebruik laten inkorten, indien hiermee zijn reservataire erfdeel in vruchtgebruik is aangetast; maar dat is een andere vraag, die hier niet aan de orde is. Hier gaat het enkel om inbreng, niet om inkorting.

Voor de inbreng zal de regel dus zijn dat daar voortaan geen sprake meer van is, noch ten voordele, noch ten laste van de langstlevende echtgenoot. Een dergelijke inbreng zou de beschikker ook zijn kinderen niet kunnen opleggen, omdat er zoals gezegd, van inbreng geen sprake kan zijn. De beschikker kan natuurlijk wel via lasten die hij de begiftigde kinderen oplegt en die zij dan als een modaliteit van de schenking aanvaarden, voorzien dat, hoewel hij volle eigendom schenkt, zijn echtgenoot toch na zijn overlijden vruchtgebruik op de geschonken goederen (of een rente of een ander voordeel) wordt toegekend. Maar dat zal dan geen inbreng zijn.

Op deze regel moet evenwel één correctief worden aangebracht, om de bijzondere situatie te regelen die zich voordoet wanneer de erflater aan zijn kinderen (of

Il n'y a en effet aucune égalité à rétablir entre le conjoint survivant et les descendants. Il faut uniquement veiller à ce que chacun reçoive sa part successorale: le conjoint survivant l'usufruit de toute la succession, et les descendants la nue propriété de toute la succession.

Pourtant le législateur de 1981 avait introduit des règles régissant le rapport dû par et au conjoint survivant. Ces règles ont créé plus de problèmes qu'ils n'en ont résolus. Il fallait donc les revoir.

Si le conjoint survivant a reçu une libéralité en pleine propriété, il ne *peut* en effet pas être tenu au rapport de celle-ci. Il ne peut pas rapporter l'usufruit, parce qu'il est le seul à y avoir droit: il devrait le rapport à lui-même, ce qui n'a aucun sens. Il ne peut pas être tenu au rapport de la nue propriété, parce qu'il n'a pas vocation légale à la recueillir. Cette libéralité sera donc, forcément, une libéralité hors part, qui n'est pas soumise au rapport.

Et de même inversement. Si les descendants ont reçu une libéralité en pleine propriété, ils n'en doivent pas le rapport au conjoint survivant. La nue-propriété ne doit pas être rapportée à l'égard du conjoint survivant, qui n'a pas de vocation héréditaire à l'égard de cette nue-propriété. Et l'usufruit ne doit pas non plus être rapporté, car la donation ne peut pas être une avance sur leur part pour cet usufruit. Par contre, le conjoint survivant pourra faire réduire la libéralité en ce qui concerne cet usufruit, si celle-ci porte atteinte à sa part réservataire en usufruit. Mais c'est là une autre question, que l'on n'aborde pas ici. Il s'agit ici de rapport, non de réduction.

Pour le rapport, la règle sera donc qu'il n'en sera plus question, ni au profit du conjoint survivant, ni à charge de celui-ci. Le disposant ne pourrait pas non plus imposer un tel rapport, parce que, ainsi qu'il a été dit, il ne peut être question de rapport. Le disposant pourrait évidemment imposer aux enfants qu'il gratifie une charge, que ceux-ci accepteraient comme une modalité de la donation, et prévoir que, alors qu'il donne la pleine propriété, il accorde également à son conjoint, un usufruit sur les biens donnés (ou une rente à son profit). Mais cela ne sera pas un rapport.

Par contre, la règle nouvelle doit être corrigée sur un point, pour régler justement la situation particulière qui peut se présenter si le défunt fait des donations à ses

aan derden) schenkingen heeft gedaan waarbij hij zich op de geschonken goederen het levenslang vruchtgebruik heeft voorbehouden.

De langstlevende zou dan wel in principe op datzelfde vruchtgebruik gerechtigd moeten zijn. De erflater en zijn echtgenoot hebben immers hun levensstandaard kunnen bepalen, rekening houdend met de inkomsten die dat vruchtgebruik hen kan opleveren. Dat dit vruchtgebruik bij overlijden van de erflater abrupt eindigt, kan betekenen dat de langstlevende plots inkomsten moet derven waarop het gezin tijdens het huwelijk heeft kunnen rekenen.

Men ziet inderdaad dat bij de meeste schenkingen met voorbehoud van vruchtgebruik, de erflater op een of andere manier wil zorgen dat de langstlevende dat vruchtgebruik kan voortzetten. Bij toepassing van het actuele artikel 858*bis* kan hij dat alleen in de vorm van een rente, die de begiftigde kinderen hem bij wijze van inbreng zullen betalen. Geen vruchtgebruik in natura voor de langstlevende dus. Daardoor wordt hij schuldeiser van een obligatoire vordering, en wordt hij geen titularis van een zakelijk vruchtgebruiksrecht. Via een last kan de erflater de begiftigden wel opleggen om dat vruchtgebruik aan de langstlevende toe te kennen. Maar is dat vruchtgebruik dan nog wel erfrechtelijk verkregen? Bovendien mag een dergelijke last niet wederzijds tussen de echtgenoten worden bedongen, omdat er dan een wederzijdse schenking tussen echtgenoten in één akte is, wat artikel 1097 van het Burgerlijk Wetboek niet toelaat.

Al deze oplossingen zijn echter wat kunstmatig, gelet op het beoogde doel: het vruchtgebruik door de langstlevende laten voortzetten. Wat hier moet worden ingevoerd, is dus een bijzondere vorm van “inbreng” die de begiftigde van de blote eigendom van rechtswege moet ondergaan, en die de langstlevende in zijn hoedanigheid van wettelijke erfgenaam, de voortzetting van het oorspronkelijk door de erflater in eigen voordeel voorbehouden vruchtgebruik, toekent. Met deze nieuwe versie van artikel 858*bis* voorziet de wet daar voortaan zelf in.

Deze nieuwe regeling moet echter niet voor alle schenkingen gelden, en moet evenmin dwingend zijn.

Vandaar de invoering van twee beperkingen.

Enerzijds geldt de voortzetting van het vruchtgebruik dat de schenker zich had voorbehouden niet, indien de schenking is gebeurd toen de erflater nog niet met deze echtgenoot gehuwd was. Deze nieuwe echtgenoot is vreemd aan wat de erflater voorafgaand aan dit huwelijk

enfants (ou à des tiers), en se réservant l'usufruit viager des biens donnés.

Cet usufruit devrait alors, en principe, revenir au conjoint survivant. Le défunt et son conjoint ont en effet déterminé leur niveau de vie en tenant compte des revenus que peut leur procurer cet usufruit. Si cet usufruit s'éteint abruptement au décès du conjoint survivant, cela signifierait que le survivant perdrait ces revenus sur lesquels le ménage avait cependant pu compter durant le mariage.

On voit en effet que dans la majorité des cas, lorsque le disposant fait une donation en se réservant l'usufruit, il veut veiller à ce que son conjoint, d'une manière ou d'une autre, poursuive l'exercice de cet usufruit après son décès. Si on s'en tient à l'application de l'article 858*bis* actuel, le conjoint survivant ne pourra recueillir dans la succession du disposant qu'une rente viagère, que les bénéficiaires de la donation devront lui verser à titre de rapport. Pas d'usufruit en nature pour le conjoint survivant donc. Il sera seulement créancier d'une obligation de payer, et ne sera pas titulaire d'un droit réel d'usufruit. Le donateur peut, par le procédé d'une “charge”, imposer aux bénéficiaires de la donation d'accorder un usufruit au conjoint survivant. Mais cet avantage sera-t-il encore considéré comme recueilli à titre successoral? En outre, entre époux, la charge ne peut pas être stipulée réciproquement, parce qu'il y aurait alors une donation réciproque que l'article 1097 du Code civil n'autorise pas.

Toutes ces solutions sont assez artificielles, eu égard au but poursuivi: permettre au conjoint survivant de poursuivre l'exercice de l'usufruit que le défunt s'était réservé. Ce qu'il faut introduire ici, c'est donc une forme particulière de “rapport”, que le bénéficiaire de la nue propriété doit subir, et qui permet au conjoint survivant, en sa qualité d'héritier légal, de poursuivre l'usufruit que le défunt s'était au départ réservé personnellement. C'est ce que la loi introduit dorénavant elle-même, par cette nouvelle version de l'article 858*bis*.

La disposition nouvelle ne doit cependant pas valoir pour toutes les donations, ni être impératives.

Ce qui explique que deux restrictions soient ajoutées.

D'une part, la poursuite de l'usufruit que le donateur s'était réservé, ne vaut pas si la donation a été faite avant que le donateur ne soit marié avec le conjoint qui lui survit. Ce nouveau conjoint est étranger aux donations faites avant son mariage avec le défunt. Ce nouveau

heeft gedaan. Uit die eerdere schenkingen kan deze nieuwe echtgenoot geen rechten putten. Weliswaar zou ook hier kunnen worden ingeroepen dat het vruchtgebruik dat de schenker zich had voorbehouden, de levensstandaard binnen het nieuw huwelijk heeft bepaald. Maar hiertegenover geldt dan een ander argument. De voortzetting van dit vruchtgebruik zou in dit geval de rechten van de voorkinderen te diep raken. Ze hebben immers een schenking ontvangen met voorbehoud van vruchtgebruik voor de schenker, voor de duur van zijn leven; de schenker was toen niet gehuwd; de begiftigde kinderen rekenden er dus op dat het vruchtgebruik bij overlijden van de schenker zou eindigen. Indien de schenker na de schenking trouwt of hertrouwt, kan hij daarmee het vruchtgebruik dat hij voor zichzelf had voorbehouden, niet plots en eenzijdig verlengen voor de duur van het leven van zijn (nieuwe) echtgenoot. In de belangenafweging die de wetgever hier moest maken, heeft hij dus voor dit specifieke geval de rechtmatige verwachtingen van de voorkinderen voorrang gegeven.

Anderzijds geldt de voortzetting van het voorbehouden vruchtgebruik niet indien de langstlevende daar zelf bij leven van de erflater aan verzaakt heeft. Die verzaking is dan onvermijdelijk vervat in een erfovereenkomst waarop de regels van elke overeenkomst (artikelen 1100/2 tot 1100/6) van toepassing zullen zijn.

Omdat ook de langstlevende wettelijk samenwonende partner op vruchtgebruik in de nalatenschap van de erflater gerechtigd is (weliswaar beperkt tot de gezinswoning en het huisraad), gelden, *mutatis mutandis*, dezelfde regels voor hem als voor de langstlevende echtgenoot wat de inbreng betreft. Zo is ook de hieromtrent actueel heersende onzekerheid weggewerkt.

Ten slotte wordt als gevolg van de invoering van dit "voortgezet" vruchtgebruik de bepaling van het Burgerlijk Wetboek over de duur van het vruchtgebruik aangevuld met een uitdrukkelijke verwijzing naar artikel 858*bis*.

#### Art. 45

Dit wetgevend initiatief beoogt de huidige artikelen 859 tot 867 van het Burgerlijk Wetboek op te heffen, die de inbreng in natura van onroerende giften betreffen.

Deze opheffing wordt verantwoord door de afschaffing van het principe van de inbreng in natura, aangezien volgens het huidige wetgevend initiatief *alle* giften, in elk geval in waarde moeten worden ingebracht.

conjoint ne peut donc recueillir de droits issus de ces donations antérieures. On pourrait certes soulever, ici aussi, que l'usufruit que le donateur s'était réservé a déterminé le niveau de vie des époux pendant ce nouveau mariage. Mais un autre argument doit alors être invoqué. La poursuite de l'usufruit porterait alors une atteinte trop importante aux droits des enfants nés d'une union antérieure. Ils ont en effet reçu une donation grevée d'un usufruit viager au profit du donateur, et étaient à l'époque en droit de considérer que cet usufruit prendrait fin au décès du donateur. Si le donateur, après avoir fait la donation, se marie ou se remarie, cet événement ne peut, abruptement et unilatéralement, avoir pour effet de prolonger l'usufruit qu'il s'était réservé à titre personnel jusqu'au décès de son nouveau conjoint. Le législateur voulant réaliser l'équilibre des intérêts en présence, il donne dans ce cas spécifique la priorité aux attentes légitimes des enfants nés d'une précédente union.

D'autre part, la poursuite de l'usufruit que le donateur s'était réservé ne vaut pas non plus si le conjoint survivant avait, du vivant du donateur, renoncé à cet usufruit. S'agissant d'une renonciation qui engendre un pacte sur succession future, les règles des articles 1100/2 à 1100/6 s'y appliquent.

Le cohabitant légal survivant étant lui aussi appelé à recueillir un usufruit dans la succession du défunt (encore qu'il s'agisse d'un usufruit limité au logement familial et au mobilier), les mêmes règles légales doivent lui être applicables, *mutatis mutandis*, en ce qui concerne le rapport des libéralités. Cela permettra d'exclure toutes les controverses existant à l'heure actuelle sur cette question.

Enfin, la disposition du Code civil relative à la durée de l'usufruit est complétée par une référence explicite à l'article 858*bis* et donc à cette notion nouvelle d'usufruit "poursuivi" par le survivant.

#### Art. 45

La présente initiative législative entend abroger les actuels articles 859 à 867 du Code civil, qui concernent le rapport en nature des libéralités immobilières.

Cette abrogation se justifie par la suppression du principe du rapport en nature des libéralités immobilières, toutes les libéralités devant, selon la présente initiative législative, être rapportées en valeur dans tous les cas.

Het huidige wetgevend initiatief stelt ook voor om de huidige artikelen 868 en 869 van het Burgerlijk Wetboek op te heffen, die respectievelijk betrekking hebben op de inbreng van roerende schenkingen en schenkingen van geld.

Deze opheffing wordt verantwoord door de veralgemening van de inbreng in waarde voor elke soort gift (onroerend, roerend en van geld), waarbij de principes die van toepassing zijn, in het voorgestelde artikel 858 van het Burgerlijk Wetboek worden bijeengebracht.

#### Art. 46

Verdelingen kunnen worden vernietigd wegens benadeling voor meer dan één vierde (artikel 887, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek).

Het actuele artikel 888 van het Burgerlijk Wetboek verduidelijkt tegen welke overeenkomst de vordering tot vernietiging wegens behandeling voor meer dan een vierde kan worden ingesteld.

Deze vordering is toegelaten “tegen elke handeling die ten doel heeft de onverdeeldheid onder de mede-erfgenamen te doen ophouden, zelfs al mocht de handeling koop, ruil en *dading* of anders genoemd zijn”.

De *dading* wordt hier uitdrukkelijk vermeld. Nochtans bepaalt het Burgerlijk Wetboek elders dat men tegen een *dading* net *niet* kan opkomen uit hoofde van benadeling (artikel 2052, tweede lid).

Houdt artikel 888 dan in dat het risico van vernietiging wegens benadeling altijd bestaat ten aanzien van elke overeenkomst tot verdeling van een nalatenschap (en, bij uitbreiding, tot verdeling van welke onverdeeldheid ook) – zelfs als de deelgenoten manifest een *dading* hebben willen sluiten, wederzijdse toegevingen hebben gedaan om bestaande geschillen op te lossen en toekomstige geschillen te vermijden?

Tot tweemaal toe heeft het Hof van Cassatie (Cass. 21 oktober 1943, Pas. 1944, I, 18; Cass. 28 januari 2002, [www.cass.be](http://www.cass.be)) geoordeeld dat het antwoord op deze vraag positief hoort te zijn, gelet op het bepaalde in artikel 888 van het Burgerlijk Wetboek. De benadeling voor meer dan een vierde kan altijd ingeroepen worden tegenover elke verdeling. Het Hof van Cassatie maakt daarbij geen onderscheid tussen een overeenkomst waarop het etiket “*dading*” is geplakt, dus een overeenkomst tot verdeling die louter *dading* “wordt genoemd” (zoals in artikel 888 van het Burgerlijk Wetboek

La présente initiative législative suggère d’abroger également les actuels articles 868 et 869 du Code civil, qui concernent respectivement le rapport des donations de mobilier et de numéraire.

Cette abrogation se justifie par la généralisation du rapport en valeur pour tout type de libéralités (immobilière, mobilière et de numéraire), les principes applicables étant regroupés à l’article 858 proposé du Code civil.

#### Art. 46

Les partages peuvent être rescindés pour cause de lésion de plus du quart (article 887, alinéa 2, du Code civil).

L’actuel article 888 du Code civil précise quelles sont les conventions contre lesquelles l’action en rescision pour lésion est admise.

Cette action est admise “contre tout acte qui a pour objet de faire cesser l’indivision entre cohéritiers, encore qu’il fût qualifié de vente, d’échange et de *transaction*, ou de toute autre manière.”

La transaction est donc mentionnée en termes exprès. Pourtant le Code civil prévoit ailleurs que la transaction ne peut *pas* être attaquée pour cause de lésion (article 2052, alinéa 2).

Faut-il déduire de l’article 888 qu’il existe toujours un risque de rescision pour lésion à l’égard de toute convention de partage d’une succession (et, par extension, de partage de toute indivision quelle qu’elle soit) – même si les copartageants ont manifestement voulu conclure une transaction, ont fait des concessions mutuelles afin terminer toutes les contestations nées, et de prévenir toutes contestations à naître?

Par deux fois, la Cour de Cassation (Cass. 21 octobre 1943, Pas. 1944, I, 18; Cass. 28 janvier 2002, [www.cass.be](http://www.cass.be)) a jugé que la réponse à cette question doit être positive, en raison du prescrit de l’article 888 du Code civil. La lésion pour plus d’un quart peut toujours être invoquée à l’égard de tout partage. La Cour de Cassation ne distingue donc pas la convention sur laquelle les parties ont simplement apposé l’étiquette de “*transactions*” en la “nommant” comme telle (comme l’exprime l’article 888 du Code civil), et la “véritable” transaction qui résulte de concessions réciproques

verwoord), en de “echte dading” die tot stand komt door wederzijdse toegevingen om een einde te stellen aan alle bestaande of nog te ontstane geschillen met het oog op de beëindiging van de onverdeeldheid.

Dit is jammer, en de rechtsleer heeft hiertegen veel kritiek geuit.

Als erfgenamen (of, algemener, deelgenoten) werkelijk alle discussies definitief willen sluiten en beslechten, dan willen ze immers ook het risico van betwisting wegens benadeling uitschakelen, zoals dat bij elke dading de regel is. Daarom net hebben ze toegevingen gedaan: omdat het “gedaan” moet zijn. Ze moeten (behoudens uiteraard in geval van bedrog, geweld of dwaling zoals bevestigd in artikel 2053 van het Burgerlijk Wetboek) de zekerheid hebben dat de rust terugkeert, dat de moeilijkheden voor goed van de baan zijn en dat de overeenkomst onaantastbaar is.

Dit doel kan echter, gelet op de rechtspraak van het Hof van Cassatie, slechts door een wijziging van artikel 888 van het Burgerlijk Wetboek bereikt worden. Vandaar de hier voorgestelde gewijzigde tekst van dit artikel. De woorden “en dading” in het eerste lid worden geschrapt en het tweede lid luidt voortaan als volgt: “Is de verdeling of de daarmee gelijkstaande handeling in een dading vervat, dan is de vordering tot vernietiging tegen deze dading niet toegelaten”. Het bestaande tweede lid van dit artikel is hiermee vervangen. Het sloot de vordering tot verdeling wegens benadeling enkel uit ten aanzien van een dading die gesloten was ter oplossing van geschillen die *na de verdeling* zouden zijn gerezen.

#### Art. 47

De nieuwe paragraaf 1 van artikel 913 van het Burgerlijk Wetboek bevat de nieuwe regel in verband met de omvang van het beschikbaar deel van de nalatenschap, en dus, onrechtstreeks, van de omvang van het voorbehouden erfdeel.

Voortaan is er nog enkel sprake van een voorbehouden erfdeel voor de kinderen van de erflater (in dit artikel nader uitgewerkt) en voor de langstlevende echtgenoot (in artikel 915*bis* nader uitgewerkt). Laat de erflater geen kinderen na, en ook geen echtgenoot, dan is zijn hele nalatenschap vrij beschikbaar.

Voor het geval de erflater kinderen nalaat, wordt het beschikbaar deel uitgebreid naar de helft van de nalatenschap, ongeacht het aantal van deze kinderen. Het beschikbaar deel is dus in omvang niet meer variabel volgens dat aantal kinderen.

visant à mettre fin à toutes les contestations existantes ou à naître en vue de mettre fin à l'indivision.

C'est dommage et la doctrine l'a beaucoup critiqué.

Lorsque les héritiers (ou, plus généralement, les copartageants) veulent réellement et définitivement clore et trancher toutes les discussions, ils veulent en effet aussi éliminer le risque de contestation en raison d'une lésion, comme c'est la règle pour toute transaction. C'est pour cela qu'ils ont fait des concessions: “pour en finir”. Ils doivent (sauf bien sûr les cas de fraude, violence ou erreur, comme le confirme l'article 2053 du Code civil) avoir la certitude que le calme est revenu, que les difficultés sont définitivement éliminées, et que la convention est inattaquable.

Cet objectif ne peut cependant, eu égard à la jurisprudence de la Cour de Cassation, être atteint que par une modification de l'article 888 du Code civil. Ce qui explique le texte nouveau ici proposé. Les mots “et de transactions” doivent, au premier alinéa, être supprimés. Et le deuxième alinéa doit prévoir dorénavant ceci: “Si le partage, ou l'acte qui en tient lieu, est inclus dans une transaction, l'action en rescision n'est pas admissible à l'encontre de cette transaction”. Ceci remplace le deuxième alinéa de cet article, qui n'excluait l'action en rescision pour lésion qu'à l'égard d'une transaction conclue pour trancher des contestations nées *après le partage*.

#### Art. 47

Le nouveau paragraphe 1<sup>er</sup> de l'article 913 du Code civil contient la règle nouvelle qui détermine l'importance de la quotité disponible de la succession, et donc, indirectement, l'importance de la part réservataire de la succession.

Il n'est plus question maintenant d'une part réservataire que pour les enfants du défunt (ce dont traite le présent article) et pour le conjoint survivant (ce dont traite l'article 915*bis*). Si le défunt ne laisse ni enfants ni conjoint survivant, il est libre de disposer de toute sa succession.

Si le défunt laisse des enfants, la quotité disponible est étendue à la moitié de la succession, quel que soit le nombre de ces enfants. La quotité disponible ne varie donc plus en fonction du nombre d'enfants.

Er is gekozen voor één breukdeel, dat in alle omstandigheden de ruimte aangeeft waarbinnen eenieder vrij over zijn nalatenschap kan beschikken.

De uitbreiding van het beschikbaar deel is, zoals reeds toegelicht, ingegeven door een reeks motieven.

Vooreerst: er is niet gekozen voor de afschaffing van het dwingend recht van de kinderen en echtgenoot op een minimaal deel van de nalatenschap. Dit dwingend erfrecht beantwoordt nog steeds, voor een breed deel van de bevolking in België, aan een realiteit die niet mag verdwijnen.

Waarom is er geopteerd voor het behoud van de erfrechtelijke reserve voor de *kinderen* (het voorbehouden erfdeel van de echtgenoot wordt verder toegelicht)? De noodzaak om goederen binnen de familie te houden is geen determinerende reden: de reserve in natura wordt immers afgeschaft. De noodzaak om tussen de kinderen gelijkheid te verwezenlijken, is dat evenmin: daar heeft de reserve nooit voor gediend, vermits de erflater die gelijkheid altijd heeft mogen doorbreken door hiervoor het beschikbaar deel van zijn nalatenschap aan te wenden. De morele verplichting van de erflater om zijn kinderen een deel van (de waarde van) zijn vermogen over te dragen wordt daarentegen niet verwaarloosd, hoewel de reserve niet moet dienen om bestaanszekerheid aan volwassen kinderen te verlenen.

De hoofdreden voor het behoud van de erfrechtelijke reserve van de kinderen is de overtuiging die maatschappelijk nog heel sterk leeft dat kinderen de evidente en natuurlijke erfopvolgers van hun ouders zijn. De overdracht van een deel van (de waarde van) het vermogen van hun ouders bevestigt hun afstamingsband en hun familiale identiteit.

Vervolgens: er is wel degelijk gekozen voor het herleiden van de erfrechtelijke reserve tot een uniform toe te passen aandeel van de nalatenschap, de helft, ongeacht het aantal kinderen. Waarom?

Omdat door de jaren heen sinds de invoering van de erfrechtelijke reserve die van de code Napoleon afkomstig is, de gezinsstructuren, de vermogenssituaties, en de vermogenssituaties binnen die gezinsstructuren, zo extreem divers zijn geworden. Het is niet meer mogelijk om, zoals Napoleon het deed, uit te gaan van één modaal gezin, met een haast onveranderlijk vermogen, dat zich lineair voortzet, van bij de start (het huwelijk) tot het einde (het overlijden). Zovele burgers hebben een levensloop die door veel transities worden gemerkt; dit kan men niet miskennen. Het is onmogelijk geworden om een uniek erfrecht te overwegen. Het zou onvermijdelijk in meer en meer omstandigheden onaangepast

On a opté pour une seule fraction, qui détermine dans toutes les circonstances l'espace dans lequel tout un chacun peut librement disposer de sa succession.

L'extension de la quotité disponible est, ainsi qu'il a été dit, inspirée par une série de motifs.

D'abord: on n'a pas opté pour la suppression du droit impératif des enfants et du conjoint à une part minimale de la succession. Ce droit successoral impératif correspond encore, pour une part importante de la population en Belgique, à une réalité qui ne peut pas disparaître.

Pourquoi a-t-on opté pour le maintien de la réserve successorale des *enfants* (il sera question de la réserve successorale du conjoint *infra*)? La nécessité de maintenir les biens dans la famille n'en est pas un motif déterminant: la réserve en nature est en effet supprimée. La nécessité de réaliser l'égalité entre les enfants n'en est pas davantage un: la réserve n'a jamais eu cet objectif, puisque le défunt a toujours pu rompre cette égalité justement en utilisant dans ce but la quotité disponible de sa succession. Par contre, on ne néglige pas le devoir moral du défunt de transmettre une partie de (la valeur de) ses biens à ses enfants, quoique la réserve ne doive pas servir à assurer la sécurité d'existence à des enfants adultes.

La raison principale pour le maintien de la réserve successorale des enfants est la conviction encore fortement ancrée socialement que les enfants sont les successibles évidents et naturels de leurs parents. La transmission d'une partie (de la valeur) du patrimoine de leurs parents les confirme dans leur lien filial et leur identité familiale.

Ensuite: on a bel et bien opté pour une réduction de la réserve successorale vers une quotité de la succession égale uniformément à la moitié de cette succession, quel que soit le nombre d'enfants. Pourquoi?

Parce que par delà les années depuis l'introduction de la réserve successorale qui nous vient du code Napoléon, les structures familiales, les situations patrimoniales, et les situations patrimoniales au sein de ces structures familiales, sont devenues extrêmement diverses. Il n'est plus possible de considérer, comme l'a fait Napoléon, une seule famille moyenne, avec un patrimoine quasi immuable, dont la vie se poursuit linéairement depuis le début (le mariage) jusqu'à la fin (le décès). Tellement de citoyens ont une vie dont le parcours de vie est déterminé par tant de transitions, qu'on ne peut méconnaître. Il est devenu impossible d'envisager un droit successoral unique. Il serait

zijn. Het zou te ver verwijderd zijn, en zelfs loskomen van de maatschappelijke realiteit.

Daarbij komt dat heel veel burgers verwachten dat de wetgever hen meer ruimte biedt om zelf te bepalen hoe ze de vermogensovergang naar hun kinderen zien. Want die burgers willen rekening houden met de reële aard van hun relatie met hun kinderen, de noden en talenten van hun kinderen, de leeftijd van hun kinderen. Ze willen ook rekening houden met hun zorgkinderen, met hun kleinkinderen, met hun pleegkinderen, eventueel met hun stiefkinderen, met goede doelen of verenigingen waar ze zich gedurende jaren voor ingezet hebben, enz. Men kan dus geen uniek model opleggen. Er moet een grotere ruimte toegekend worden om eenieder te laten beslissen hoe hij de overgang van zijn nalatenschap wenst. Het gaat ten slotte om hun vermogen. Ze hebben het in de meeste gevallen zelf opgebouwd, en niet vererfd. Ze willen dan ook in een ruimere mate dan nu het geval is, naar eigen inzichten en volgens hun eigen overtuigingen, op hun maat, kunnen beslissen hoe ze het doorgeven. Die ruimte krijgen ze als het beschikbaar deel wordt verruimd naar de helft van de nalatenschap.

Daarom wordt artikel 913 van het Burgerlijk Wetboek herschreven.

De actuele versie van artikel 913 vermeldde de omvang van het beschikbaar deel als een (variabel) breukdeel van “de goederen van de beschikker”. Dit werd zonder aarzeling stevast uitgelegd als een breukdeel van de “hereditaire massa van artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek”, dat wil zeggen van het vermogen van de erflater, fictief hersamengesteld alsof hij nooit enige schenking had gedaan. Nochtans verwees artikel 913 niet naar die massa, en sprak het over een breukdeel “van de goederen” van de beschikker. Het was dus nodig om dit te verduidelijken. Dit gebeurt dan ook in deze nieuwe versie van artikel 913.

Aan dit artikel 913 wordt een paragraaf 2 toegevoegd, die evenwel niet nieuw is. Hier wordt gewoon overgenomen wat reeds in artikel 914 van het Burgerlijk Wetboek staat: als er sprake is van kinderen van de erflater, dan gelden dezelfde regels voor kleinkinderen die bij plaatsvervulling opkomen, en die in de nalatenschap, of voor de onderlinge verdeling van hun voorbehouden erfdeel, samen worden gerekend voor het kind waarvan zij de plaats innemen.

immanquablement inadapté dans des hypothèses de plus en plus nombreuses. Il s'éloignerait trop de la réalité sociale, et finirait par s'en détacher.

En outre, de très nombreux citoyens attendent du législateur qu'il leur accorde plus d'espace pour décider eux-mêmes comment ils envisagent le transfert de leur patrimoine à leurs enfants. Ces citoyens veulent en effet pouvoir tenir compte de la nature réelle de leur relation avec leurs enfants, des besoins et des talents de leurs enfants, de l'âge de leurs enfants. Ils veulent tenir compte aussi de leurs enfants fragilisés, de leurs petits-enfants, éventuellement des enfants de leur conjoint, des œuvres et des associations au profit desquelles ils se sont engagés pendant des années, etc. On ne peut donc plus imposer de modèle unique, il faut une latitude plus grande pour permettre à tout un chacun de décider comment ils veulent régler la transmission de leur succession. Il s'agit tout compte fait de leur patrimoine: un patrimoine que dans la grande majorité des cas ils ont constitué eux-mêmes, et qu'ils n'ont pas acquis par héritage. Ils veulent donc plus de latitude que ce que la loi leur laisse actuellement, pour décider comment le transmettre, selon leurs propres vues en selon leurs propres convictions, à leur propre mesure. Ils disposeront de cette latitude si la quotité disponible est étendue à la moitié de la succession.

C'est pourquoi l'article 913 du Code civil est réécrit.

La version actuelle de l'article 913 ne mentionnait la quotité disponible que comme une fraction (variable) “des biens du disposant”. On a toujours sans hésitation compris ces mots comme une fraction “de la masse héréditaire de l'article 922 du Code civil”, c'est-à-dire du patrimoine du défunt, fictivement reconstitué comme s'il n'avait jamais fait de donation. Pourtant l'article 913 ne fait pas référence à cette masse, et ne mentionne qu'une fraction “des biens” du disposant. Il fallait donc préciser. C'est ce que fait la nouvelle version de l'article 913.

À cet article 913 on ajoute un paragraphe 2, qui cependant n'est pas nouveau. On reprend simplement ce qui était dit à l'article 914 du Code civil: s'il est question d'enfants du défunt, les mêmes règles s'appliquent à l'égard des petits-enfants qui viennent par substitution, et qui, dans la succession, ou pour le partage entre eux de la part réservataire de celle-ci, ne sont comptés que pour l'enfant dont ils prennent la place.

## Art. 48

Artikel 914 van het Burgerlijk Wetboek is opnieuw verwoord, om een nieuwe regel in te voeren. Deze nieuwe regel is bedoeld als een beschermende maatregel ten voordele van de kinderen, waarvan het voorbehouden erfdeel door het nieuwe artikel 913 van het Burgerlijk Wetboek tot een kleiner breukdeel wordt herleid, zodra er meer dan één kind is. Is er slechts één kind, dan stemt de omvang van het beschikbaar deel, en dus ook van zijn reservatair deel, overeen met wat dit onder het actuele recht is.

De vraag rijst dan in hoeverre dit nieuw voorbehouden erfdeel van de kinderen nog met vruchtgebruik ten voordele van de langstlevende echtgenoot mag worden bezwaard.

Het antwoord op deze vraag is vervat in de drie leden van paragraaf 1 van artikel 914 van het Burgerlijk Wetboek.

## Eerste antwoord

De langstlevende echtgenoot blijft in principe gerechtigd op het vruchtgebruik van de ganse nalatenschap. Het intestaat vruchtgebruik van de langstlevende bezwaart dus zowel het beschikbaar deel als het voorbehouden erfdeel van de kinderen.

## Tweede antwoord

Indien de langstlevende echtgenoot slechts gerechtigd is op het vruchtgebruik van een deel van de nalatenschap, wordt dit vruchtgebruik bij voorrang op het beschikbaar deel aangerekend.

De langstlevende echtgenoot is gerechtigd op het vruchtgebruik van een deel van de nalatenschap, als hij bijvoorbeeld herleid is tot het vruchtgebruik op de helft van de nalatenschap, dit is op wat men zijn “abstracte reserve” noemt. Ook dit vruchtgebruik moet bij voorrang op het beschikbaar deel van de nalatenschap worden genomen, zodat het voorbehouden erfdeel van de kinderen er niet mee belast wordt.

De langstlevende echtgenoot kan ook gerechtigd zijn op het vruchtgebruik van een groter breukdeel van de nalatenschap, bijvoorbeeld 60, 75 of 90 procent daarvan. Ook in dat geval geldt de regel dat dit vruchtgebruik eerst het beschikbaar deel van de nalatenschap belast, dan pas het voorbehouden erfdeel van de kinderen.

Zolang de rechten van de langstlevende, van de kinderen en van begiftigde derden in breukdelen worden uitgedrukt, is de toepassing van die regel eenvoudig.

## Art. 48

L'article 914 du Code civil est réécrit, pour instaurer une règle nouvelle. Cette nouvelle règle veut constituer une mesure protectrice au profit des enfants, dont la part réservataire est dorénavant réduite conformément au nouvel article 913 du Code civil, dès qu'il y a plus d'un enfant (s'il n'y a qu'un enfant, la quotité disponible et donc sa part réservataire sont les mêmes que sous le droit actuel).

La question se pose de la mesure dans laquelle cette nouvelle part réservataire des enfants va encore pouvoir être grevée d'un usufruit au profit du conjoint survivant.

La réponse à cette question est comprise dans les trois alinéas du paragraphe 1<sup>er</sup> de l'article 914 du Code civil.

## Première réponse

Le conjoint survivant conserve en principe son droit à l'usufruit de toute la succession. L'usufruit intestat du conjoint survivant grève donc aussi bien la quotité disponible que la portion réservataire des enfants.

## Deuxième réponse

Si le conjoint survivant n'a droit qu'à l'usufruit sur une partie de la succession, cet usufruit doit d'abord être imputé sur la quotité disponible.

Le conjoint survivant n'a droit qu'à l'usufruit d'une part de la succession, par exemple, lorsque le défunt l'a réduit à l'usufruit de la moitié de la succession, c'est-à-dire à sa “réserve abstraite”. Cet usufruit doit aussi être imputé d'abord sur la quotité disponible, de sorte que la portion réservataire des enfants n'en sera pas grevée.

Le conjoint survivant peut aussi avoir droit à l'usufruit d'une fraction supérieure de la succession, par exemple 60, 75 ou 90 pourcent de celle-ci. Dans ce cas aussi cet usufruit grèvera d'abord la quotité disponible de la succession et non la part réservataire des enfants.

Tant que les droits du conjoint survivant, des enfants et des tiers gratifiés sont exprimés par fractions, l'application de la règle est simple. De même si le défunt a

Ook zo indien de erflater de kinderen of derden welbepaalde goederen toebedeelt, en de langstlevende slechts op vruchtgebruik van een *abstract* breukdeel van de nalatenschap gerechtigd is.

Indien echter de langstlevende het vruchtgebruik van *bepaalde* goederen erft, is de toepassing van deze regel minder eenvoudig. Het probleem is evenwel niet nieuw.

In het actuele recht moet de reserve van de langstlevende echtgenoot *evenredig* worden aangerekend op het beschikbaar deel en op de reserve van de kinderen. Ook dan rijst de vraag naar de toepassing van deze proportionele aanrekening indien de goederen waarop het vruchtgebruik moet wegen, bijvoorbeeld helemaal in het beschikbaar deel of helemaal in de reserve zitten, als gevolg van de kavelvorming die de erflater bij testament maakte, of als gevolg van de kavelvorming bij de verdeling van de nalatenschap.

De rechtsleer oordeelt dat de kinderen die het volledig vruchtgebruik moeten dragen omdat bijvoorbeeld het met vruchtgebruik bezwaard goed volledig in hun kavel ligt, de vermindering van het legaat kunnen vragen ten belope van het teveel aan vruchtgebruik dat ze dragen. Liefst door toekenning van een vervangende rente, zoals voorzien in artikel 858*bis* van het Burgerlijk Wetboek, die dan ook steeds in kapitaal om te zetten is (artikel 858*bis*, *in fine*) (M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht, in Beginnselen van Belgisch Privaatrecht*, Kluwer, 2011, randnr. 515, p. 527). Er vindt aldus een compensatie plaats tussen de reservataire erfgenamen en de legatarissen om de last van het vruchtgebruik daar te leggen waar de wetgever, ten voordele van de reservataire erfgenamen, heeft bepaald dat ze moet worden gelegd (een dergelijke verrekening of compensatie vermeldt de rechtsleer ook in het geval waarin de last van het vruchtgebruik niet evenwichtig verspreid is over de erfdelen van de kinderen, omdat zij schenkingen hebben gekregen, die deels wel en deels niet met vruchtgebruik van de langstlevende zijn bezwaard. Zie R. BARBAIX, "De inbrengverplichting en de langstlevende echtgenote", *TEP* 2006, randnr. 301, p. 269).

#### Derde antwoord

In alle gevallen is de langstlevende echtgenoot gerechtigd op het vruchtgebruik van de gezinswoning en het huisraad. Dat is de "concrete" reserve van de langstlevende. Indien de gezinswoning en het huisraad in het voorbehouden erfdeel van de kinderen begrepen is, wordt dat voorbehouden erfdeel uiteraard met dat vruchtgebruik bezwaard.

attribué des biens spécifiques à ses enfants ou à des tiers, et que le survivant ne recueille l'usufruit que sur une part *abstraite* de la succession.

Si cependant le conjoint survivant hérite de l'usufruit de *certain*s biens, l'application de la règle est moins évidente. Mais le problème n'est pas neuf.

Dans le droit actuel, la réserve du conjoint survivant s'impute *proportionnellement* sur la quotité disponible et sur la réserve des enfants. La question se pose donc déjà aujourd'hui, de l'application de cette imputation proportionnelle lorsque les biens qui sont grevés d'usufruit se retrouvent par exemple, suite à l'allocation opérée par le défunt dans son testament, ou à l'allocation au moment du partage de la succession, tous dans la quotité disponible ou tous dans la réserve des enfants.

La doctrine considère que si les enfants doivent subir entièrement la charge de l'usufruit parce que le bien grevé d'usufruit se retrouve dans leur lot, ils peuvent solliciter la réduction du legs à concurrence de l'usufruit qu'ils supportent au-delà de ce que la loi prévoit. Ceci se fera de préférence par l'attribution d'une rente de substitution, comme prévu à l'article 858*bis* du Code civil; cette rente peut à tout moment être convertie en capital (article 858*bis*, *in fine*) (M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht, in Beginnselen van Belgisch Privaatrecht*, Kluwer, 2011, n° 515, p. 527). Une telle compensation entre les héritiers réservataires et les légataires permet dès lors aux héritiers réservataires d'exiger que la charge de l'usufruit soit répartie conformément à la règle légale (la doctrine prévoit un tel décompte ou une telle compensation également lorsque la charge de l'usufruit n'est pas répartie proportionnellement entre les enfants, parce que les uns et les autres ont déjà reçus des donations qui ne sont pas toutes grevées d'usufruit au profit du conjoint survivant. Voy. R. BARBAIX, "De inbrengverplichting en de langstlevende echtgenote", *TEP* 2006, n° 301 p. 269).

#### Troisième réponse

Dans tous les cas, le conjoint survivant a droit à l'usufruit du logement familial et des meubles qui s'y trouvent. C'est ce qu'on appelle la "réserve concrète" du conjoint survivant. Si le logement familial et le mobilier sont compris dans la part réservataire des enfants, cette part sera forcément grevée de cet usufruit.

Met deze nieuwe regels wordt de inkrimping van het voorbehouden erfdeel van de kinderen gecompenseerd door een mindere belasting van dit voorbehouden erfdeel met het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot. Dit kadert opnieuw in het streven naar een evenwichtige belangenafweging tussen kinderen en langstlevende die samen tot de nalatenschap van de eerst stervende zijn geroepen.

In paragraaf 2 van het nieuw artikel 914 wordt een parallelle regel ingevoerd voor de langstlevende wettelijk samenwonende partner van de erflater. Deze wettelijk samenwonende partner is enkel gerechtigd op het vruchtgebruik van de gezinswoning en het huisraad. De hier gebruikte termen om die gezinswoning te omschrijven zijn dezelfde als degene die in artikel 745octies van het Burgerlijk Wetboek worden gebruikt. Dat vruchtgebruik zal het voorbehouden erfdeel van de kinderen van de erflater bezwaren als de gezinswoning en het huisraad van dit voorbehouden erfdeel deel uitmaken.

#### Art. 49

Het huidige wetgevend initiatief heft artikel 915 van het Burgerlijk Wetboek, dat betrekking heeft op de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn, op.

De reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn (die niet enkel betrekking heeft op de vader en moeder van de erflater, maar ook op de bloedverwanten in opgaande lijn van een verdere graad, zoals de grootouders en de overgrootouders, voor zover deze op grond van de regels van de wettelijke devolutie tot de nalatenschap zouden geroepen zijn) bedraagt momenteel een vierde per lijn. Indien de erflater bijvoorbeeld overlijdt zonder afstammelingen maar zijn twee ouders nalaat, genieten zij elk van een voorbehouden deel van een vierde (en is het beschikbaar gedeelte de helft). Indien de erflater overleden is, zonder afstammelingen, maar één of meerdere bloedverwanten in opgaande lijn nalaat, in ofwel de vaderlijke ofwel de moederlijke lijn, dan bedraagt de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn een vierde (en is het beschikbaar gedeelte drie vierden). Er moet evenwel in herinnering worden gebracht dat de bloedverwanten in opgaande lijn enkel reservataire erfgenamen zijn indien zij erfgenaam zijn, namelijk indien zij op grond van de regels van de wettelijke devolutie tot de nalatenschap zijn geroepen. Ingeval de erflater overlijdt en een kind én zijn vader nalaat, komt de nalatenschap geheel toe aan het kind op grond van de regels van de wettelijke devolutie (aangezien het kind een erfgenaam van de eerste orde is), zodat de vader, die van de nalatenschap is uitgesloten wegens de aanwezigheid van een kind – geen aanspraak zal kunnen maken op enige reserve.

Ces nouvelles règles compensent la réduction de la portion réservataire des enfants: celle-ci sera dans une moindre mesure grevée de l'usufruit du conjoint survivant. Ceci prend sa place dans la recherche d'un équilibre entre les intérêts des enfants et ceux du survivant qui sont appelés ensemble à la succession du premier mourant.

Au paragraphe 2 du nouvel article 914, il est instauré une règle parallèle pour le cohabitant légal survivant. Celui-ci n'a, par intestat, droit qu'à l'usufruit sur le logement familial et le mobilier. On utilise ici pour définir ce logement les mêmes termes que ceux qu'utilisent l'article 745octies du Code civil. Cet usufruit grèvera la portion héréditaire des enfants si ce logement et ce mobilier sont compris dans cette portion héréditaire.

#### Art. 49

La présente initiative législative abroge l'article 915 du Code civil, relatif à la réserve des ascendants.

La réserve des ascendants (qui concerne non seulement les père et mère du défunt, mais également les ascendants occupant un degré plus éloigné tels les grands-parents et les arrière grands-parents, pour autant qu'ils soient appelés à la succession en vertu des règles de la dévolution légale) est actuellement d'un quart par ligne: ainsi par exemple, si le défunt décède sans laisser de descendants mais en laissant ses deux parents, chacun d'eux bénéficiera d'une réserve d'un quart (la quotité disponible de la succession étant d'une moitié); dans l'hypothèse où le défunt serait décédé sans descendants mais en laissant un ou plusieurs ascendant dans l'une des lignes paternelle ou maternelle, la réserve des ascendants de la ligne concernée sera d'un quart (la quotité disponible de la succession étant dès lors de trois quarts). Il faut toutefois rappeler que les ascendants ne sont héritiers réservataires que s'ils sont héritiers, c'est-à-dire s'ils sont appelés à la succession en vertu des règles de la dévolution légale. Ainsi, si le défunt décède en laissant un enfant et son père, l'intégralité de la succession reviendra à l'enfant en vertu des règles de la dévolution légale (l'enfant étant un héritier du premier ordre), de sorte que le père, exclu de la succession par la présence d'un enfant ne pourra – *a fortiori* – prétendre à une quelconque réserve.

Naar aanleiding van vorige wetswijzigingen werd de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn reeds aanzienlijk afgezwakt. De bloedverwanten in opgaande lijn kunnen aldus hun reserve niet inroepen tegen giften vermaakt door de erflater aan zijn langstlevende echtgenoot of zijn langstlevende wettelijk samenwonende (zie het huidige artikel 915, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek, zoals gewijzigd door de wetten van 14 mei 1981 en 28 maart 2007).

De reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn lijkt vandaag onaangepast aan de evolutie van de maatschappij, waar het de vrijheid belemmert om te beschikken in het voordeel van de feitelijk samenwonende partner. De overledene zou aldus, in aanwezigheid van bloedverwanten in opgaande lijn en gelet op hun hoedanigheid van reservataire erfgenamen, niet bij testament over het geheel van zijn nalatenschap kunnen beschikken ten voordele van zijn feitelijk samenwonende partner. Meer fundamenteel, komt deze over als *“een overblijfsel van oude opvattingen, een middel om het vermogen van de grote familie veilig te stellen”* (vrije vertaling) (L. RAUCENT, *op. cit.*, p. 223, nr. 361.), ten koste van de wilsautonomie van de erflater.

In dit kader, teneinde te beantwoorden aan een niet verwaarloosbare strekking in de rechtsleer (L. RAUCENT, *op. cit.*, p. 223, nr. 361; M. COENE, “Commentaar bij art. 915 B.W.” in *Erfenissen, schenkingen en testamenten*, Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer, losbl., Mechelen, Kluwer, bijgewerkt in 2007, p. 20, nr 31; C.S.W., dossier n° 4359, in *Verslagen en Debatten van het Comité voor Studie en Wetgeving*, Jaar 2002, KFBN (ed.), Brussel, Bruylant, 2003, p. 516; A.-L. VERBEKE, “Hervorming van Belgisch erfrecht”, *TEP* 2001, p. 11; PH. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *op. cit.*, p. 170, stelt voor om “de “lijst van reservataire erfgenamen” te herzien” (vrije vertaling) en stelt zich in dit kader de vraag naar het nut van de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn waar deze (in het huidige systeem) een zakelijk recht (een pars hereditatis) op het vermogen van het vooroverleden kind vestigt. Hij stelt echter, in dit kader, voor om ofwel de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn te beperken tot de vader en de moeder, ofwel (ingeval van volledige afschaffing) om deze te vervangen door een onderhoudsvordering in geval van behoefte, schaft het huidige wetgevend initiatief de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn af, in navolging van hetgeen in Frankrijk (naar aanleiding van de hervorming doorgevoerd door de wet van 23 juni 2006), in Nederland (sinds 1 januari 1996) en in Luxemburg (wet van 26 april 1976) is gebeurd (Merken we op dat in Duitsland de ouders reservataire erfgenamen zijn maar de andere bloedverwanten in opgaande lijn (grootouders, overgrootouders) niet).

La réserve des ascendants a déjà subi d'importantes atténuations, à l'occasion de précédentes réformes législatives: ainsi, les ascendants ne peuvent invoquer leur réserve à l'encontre de libéralités consenties par le défunt à son conjoint survivant ou à son cohabitant légal survivant (voyez l'actuel article 915, alinéa 2, du Code civil, tel que modifié par les lois des 14 mai 1981 et 28 mars 2007).

Le réserve des ascendants semble aujourd'hui inadaptée à l'évolution de la société, en ce qu'elle entrave notamment la liberté de disposer au bénéfice d'un cohabitant de fait: le défunt ne pourrait ainsi, en présence d'ascendant(s) et eu égard à la qualité d'héritiers réservataires de ceux-ci, disposer par testament de l'intégralité de sa succession au bénéfice de son cohabitant de fait. Plus fondamentalement, elle apparaît comme *“un vestige des anciennes conceptions, un moyen de sauvegarder le patrimoine de la grande famille”* (L. RAUCENT, *op. cit.*, p. 223, n° 361.), au détriment de l'autonomie de la volonté du *de cujus*.

Dans ce contexte, pour faire écho à un courant doctrinal non négligeable (L. RAUCENT, *op. cit.*, p. 223, n° 361; M. COENE, “Commentaar bij art. 915 B.W.”, in *Erfenissen, schenkingen en testamenten*, Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer, ouvrage sur feuillets mobiles, Malines, Kluwer, partie mise à jour en 2007, p. 20, n° 31; C.E.L., dossier n° 4359, in *Travaux du Comité d'Etudes et de Législation*, année 2002, FRNB (éd.), Bruxelles, Bruylant, 2003, p. 516; A.-L. VERBEKE, “Hervorming van Belgisch erfrecht”, *TEP* 2001, p. 11; PH. DE PAGE, “La réserve héréditaire. Quel futur?”, *op. cit.*, p. 170, qui propose de “reconsidérer la “liste des héritiers réservataires” et s'interroge, dans ce contexte, sur l'utilité de la réserve des ascendants en tant qu'elle crée (dans le système actuel) un droit réel (une pars hereditatis) sur le patrimoine de l'enfant prédécédé, mais suggère, dans cette perspective, soit de limiter la réserve des ascendants aux père et mère, soit (en cas d'abrogation totale) de la remplacer par une créance alimentaire en cas de besoin), la présente initiative législative abroge la réserve des ascendants, à l'instar de ce que qui a été fait en France (à l'occasion de la réforme opérée par la loi du 23 juin 2006), aux Pays-Bas (depuis le 1<sup>er</sup> janvier 1996) et au Luxembourg (loi du 26 avril 1979) (Notons qu'en Allemagne, les parents sont des héritiers réservataires, mais les autres ascendants (grands-parents, arrière-grands-parents, ...) ne le sont pas).

Dientengevolge, heft het huidige wetgevend initiatief artikel 915 van het Burgerlijk Wetboek op, waarin de grondslag vervat is van de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn.

Voortaan blijven bijgevolg maar twee categorieën van reservataire erfgenamen over: de afstammelingen (artikelen 913 en 914 van het Burgerlijk Wetboek) en de langstlevende echtgenoot (artikel 915*bis* van het Burgerlijk Wetboek).

De eventuele negatieve gevolgen van de afschaffing van de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn, wanneer deze behoeftig zijn, worden evenwel – in zekere mate – rechtgezet door de uitbreiding van de verplichting ten laste van de nalatenschap tot levensonderhoud jegens hen (zie het voorgestelde artikel 205*bis*, § 2 van het Burgerlijk Wetboek, met verwijzing naar de toelichting erbij).

#### Art. 50

Artikel 915*bis* van het Burgerlijk Wetboek bevat de regels in verband met de reserve van de langstlevende echtgenoot.

Paragraaf 1 van artikel 915*bis* wordt zonder essentiële wijziging behouden. De langstlevende echtgenoot behoudt zijn “abstracte reserve”: een reservataire erfrecht, voor het vruchtgebruik van de helft van de nalatenschap, ook hier te begrijpen als de helft van de hereditaire massa van artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek. Deze verduidelijking wordt ook hier in de tekst opgenomen.

De regels inzake de concrete reserve worden behouden in paragraaf 2. Het voorbehouden recht op vruchtgebruik van de gezinswoning wordt bovendien uitgebreid tot het recht op voortzetting van de huur van deze woning. Dit recht op huur werd de langstlevende echtgenoot expliciet toegekend bij de wet van 28 maart 2007, die een paragraaf 3 aan artikel 745*bis* van het Burgerlijk Wetboek toevoegde. Maar de wetgever heeft toen nagelaten te vermelden of het recht om “als enige, met uitsluiting van alle andere erfgenamen” de huur van de gezinswoning voort te zetten, ook een voorbehouden aanspraak toekende. Met deze verduidelijking wordt deze twijfel weggewerkt. Het recht op de huur is een onderdeel van de concrete reserve van de langstlevende, indien de gezinswoning op het ogenblik van het overlijden van de eerst stervende door het gezin gehuurd was, en hun niet in eigendom toebehoorde.

Er wordt een nieuwe paragraaf 2/1 ingevoerd. De langstlevende echtgenoot kan uiteraard de inkorting

En conséquence, la présente initiative législative abroge l'article 915 du Code civil, qui est le siège de la réserve des ascendants.

Désormais, seules deux catégories d'héritiers réservataires subsisteront dès lors: les descendants (articles 913 et 914 du Code civil) et le conjoint survivant (article 915*bis* du Code civil).

Les effets potentiellement négatifs de l'abrogation de la réserve des ascendants lorsque ceux-ci sont dans le besoin sont toutefois corrigés – dans une certaine mesure – par l'élargissement de l'obligation alimentaire à leur égard à charge de la succession (voyez l'article 205*bis*, § 2, proposé, du Code civil, au commentaire duquel il est renvoyé).

#### Art. 50

L'article 915*bis* du Code civil contient les règles relatives à la réserve du conjoint survivant.

Le paragraphe 1<sup>er</sup> de l'article 915*bis* est maintenu sans modification essentielle. Le conjoint survivant maintient sa “réserve abstraite”: un droit successoral réservataire qui est de l'usufruit de la moitié de la succession, à comprendre, ici aussi, comme la moitié de la masse héréditaire de l'article 922 du Code civil. Cette précision est, ici aussi, insérée dans le texte.

Les règles relatives à la réserve concrète sont maintenues au paragraphe 2. La réserve portant sur l'usufruit du logement familial est en outre étendue au droit au bail de ce logement. Ce droit au bail a été accordé au conjoint survivant, de manière explicite, par la loi du 28 mars 2007, qui a ajouté un paragraphe 3 à l'article 745*bis* du Code civil. Mais le législateur avait à l'époque négligé de préciser si le droit de recueillir “à l'exclusion de tous les autres héritiers” le bail relatif au logement familial, lui accordait un droit réservataire sur ce bail. La précision apportée ici élimine le doute à cet égard. Le droit au bail est un élément de la réserve concrète du survivant, si le logement familial est un logement que le couple avait en location et non en propriété à la date du décès du premier mourant.

Il est inséré un nouveau paragraphe 2/1. Le conjoint survivant peut bien évidemment solliciter la réduction

vragen van legaten die zijn erfrechtelijke roeping in vruchtgebruik in dergelijke mate miskennen, dat hij zelfs geen vruchtgebruik op de helft van de nalatenschap kan uitoefenen, wetende dat dit vruchtgebruik (indien herleid tot een breukdeel van de nalatenschap) bij voorrang op het beschikbaar deel moet worden aangerekend (nieuw artikel 914, § 1, 2° van het Burgerlijk Wetboek).

Met betrekking tot schenkingen die de erflater bij leven deed, moet de situatie worden bekeken, rekening houdend met de nieuwe regels met betrekking tot het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot op geschonken goederen. Deze schenkingen zijn nu uitgesloten van enige inbreng ten voordele van de langstlevende echtgenoot. Ze moeten, ten aanzien van de langstlevende, als schenkingen worden beschouwd die buiten erfdeel zijn gedaan en op het beschikbaar deel moeten worden aangerekend. Van deze schenkingen kan de langstlevende enkel inkorting vragen, indien er bij overlijden van de erflater onvoldoende goederen in zijn nalatenschap aanwezig zijn, om de langstlevende zijn voorbehouden erfdeel (concrete reserve, eventueel aan te vullen ten belope van de abstracte reserve) toe te kennen.

Hiervan worden evenwel uitgesloten, de schenkingen die de erflater gedaan heeft op een tijdstip waarop hij niet met deze echtgenoot gehuwd was. Op deze schenkingen wordt de langstlevende immers iedere aanspraak ontkend: noch via inbreng (het nieuwe artikel 858*bis*, § 3 van het Burgerlijk Wetboek) noch via inkorting kan hij hierop vruchtgebruik eisen. Hij kan dus zijn abstracte reserve in vruchtgebruik enkel opeisen indien en voor zover voldoende goederen, die niet voor zijn huwelijk zijn geschonken, hiermee kunnen worden bezwaard.

Paragraaf 3 vermeldt onder welke omstandigheden de reserve de langstlevende echtgenoot toch kan worden ontnomen.

De langstlevende echtgenoot wordt slechts onterfd als de erflater de wil daartoe heeft uitgedrukt. Dit doet hij in principe door een testament te maken waarin deze wil is verwoord. De wil tot onterving kan evenwel ook uit andere beschikkingen afgeleid worden. Zo wordt nu als regel ingevoerd, dat indien de erflater een algemene legataris heeft aangeduid, die hij dus maximaal wil begunstigen, daaruit een vermoeden ontstaat dat hij zijn echtgenoot maximaal heeft willen onterven.

Deze mogelijkheid tot onterving van de langstlevende echtgenoot bestaat enerzijds voor echtgenoten die sinds meer dan zes maanden gescheiden leven (mits bijkomende voorwaarden die dadelijk besproken worden), en anderzijds voor echtgenoten die een overeenkomst

des legs qui méconnaissent à ce point sa vocation successorale à l'usufruit, qu'il ne pourrait même plus avoir l'usufruit de la moitié de la succession, sachant que cet usufruit (s'il a été réduit à une fraction de la succession) sera par priorité imputé sur la quotité disponible (nouvel article 914, § 1, 2° du Code civil).

Pour ce qui est des donations que le défunt avait faites de son vivant, la situation doit être envisagée en tenant compte des nouvelles règles relatives à l'usufruit du conjoint survivant sur des biens donnés. Ces donations sont maintenant exclues de tout rapport au profit du conjoint survivant. Elles sont, à l'égard du conjoint survivant, des donations hors part, à imputer sur la quotité disponible. Le survivant ne peut donc qu'en demander la réduction, si au décès du défunt il ne reste pas suffisamment de biens pour accorder au conjoint survivant sa part successorale réservataire (réserve concrète, le cas échéant à augmenter à concurrence de la réserve abstraite).

Sont cependant exclues, les donations que le défunt avait faites à un moment où il n'était pas marié avec ce conjoint. Le conjoint survivant ne peut en effet faire valoir aucun droit d'usufruit sur les biens donnés à cette époque: ni par le rapport (le nouvel article 858*bis*, § 3 du Code civil), ni par la réduction. Il ne pourra donc exiger sa réserve abstraite en usufruit que si et pour autant que des biens qui n'ont pas été donnés avant son mariage, peuvent en être grevés.

Le paragraphe 3 indique dans quelles circonstances le conjoint survivant peut néanmoins être privé de sa réserve.

Le conjoint survivant n'est exhéredé que si le défunt en a manifesté la volonté. Il le fera en principe par une disposition testamentaire dans laquelle il exprimera cette volonté de manière explicite. Mais cette volonté d'exhéredation peut également être déduite d'autres dispositions. C'est en ce sens qu'est instaurée la règle disposant que si le défunt a désigné un légataire universel, qu'il a donc voulu avantager autant que possible, il en découle une présomption qu'il a, par là même, voulu déshériter son conjoint autant que possible.

Cette possibilité d'exhéredation existe, d'une part, pour les époux qui vivent séparés depuis plus de six mois (moyennant des conditions supplémentaires dont il sera question ci-après), et, d'autre part, pour les époux qui ont conclu une convention préalable à leur

met het oog op een echtscheiding door onderlinge toestemming hebben gesloten (waarin een erfrechtelijk beding moet worden opgenomen dat dadelijk eveneens besproken wordt).

Met betrekking tot echtgenoten die *sinds meer dan zes maanden gescheiden leven*, was reeds als bijkomende voorwaarde gesteld dat uit een gerechtelijke akte moest blijken dat de verstandhouding tussen hen verstoord was. Deze voorwaarde blijft behouden, maar de gerechtelijke akte kan voortaan:

— Een gerechtelijke akte zijn waarbij een afzonderlijk verblijf wordt gevorderd, die voortaan zowel van de erflater als van de langstlevende echtgenoot kan uitgaan; indien een dergelijk verzoek van de langstlevende echtgenoot uitgaat, bewijst dit zeker evenzeer de verstoorde verstandhouding dan wanneer het verzoek van de erflater uitgaat;

— Een gerechtelijke akte zijn waarbij een echtscheidingseis op grond van artikel 229 van het Burgerlijk Wetboek (echtscheiding wegens onherstelbare ontwrichting) wordt ingeleid; de inleiding van die eis wijst immers manifest op een verstoorde verstandhouding; het is daarbij evenmin relevant wie van de echtgenoten het initiatief voor die eis had genomen.

Voor echtgenoten die *door onderlinge toestemming gaan scheiden*, houdt men rekening met het feit dat ze voorafgaand een overeenkomst moeten sluiten om hun wederzijdse rechten te regelen, en dat ze in die overeenkomst een erfrechtelijk beding moeten opnemen (artikel 1287, derde lid van het Gerechtelijk Wetboek). Dat erfrechtelijk beding kan, voor het geval één van de echtgenoten overlijdt vóór het vonnis of arrest waarbij de echtscheiding definitief wordt uitgesproken, voorzien ofwel in het behoud van de erfrechtelijke aanspraken, inclusief de aanspraak op de abstracte dan wel de concrete reserve, ofwel in de onmiddellijke opheffing van dergelijke aanspraken. Voor het geval het erfrechtelijk beding voorziet in het behoud van de erfrechtelijke reservataire aanspraken, verhindert het de onterving bij testamentaire beschikking. Voor het geval het erfrechtelijk beding voorziet in de opheffing van iedere erfrechtelijke aanspraak, maakt het een onterving bij testamentaire beschikking overbodig.

Maar de wetgever had niet duidelijk bepaald vanaf welk tijdstip het erfrechtelijk beding uitwerking zou hebben: meteen vanaf de ondertekening, of vanaf de neerlegging van het verzoekschrift tot echtscheiding. Het Hof van Cassatie (Cass. 6 maart 2009, [www.cass.be](http://www.cass.be)) had geoordeeld dat het erfrechtelijk beding slechts

divorce par consentement mutuel (dans laquelle ils ont dû insérer une clause successorale).

Pour les époux *qui vivent séparés depuis plus de six mois*, la condition supplémentaire est qu'il doit apparaître d'un acte judiciaire que leur entente est perturbée. Cette condition est maintenue, mais l'acte judiciaire peut dorénavant être

— Un acte judiciaire par lequel une résidence séparée a été réclamée, lequel acte peut dorénavant émaner soit du défunt soit du conjoint survivant; si une telle demande émane du conjoint survivant, il démontre certainement tout aussi bien que l'entente entre les époux est perturbée que si la demande émane du défunt;

— Un acte judiciaire par lequel une procédure en divorce sur base de l'article 229 du Code civil (divorce pour cause de désunion irrémédiable) est introduite. Cette demande en divorce démontre à l'évidence que l'entente est perturbée; il est indifférent, à cet égard, qui des époux en a pris l'initiative.

Pour les époux qui *envisagent un divorce par consentement mutuel*, on tient compte de ce qu'ils doivent préalablement conclure une convention pour régler leurs droits respectifs, dans laquelle ils doivent inclure une clause successorale (article 1287, alinéa 3, du Code judiciaire). Cette clause successorale peut prévoir, pour le cas où l'un des époux décèderait avant le jugement ou l'arrêt prononçant définitivement le divorce, soit le maintien des droits successoraux, en ce compris la réserve concrète ou encore la réserve abstraite, ou alors la suppression immédiate de tous ces droits. Si la clause successorale prévoit le maintien des droits successoraux, elle exclut la possibilité d'une exhérédation testamentaire. Si la clause successorale prévoit la suppression de tout droit successoral, elle rend l'exhérédation par disposition testamentaire superflue.

Mais le législateur n'avait pas clairement déterminé à partir de quand la clause successorale sortit ses effets: dès la signature de la convention préalable, ou seulement à partir du dépôt de la requête en divorce. La Cour de Cassation (Cass. 6 mars 2009, [www.cass.be](http://www.cass.be)) a jugé que la convention ne sortit ses effets qu'à dater du

uitwerking kon hebben vanaf de neerlegging van het verzoekschrift, gelet op de termen “tot stand gebracht” in artikel 915*bis*, § 3 van het Burgerlijk Wetboek.

Dit had tot gevolg dat de conventionele onterving niet meteen uitwerking kon hebben, en dat, indien de echtgenoten ook de hypothese wilden dekken van een overlijden tussen de ondertekening van de overeenkomst en de neerlegging van het echtscheidingsverzoek, een testamentaire onterving nodig bleef, die slechts uitwerking zou hebben als de specifieke voorwaarden van artikel 915*bis*, § 3 vervuld zijn, inclusief het vereiste van een gerechtelijke akte.

Om deze leemte in het tijdsverloop op te vullen, wordt nu aan artikel 915*bis*, § 3, *in fine* een zin toegevoegd, die iedere twijfel hieromtrent uitsluit: De overeenkomst (m.a.w. het erfrechtelijk beding) heeft uitwerking zodra ze ondertekend is.

Paragraaf 4 wordt gewijzigd. Overeenkomstig het bepaalde in het nieuwe artikel 914 van het Burgerlijk Wetboek, wordt het voorbehouden erfdeel van de langstlevende echtgenoot voortaan bij voorrang aangerekend op het beschikbaar deel, en slechts voor het overschot op het voorbehouden erfdeel van de kinderen van de erflater.

Paragraaf 5 wordt ongewijzigd behouden. Er is geen reden om hem te wijzigen.

#### Art. 51

Het huidige wetgevend initiatief behoudt het principe bepaald in het huidige artikel 916 van het Burgerlijk Wetboek, mits aanpassing van zijn bewoordingen in het licht van de afschaffing van de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn.

In zijn nieuwe versie, bepaalt artikel 916 van het Burgerlijk Wetboek aldus dat, bij gebreke van een langstlevende echtgenoot en van bloedverwanten in de nederdalende lijn (de voorgestelde tekst schrapt de vermelding van de bloedverwanten in de opgaande lijn), de giften bij akten onder de levenden of bij testament, de gehele nalatenschap mogen omvatten.

#### Art. 52

Het huidige wetgevend initiatief heft artikel 917 van het Burgerlijk Wetboek op, dat momenteel luidt als volgt:

*“Bestaat de beschikking, bij akte onder de levenden of bij testament, in een vruchtgebruik of in een lijfrente*

*dépôt de la requête, en raison du terme “établir” utilisés à l’article 915bis, § 3 du Code civil.*

Ceci a comme conséquence que l'exhérédation conventionnelle n'a pas d'effet immédiat, et que pour couvrir aussi l'hypothèse d'un décès entre la date de la signature de la convention préalable et le dépôt de la requête en divorce, il faudrait encore une exhérédation testamentaire, qui n'aurait d'effet que si les conditions de l'article 915*bis*, § 3 sont remplies, en ce compris l'exigence d'un acte judiciaire.

Pour combler cette lacune dans la séquence temporelle, on ajoute *in fine* de l'article 915*bis*, § 3, une phrase, qui exclut tout doute à cet égard: la convention (c'est-à-dire la clause successorale) sort ses effets dès sa signature.

Le paragraphe 4 est modifié. Conformément aux règles énoncées au nouvel article 914 du Code civil, la réserve du conjoint survivant s'impute désormais par priorité sur la quotité disponible, et pour le surplus seulement sur la réserve des enfants du défunt.

Le paragraphe 5 est maintenu tel quel. Il n'y a pas de raison de le modifier.

#### Art. 51

La présente initiative législative maintient le principe énoncé à l'actuel article 916 du Code civil, en adaptant toutefois son libellé eu égard à la suppression de la réserve des ascendants.

L'article 916 du Code civil dispose ainsi, dans sa nouvelle mouture, qu'à défaut de conjoint survivant et de descendants (le texte proposé supprime la mention des ascendants), les libéralités par actes entre vifs ou testamentaires pourront épuiser la totalité des biens.

#### Art. 52

La présente initiative législative abroge l'article 917 du Code civil, actuellement libellé comme suit:

*“Si la disposition par acte entre vifs ou par testament est d'un usufruit ou d'une rente viagère dont la valeur*

waarvan de waarde het beschikbaar gedeelte overschrijdt, dan hebben de erfgenamen aan wie de wet een voorbehoudend erfdeel toekent op grond van artikel 913 of 915, de keus, ofwel de beschikking ten uitvoer te brengen, ofwel de eigendom van het beschikbaar gedeelte af te staan.”.

De recente evoluties in de rechtsleer hebben aange- toond dat in tegenstelling tot wat soms werd beweerd, artikel 917 van het Burgerlijk Wetboek niet tot doel heeft om de moeilijkheden verbonden aan de waardering van het vruchtgebruik te vermijden (aangezien de bepaling uitdrukkelijk voorziet dat de keuze die zij biedt aan de reservataire erfgenamen slechts openstaat indien de gift in vruchtgebruik of in een lijfrente het beschikbaar ge- deelte overschrijdt, hetgeen noodzakelijkerwijs inhoudt dat deze moet worden gewaardeerd), maar wel om te vermijden dat de reserve in natura van de reservataire erfgenamen (tegen hun wil) wordt bezwaard met een vruchtgebruik. In geval van een gift in vruchtgebruik of in een lijfrente die het beschikbaar gedeelte overschrijdt (en dus de reserve aantast), komt het dan ook aan de reservataire erfgenamen toe om te kiezen of zij hun reserve in natura bezwaard met een vruchtgebruik willen, dan wel of zij dit niet aanvaarden (waarbij zij in dit geval het beschikbaar gedeelte in volle eigendom moeten afstaan, zodat hun reserve in volle eigendom overblijft) (Zie onder meer F. LALIERE, “L’article 917 du Code civil ou l’intervention d’un compromis subtil entre la liberté de disposer et le droit à la réserve”, Rev. not. belge, 2007, pp. 6 – 15).

In dit kader is het behoud van artikel 917 van het Burgerlijk Wetboek niet meer gerechtvaardigd, aange- zien het huidige wetgevend initiatief het principe van de reserve *in natura* afschaft, ten voordele van een reserve *in waarde*.

Het huidige wetgevend initiatief heft bijgevolg artikel 917 van het Burgerlijk Wetboek op.

#### Art. 53

Het huidige artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek heeft betrekking op vervreemdingen – ten kosteloze of ten bezwarende titel (interpretatieve wet van 4 januari 1960) – gedaan door de erflater aan een van zijn erf- gerechtigden in rechte lijn met voorbehoud van vrucht- gebruik, met last van een lijfrente of met afstand van kapitaal en stelt, met betrekking tot deze giften, een dubbel vermoeden in:

- enerzijds wordt het vervreemde goed vermoed het voorwerp uit te hebben gemaakt van een *gift in volle*

*excède la quotité disponible, les héritiers au profit des- quels la loi fait une réserve en vertu de l’article 913 ou de l’article 915, auront l’option, ou d’exécuter cette disposition, ou de faire l’abandon de la propriété de la quotité disponible.”.*

Les évolutions doctrinales récentes ont mis en lumière que contrairement à ce qui était parfois avancé, l’article 917 du Code civil n’a pas pour objectif d’éviter les difficultés liées à la valorisation de l’usufruit (puisque la disposition prévoit expressément que l’option qu’elle confère aux héritiers réservataires n’est ouverte que lorsque la libéralité en usufruit ou sous la forme d’une rente *excède la quotité disponible*, ce qui suppose nécessairement que ladite libéralité soit valorisée), mais bien d’éviter que la réserve *en nature* des héritiers réser- vataires ne soit grevée (contre leur volonté) d’un usufruit. En cas de libéralité en usufruit ou sous la forme d’une rente excédant la quotité disponible (et donc entamant la réserve), il revient donc aux héritiers réservataires de choisir s’ils acceptent de voir leur réserve en nature grevée d’un usufruit ou s’ils ne l’acceptent pas (auquel cas ils doivent abandonner la quotité disponible en pleine propriété, de sorte que leur réserve en nature subsistera en pleine propriété) (Voyez notamment F. LALIERE, “L’article 917 du Code civil ou l’intervention d’un compromis subtil entre la liberté de disposer et le droit à la réserve”, Rev. not. belge, 2007, pp. 6 à 15).

Dans ce contexte, le maintien de l’article 917 du Code civil ne se justifie plus, dès lors que la présente initiative législative supprime le principe de la réserve *en nature*, au bénéfice d’une réserve *en valeur*.

La présente initiative législative abroge dès lors l’actuel article 917 du Code civil.

#### Art. 53

L’actuel article 918 du Code civil vise les aliénations – à titre gratuit ou onéreux (loi interprétative du 4 janvier 1960) – consenties par le *de cujus* à l’un de ses succes- sibles en ligne directe avec réserve d’usufruit, à charge de rente viagère ou à fonds perdu et énonce, à l’égard de celles-ci, une double présomption:

- d’une part, le bien aliéné est présumé avoir fait l’objet d’une *libéralité en pleine propriété* (de sorte qu’il

*eigendom* (zodat de waarde van het goed in volle eigendom in de fictieve massa moet worden opgenomen);

- anderzijds wordt de aldus vermoede gift evenwel geacht te zijn toegekend *met vrijstelling van inbreng* (zodat de gift op het beschikbaar gedeelte zal worden aangerekend).

Het huidige artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt echter *in fine* dat “*Deze toerekening en deze inbreng kunnen niet worden gevorderd door de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent en die in deze vervreemdingen hebben toegestemd, noch in enig geval door de erfgeërfden in de zijlijn*”.

In een arrest van 8 oktober 1992 (Cass. 8 oktober 1992, Pas. 1992, I, p. 1127, voorafgegaan door de van M. PIRET, advocaat-generaal), heeft het Hof van Cassatie de draagwijdte van de toestemming van de reservataire erfgenamen verduidelijkt. Wanneer dezen in de schenking hebben toegestemd, wordt de schenking niet meer opgenomen in de fictieve massa en dient zij noch te worden ingebracht, noch te worden ingekort. De toestemming van de reservataire erfgenamen heeft in hun hoofde de verzaking aan hun reserve met betrekking tot die schenking tot gevolg (P. DELNOY, “Les donations avec réserve d’usufruit (C. civ., art. 918)”, in *Les libéralités en vue de l’accroissement ou de la réduction des droits du conjoint survivant, 17ème vesprée organisée par le Conseil francophone de la FNRB le 8 décembre 2005*, p. 17, nr. 2 en de verwijzingen in voetnoot 3).

In een arrest van 16 mei 2002 (Cass. 16 mei 2002, Pas. 2002, I, p. 1163; zie onder meer over dit arrest M. GREGOIRE, “Quel avenir pour l’article 918 du Code civil, in *Liber Amicorum Christian De Wulf*, Brugge, Die Keure, 2003, pp. 162 e.v.; E. DE WILDE D’ESTMAEL, “L’article 918 du Code civil en question(s)”, *Rev. not. belge* 2003, pp. 328 e.v.), heeft het Hof van Cassatie zich daarenboven uitgesproken over het weerlegbare karakter van dit voormeld tweede vermoeden (vermoeden van vrijstelling van inbreng) en heeft het geoordeeld dat het vermoeden van vrijstelling van inbreng vervat in artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek *weerlegbaar* is, zodat dit niet moet worden toegepast wanneer de schenking uitdrukkelijk werd toegekend als voorschot op erfdeel. In dit geval, brengt de toestemming van de reservataire erfgenamen niet het gevolg beschreven in voormeld arrest van 8 oktober 1992 met zich mee, wanneer de schenking *uitdrukkelijk als voorschot op erfdeel* werd toegestaan. Deze heeft dan enkel tot gevolg dat de werkelijkheid van de verrichting van de schenking met voorbehoud van vruchtgebruik, en dus de werkelijkheid van de last van het vruchtgebruik, wordt erkend, hetgeen inhoudt dat de schenking in de massa zal worden aangerekend aan zijn

convient d’inclure la valeur du bien en pleine propriété dans la masse de calcul du disponible);

- d’autre part, la libéralité ainsi présumée est toutefois considérée comme ayant été consentie *avec dispense de rapport* (de sorte que ladite libéralité sera imputée sur la quotité disponible).

L’actuel article 918 du Code civil dispose toutefois, *in fine*, que “*Cette imputation et ce rapport ne pourront être demandés par les héritiers au profit desquels la loi fait une réserve et qui auraient consenti à ces aliénations, ni, dans aucun cas, par les successibles en ligne collatérale*”.

Par un arrêt du 8 octobre 1992 (Cass., 8 octobre 1992, Pas., 1992, I, p. 1127, précédé des conclusions de M. PIRET, avocat général), la Cour de cassation a précisé la portée du consentement des héritiers réservataires: lorsque ceux-ci ont consenti à la donation, cette donation ne doit plus être comptabilisée dans la masse de calcul du disponible, elle n’est ni rapportable, ni réductible: le consentement des héritiers réservataires emporte renonciation, dans leur chef, à leur réserve relativement à cette donation (P. DELNOY, “Les donations avec réserve d’usufruit (C. civ., art. 918)”, *Les libéralités en vue de l’accroissement ou de la réduction des droits du conjoint survivant, 17ème vesprée organisée par le Conseil francophone de la FNRB le 8 décembre 2005*, p. 17, n° 2 et les références citées en note infra-paginale n° 3).

Par un arrêt du 16 mai 2002 (Cass., 16 mai 2002, Pas., 2002, I, p. 1163; voyez notamment, sur cet arrêt: M. GREGOIRE, “Quel avenir pour l’article 918 du Code civil, *Liber Amicorum Christian De Wulf*, Brugge, Die Keure, 2003, pp. 162 et suiv.; E. DE WILDE D’ESTMAEL, “L’article 918 du Code civil en question(s)”, *Rev. not. belge*, 2003, pp. 328 et suiv.), la Cour de cassation s’est, par ailleurs, prononcée sur le caractère *réfragable* de la seconde présomption décrite ci-dessus (présomption de dispense de rapport) et a jugé que la présomption de dispense de rapport contenue à l’article 918 du Code civil est *réfragable*, de sorte qu’elle ne doit pas s’appliquer lorsque la donation est expressément consentie en avancement d’hoirie. En cette hypothèse, le consentement des cohéritiers réservataires n’a pas l’effet décrit par l’arrêt précité du 8 octobre 1992 lorsque la donation a été consentie *expressément en avancement d’hoirie*: il n’a alors pour effet que de reconnaître la réalité de l’opération de donation avec réserve d’usufruit, et donc de reconnaître la réalité de la charge de l’usufruit, ce qui signifie que la donation sera comptabilisée dans la masse à sa valeur nette, soit déduction faite de la valeur de l’usufruit (Voyez notamment N. Baugniet, “Les

netto-waarde, d.i. verminderd met de waarde van het vruchtgebruik (Zie o.m. N. BAUGNIET, “Les donations immobilières” in *Planification successorale – Aspects civils et fiscaux*, Actes de la Journée d’études du 20 avril 2007 “Les aspects civils et fiscaux de la planification successorale”, coll. Patrimoine, vol. XXIII, Louvain-la-Neuve, Bruylant-Academia, 2008, p. 114.).

Bijgevolg, in toepassing van artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek:

- Wordt de schenking die door de erflater aan een van zijn erfgerechtigden in rechte lijn (i.e. een persoon die zijn erfgenaam in rechte lijn zou zijn indien de schenker *op het ogenblik van de schenkingsakte* zou overlijden) wordt toegekend met voorbehoud van vruchtgebruik, met last van een lijfrente of met afstand van kapitaal, in principe beschouwd als een schenking van de volle eigendom van de goederen in het kader van de verffeningverrichtingen van de nalatenschap van de schenker (die dan als dusdanig in de fictieve massa moet worden opgenomen). Deze schenking moet echter worden beschouwd als toegekend bij vooruitmaking en buiten erfdeel (en moet dus worden aangerekend op het beschikbaar gedeelte en is niet voor inbreng vatbaar).

- Wanneer de reservataire erfgenamen (i.e. zij die reservataire erfgenaam zijn bij de vereffening van de nalatenschap van de schenker) in de schenking hebben toegestemd, is het anders. In dat geval, “verlaat” de schenking het terrein van de giften en wordt hiermee geen rekening meer gehouden, noch in de fictieve massa, noch bij de verrichtingen van aanrekening van de giften (door de toestemming in de schenking, hebben de reservataire mede-erfgenamen verzaakt aan hun reserve op het geschonken goed), noch bij de verrichtingen van de inbreng (gevolg van het voormeld arrest van 8 oktober 1992).

- Indien echter de schenking *uitdrukkelijk werd toegestaan als voorschot op erfdeel* (schenking die voor inbreng vatbaar is), dient het vermoeden van vrijstelling van inbreng als weerlegd te worden beschouwd, zodat de schenking een voorschot op erfdeel uitmaakt die moet worden aangerekend op het voorbehouden erfdeel van de begiftigde (verminderd met de last). In dat geval heeft de toestemming van de reservataire erfgenamen niet de voormelde draagwijdte en blijft de gift een *gift die voor inbreng vatbaar is* (gevolg van het voormeld arrest van 16 mei 2002).

De bepaling staat aldus het sluiten van een echte erfovereenkomst, uitzonderlijk door de wet toelaten, toe door de mogelijkheid die zij verleent aan de mede-erfgenamen van de begunstigde van de vervreemding,

donations immobilières”, in *Planification successorale – Aspects civils et fiscaux*, Actes de la Journée d’études du 20 avril 2007 “Les aspects civils et fiscaux de la planification successorale”, coll. Patrimoine, vol. XXIII, Louvain-la-Neuve, Bruylant-Academia, 2008, p. 114).

Dès lors, en application de l’actuel article 918 du Code civil:

- La donation consentie avec réserve d’usufruit, à charge de rente viagère ou à fonds perdu par le donateur à l’un de ses successibles en ligne directe (c’est à-dire à une personne qui serait son héritier en ligne directe si le donateur devait décéder *au moment de l’acte de donation*) doit *en principe* être considérée, dans le cadre des opérations de liquidation de la succession du donateur, comme une donation portant sur la pleine propriété des biens (et, dès lors, comptabilisée comme telle dans la masse de calcul du disponible). Ladite donation doit toutefois être considérée comme ayant été consentie par préciput et hors part (et, par conséquent, imputable sur la quotité disponible et non rapportable).

- Il en va autrement lorsque les héritiers réservataires (c’est à-dire ceux qui sont héritiers réservataires lors de la liquidation de la succession du donateur) ont consenti à la donation: en cette hypothèse, la donation “sort” du champ des libéralités et ne doit donc plus être prise en compte, ni dans la masse de calcul du disponible, ni dans les opérations d’imputation des libéralités (les cohéritiers réservataires ayant, par leur consentement à la donation, renoncé à leur réserve sur le bien donné), ni dans le cadre des opérations de rapport (effet de l’arrêt du 8 octobre 1992 précité).

- Toutefois lorsque la donation a été *expressément consentie en avancement d’hoirie* (donation rapportable), la présomption de dispense de rapport doit être considérée comme étant renversée, de sorte que la donation constituera une avance d’hoirie et doit dès lors être imputée sur la réserve du donataire (déduction faite de la charge). En ce cas, le consentement des héritiers réservataires n’a pas la portée décrite ci-avant et la libéralité reste une *libéralité rapportable* (effet de l’arrêt du 16 mai 2002 précité).

La disposition autorise ainsi – par la possibilité qu’elle accorde aux cohéritiers du bénéficiaire de l’aliénation de consentir à celle-ci et par la portée qui a été donnée audit consentement par la jurisprudence de la Cour de

om hiermee in te stemmen en door de draagwijdte die door de voormelde rechtspraak van het Hof van Cassatie aan de toestemming wordt gegeven.

Het toepassingsgebied van de huidige bepaling is echter uiterst beperkt aangezien de erfovereenkomst (zijnde de toestemming van de vermoedelijke mede-erfgenamen en de gevolgen die ervan erkend worden) enkel mogelijk is:

- voor zover de vervreemding werd toegekend met voorbehoud van vruchtgebruik, met last van een lijfrente of met afstand van kapitaal. De vervreemdingen in volle eigendom kunnen niet het voorwerp uitmaken van de door het huidige artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek toegelaten erfovereenkomst. Dit lijkt tussen de eerste en de tweede een ongerechtvaardigd verschil in behandeling te vormen;

- voor zover de vervreemding werd toegekend aan een erfgeëchtigde in rechte nederdalende lijn. De vervreemdingen in het voordeel van een derde kunnen niet het voorwerp uitmaken van de door artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek toegelaten erfovereenkomst.

Bovendien heeft de huidige bepaling betrekking op zowel de vervreemdingen ten bezwarende titel als de vervreemdingen ten kosteloze titel. Dit heeft onder meer tot gevolg dat een verkoop aangegaan door een vader met zijn zoon met voorbehoud van vruchtgebruik (verkoop van de naakte eigendom) momenteel wordt geacht een schenking van de volle eigendom te zijn (zelfs wanneer de zoon daadwerkelijk de prijs van de naakte eigendom aan zijn vader zou hebben betaald), wat er toe leidt dat de handeling ten bezwarende titel die tussen de partijen werd gesteld, in wezen wordt veranderd.

In dit kader weerhoudt het huidige wetgevend initiatief de idee van de punctuele erfovereenkomst die momenteel door artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek wordt toegelaten en behoudt het de mogelijkheid, voor de vermoedelijke reservataire erfgenamen om punctueel te verzaken aan de vordering tot inkorting van een bepaalde gift door er in toe te stemmen. De tekst van het voorgestelde artikel 918 wijzigt echter fundamenteel het toepassingsgebied van de aldus toegelaten erfovereenkomst:

- door dit enerzijds te beperken, tot enkel de vervreemdingen ten kosteloze titel (en meer bepaald enkel de *schenkingen*) toegekend door de erflater, zodat de vervreemdingen ten bezwarende titel voortaan door het gemeen recht worden beheerst (hetgeen onder meer toelaat om de veinzing in te roepen om aan te tonen dat een verrichting die als bezwarende wordt voorgesteld in werkelijkheid een vermomde gift is);

cassation précitée – la conclusion d'un véritable *pacte successoral*, exceptionnellement autorisé par la loi.

Le champ d'application de la disposition actuelle est toutefois extrêmement limité, puisque le pacte successoral (à savoir le consentement des cohéritiers présomptifs et les effets qui lui sont reconnus) n'est possible que:

- pour autant que l'aliénation ait été consentie avec réserve d'usufruit, à charge de rente viagère ou à fonds perdu: les aliénations en pleine propriété ne peuvent faire l'objet du pacte successoral autorisé par l'actuel article 918 du Code civil, ce qui paraît constituer une différence de traitement non justifiée entre les premières et les secondes;

- pour autant que l'aliénation ait été consentie au bénéfice d'un successible en ligne directe descendante: les aliénations au bénéfice d'un tiers ne peuvent faire l'objet du pacte successoral autorisé par l'article 918 du Code civil.

Par ailleurs, la disposition actuelle vise tant les aliénations à titre onéreux que les aliénations à titre gratuit, ce qui a notamment pour effet qu'une vente consentie par un père à son fils avec réserve d'usufruit (vente de la nue-propriété) est actuellement présumée constituer une donation en pleine propriété (quand bien même le fils aurait-il effectivement payé le prix de la nue-propriété à son père), ce qui conduit à dénaturer l'acte onéreux intervenu entre les parties.

Dans ce contexte, la présente initiative législative retient l'idée du pacte successoral ponctuel actuellement autorisé à l'article 918 du Code civil et maintient la possibilité, pour les héritiers réservataires présomptifs, de renoncer ponctuellement à solliciter la réduction d'une libéralité déterminée en y consentant. Le texte de l'article 918 proposé modifie toutefois fondamentalement le champ d'application du pacte successoral ainsi autorisé:

- en le restreignant, d'une part, aux seules aliénations à titre gratuit (et plus précisément aux seules *donations*) consenties par le *de cujus*, de telle sorte que les aliénations à titre onéreux seraient désormais régies par le droit commun (qui permet notamment d'invoquer la simulation pour démontrer qu'une opération présentée comme onéreuse constitue, en réalité, une libéralité déguisée);

- door anderzijds het toepassingsgebied van de bepaling op dubbele wijze uit te breiden, die voortaan van toepassing zal zijn op het geheel van schenkingen toegekend door de erflater:

- met inbegrip van de schenkingen in volle eigendom (terwijl de huidige tekst enkel vervreemdingen met voorbehoud van vruchtgebruik, met last van een lijfrente of met afstand van kapitaal beoogt);

- ongeacht de begunstigde van de schenking (terwijl de huidige tekst enkel vervreemdingen in het voordeel van een erfgerechtigde in de rechte lijn beoogt).

Het nieuwe artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek wordt aldus de grondslag voor de mogelijkheid die voortaan aan de reservataire erfgenamen wordt verleend om op voorhand te verzaken aan hun vordering tot inkorting ten aanzien van een bepaalde schenking, wat ook de begunstigde ervan is en de modaliteiten ervan zijn.

#### Voorgesteld artikel 918, § 1 van het Burgerlijk Wetboek

In toepassing van de hierboven vermelde doelstellingen, laat het voorgestelde artikel 918, § 1, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek aan de (vermoedelijke) reservataire erfgenamen toe om voorafgaandelijk (maar punctueel) te verzaken aan de uitoefening van de vordering tot inkorting tot elke schenking toegestaan door de erflater (wat ook de begunstigde ervan is en de modaliteiten ervan zijn). De uitwerking van deze verzaking wordt echter beoordeeld op de dag van het overlijden van de beschikker, zodat de wettelijke bepaling voorziet dat de inkorting van de schenkingen niet kan worden gevraagd door de *reservataire erfgenamen* (zonder deze als “vermoedelijk” aan te duiden, aangezien ze dit niet meer zijn op de dag van het overlijden) die aan de vordering tot inkorting van de desbetreffende schenking zouden hebben verzaakt.

In navolging van het huidige artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek maakt deze bepaling aldus een punctuele overeenkomst over een toekomstige nalatenschap uit die uitdrukkelijk door de wet wordt toegelaten, terwijl de *voorafgaandelijke* verzaking aan de reserve of aan de vordering tot inkorting (i.e. voor het overlijden van de erflater) in principe een verboden erfovereenkomst is (H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1576, nr. 1413), wat voortaan ook wordt bevestigd door het voorgestelde artikel 1100/1, § 1, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek. In navolging van het huidige artikel 1130, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek (dat wordt gewijzigd door dit wetgevend initiatief als gevolg van

- en élargissant, d’autre part, doublement le champ d’application de la disposition, laquelle sera désormais applicable à l’ensemble des donations consenties par le *de cujus*:

- en ce compris les donations en pleine propriété (alors que le texte actuel ne vise que les aliénations avec réserve d’usufruit, à charge de rente viagère ou à fonds perdu);

- quel que soit le bénéficiaire de la donation (alors que le texte actuel ne vise que les aliénations au bénéfice d’un successible en ligne directe).

Le nouvel article 918 du Code civil devient, ainsi, le siège de la possibilité désormais accordée aux héritiers réservataires, de renoncer anticipativement à leur action en réduction à l’encontre d’une donation déterminée, quel que soit son bénéficiaire et quelles que soient les modalités de celle-ci.

#### Article 918, § 1<sup>er</sup>, proposé du Code civil

En application des objectifs énoncés ci-dessus, l’article 918, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil autorise les héritiers réservataires (présomptifs) à renoncer anticipativement (mais ponctuellement) à exercer l’action en réduction à l’égard de toute donation consentie par le *de cujus* (quel que soit son bénéficiaire et quelles que soient ses modalités). L’effet de cette renonciation s’apprécie toutefois au jour du décès du disposant, raison pour laquelle la disposition légale prévoit que la réduction des donations ne pourra être demandée par les *héritiers réservataires* (sans les qualifier de “présomptifs”, puisqu’ils ne le sont plus au jour du décès) qui auront renoncé à l’action en réduction à l’égard de la donation concernée.

La disposition constitue ainsi, à l’instar de l’actuel article 918 du Code civil, un pacte sur succession future ponctuel expressément autorisé par la loi, la renonciation *anticipée* à la réserve ou à l’action en réduction (c’est-à-dire avant le décès du *de cujus*) constituant en principe un pacte prohibé (H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1576, n° 1413), ainsi que le confirme désormais l’article 1100/1, § 1<sup>er</sup>, alinéa 2, proposé, du Code civil. A l’instar de l’actuel article 1130, alinéa 2, du Code civil (modifié par la présente initiative législative en raison de l’introduction de l’article 1100/1 proposé), l’article 1100/1, § 1<sup>er</sup>, alinéa 2, proposé, du Code civil ouvre toutefois la porte à certaines exceptions légales,

de invoering van het voorgestelde artikel 1100/1), stelt het voorgestelde artikel 1100/1, § 1, tweede lid evenwel de deur open voor bepaalde wettelijke uitzonderingen aangezien wordt bepaald dat de bepaling van toepassing is “*tenzij in de gevallen bepaald in de wet*” (dit is onder meer het geval bij artikel 1388, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek dat betrekking heeft op de zogenaamde “Valkeniersovereenkomst”, ingevoerd bij wet van 22 april 2003). Het voorgestelde artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek vormt aldus een uitzondering op het principe van het verbod op erfovereenkomsten met betrekking tot het principe en de modaliteiten van de inkorting voorzien in het voorgestelde artikel 1100/1, § 1, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek.

Er moet echter worden opgemerkt dat het eerste lid van het voorgestelde artikel 918, § 1, van Burgerlijk Wetboek geenszins de vermoedelijke reservataire erfgenenen toelaat om aan hun *reserve* in het *algemeen* te verzaken. Hetgeen hier enkel wordt toegelaten is de punctuele verzaking om naderhand de inkorting te vorderen van een schenking die welbepaald is en die wordt geïdentificeerd in de verzakingsakte.

Deze mogelijkheid komt tegemoet aan een vraag van de burgers die, in bepaalde familiale omstandigheden, aan één van hun kinderen (bijvoorbeeld een zorgkind of een kind dat zich in een moeilijke financiële situatie bevindt) een schenking willen toekennen die – mits het akkoord en de tussenkomst van de andere kinderen – niet vatbaar is voor inkorting.

De verzaking aan de vordering tot inkorting is echter een zwaarwichtige handeling, die niet stilzwijgend kan zijn en die een geïnformeerde toestemming in hoofde van de verzaker veronderstelt, die voorafgaandelijk nauwkeurig moet worden geïnformeerd over het geheel van de gevolgen van zijn verzaking.

Aldus bepaalt het voorgestelde artikel 918, § 1, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek dat de verzaking aan de vordering tot inkorting die door de bepaling wordt toegelaten, een eenzijdige verklaring vanwege de verzakende reservataire erfgenaam veronderstelt. Deze kan worden opgenomen in de schenkingsakte zelf, dan wel worden opgemaakt na de schenking (momenteel wordt aangenomen dat de toestemming van de reservataire erfgenenen voorzien in artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek ofwel in de verveemdingsakte zelf ofwel in een latere akte kan gebeuren: zie o.m. E. DE WILDE D'ESTMAEL, “L'article 918 du Code civil en question(s)”, *op. cit.*, p. 334). Aangezien dit een toegelaten erfovereenkomst betreft, is deze verzaking onderworpen aan de formaliteiten van toepassing op alle erfovereenkomsten, hetgeen inhoudt dat deze in authentieke vorm moet worden opgemaakt (zie het voorgestelde artikel

puisqu'il énonce que l'interdiction s'applique “*sauf dans les cas prévus par la loi*” (tel est notamment le cas de l'article 1388, alinéa 2, du Code civil relatif au pacte dit “Valkeniers”, introduit par la loi du 22 avril 2003). L'article 918 proposé du Code civil constitue dès lors une exception au principe de l'interdiction des pactes successoraux relatifs au principe et aux modalités de la réduction, énoncé à l'article 1100/1, § 1<sup>er</sup>, alinéa 2, proposé, du Code civil.

Il faut toutefois observer que l'alinéa 1<sup>er</sup> de l'article 918, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil n'autorise nullement les héritiers réservataires présomptifs à renoncer à leur *réserve* de manière *générale*: seule est ici autorisée la renonciation ponctuelle à agir ultérieurement en réduction à l'égard de telle donation déterminée et identifiée dans l'acte de renonciation.

Cette possibilité répond à une demande des citoyens qui, dans certains contextes familiaux, sont désireux de pouvoir consentir à l'un de leurs enfants (par exemple un enfant fragilisé ou un enfant se trouvant dans une situation financière difficile) une donation qui serait – moyennant l'accord et le concours des autres enfants – non susceptible de réduction.

La renonciation à l'action en réduction constitue toutefois un acte important, qui ne peut être tacite et qui suppose un consentement éclairé dans le chef du renonçant, lequel doit avoir été préalablement informé de manière précise de l'ensemble des conséquences de sa renonciation.

Ainsi, l'article 918, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil énonce que la renonciation à l'action en réduction autorisée par la disposition suppose une déclaration unilatérale de l'héritier réservataire renonçant, laquelle peut être soit contenue dans l'acte de donation lui-même soit être reçue postérieurement à la donation (Il est admis, à l'heure actuelle, que le consentement des héritiers réservataires prévu à l'article 918 du Code civil peut intervenir soit dans l'acte d'aliénation lui-même soit par acte ultérieur: voyez notamment E. DE WILDE D'ESTMAEL, “L'article 918 du Code civil en question(s)”, *op. cit.*, p. 334). S'agissant d'un pacte successoral autorisé, cette renonciation est soumise au formalisme applicable à tous les pactes successoraux, ce qui suppose notamment qu'elle soit reçue en la forme authentique (voyez l'article 1100/5 proposé du Code civil); elle est également soumise aux règles

1100/5 van het Burgerlijk Wetboek). Ze is eveneens onderworpen aan de regels met betrekking tot de bekwaamheid om een erfovereenkomst aan te gaan (voorgesteld artikel 1100/2 van het Burgerlijk Wetboek), de sanctionering van deze overeenkomsten (voorgesteld artikel 1100/3 van het Burgerlijk Wetboek), de algemene gevolgen van deze overeenkomsten (voorgesteld artikel 1100/4 van het Burgerlijk Wetboek), alsook de publiciteit van erfovereenkomsten (voorgesteld artikel 1100/6 van het Burgerlijk Wetboek). Deze bepalingen – en meer bepaald het formalisme opgelegd in het voorgestelde artikel 1100/5 van het Burgerlijk Wetboek, zijn “*van overeenkomstige toepassing, onverminderd het eenzijdige karakter van de verzaking*”. Dit betekent onder meer dat wanneer de verzaking in de schenkingsakte zelf wordt opgenomen, enkel het beding van de schenking dat de verzaking van de reservataire erfgenaam inhoudt, aan het formalisme van het voorgestelde artikel 1100/5 van het Burgerlijk Wetboek is onderworpen (wanneer de verzaking is opgenomen in een latere afzonderlijke akte, zal het deze akte zijn die aan het formalisme is onderworpen). Enkel de verzakende reservataire erfgenaam zal het ontwerp van beding (of van akte) minstens één maand voor zijn ondertekening moeten toekrijgen, overeenkomstig het voorgestelde artikel 1100/5, § 2 van het Burgerlijk Wetboek.

De verzaking aan de vordering tot inkorting is *individueel*, aangezien elke reservataire erfgenaam vrij is om al dan niet voorafgaandelijk aan de vordering tot inkorting te verzaken. In geval van verzaking geldt deze enkel ten aanzien van het reservataire erfdeel van de verzaker zodat de andere reservataire erfgenamen die niet verzaken wat hen betreft elke vrijheid behouden om, in voorkomend geval, de inkorting te vorderen om hun individueel reservataire erfdeel te behouden of te herstellen.

In dit kader verduidelijkt het voorgestelde artikel 918, § 1, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek dat de erfgenaam die voor zichzelf aan de vordering tot inkorting heeft verzaakt bij toepassing van artikel 918, § 1, eerste lid nadien geen voordeel meer kan genieten – zelfs niet onrechtstreeks – van de gevolgen van een eventuele vordering tot inkorting die zou worden ingesteld door een (andere) reservataire erfgenaam die, wat hem betreft, niet zou verzaakt hebben aan zijn vordering tot inkorting.

#### Voorgesteld artikel 918, § 2 van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 918, § 2, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek voorziet dat niettegenstaande de verzaking aan de vordering tot inkorting bedoeld in de vorige paragraaf, de waarde van de goederen die het

relatives à la capacité pour signer un pacte successoral (article 1100/2 proposé, du Code civil), à la sanction desdits pactes (article 1100/3 proposé du Code civil), aux effets généraux desdits pactes (article 1100/4 proposé du Code civil) ainsi qu’à la publicité de pactes successoraux (article 1100/6 proposé du Code civil). Ces dispositions – et notamment le formalisme imposé par l’article 1100/5 proposé, du Code civil sont applicables “*par analogie et sans préjudice du caractère unilatéral de la renonciation*”. Ceci implique notamment que lorsque la renonciation est contenue dans l’acte de donation lui-même, seule la clause de la donation contenant la renonciation de l’héritier réservataire est soumise au formalisme de l’article 1100/5 proposé, du Code civil (lorsque la renonciation est contenue dans un acte postérieur distinct, c’est cet acte qui est soumis au formalisme) et que seul l’héritier réservataire renonçant doit se voir adresser le projet de clause (ou d’acte) au moins un mois avant sa signature, conformément à l’article 1100/5, § 2, proposé, du Code civil.

La renonciation à l’action en réduction est *individuelle*, chaque héritier réservataire étant libre de renoncer anticipativement à agir en réduction ou pas: en cas de renonciation, celle-ci elle ne vaut qu’à l’égard de la part réservataire du renonçant, de sorte que les héritiers réservataires non-renonçant conservent, quant à eux, toute latitude pour, le cas échéant, agir en réduction en vue de préserver ou de reconstituer leur part réservataire individuelle.

Dans ce contexte, l’article 918, § 1<sup>er</sup>, alinéa 2, proposé, du Code civil précise que l’héritier ayant renoncé pour lui-même à l’action en réduction en application de l’article 918, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, ne pourrait ultérieurement profiter – même de manière indirecte – des conséquences d’une éventuelle action en réduction qui serait intentée par un (autre) héritier réservataire qui n’aurait, quant à lui, pas renoncé à son action en réduction.

#### Article 918, § 2, proposé, du Code civil

L’article 918, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil prévoit que, nonobstant la renonciation à l’action en réduction visée au paragraphe précédent, la valeur des biens ayant fait l’objet de la donation (à la réduction de

voorwerp uitmaken van de schenking (waarvoor hij aan de inkorting heeft verzaakt) wordt opgenomen in de massa bedoeld in artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek (die, ter herinnering, toelaat om het bedrag van de reserve(s) en het beschikbaar gedeelte te berekenen).

De fictieve massa voorzien in artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek is immers een *wettelijke* massa (die de aanwezige goederen bevat, waarvan de schulden worden afgetrokken en waaraan alle schenkingen toegestaan door de overledene worden toegevoegd), waarvan de samenstelling niet kan variëren in functie van de wil van de reservataire erfgenamen.

Bijgevolg moeten *alle* schenkingen (met inbegrip van deze waarvoor alle of een deel van de reservataire erfgenamen aan hun vordering tot inkorting hebben verzaakt) in de fictieve massa worden opgenomen, zodat het *bestaan* van deze schenkingen in rekening zal worden genomen voor de samenstelling van de fictieve massa en – bijgevolg – voor de vaststelling van het bedrag van de voorbehouden erfdelen en het beschikbaar gedeelte, zelfs indien bepaalde schenkingen niet meer voor inkorting ten voordele van bepaalde reservataire erfgenamen (of zelfs het geheel van hen) vatbaar zouden zijn.

Deze regel laat enerzijds toe dat de situatie van de andere begiftigden die hun gift zouden kunnen zien ingekort geen (positieve noch negatieve) invloed ondervindt van de gevolgen van de verzaking aan de vordering tot inkorting die ten aanzien van een andere schenking zou zijn gebeurd.

De al dan niet opname van de schenkingen in de fictieve massa in functie van het bestaan van een verzaking aan de vordering tot inkorting zou immers tot gevolg hebben dat het bedrag van het beschikbaar gedeelte – en dus ook het bedrag van de inkorting die de andere schenkingen (en meer bepaald, deze aan derden) zou kunnen treffen – afhankelijk wordt gemaakt van de wil van de erfgenamen, en dat is niet wenselijk.

Voorbeeld:

Meneer X overlijdt en laat drie kinderen na.

Hij laat voor 10 000 € aanwezige goederen na (geen schulden).

Hij heeft aan een derde in 1998 een schenking toegekend waarvan de waarde geïndexeerd overeenkomstig het voorgestelde artikel 858, § 3 van het Burgerlijk Wetboek € 20 000 bedraagt. Hij heeft bovendien een

laquelle il a été renoncé) est comprise dans la masse visée à l'article 922 du Code civil (qui, pour mémoire, permet de chiffrer le montant de la (des) réserve(s) et de la quotité disponible).

La masse de calcul du disponible prévue à l'article 922 du Code civil constitue, en effet, une masse *légitime* (qui comprend les biens existants, dont on déduit les dettes et auxquels on ajoute toutes les donations consenties par le défunt), dont la composition ne peut varier en fonction de la volonté des héritiers réservataires.

Dès lors, *toutes* les donations (en ce compris celles à l'égard desquelles tout ou partie des héritiers réservataires auraient renoncé à l'action en réduction) doivent être comprises dans la masse de calcul du disponible, de sorte que l'*existence* de ces donations sera prise en compte pour la constitution de la masse de calcul du disponible et – dès lors – pour la détermination du montant des réserves et de la quotité disponible, quand bien même certaines d'entre elles ne seraient-elles plus susceptibles de réduction au bénéfice de certains héritiers réservataires (voire de l'ensemble de ceux-ci).

Cette règle permet, d'une part, de s'assurer que la situation des autres donataires susceptibles de voir leur libéralité réduite ne se trouvera pas affectée (ni positivement ni négativement) par les effets de la renonciation à l'action en réduction qui serait intervenue à l'égard d'une autre donation.

En effet, l'intégration – ou non – des donations dans la masse de calcul du disponible en fonction de l'existence d'une renonciation à l'action en réduction aurait pour conséquence de faire dépendre le montant de la quotité disponible – et, partant, le montant de la réduction susceptible de frapper les autres donations (et notamment celles consenties à des tiers) – de la volonté des héritiers réservataires, ce qui n'est pas opportun.

Exemple:

Monsieur X décède en laissant trois enfants.

Il laisse des biens existants pour 10 000 euros (pas de dettes).

En 1998, il avait consenti à un tiers une donation d'un bien dont la valeur indexée conformément à l'article 858, § 3, proposé, est de 20 000 euros et avait, par ailleurs, consenti, en 2007, une donation d'un bien dont la valeur

schenking van een goed waarvan de geïndexeerde waarde 4 000 € is, toegekend aan één van zijn kinderen in 2007, waarvoor de andere kinderen hebben verzaakt aan hun vordering tot inkorting (de schenking werd toegekend buiten erfdeel).

Bij toepassing van het principe opgenomen in het voorgestelde artikel 918, § 2, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek, bedraagt de fictieve massa 34 000 € (10 000 € + 20 000 € + 4 000 €), zodat het beschikbaar gedeelte, volgens het breukdeel bepaald in het voorgestelde artikel 913 van het Burgerlijk Wetboek 17 000 € bedraagt (de globale reserve van de kinderen is eveneens 17 000 €). Wanneer men daarentegen de schenking die het voorwerp heeft uitgemaakt van de vordering tot inkorting uitsluit, zou de fictieve massa slechts 30 000 € bedragen (10 000 € + 20 000 €), zodat het beschikbaar gedeelte nog maar 15 000 € bedraagt, met alle gevolgen die hieruit zouden kunnen voortvloeien voor de eventuele inkorting van de schenking toegekend aan de derde.

Hieruit volgt dat het feit dat de schenking van 2007 uit de fictieve massa zou worden gesloten, tot gevolg zou kunnen hebben dat de schenking van 1998 in grotere mate aan de inkorting wordt blootgesteld, hetgeen uiteraard moet worden vermeden.

Deze regel laat anderzijds toe om het principe van de eenheid van de fictieve massa te bevestigen, waarbij vermeden wordt dat twee (of zelfs meer) afzonderlijke fictieve massa's zouden moeten worden opgesteld, in het geval dat bepaalde vermoedelijke reservataire erfgenamen aan de vordering tot inkorting ten opzichte van een bepaalde gift zouden hebben verzaakt, terwijl anderen dit niet zouden hebben gedaan. Indien immers (in tegenstelling tot hetgeen het huidige wetgevend initiatief voorziet) de schenkingen waarvoor een verzaking aan de vordering tot inkorting bestaat niet in de fictieve massa zouden worden opgenomen, zou deze uitsluiting enkel van toepassing zijn ten aanzien van de reservataire erfgenaam die verzaakt heeft (en niet ten aanzien van de andere erfgenamen), aangezien de verzaking individueel is. Hieruit volgt dat verschillende fictieve massa's zouden moeten worden opgesteld voor elk van deze schenkingen (een massa ten aanzien van de erfgenaam die verzaakt heeft en een massa ten aanzien van de erfgenamen die niet verzaakt hebben), wat tot gevolg zou hebben om de berekeningen bijzonder ingewikkeld te maken en daardoor ook de leesbaarheid van de verrichtingen van de vereffening-verdeling.

In het verlengde van het voorgestelde artikel 918, § 2, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek (en van zijn hiervoor uiteengezette verantwoording), voorziet het tweede lid van de bepaling dat de verzaking aan de vordering tot inkorting die ten aanzien van een bepaalde

indexée est de 4 000 euros à l'un de ses enfants (ladite donation ayant été consentie hors part), pour laquelle les autres enfants ont renoncé à agir en réduction.

En appliquant le principe énoncé à l'article 918, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil, la masse de calcul du disponible est de 34 000 euros (10 000 euros + 20 000 euros + 4 000 euros), de sorte que la quotité disponible est, selon la fraction énoncée à l'article 913 proposé du Code civil, de 17 000 euros (la réserve globale des enfants étant également de 17 000 euros), tandis que si l'on exclut la donation ayant fait l'objet de la renonciation à agir en réduction, la masse de calcul du disponible ne serait que de 30 000 euros (10 000 euros + 20 000 euros), de sorte que la quotité disponible ne serait plus que de 15 000 euros, avec les conséquences qui pourraient en résulter s'agissant de la réduction éventuelle de la donation consentie au tiers.

Il en résulte que le fait d'exclure la donation de 2007 de la masse de calcul du disponible pourrait avoir pour effet d'exposer davantage la donation de 1998 à la réduction, ce qu'il convient naturellement d'éviter.

Cette règle permet, d'autre part, d'affirmer le principe de l'unicité de la masse de calcul du disponible, en évitant d'avoir à établir deux masses de calcul du disponible distinctes (voire plus), dans l'hypothèse où certains héritiers réservataires présomptifs auraient renoncé à agir en réduction à l'encontre d'une libéralité déterminée tandis que d'autres pas: en effet, dans l'hypothèse où (à l'inverse de ce que prévoit la présente initiative législative) les donations visées par une renonciation à agir en réduction ne seraient pas comprises dans la masse de calcul du disponible, cette exclusion de la masse de calcul du disponible ne serait naturellement applicable qu'à l'égard de l'héritier réservataire ayant renoncé (et non à l'égard des autres héritiers réservataires), la renonciation étant individuelle; dès lors des masses de calcul du disponible distinctes (une masse à l'égard de l'héritier ayant renoncé et une masse à l'égard des héritiers n'ayant pas renoncé) devraient alors être établies pour chacune des donations, ce qui aurait pour effet de complexifier singulièrement les calculs et, partant, la lisibilité des opérations de liquidation-partage.

Dans le prolongement de l'article 918, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil (et de sa justification exposée ci-dessus), l'alinéa 2 de la disposition prévoit que la renonciation à l'action en réduction qui serait intervenue à l'égard d'une donation déterminée en application du

schenking zou zijn gebeurd in toepassing van de eerste paragraaf, niet tot gevolg kan hebben dat de andere giften een grotere inkorting zouden ondergaan dan de inkorting die zij zouden ondergaan hebben bij afwezigheid van dergelijke verzaking.

Uit deze bepaling volgt dat naast hun opname in de fictieve massa (uitdrukkelijk opgelegd door het voorgestelde artikel 918, § 2, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek), de schenkingen waarmee de reservataire erfgenamen zouden hebben ingestemd in toepassing van het voorgestelde artikel 918, § 1 van het Burgerlijk Wetboek moeten worden aangerekend – zelfs al zijn ze niet meer vatbaar voor inkorting (ten aanzien van hen die ermee ingestemd hebben) – op hun datum in de aanrekeningstabel van giften (op de reserve indien het gaat om giften die voor inbreng vatbaar zijn en op het beschikbaar gedeelte indien het giften betreft die niet voor inbreng vatbaar zijn in overeenstemming met de principes van het voorgesteld artikel 922/1 van het Burgerlijk Wetboek). Op die manier blijft de verzaking van de reservataire erfgenamen aan hun vordering tot inkorting ten aanzien van een bepaalde schenking zonder gevolg voor een eventuele inkorting van de andere giften waarop de verzaking geen betrekking heeft.

#### Voorbeeld:

Meneer X overlijdt en laat drie kinderen na.

Hij laat voor 10 000 € aanwezige goederen na (geen schulden).

Met herneming van dezelfde cijfergegevens van het voorbeeld hiervoor, heeft hij aan een derde in 1998 een schenking van 20 000 € (geïndexeerde waarde) toegekend en een schenking buiten deel van 4 000 € (geïndexeerde waarde) aan één van zijn kinderen in 2007, waarvoor de andere kinderen hebben verzaakt aan hun vordering tot inkorting overeenkomstig het voorgestelde artikel 918, § 1 van het Burgerlijk Wetboek.

De fictieve massa bedraagt 34 000 € (zie de toelichting bij het voorgestelde artikel 918, § 2, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek), zodat het beschikbaar gedeelte 17 000 € bedraagt (de globale reserve van de drie kinderen is eveneens 17 000 €).

De erflater heeft bijgevolg in totaal 24 000 € geschonken, terwijl het beschikbaar gedeelte slechts 17 000 € was, zodat het beschikbaar gedeelte met 7 000 € is overschreden.

Abstractie makend van de verzaking aan de vordering tot inkorting die met betrekking tot de schenking van 2007 is gebeurd zou men, volgens de volgorde van

paragraphe 1<sup>er</sup> ne peut avoir pour conséquence de faire subir aux autres libéralités une réduction plus importante que celle qu'elles auraient subie en l'absence d'une telle renonciation.

Il résulte notamment de cette disposition qu'outre leur comptabilisation dans la masse de calcul du disponible (expressément imposée par l'article 918, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil), les donations auxquelles les héritiers réservataires ont consenti en application de l'article 918, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil doivent – bien qu'elles ne soient plus susceptibles de réduction (à l'égard de ceux qui y ont consenti) – être imputées à leur date dans le tableau d'imputation des libéralités (sur la réserve s'il s'agit de libéralités rapportables et sur la quotité disponible s'il s'agit de libéralités non rapportables, conformément aux principes énoncés à l'article 922/1 proposé, du Code civil), afin que la renonciation des héritiers réservataires à leur action en réduction à l'encontre d'une donation déterminée demeure sans incidence sur la réduction éventuelle des libéralités non visées par cette renonciation.

#### Exemple:

Monsieur X décède en laissant trois enfants.

Il laisse des biens existants pour 10 000 euros (pas de dettes).

Reprenant les mêmes données chiffrées que l'exemple ci-dessus, il avait consenti une donation de 20 000 euros (montant indexé) à un tiers en 1998 et une donation hors part (indexée) de 4 000 euros (montant indexé) à l'un de ses enfants en 2007, pour laquelle les autres enfants ont renoncé à agir en réduction conformément à l'article 918, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil.

La masse de calcul du disponible est de 34 000 euros (voyez les développements relatifs à l'article 918, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil), de sorte que la quotité disponible est de 17 000 euros (la réserve globale des trois enfants étant également de 17 000 euros).

Le défunt a donc donné 24 000 euros en tout, alors que la quotité disponible n'était que de 17 000 euros, de sorte que la quotité disponible a été dépassée de 7 000 euros.

En faisant abstraction de la renonciation en réduction intervenue relativement à la donation de 2007, il faudrait, suivant l'ordre de réduction des libéralités (d'abord la

inkorting van giften (eerst de meest recente, daarna de oudere, in omgekeerde chronologische volgorde), de schenking toegekend aan het kind in 2007 (schenking van € 4 000) volledig moeten inkorten en de schenking van 1998 aan de derde met € 3 000 moeten inkorten (zodat de begiftigde van 1998 17 000 € zou behouden).

*In casu* hebben de reservataire erfgenamen evenwel verzaakt aan de vordering tot inkorting van de schenking van 2007 zodat deze is “veilig gesteld”. Deze omstandigheid mag echter de inkorting die de schenking van 1998 ondergaat niet verzwaren. Deze zal bijgevolg met hetzelfde bedrag worden ingekort dan de inkorting die ze zou ondergaan hebben in het geval dat de schenking van 2007 eveneens een inkorting zou hebben ondergaan, namelijk met 4 000 € (zodat de schenking van 1998 niet alleen de volledige inkorting moet dragen die in principe had moeten gebeuren als gevolg van de overschrijding van het beschikbaar gedeelte, namelijk 7 000 €).

Voorgesteld artikel 918, § 3, van  
het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 918, § 3 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt dat de verzaking aan de vordering tot inkorting (toegestaan bij toepassing van paragraaf 1) in voorkomend geval geen uitwerking geeft ten aanzien van de voor inbreng vatbare aard van de schenking (indien deze inderdaad voor inbreng vatbaar zou zijn, ofwel op grond van het wettelijk vermoeden van inbreng bepaald in het voorgestelde artikel 843, § 1 van het Burgerlijk Wetboek, ofwel op grond van een beding waarbij de inbreng op zekere wijze wordt opgelegd, voorzien in het voorgestelde artikel 843, § 2 van het Burgerlijk Wetboek, wat het gebruik van de termen “*in voorkomend geval*” verklaart).

Ingeval de schenking aldus een schenking toegekend “als voorschot op erfdeel” of “voor inbreng vatbaar” is – en dus een voorschot toegekend door de erflater op het erfdeel van de begiftigde – blijft deze voor inbreng vatbare aard bestaan niettegenstaande de verzaking aan de vordering tot inkorting door (alle of een deel van) de vermoedelijke mede-erfgenamen van de begiftigde die zou zijn gebeurd overeenkomstig het voorgestelde artikel 918, § 1 van het Burgerlijk Wetboek. Deze verzaking heeft enkel gevolgen voor de inkorting van de gift en niet voor de voor inbreng vatbare aard ervan. De begunstigde van de schenking zal aldus in dergelijk geval ontsnappen aan de inkorting van de hem toegekende schenking, maar wordt, indien de schenking een voor inbreng vatbare schenking is, geacht door middel van de

plus récente, puis la plus ancienne, dans l’ordre chronologique inverse), réduire en totalité la donation de 2007 consentie à l’enfant (donation de 4 000 euros) et réduire de 3 000 euros la donation de 1998 consentie à la tierce personne (de sorte que le donataire de 1998 conserverait 17 000 euros).

En l’espèce, les héritiers réservataires ont toutefois renoncé à solliciter la réduction de la donation de 2007, de sorte que celle-ci est “immunisée”. Cette situation ne doit toutefois pas aggraver la réduction subie par la donation de 1998: celle-ci sera donc réduite du même montant que la réduction qu’elle aurait subie dans l’hypothèse où la donation de 2007 aurait également subi une réduction, à savoir de 4 000 euros (la donation de 1998 ne supportera donc pas, à elle seule, l’intégralité de la réduction qui aurait en principe dû intervenir à raison du dépassement de la quotité disponible, soit 7 000 euros).

Article 918, § 3, proposé, du Code civil

L’article 918, § 3, proposé, du Code civil énonce que la renonciation à l’action en réduction (autorisée en application du paragraphe 1<sup>er</sup>) est, le cas échéant, sans effet sur le caractère rapportable de ladite donation (pour autant que celle-ci soit effectivement rapportable en vertu, soit de la présomption légale de rapport énoncée à l’article 843, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil, soit d’une stipulation certaine de rapport en application de l’article 843, § 2, proposé, du Code civil, ce qui explique l’utilisation des termes “*le cas échéant*”).

Ainsi, lorsque la donation est une donation consentie “en avancement d’hoirie” ou “rapportable” – et donc une avance accordée par le *de cujus* sur la part successorale du donataire –, ce caractère rapportable subsiste nonobstant la renonciation à l’action en réduction (de tout ou partie) des cohéritiers présomptifs du donataire qui serait intervenue conformément à l’article 918, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil: ladite renonciation n’a d’effet que sur la *réduction* de la libéralité et non sur le caractère *rapportable* de celle-ci. Le bénéficiaire de la donation échappera dès lors, en pareille hypothèse, à la réduction de la donation qui lui a été consentie, mais sera considéré, si la donation est une donation rapportable, comme ayant bénéficié, par le biais de la donation, d’une avance sur sa part dont il conviendra de

schenking te hebben genoten van een voorschot op erfdeel, waarmee rekening zal moeten worden gehouden bij de verdeling van de nalatenschap, in overeenstemming met de regels betreffende de inbreng.

Er dient te worden opgemerkt dat de mogelijkheid, voor de vermoedelijke mede-erfgenamen, om zowel aan de vordering tot inkorting als aan de inbreng te verzaken, niet bestaat binnen het kader van het voorgestelde artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek, maar dat deze wel bestaat in toepassing van het voorgestelde artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek dat betrekking heeft op de “globale erfovereenkomst” (zie in het bijzonder het voorgestelde artikel 1100/7, § 6, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek).

Voorgesteld artikel 918, § 4,  
van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 918, § 4, van het Burgerlijk Wetboek bepaalt: “(d)e verzaking aan de vordering tot inkorting is, ongeacht de modaliteiten ervan, geen gift.”.

Deze wettelijke verduidelijking is belangrijk, in de mate dat de vraag omstreden zou kunnen zijn.

Er kan immers niet worden uitgesloten dat men zou beschouwen dat de verzaker, door voorafgaandelijk te verzaken aan zijn vordering tot inkorting ten aanzien van een gift, in werkelijkheid een onrechtstreekse gift toekent aan de begunstigde van de voor inkorting vatbare gift, voor zover deze verzaking *animo donandi* gebeurt.

Uit de huidige praktijk blijkt echter dat, wanneer de reservataire erfgenamen verzaken aan de vordering tot inkorting van een gift (hetgeen ze, *in de huidige stand van het recht*, slechts na het overlijden van de beschikker kunnen doen), deze verzaking in de meeste gevallen niet wordt ingegeven door een wil om de begunstigde van de in te korten gift te bevoordelen (er is geen *animus donandi* in hoofde van de verzakers), maar wel vanuit de (enige) bekommernis om de beschikkingen gedaan door de beschikker te respecteren en zich aldus naar diens wil te schikken.

In dit kader – en om eventuele discussies en onzekerheden die over de juridische kwalificatie van de voorafgaandelijke verzaking aan de vordering tot inkorting zouden kunnen rijzen te voorkomen – wordt in het voorgestelde artikel 918, § 4, van het Burgerlijk Wetboek het principe bepaald dat de verzaking aan de vordering tot inkorting geen gift is, waarbij aldus het *quod plerumque fit* tot een wettelijk principe wordt verheven in een bekommernis van rechtszekerheid.

tenir compte lors du partage de la succession, conformément aux règles relatives au rapport.

Il faut relever que si la possibilité, pour les cohéritiers présomptifs, de renoncer à la fois à l'action en réduction et au rapport n'existe pas dans le cadre de l'article 918 proposé du Code civil, elle existe toutefois dans le cadre de l'application de l'article 1100/7 proposé du Code civil, relatif au “pacte global” (voyez spécialement l'article 1100/7, § 6, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil).

Article 918, § 4, proposé, du Code civil

L'article 918, § 4, du Code civil en projet dispose que “(l)a renonciation à l'action en réduction, quelles que soient ses modalités, ne constitue pas une libéralité.”.

Cette précision légale est importante, dans la mesure où la question pourrait être discutée.

L'on ne peut exclure, en effet, que certains puissent considérer qu'en renonçant anticipativement à son action en réduction à l'encontre d'une libéralité, le renonçant consente, en réalité, une libéralité indirecte au bénéficiaire de la libéralité susceptible d'être réduite, pour autant que cette renonciation intervienne *animo donandi*.

Il apparaît toutefois de la pratique actuelle que, lorsque les héritiers réservataires renoncent à solliciter la réduction d'une libéralité (ce qu'ils ne peuvent faire, *en l'état actuel du droit*, que postérieurement au décès du disposant), cette renonciation est, le plus souvent, motivée non pas par une volonté d'avantager le bénéficiaire de la libéralité réductible (il n'y a pas d'*animus donandi* dans le chef des renonçants), mais bien dans le (seul) souci de respecter les dispositions prises par le disposant et de se conformer ainsi à sa volonté.

Dans ce contexte – et afin de prévenir d'éventuelles discussions et incertitudes qui pourraient surgir quant à la qualification juridique de la renonciation anticipée à l'action en réduction – l'article 918, § 4, du Code civil en projet énonce le principe selon lequel la renonciation à l'action en réduction ne constitue pas une libéralité, érigeant ainsi en principe légal le *quod plerumque fit* dans un souci de sécurité juridique.

## Art. 54

Dit wetgevend initiatief behoudt het principe vervat in het huidige artikel 919, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek. De invoering van het principe van de reserve in waarde eerder dan in natura (zie het voorgestelde artikel 920, § 2 van het Burgerlijk Wetboek) heeft immers geen gevolgen voor deze bepaling, waarvan het eerste lid de mogelijkheid bevestigt voor de erflater om aan zijn vermoedelijke erfgenamen (in rechte nederdalende lijn – volgens de principes die voortaan in het voorgestelde artikel 843 van het Burgerlijk Wetboek zijn opgenomen) schenkingen toe te staan die niet voor inbreng vatbaar zijn – *en die dus van het beschikbaar gedeelte worden voorafgenomen* – voor zover de beschikking uitdrukkelijk bij vooruitmaking en buiten erfdeel is gebeurd. Deze principes blijven van toepassing niettegenstaande de hier voorgestelde hervorming.

Het huidige wetgevend initiatief brengt evenwel een technische aanpassing in artikel 919, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek aan. Om in overeenstemming te zijn met het voorgestelde artikel 843, § 1, van het Burgerlijk Wetboek – volgens hetwelk de vrijstelling van inbreng zeker moet zijn (en niet *uitdrukkelijk*, zoals voorzien in het huidige artikel 843 van het Burgerlijk Wetboek) – vervangt het huidige wetgevend initiatief in artikel 919, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek de termen “*dat de beschikking uitdrukkelijk bij vooruitmaking of buiten erfdeel gemaakt wordt*” door de termen “*dat de beschikking op zekere wijze bij vooruitmaking of buiten erfdeel gemaakt wordt*”.

Het bestaande artikel 919, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek wordt opgeheven door het huidige voorstel, aangezien de inhoud van deze bepaling voortaan, mits enkele aanpassingen, is opgenomen in het voorgestelde artikel 843/1, §§ 1, 3 en 4 van het Burgerlijk Wetboek.

## Art. 55

Het huidige wetgevend initiatief behoudt het eerste lid van artikel 920 van het Burgerlijk Wetboek, volgens hetwelk de beschikkingen, hetzij onder de levenden, hetzij ter zake des doods die het beschikbaar gedeelte overschrijden na het opvallen van de nalatenschap worden ingekort tot dat gedeelte. Elke gift die het beschikbaar gedeelte overschrijdt (en die bijgevolg de reserve(s) van de reservataire erfgena(a)m(en) aantast) dient dan ook het voorwerp uit te maken van een inkorting teneinde deze reserve(s) te verzekeren of opnieuw samen te stellen.

## Art. 54

La présente proposition maintient le principe énoncé à l’actuel article 919, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code civil. L’instauration du principe de la réserve en valeur plutôt qu’en nature (voyez l’article 920, § 2, proposé, du Code civil) est, en effet, sans incidence sur la disposition, dont l’alinéa 1<sup>er</sup> confirme la possibilité, pour le *de cuius*, de consentir à ses héritiers présomptifs (en ligne directe descendante – selon les principes désormais énoncés à l’article 843 proposé, du Code civil) des donations non rapportables – *et donc prélevées sur la quotité disponible* – pour autant que la disposition ait été faite expressément par préciput et hors part. Ces principes demeurent applicables nonobstant la réforme proposée ici.

La présente initiative législative apporte toutefois une adaptation technique à l’article 919, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code civil: afin de faire écho à l’article 843, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil – aux termes duquel la dispense de rapport doit être *certaine* (et non *expresse*, comme prévu par l’actuel article 843 du Code civil) –, la présente initiative législative remplace, à l’article 919, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code civil, les termes “*faite expressément à titre de préciput ou hors part*” par les termes “*faite, de manière certaine, à titre de préciput ou hors part*”.

L’actuel article 919, alinéa 2, du Code civil est, quant à lui, abrogé par la présente initiative législative, le contenu de cette disposition étant désormais repris, moyennant certaines adaptations, à l’article 843/1, §§ 1<sup>er</sup>, 3 et 4, proposé, du Code civil.

## Art. 55

La présente initiative législative maintient tel quel l’actuel article 920, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code civil, selon lequel les dispositions soit entre vifs soit à cause de mort qui excéderont la quotité disponible seront réductibles à cette quotité lors de l’ouverture de la succession: ainsi, toute libéralité excédant la quotité disponible (et portant, par conséquent, atteinte à la (aux) réserve(s) de l’(des) héritier(s) réservataire(s)) doit faire l’objet d’une réduction afin de garantir ou de reconstituer ladite (lesdites) réserve(s).

Deze bepaling wordt evenwel hernummerd, om § 1 (en niet het eerste lid) te worden van het voorgestelde artikel 920 van het Burgerlijk Wetboek.

Het huidige wetgevend initiatief vult evenwel artikel 920 van het Burgerlijk Wetboek aan met een paragraaf 2 die voortaan in zijn eerste lid, het principe van de inkorting *in waarde* (eerder dan *in natura*) in zijn tekst voorziet: “*Niettegenstaande elk andersluidend beding, en behoudens het geval van het voorbehouden erfdeel bedoeld in artikel 915bis, § 2, geschiedt de inkorting enkel in waarde(...)*”.

Teneinde te verhelpen aan de huidige moeilijkheden die voortvloeien uit het principe van de reserve *in natura* die uitgebreider werden beschreven in de toelichting bij het huidige wetgevend initiatief (waarnaar wordt verwezen), beoogt de voorgestelde hervorming het principe van een reserve *in natura* te vervangen door een reserve *in waarde*, zodat de inkorting van giften die het beschikbaar gedeelte overschrijden voortaan *in waarde* geschiedt (en niet meer *in natura*).

Volgens de tekst van het voorgestelde artikel 920, § 2, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek, geschiedt de inkorting voortaan *in waarde*, “*niettegenstaande elk andersluidend beding*”.

In navolging van de weerhouden oplossing bij de inbreng van giften (die, volgens de tekst van het voorgestelde artikel 858, § 1, van het Burgerlijk Wetboek eveneens voortaan in alle gevallen *in waarde* zou geschieden, “*niettegenstaande elk andersluidend beding*”), wordt deze optie niet enkel verkozen omwille van de *uniformisering* (met de regels betreffende de inbreng), de *leesbaarheid* en de *vereenvoudiging* van de regels en de teksten voor de burger (het behoud van de mogelijkheid voor de beschikker om een inkorting *in natura* op te leggen zou het behoud in het Burgerlijk Wetboek vereist hebben van het geheel van regels die de inkorting *in natura* beheersen, de uitzonderingen en gevolgen ervan, parallel met de regels die de inkorting *in waarde* beheersen), doch eveneens om te vermijden dat scheefftrekkingen en ongelijkheden worden gecreëerd die zouden kunnen volgen uit de vrijheid die in dit opzicht aan de beschikker zou worden gelaten. Men denke, bijvoorbeeld, aan het geval dat een inkorting *in natura* van een gift zou worden opgelegd ten aanzien van dergelijke gift toegekend aan één van de kinderen van de erflater, terwijl het principe van de inkorting *in waarde* zou behouden zijn inzake een gift toegekend aan een ander kind.

Het voorgestelde artikel 920, § 2, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek behoudt echter het principe van de inkorting *in natura* voor de zogenaamde “concrete”

Cette disposition est toutefois renumérotée, pour devenir le § 1<sup>er</sup> (et non l’alinéa 1<sup>er</sup>) de l’article 920 proposé, du Code civil.

La présente initiative législative complète toutefois l’article 920 du Code civil d’un paragraphe 2 énonçant désormais, en son alinéa 1<sup>er</sup>, le principe de la réduction *en valeur* (plutôt qu’en nature) en ces termes: “*Nonobstant toute stipulation contraire et, sauf le cas de la réserve visée à l’article 915bis, § 2, la réduction n’a lieu qu’en valeur (...)*”.

Ainsi, afin de remédier aux difficultés actuelles déduites du principe de la réserve *en nature* qui ont été plus amplement décrites aux termes des développements de la présente initiative législative (et auxquels il est renvoyé), la réforme proposée entend remplacer le principe de la réserve *en nature* par celui de la réserve *en valeur*, en telle sorte que la réduction des libéralités excédant la quotité disponible s’opérerait désormais *en valeur* (et non plus *en nature*).

Selon les termes de l’article 920, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil, la réduction interviendrait désormais *en valeur* “*nonobstant toute stipulation contraire*”.

A l’instar de la solution retenue en matière de rapport des libéralités (qui, selon les termes de l’article 858, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil, interviendrait également désormais *en valeur* dans tous les cas, “*nonobstant toute stipulation contraire*”), cette solution est privilégiée dans un souci non seulement d’*uniformisation* (avec les règles relatives au rapport), de *lisibilité* et de *simplification* des règles et des textes pour le citoyen (le maintien de la possibilité, pour le disposant, d’imposer une réduction *en nature* aurait notamment nécessité le maintien, dans le Code civil, de l’ensemble des règles régissant la réduction *en nature*, ses exceptions et ses conséquences, parallèlement aux règles régissant la réduction *en valeur*), mais également afin d’éviter de voir se créer les distorsions et inégalités, qui auraient pu résulter de la liberté ainsi laissée à cet égard au disposant: on songe, par exemple, à l’hypothèse dans laquelle la réduction d’une libéralité aurait été imposée *en nature* à l’encontre de telle libéralité consentie à l’un des enfants du *de cujus*, tandis que le principe de la réduction *en valeur* aurait été maintenu s’agissant d’une libéralité consentie à un autre enfant.

L’article 920, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil maintient toutefois le principe de la réduction *en nature* s’agissant de la réserve dite “concrète” du conjoint

reserve van de langstlevende echtgenoot voorzien in artikel 915*bis* van het Burgerlijk Wetboek (zijnde het vruchtgebruik van het onroerend goed dat bij het openvallen van de nalatenschap het gezin tot voornaamste woning diende en het daarin aanwezige huisraad). Deze reserve is immers – in essentie – bestemd om in natura te worden toegekend aangezien zij aan de langstlevende echtgenoot moet toelaten om zijn levenskader (onroerend goed en huisraad) te behouden, ondanks het overlijden van de vooroverleden echtgenoot. De giften die daar afbreuk aan doen, worden bijgevolg in natura ingekort.

Bovendien bepaalt het voorgestelde artikel 920, § 2, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek *in fine* dat de inkorting toch in natura kan geschieden op vraag van de begiftigde. Ingeval de inkorting in natura mogelijk is (met name omdat het voorwerp van de gift zich nog in handen van de begiftigde bevindt), kan deze voor een inkorting in natura kiezen. Deze inkorting zal, in voorkomend geval, aanleiding geven tot de betaling van een opleg door de begiftigde of door de reservataire erfgenamen in het geval dat het voorwerp van de inkorting het in te korten bedrag zou overstijgen of minder zou zijn.

Artikel 920, § 2, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek voorziet in een uitzondering op het principe van de inkorting in waarde, waar het bepaalt dat “*in afwijking van het vorige lid, de inkorting van legaten in natura geschiedt in het geval de begiftigde geen erfgenaam is*”.

Het lijkt inderdaad dat, in de mate dat de legaten nog niet uitgevoerd zijn op het ogenblik van overlijden van de beschikker, de inkorting in natura minder negatieve gevolgen meebrengt voor de begiftigden, aangezien hen hierdoor geen goederen worden ontnomen waarvan zij reeds voor het overlijden hebben kunnen genieten. De inkorting in natura van de legaten heeft enkel tot gevolg dat deze niet zullen worden uitgevoerd (of slechts gedeeltelijk zullen worden uitgevoerd binnen de perken van het beschikbaar gedeelte). Dit in tegenstelling tot de inkorting in natura die de schenkingen zou treffen, die tot gevolg heeft om, in handen van de begiftigden, de goederen terug te halen waarover deze reeds beschikken en van genieten sinds de dag van de schenking. Het lijkt bijgevolg dat de inkorting in natura uitzonderlijk kan worden behouden inzake legaten, teneinde een evenwicht te bereiken tussen de belangen van de reservataire erfgenamen om in bepaalde gevallen van hun reserve in natura te genieten en de negatieve gevolgen van de inkorting in natura in hoofde van de legatarissen. De tekst van het voorgestelde artikel 920, § 2, tweede

survivant prévue à l'article 915*bis* du Code civil (à savoir l'usufruit de l'immeuble affecté au jour de l'ouverture de la succession au logement principal de la famille et des meubles meublants qui le garnissent), cette réserve étant, par essence, destinée à être attribuée en nature en ce qu'elle doit permettre au conjoint survivant de se maintenir dans son cadre de vie (immeuble et meubles) nonobstant le décès de l'époux prédécédé. Dès lors, les libéralités qui y porteraient atteinte seront réduites en nature.

Par ailleurs, l'article 920, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil énonce, *in fine*, que la réduction peut néanmoins intervenir en nature à la demande du gratifié: ainsi, si la réduction en nature est possible (notamment parce que l'objet de la libéralité se trouve encore entre les mains du gratifié), celui-ci peut opter pour une réduction en nature. Cette réduction donnera lieu, le cas échéant, au paiement d'une soulte par le gratifié ou par les héritiers réservataires, dans l'hypothèse où l'objet de la réduction en nature serait inférieur ou supérieur au montant à réduire.

L'article 920, § 2, alinéa 2, du Code civil prévoit une exception au principe de la réduction en valeur, en ce qu'il dispose que “*par dérogation à l'alinéa précédent, la réduction des legs a lieu en nature lorsque le gratifié n'est pas un héritier*”.

Il semble en effet que, dans la mesure où les legs n'ont pas encore été exécutés au moment du décès du disposant, la réduction en nature de ceux-ci emporte moins de conséquences néfastes pour les gratifiés, dès lors qu'il ne s'agit pas de leur reprendre des biens dont ils ont déjà pu jouir avant le décès: la réduction en nature de legs a pour seul effet que ceux-ci ne seront pas exécutés (ou ne seront exécutés que partiellement, dans la mesure de la quotité disponible), contrairement à la réduction en nature qui frappe les donations, qui a pour conséquence de rechercher, entre les mains des donataires, des biens dont ils disposent et jouissent déjà depuis le jour de la donation. Il semble dès lors, afin d'opérer une balance entre les intérêts des héritiers réservataires à bénéficier, dans certains cas, de leur réserve en nature et les conséquences négatives de la réduction en nature dans le chef des légataires, que la réduction en nature peut être exceptionnellement maintenue s'agissant des legs. Le texte de l'article 920, § 2, alinéa 2, proposé, du Code civil limite toutefois cette exception aux legs dont le bénéficiaire n'est pas

lid van het Burgerlijk Wetboek beperkt deze uitzondering echter tot legaten waarvan de begunstigde geen erfgenaam is, om zoveel mogelijk uitwerking te geven aan de wil van de beschikker voor wat de verdeling van zijn goederen *tussen zijn erfgenamen* betreft.

Het kan nog vermeld worden dat dit wetgevend initiatief het huidige artikel 921 van het Burgerlijk Wetboek behoudt, volgens hetwelk de inkorting van beschikkingen onder de levenden die het beschikbaar gedeelte overschrijden, alleen kan worden gevorderd door degenen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent en door hun erfgenamen of rechtverkrijgenden. Noch de begiftigde, noch de legatarissen, noch de schuldeisers van de erflater kunnen de inkorting vorderen of ervan genieten (artikel 921 van het Burgerlijk Wetboek beoogt, in zijn huidige tekst (niet gewijzigd door dit wetgevend initiatief) enkel de inkorting van de “beschikkingen onder de levenden” terwijl ook legaten kunnen worden ingekort (zie o.m. de artikelen 923 en 926 van het Burgerlijk Wetboek). Dat wordt ongetwijfeld verklaard door de omstandigheid dat “wat de legaten betreft, de situatie eenvoudiger is aangezien het niet gaat om handelingen die op het ogenblik van het overlijden reeds voltrokken zijn, zoals bij schenkingen. De legaten worden uiteraard ook ingekort; maar dit houdt alleen in dat zij niet zullen worden uitgevoerd”: H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1667, nr. 1501, litt. B., voetnoot 3). Deze principes blijven van toepassing niettegenstaande de voorgestelde hervorming.

#### Art. 56

Het huidige artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt de regels betreffende de samenstelling van de “fictieve massa” waarvan het beschikbaar gedeelte van de nalatenschap en het (de) voorbehouden erfde(e)l(en) van de reservataire erfgena(a)m(en) een breukdeel zijn. Het is in functie van deze massa dat de bedragen van het beschikbaar gedeelte en het (de) voorbehouden erfde(e)l(en) worden vastgelegd.

Zoals H. De Page aanhaalt, “*is het vermogen van de overledene waarop de breukdelen van de reserve zullen worden toegepast niet enkel het geheel van goederen dat hij bij zijn overlijden nalaat. We weten immers dat de reserve niet enkel tegen testamentaire beschikkingen maar ook tegen giften onder de levenden beschermt (...). Welnu, om dergelijke bescherming te verzekeren moet het vermogen van de erflater niet enkel worden geschat zoals dit bestaat bij zijn overlijden, maar met toevoeging aan dit vermogen van alles waarover de overleden tijdens zijn leven ten kosteloze titel heeft beschikt. Zoniet zouden de giften onder de levenden ongestraft zijn gemaakt. Dit noemt men de*

un héritier afin de donner effet, dans toute la mesure possible, à la volonté du disposant s’agissant de la répartition de ses biens *entre ses héritiers*.”

Il peut encore être précisé que la présente initiative législative maintient tel quel l’actuel article 921 du Code civil, selon lequel la réduction des dispositions entre vifs (qui excèdent la quotité disponible) ne peut être demandée que par ceux au profit desquels la loi fait une réserve, par leurs héritiers ou ayants cause: ni les donataires, ni les légataires, ni les créanciers du défunt ne peuvent demander la réduction ni en profiter (l’article 921 du Code civil ne vise, en son libellé actuel (non modifié par la présente initiative législative) que la réduction des “dispositions entre vifs”, alors que les legs sont également susceptibles d’être réduits (voyez notamment les articles 923 et 926 du Code civil). Cela s’explique sans doute par la circonstance qu’ “en ce qui concerne les legs, la situation est plus simple, parce qu’il ne s’agit pas, comme dans le cas des donations, d’actes déjà accomplis au moment du décès. Les legs sont également réduits, sans doute; mais tout se borne à ce seul fait qu’ils ne s’exécuteront pas”: H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1667, n° 1501, litt. B., note *infra*-paginale n° 3). Ces principes demeurent applicables nonobstant la réforme proposée.

#### Art. 56

L’actuel article 922 du Code civil fixe les règles relatives à la détermination de la “masse de calcul du disponible”, dont la quotité disponible de la succession et la (les) réserve(s) de (des) l’héritier(s) réservataire(s) constituent une fraction: c’est, ainsi, en fonction de ladite masse que sont fixés les montants de la quotité disponible et de la (des) réserve(s).

Comme le rappelle H. De Page, “*le patrimoine du défunt auquel s’appliqueront les quotités de la réserve n’est pas seulement l’ensemble des biens laissés par lui à son décès. Nous savons en effet que la réserve protège non seulement contre les dispositions testamentaires, mais aussi contre les libéralités entre vifs (...). Or, pour assurer pareille protection, il est nécessaire d’estimer le patrimoine du défunt, non pas tel qu’il existe à son décès, mais en ajoutant à ce patrimoine tout ce dont le défunt a disposé à titre gratuit pendant sa vie. Sinon, les libéralités entre vifs auraient été faites impunément. C’est ce qu’on appelle la reconstitution du patrimoine du défunt par la recherche des donations*

*wedersamenstelling van het vermogen van de erflater door het opzoeken van de schenkingen onder de levenden die, wanneer ze bij de bestaande goederen op het ogenblik van overlijden worden gevoegd, de berekeningsmassa zullen vormen – Het is precies dit dat door artikel 922 wordt voorgeschreven*” (vrije vertaling) (H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1594, nr. 1442).

Om deze redenen, schrijft artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek voor de samenstelling van de massa op grond waarvan de reserve(s) en het beschikbaar gedeelte worden berekend, voor om bij de goederen die de overledene op de dag van zijn overlijden nalaat (en na er de schulden van te hebben afgetrokken) het geheel van schenkingen die hij tijdens zijn leven heeft toegekend toe te voegen (ongeacht hun datum, hun aard, hun vorm of hun modaliteiten: rechtstreekse schenkingen – die noodzakelijkerwijze authentiek zijn opgemaakt – onrechtstreekse en vermomde schenkingen, handgiften, schenkingen die al dan niet voor inbreng vatbaar zijn, ...) (H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1600, n° 1448; F. LALIÈRE, *op. cit.*, p. 465).

De berekeningsmassa voor het beschikbaar deel is echter slechts een *fictieve* massa: *“dit betekent dat de hereniging [van schenkingen aan de massa] niet, zoals bij de inbreng van giften, reëel is, maar dat dit enkel wordt gedaan om een berekening uit te voeren. De goederen blijven bijgevolg in het vermogen van hun begunstigten zonder onderscheid; het is slechts wanneer, na berekening van de reserve, deze goederen het beschikbaar gedeelte overschrijden dat er sprake zal zijn van inkorting en niet van inbreng*” (vrije vertaling) (H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1596, n° 1444, litt. A).

Het huidige wetgevend initiatief behoudt deze principes die de hoeksteen van het instituut van de reserve uitmaken, mits evenwel, enerzijds een technische correctie en anderzijds een wijziging ten gronde.

De technische wijziging die wordt aangebracht door het voorgestelde artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek betreft de *volgorde* van de verrichtingen waardoor de fictieve massa wordt samengesteld.

De huidige tekst van de bepaling lijkt immers, in een strikte lezing, op te leggen dat men de schenkingen bij de goederen voegt die op het ogenblik van overlijden aanwezig zijn en dat men *nadien* van deze samengestelde massa, de schulden van de erflater aftrekt. De rechtsleer en rechtspraak nemen evenwel aan dat de samenstelling van de fictieve massa daarentegen oplegt om de schulden enkel van de bestaande goederen te trekken en om daarna aan deze netto-massa de

*entre vifs qui, réunies aux biens existants au décès, formeront la masse de calcul. – C’est précisément ce que prescrit l’article 922*” (H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1594, n° 1442).

Pour ces raisons, l’article 922 du Code civil impose, pour reconstituer la masse au départ de laquelle sont chiffrées la (les) réserve(s) et la quotité disponible, d’ajouter aux biens laissés par le défunt au jour de son décès (et après en avoir déduit les dettes) l’ensemble des donations qu’il a consenties de son vivant (quelle que soit leur date, leur nature, leur forme ou leurs modalités: donations directes – nécessairement reçues en la forme authentique –, indirectes, déguisées, dons manuels, donations rapportables, non rapportables, ...) (H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1600, n° 1448; F. LALIÈRE, *op. cit.*, p. 465).

La masse de calcul du disponible n’est toutefois qu’une masse *fictive*: *“cela signifie que la réunion [des donations à la masse] n’est pas, comme dans le rapport des libéralités, réelle, mais qu’elle n’est faite qu’en vue d’établir un élément de calcul. Les biens restent donc dans le patrimoine de leurs bénéficiaires quels qu’ils soient; et ce n’est que si, après calcul de la réserve, ces biens excèdent la quotité disponible qu’il y aura lieu, non à rapport, mais à réduction*” (H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1596, n° 1444, litt. A).

La présente initiative législative maintient ces principes, qui constituent la clef de voûte de l’institution de la réserve héréditaire, moyennant toutefois, d’une part, une correction d’ordre technique et, d’autre part, une modification de fond.

La modification d’ordre technique apportée par l’article 922 proposé, du Code civil est relative à l’*ordre* des opérations de reconstitution de la masse de calcul du disponible.

En effet, le libellé actuel de la disposition semble imposer, à le lire strictement, que l’on ajoute les donations aux biens existants au jour du décès et que l’on déduit *ensuite*, de cette masse reconstituée, les dettes du défunt. La doctrine et la jurisprudence admettent toutefois que la reconstitution de la masse de calcul du disponible impose, au contraire, de déduire les dettes des seuls biens existants et d’ajouter *ensuite*, à cette masse nette, les donations consenties par le défunt (H.

schenken die door de overledene zijn toegekend, toe te voegen (H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, pp. 1617 e.v., nr. 1452, litt. B; F. LAURENT, *Principes de droit civil*, deel XII, Brussel-Parijs, Bruylant-Christophe & comp. – A. Durand & Pedone Lauriel, 1874, nr. 102; P. DELNOY, *Les libéralités et les successions*, Précis de droit civil, 3e éd., ULg, Brussel, Larcier, 2010, p. 250, nr. 180; F. LALIERE, *op. cit.*, pp. 470 e.v.; PH. DE PAGE en I. DE STEFANI, *Liquidation et partage – Commentaire pratique*, *op. cit.*, nrs. 325-327 en nrs. 351-355; Rb. Luik 4 oktober 1993, J.L.M.B., 1994, p. 1198 (samenv.) die stelt dat “de aftrek van het passief de tweede verrichting is want wanneer het erfrechtelijke passief het actief van de nalatenschap opslorpt of overstijgt, worden het beschikbaar gedeelte en de reserve louter berekend op de goederen die onder levenden zijn geschonken” (vrije vertaling) (aangehaald door F. LALIÈRE, *op. cit.*, p. 472)). De formule die de wettekst suggereert zou immers toelaten aan de schuldeisers van de nalatenschap om betaald te worden zowel door de goederen van de nalatenschap als door de goederen die onder de levenden zijn geschonken. Dit druist echter in tegen artikel 921 van het Burgerlijk Wetboek (dat bepaalt dat schuldeisers van de overledene de inkorting niet kunnen vorderen noch ervan kunnen genieten). De praktijk is eveneens unaniem in deze zin gevestigd. Het Hof van Cassatie heeft, in een arrest van 8 november 1963, bevestigd dat de volgorde van de verrichtingen van samenstelling van de fictieve massa inderdaad deze is die door de rechtsleer en rechtspraak wordt weerhouden en die in de praktijk wordt toegepast: *“uit de combinatie van de artikelen 921 en 922 van het Burgerlijk Wetboek vloeit voort dat wanneer de bij het overlijden van de schenker aanwezige goederen door de schulden zijn geabsorbeerd of niet volstaan om de schulden te betalen, deze niet van de geschonken goederen kunnen worden afgetrokken”* (vrije vertaling) (Cass., 8 november 1963, J.T., 1964, p. 380). In dit kader, en in navolging van andere punctuele wetsvoorstellen die hierover zijn opgesteld (Zie o.m. het wetsvoorstel van 23 april 2009 ingediend in de Senaat door mevrouw CROMBÉ-BERTON, doc. nr. 4-1289/1), stelt het huidige wetgevend initiatief voor om de formulering van artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek aan te passen, zodat voortaan duidelijk blijkt dat de schulden enkel van de bestaande goederen moeten worden afgetrokken en niet van de massa die bestaat uit deze bestaande goederen en de schenkingen.

De wijziging die door het huidige wetgevend initiatief aan artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek ten gronde wordt doorgevoerd betreft de *datum van waardering van de schenkingen* die in de fictieve massa moeten worden opgenomen (Er dient in dit opzicht te worden opgemerkt dat alle schenkingen die door de erflater werden toegekend in principe in de fictieve massa

DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, pp. 1617 et suiv., n° 1452, litt. B; F. LAURENT, *Principes de droit civil*, tome XII, Bruxelles-Paris, Bruylant-Christophe & comp. – A. Durand & Pedone Lauriel, 1874, n° 102; P. DELNOY, *Les libéralités et les successions*, Précis de droit civil, 3<sup>ème</sup> éd., ULg, Bruxelles, Larcier, 2010, p. 250, n° 180; F. LALIERE, *op. cit.*, pp. 470 et suiv.; PH. DE PAGE et I. DE STEFANI, *Liquidation et partage – Commentaire pratique*, *op. cit.*, n<sup>os</sup> 325 à 327 et n<sup>os</sup> 351 à 355; Civ. Liège, 4 octobre 1993, J.L.M.B., 1994, p. 1198 (som.) selon lequel “la déduction du passif est la seconde opération car quand le passif héréditaire absorbe ou excède l’actif de la succession, le disponible et la réserve se calculent simplement sur les biens donnés entre vifs” (cité par F. LALIÈRE, *op. cit.*, p. 472)). La formule suggérée par le texte légal actuel reviendrait, en effet, à permettre aux créanciers de la succession de se payer à la fois sur les biens successoraux et sur les biens donnés entre vifs, ce qui est contraire à l’article 921 du Code civil (selon lequel les créanciers du défunt ne peuvent ni demander la réduction ni en profiter). La pratique est également unanimement en ce sens. La Cour de cassation a, par un arrêt du 8 novembre 1963, confirmé que l’ordre des opérations de reconstitution de la masse de calcul du disponible est bien celui préconisé par la doctrine et la jurisprudence et appliqué en pratique: *“il résulte de la combinaison des articles 921 et 922 du Code civil que si le biens existant au décès du donateur sont absorbés par ses dettes, ou sont insuffisants pour les payer, ces dettes ne peuvent être déduites des biens donnés”* (Cass., 8 novembre 1963, J.T., 1964, p. 380). Dans ce contexte, et à l’instar d’autres propositions de loi ponctuelles formulées à ce sujet (Voyez notamment la proposition de loi du 23 avril 2009 déposée par Mme CROMBE-BERTON au Sénat, doc. n° 4-1289/1), la présente initiative législative suggère de modifier la formulation de l’article 922 du Code civil, pour qu’apparaisse désormais clairement que les dettes doivent être déduites des seuls biens existants, et non de la masse constituée par lesdits biens existants et les donations.

La modification de fond apportée à l’article 922 du Code civil par la présente initiative législative concerne la *date de valorisation des donations* à inclure dans la masse de calcul du disponible (Il faut rappeler, à cet égard, que toutes les donations consenties par le défunt doivent, en principe, être comptabilisées dans la masse de calcul du disponible, quelle que soit leur forme, quelle

moeten worden opgenomen, ongeacht hun vorm, hun datum, hun begunstigde (erfgenaam of een derde), hun modaliteiten (schenking die voor inbreng vatbaar is of bij vooruitmaking). Dit principe dat reeds onder de huidige wet wordt toegepast, wordt door dit wetgevend initiatief niet gewijzigd).

Op grond van het huidige artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek moeten de geschonken goederen (fictief) bij de bestaande goederen worden gevoegd, volgens hun waarde die zij op het ogenblik van het overlijden zouden hebben indien zij in dezelfde staat zouden zijn gebleven die zij vertoonden op de dag van de schenking. Deze regel – die momenteel de waardering van de geschonken goederen op de dag van het overlijden oplegt voor de verrichtingen van de samenstelling van de fictieve massa en voor de verrichtingen van inkorting – wordt bekritiseerd. Deze heeft namelijk enerzijds tot gevolg dat hij een verschil creëert met de regels van de inbreng van roerende giften (waar momenteel de goederen worden in rekening gebracht volgens hun waarde op de dag van de schenking) en anderzijds, dat hij zeer kwalijke gevolgen kan hebben wanneer de geschonken goederen bijvoorbeeld aanzienlijk in waarde zijn gestegen tussen de dag van de schenking en de dag van het overlijden terwijl de begiftigde deze – bijvoorbeeld – net na de schenking heeft verkocht (en dus aan hun waarde op de dag van de schenking). Deze goederen worden in de fictieve massa opgenomen volgens hun waarde op de dag van overlijden, terwijl de begiftigde zelfs niet van deze waardevermeerdering heeft genoten (H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1612 e.v., nr. 1451, in het bijzonder litt. B). Aldus menen bepaalde auteurs “dat men zich de vraag kan stellen (...) of het niet meer verantwoord is om de lege ferenda, de waarde op de dag van de schenking aan te nemen, zowel voor de inbreng (vgl. art. 859 en 860) als voor de samenstelling van de massa en de inkorting (vgl. art. 922), zowel voor onroerende goederen (vgl. art. 859, 860 en 922) als voor roerende goederen (art. 868). Hierdoor zou op zijn minst de homogeniteit in de algemene wettelijke regeling worden hersteld, en de begiftigde zou genieten van de waardevermeerdering net als hij zou zijn getroffen door de waardevermindering. Wat bekritiseerbaar lijkt in de systematiek van het Wetboek, is om het vermogen van de overledene bij overlijden te willen hersamenstellen (art. 922) zelfs voor vroegere schenkingen (en, misschien, zeer vroegere). Dit vermogen is verarmd door de schenkingen op het ogenblik dat deze werden gedaan; het wordt niet verarmd bij het overlijden van de schenker. Het is dus logisch dat de meerwaarde toekomt aan de begiftigde, net zoals hij de eventuele waardevermindering moet dragen” (vrije vertaling) (H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1615, nr. 1451, litt. B, voetnoot).

que soit leur date, quel que soit leur bénéficiaire (héritier ou tierce personne), quelles que soient leurs modalités (donation rapportable ou précipitaire): ce principe, déjà applicable sous l'empire du droit actuel, n'est pas modifié par la présente initiative législative).

En vertu de l'actuel article 922 du Code civil, les biens donnés doivent être réunis (fictivement) aux biens existants d'après la valeur qu'ils auraient au jour du décès s'ils étaient restés dans le même état que celui qu'ils présentaient au jour de la donation. Cette règle – qui impose actuellement l'estimation des biens donnés au jour du décès pour les opérations de reconstitution de la masse de calcul du disponible et pour les opérations de réduction – a été critiquée en ce que, d'une part, elle a pour effet de créer une distorsion avec les règles relatives au rapport des libéralités mobilières (pour lequel les biens meubles sont actuellement pris en compte pour leur valeur au jour de la donation) et, d'autre part, elle produit des conséquences extrêmement fâcheuses lorsque, par exemple, les biens donnés ont considérablement augmenté de valeur entre le jour de la donation et le jour du décès alors que le donataire les a – par exemple – vendus peu de temps après la donation (et donc pour leur valeur au jour de la donation): lesdits biens seront comptabilisés dans la masse de calcul du disponible pour leur valeur au jour du décès alors même que le donataire n'a pas bénéficié de cette augmentation de valeur (H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1612 et suiv., n° 1451, spéc. litt. B). Ainsi, selon certains auteurs, “on peut se demander si (...) il n'eût pas été plus judicieux, de lege ferenda, d'admettre la valeur au jour de la donation, tant en ce qui concerne le rapport (comp. art. 859 et 860) qu'en ce qui concerne la formation de la masse et la réduction (comp. art. 922), tant en ce qui concerne les immeubles (comp. art. 859, 860 et 922) qu'en ce qui concerne les meubles (art. 868). L'homogénéité eût tout au moins été rétablie dans le système général de la loi, et le donataire eût profité de l'augmentation de valeur du bien comme il eût souffert de sa diminution. Ce qui semble critiquable dans le système du Code, c'est de vouloir reconstituer le patrimoine du défunt au décès (art. 922), même pour les donations antérieures (et, peut-être, très largement antérieures). Ce patrimoine n'est appauvri de ces donations au moment où elles ont été faites; il ne s'en appauvrit pas au décès du donateur. Il est donc logique que la plus-value profite au donataire, tout comme celui-ci doit en supporter la moins-value éventuelle” (H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1615, n° 1451, litt. B, note *infra*-paginale).

Er moet daarenboven worden opgemerkt dat naar aanleiding van een relatief recente wetswijziging, het huidige principe van de waardering van de geschonken goederen volgens hun waarde op de dag van het overlijden in toepassing van artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek enigszins genuanceerd werd. Het tweede lid van de bepaling (ingevoerd bij wet van 22 december 1998 houdende fiscale en andere bepalingen, *BS* 15 januari 1999) schrijft immers de waardering van de geschonken goederen voor volgens hun waarde op de dag van de schenking, wanneer het goederen betreft die zijn geschonken met toepassing van artikel 140bis van het Wetboek der registratie-, hypotheek – en griffierechten (dat in Vlaanderen artikel 2.8.6.0.3 van de Vlaamse Codex Fiscaliteit is geworden).

In dit kader – en vanuit een bekommernis om de regels betreffende de waardering van schenkingen van toepassing inzake inbreng en deze van toepassing inzake inkorting eenvormig te maken – neemt het huidige wetgevend initiatief voortaan, als referentiedatum voor de inkorting, de geïndexeerde waarde van de geschonken goederen *op de dag van de schenking* (en niet meer van overlijden) in aanmerking, zoals bepaald in de artikelen 858, §§ 3 en 4 van het Burgerlijk Wetboek.

Deze waarde zal bijgevolg moeten worden opgenomen in de massa bedoeld in artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek. Voor de berekening van het voorbehouden erfdeel en het beschikbaar gedeelte, zal bijgevolg voortaan rekening worden gehouden met de waarde van de geschonken goederen op het ogenblik waarop deze het vermogen van de erflater verlaten hebben (dit vermogen werd verarmd met deze goederen op het ogenblik waarop de schenkingen werden gedaan en niet op het ogenblik van overlijden van de beschikker). De meerwaarde die de goederen zouden hebben verkregen komt toe aan de begiftigde, net zoals deze de eventuele waardevermindering zal moeten dragen. Deze waarde zal echter worden geüniformiseerd, in overeenstemming met de principes die van toepassing zijn op de waardering van de schenkingen bij de inbrengverrichtingen.

Naast de uniformisering van de regels betreffende de inkorting en deze betreffende de inbreng (cf. *supra*), zal deze nieuwe regel enerzijds toelaten om de voorzienbaarheid – en dus de rechtszekerheid – te verzekeren inzake de inkorting, net als bij de inbreng (de waarde van het geschonken goed op de dag van de schenking is *ab initio* gekend, net als de indexeringsformule die erop zal worden toegepast). Anderzijds laat dit toe rekening te houden met de werkelijke verarming – op

Il faut relever, d'ailleurs, qu'à l'occasion d'une réforme législative relativement récente, le principe actuel de la valorisation des biens donnés pour leur valeur au jour du décès dans la cadre de l'application de l'article 922 du Code civil a été quelque peu tempéré, l'alinéa 2 de la disposition (introduit par la loi du 22 décembre 1998 portant des dispositions fiscales et autres, *M.B.*, 15 janvier 1999) imposant la valorisation des biens donnés pour leur valeur au jour de la donation lorsqu'ils s'agit de biens ayant été donnés en application de l'article 140bis du Code des droits d'enregistrement, d'hypothèque et de greffe (devenu, en Flandre, l'article 2.8.6.0.3 du *Vlaamse Codex Fiscaliteit*).

Dans ce contexte – et dans un souci d'uniformisation entre les règles de valorisation des donations applicables en matière de rapport et celles applicables en matière de réduction –, la présente initiative législative retient désormais, comme date de référence pour les opérations de réduction, la valeur des biens donnés *au jour de la donation* (et non plus au jour du décès), indexée comme il est dit à l'article 858, §§ 3 et 4, proposé, du Code civil, s'agissant du rapport.

C'est dès lors cette valeur qui devra être comprise dans la masse visée à l'article 922 du Code civil. Ainsi, pour le calcul de la réserve et de la quotité disponible, il sera désormais tenu compte de la valeur des biens donnés au moment où ceux-ci sont sortis du patrimoine du *de cuius* (ledit patrimoine s'étant appauvri de ces biens au moment où les donations ont été faites et non au moment du décès du disposant), la plus-value acquise par les biens profitant au donataire, tout comme celui-ci devra supporter la moins-value éventuelle. Cette valeur sera toutefois, indexée, à l'instar des principes applicables à la valorisation des donations dans le cadre des opérations de rapport.

Outre l'uniformisation des règles relatives à la réduction et celle relatives au rapport (cf. *supra*), cette règle nouvelle permettra, d'une part, d'assurer la prévisibilité – et donc la sécurité juridique – en matière de réduction comme en matière de rapport (la valeur du bien au jour de la donation étant connue dès l'origine, de même que la formule d'indexation qui devra lui être appliquée) et, d'autre part, de tenir compte de l'appauvrissement réel – au jour de la donation – du patrimoine du *de cuius*,

de dag van de schenking – van het vermogen van de erflater, waarbij enkel de begiftigde verantwoordelijk is voor (en in voorkomend geval begunstigde van) de waardeverminderingen (of de meerwaarden) van de geschonken goederen (en die enkel het resultaat van zijn eigen beheer zijn).

Gelet op deze keuze, heft dit wetgevend initiatief het huidige artikel 922, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek op (dat, ter herinnering, uitzonderlijk de waardering van de geschonken goederen volgens hun waarde op de dag van de schenking voorschrijft – en niet op de dag van het overlijden zoals het eerste lid van de bepaling oplegt – wanneer het goederen betreft die zijn geschonken met toepassing van artikel 140*bis* van het Wetboek der registratie-, hypotheek – en griffierechten). De uitzondering die hierin wordt voorzien, wordt immers voortaan de regel (mits indexering) voorzien in het voorgestelde artikel 922.

#### Art. 57

Het huidige wetgevend initiatief voert in het Burgerlijk Wetboek een nieuw artikel in, namelijk het voorgestelde artikel 922/1, dat betrekking heeft op de regels inzake de aanrekening van giften.

Nadat de fictieve massa is vastgesteld en de breukdelen ervan die overeenstemmen met de reserve en het beschikbaar gedeelte, moet worden overgegaan tot de aanrekening van de giften toegestaan door de erflater ofwel op de reserve van de reservataire erfgenamen, ofwel op het beschikbaar gedeelte van de nalatenschap, om na te gaan of deze giften al dan niet moeten worden ingekort.

De aanrekening van de giften (ofwel op de reserve ofwel op het beschikbaar gedeelte volgens de principes die hierna worden uiteengezet) maakt het mogelijk om vast te stellen of er moet worden overgegaan tot inkorting en, in bevestigend geval, welke gift(en) moet(en) word(en) ingekort, en in welke mate.

Het huidige Burgerlijk Wetboek bevat geen enkele bepaling die de regels inzake de aanrekening van giften beschrijft. Het huidige wetgevend initiatief voorziet dan ook in deze leemte door in het voorgestelde artikel 922/1 van het Burgerlijk Wetboek de principes van de aanrekening van giften op te nemen, zoals deze momenteel in de rechtsleer worden aangenomen en in de praktijk worden toegepast.

le donataire étant seul responsable (et, le cas échéant bénéficiaire) des moins-values (ou des plus-values) acquises par les biens donnés (qui ne seront que le résultat de sa propre gestion).

Eu égard à cette option, la présente initiative législative abroge l'actuel article 922, alinéa 2, du Code civil (qui, pour mémoire, impose exceptionnellement la valorisation des biens donnés pour leur valeur au jour de la donation – et non au jour du décès, comme l'impose l'alinéa 1<sup>er</sup> de la disposition – lorsqu'il s'agit de biens ayant été donnés en application de l'article 140*bis* du Code des droits d'enregistrement, d'hypothèque et de greffe), l'exception qu'il prévoit devenant désormais la règle (moyennant indexation) énoncée à l'article 922 proposé.

#### Art. 57

La présente initiative législative introduit dans le Code civil un nouvel article, à savoir l'article 922/1 proposé, relatif aux règles d'imputation des libéralités.

Après avoir déterminé la masse de calcul du disponible et, partant, les fractions de celle-ci correspondant à la réserve et à la quotité disponible, il convient, pour apprécier si les libéralités consenties par le défunt doivent – ou non – être réduites, de procéder à l'imputation desdites libéralités soit sur la réserve des héritiers réservataires, soit sur la quotité disponible de la succession.

L'imputation des libéralités (soit sur la réserve, soit sur la quotité disponible, selon les principes qui seront décrits ci-dessous) permet de déterminer s'il y a lieu à réduction et, dans l'affirmative, de déterminer quelle(s) est (sont) la(es) libéralité(s) devant être réduite(s), et dans quelle mesure.

Le Code civil actuel ne contient pas de disposition décrivant les règles d'imputation des libéralités. La présente initiative législative comble dès lors cette lacune, en énonçant à l'article 922/1 proposé du Code civil les principes d'imputation des libéralités tels qu'ils sont actuellement admis en doctrine et appliqués dans la pratique.

Voorgesteld artikel 922/1, § 1 van  
het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 922/1, § 1 van het Burgerlijk Wetboek heeft hoofdzakelijk betrekking op de *volgorde* waarin de giften toegekend door de erflater moeten worden aangerekend *“De giften toegekend door de schenker of de testator worden aangerekend, naar gelang het geval, op de globale reserve van de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent of op het beschikbaar deel, in de volgorde waarin ze zijn toegekend, te beginnen met de oudste. De legaten worden aangerekend op de dag van openvallen van de nalatenschap”*.

Er dient in de eerste plaats te worden opgemerkt dat *alle* giften (schenkingen, legaten, contractuele erfstellingen) toegekend door de erflater moeten worden aangerekend, ofwel op de reserve, opwel op het beschikbaar gedeelte.

De giften worden in chronologische volgorde aangerekend: eerst de oudste, waarbij naar de meest recente wordt teruggegaan. De laatste giften die moeten worden aangerekend zijn de legaten, die allen op dezelfde datum moeten worden aangerekend, namelijk de dag van het overlijden van de beschikker (dit is de datum waarop ze uitwerking krijgen). Deze principes worden vermeld in artikel 922/1, § 1 van het Burgerlijk Wetboek.

In geval van inkorting (i.e. in geval van overschrijding van het beschikbaar gedeelte zoals verduidelijkt in het voorgestelde artikel 920, § 1 van het Burgerlijk Wetboek) worden de giften *ingekort* in omgekeerde chronologische volgorde, van de meest recente, naar de oudste (zie artikel 923 van het Burgerlijk Wetboek): eerst de legaten (desgevallend pondspondsgewijs) daarna, indien ondanks de inkorting van de legaten de reserve aangetast blijft, de meest recente schenking waarbij stapsgewijs naar de oudste schenkingen wordt opgeklommen. De meest recente giften (en in de eerst plaats de legaten) zijn bijgevolg de meest “kwetsbare”, aangezien zij het meest zijn blootgesteld aan het risico van inkorting. De inkorting geschiedt slechts in geval van overschrijding van het beschikbaar gedeelte en enkel in de mate van deze overschrijding (voorgestelde artikel 920, § 1 van het Burgerlijk Wetboek).

Het voorgestelde artikel 922, § 1 van het Burgerlijk Wetboek verwijst naar de notie van de *“globale reserve van de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent”*. Er moet worden opgemerkt dat de vraag of de reserve van de reservataire erfgenamen in globaliteit dient te worden beschouwd of, daarentegen,

Article 922/1, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil

L'article 922/1, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil concerne essentiellement l'*ordre* dans lequel il convient d'imputer les libéralités consenties par le défunt en ces termes: *“Les libéralités consenties par le donateur ou testateur s'imputent, selon le cas, sur la réserve globale des héritiers réservataires ou sur la quotité disponible, dans l'ordre où elles ont été consenties, en commençant par la plus ancienne. Les legs s'imputent à la date d'ouverture de la succession.”*.

Il faut relever en premier lieu que *toutes* les libéralités (donations, legs, institutions contractuelles) consenties par le défunt doivent être imputées, soit sur la réserve soit sur la quotité disponible.

Les libéralités *s'imputent* dans l'ordre chronologique: d'abord la plus ancienne, en remontant chronologiquement vers les plus récentes, les dernières libéralités à imputer étant les legs, lesquels doivent tous être imputés à la même date, à savoir la date du décès du disposant (étant la date à laquelle ils prennent effet). Ces principes sont énoncés à l'article 922/1, § 1<sup>er</sup>, du Code civil.

En cas de réduction (c'est-à-dire en cas de dépassement de la quotité disponible, ainsi que le précise l'article 920, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil), les libéralités sont *réduites* dans l'ordre chronologique inverse, de la plus récente à la plus ancienne (voyez l'article 923 du Code civil): d'abord les legs (le cas échéant au marc le franc), puis, si la réserve reste entamée nonobstant la réduction des legs, la donation la plus récente, en remontant successivement vers les donations les plus anciennes. Les libéralités les plus récentes (et, au premier chef, les legs), sont ainsi les libéralités les plus “fragiles”, étant les plus exposées au risque de réduction. La réduction n'intervient qu'en cas de dépassement de la quotité disponible et uniquement dans la mesure dudit dépassement (article 920, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil).

L'article 922/1, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil fait référence à la notion de *“réserve globale des héritiers réservataires”*. Il faut rappeler que la question de savoir si la réserve des héritiers réservataires doit être envisagée globalement ou si elle doit, au contraire, être envisagée individuellement est actuellement controversée

of zij individueel moet worden beschouwd, momenteel in de rechtsleer is betwist (Zie o.m. over de betwisting: H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, pp. 1487 e.v., nr. 1487; Ph. DE PAGE en I. DE STEFANI, Liquidation et partage – Commentaire pratique, *op. cit.*, nrs. 371 – 373 (bijgewerkt in juni 2004); C. SLUYTS, “L’article 868 du Code civil belge” in *Liber Amicorum Léon RAUCENT*, Presses Universitaires de Louvain, Louvain-la-Neuve, Academia-Bruylant, 1992, pp. 412 e.v.; F. LALIERE, “La réserve et la réduction”, *op. cit.*, pp. 481 en 482; Ch. AUGHUET, “Module ‘Successions’ – La réserve héréditaire est-elle globale ou individuelle?”, *Notarius sept.-okt. 2009*, pp. 12 – 14).

Aldus:

- Spreekt een deel van de rechtsleer zich uit ten voordele van het bestaan van een *individuele* reserve in hoofde van elk van de reservataire erfgenamen. Ze baseren zich hierbij o.m. op het essentieel *individueel* karakter van het recht op de reserve: de vordering tot inkorting kan door elk van de reservataire erfgenamen enkel worden uitgeoefend *voor zichzelf* (waarbij bovendien bepaalde vorderingen tot inkorting specifiek zijn voorbehouden aan *bepaalde* reservataire erfgenamen, zoals o.m. de vordering tot inkorting die voortvloeit uit artikel 1465 van het Burgerlijk Wetboek ten voordele van kinderen die niet gemeenschappelijk zijn aan de erflater en zijn langstlevende echtgenoot) (Zie o.m. H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1654, nr. 1487, 3°; R. DEKKERS, *Précis de droit civil belge*, deel III, Brussel, Bruylant, 1955, p. 828, nr. 1378; R. DEKKERS en H. CASMAN, *Handboek Burgerlijk Recht*, deel IV, 4e ed., Antwerpen-Oxford, Intersentia, 2010, p. 833, nr. 1373; F. LAURENT, *Principes de droit civil*, deel XII, Brussel, Bruylant, 1874, p. 146, nr. 108 *in fine*; R.P. D.B., v° Donations et testaments, nr. 352; L. RAUCENT, *Les successions*, *op. cit.*, p. 207, nr. 339). Hieruit volgt bijvoorbeeld dat in aanwezigheid van twee kinderen (en rekening houdend met de nieuwe breukdelen zoals bepaald in het voorgestelde artikel 913 van het Burgerlijk Wetboek), elk van hen individueel van een reserve van 1/4 geniet;

- Daarentegen pleiten andere auteurs in het voordeel van het principe van de *globale* reserve, waar zij vaststellen dat de (huidige) artikelen 913 (betreffende de reserve van de kinderen) en 915 (betreffende de reserve van de bloedverwanten in opgaande lijn) van het Burgerlijk Wetboek enkel het breukdeel van het *beschikbaar gedeelte* vastleggen en niet van het *individuele* breukdeel van de reserve van de reservataire erfgenamen (dat slechts *a contrario* uit de wettekst kan worden afgeleid – dit blijft ook het geval in de nieuwe tekst van het voorgestelde artikel 913 van het Burgerlijk Wetboek) (Zie o.m. M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht*,

en doctrine (Voyez notamment, sur la discussion: H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, pp. 1487 et suiv., n° 1487; Ph. DE PAGE et I. DE STEFANI, Liquidation et partage – Commentaire pratique, *op. cit.*, n°s 371 à 373 (partie mise à jour en juin 2004); C. SLUYTS, “L’article 868 du Code civil belge”, *Liber Amicorum Léon RAUCENT*, Presses Universitaires de Louvain, Louvain-la-Neuve, Academia-Bruylant, 1992, pp. 412 et suiv.; F. LALIERE, “La réserve et la réduction”, *op. cit.*, pp. 481 et 482; Ch. AUGHUET, “Module ‘Successions’ – La réserve héréditaire est-elle globale ou individuelle?”, *Notarius, sept.-oct. 2009*, pp. 12 à 14).

Ainsi:

- Se fondant notamment sur le caractère essentiellement *individuel* du droit à la réserve – l’action en réduction ne pouvant notamment être mise en œuvre par chacun des héritiers réservataires *que pour lui-même* (outre que certaines actions en réduction sont spécialement dédiées à *certain*s héritiers réservataires, telle notamment l’action en réduction déduite de l’article 1465 du Code civil au bénéfice des enfants non communs au défunt et à son conjoint survivant) –, une partie de la doctrine se prononce en faveur de l’existence d’une réserve *individuelle* dans le chef de chacun des héritiers réservataires (Voyez notamment H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1654, n° 1487, 3°; R. DEKKERS, *Précis de droit civil belge*, tome III, Bruxelles, Bruylant, 1955, p. 828, n° 1378; R. DEKKERS et H. CASMAN, *Handboek Burgelijk Recht*, deel IV, 4ème éd., Anvers-Oxford, Intersentia, 2010, p. 833, n° 1373; F. LAURENT, *Principes de droit civil*, tome XII, Bruxelles, Bruylant, 1874, p. 146, n° 108 *in fine*; R.P. D.B., v° Donations et testaments, n° 352; L. RAUCENT, *Les successions*, *op. cit.*, p. 207, n° 339), de sorte qu’il faudrait par exemple considérer, en présence de deux enfants (et tenant compte des nouvelles fractions telles que décrites à l’article 913 proposé, du Code civil), que ceux-ci jouissent individuellement d’une réserve d’1/4;

- En revanche, constatant notamment que les (actuels) articles 913 (relatif à la réserve des enfants) et 915 (relatif à la réserve des ascendants) du Code civil ne fixent que la fraction *de la quotité disponible* et non la fraction individuelle de la réserve des héritiers réservataires (qui ne peut être déduite qu’*a contrario* du texte légal – ce qui demeure le cas avec le nouveau libellé de l’article 913 proposé, du Code civil), d’autres auteurs plaident en faveur du principe d’une réserve *globale* (Voyez notamment M. PUELINCKX-COENE, *Erfrecht, Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, *op. cit.*, p. 765, n° 740; R. DILLEMANS, *De erfrechtelijke reserve*,

in *Beginnelsen van Belgisch Privaatrecht*, op. cit., p. 765, nr. 740; R. DILLEMANS, *De erfrechtelijke reserve*, KUL, Leuven, Drukkerij Ceuterick, 1960, pp. 147 e.v., nrs. 187 e.v.). Hieruit volgt dat in het hiervoor voorgestelde voorbeeld, de twee kinderen samen van een reserve van 1/2 genieten. Volgens de voorstanders van dit standpunt, heeft dit tot gevolg dat de wil van de erflater beter wordt gerespecteerd wanneer deze bijvoorbeeld een schenking aan een reservataire erfgenaam heeft toegekend die voor inbreng vatbaar is, waarbij een andere schenking aan een derde werd toegekend, aangezien de aanrekening op de globale reserve (en niet op een individuele reserve) het mogelijk maakt dat het beschikbaar gedeelte meer gevrijwaard blijft. Wanneer immers een schenking die voor inbreng vatbaar is (en die op de reserve moet worden aangerekend in overeenstemming met de principes die hieronder zullen worden uiteengezet, voorgesteld artikel 922/1, § 2 van het Burgerlijk Wetboek) de reserve (naargelang de stelling die men aanvaardt, globaal of individueel) overschrijdt, wordt het surplus aangerekend op het beschikbaar gedeelte. Welnu, dit surplus zal doorgaans minder omvangrijk zijn (of zelfs onbestaande) indien de schenking die voor inbreng vatbaar is wordt aangerekend op de globale, eerder dan op de individuele reserve (die, per definitie, minder omvangrijk is dan de globale reserve).

In dit licht, beslecht het huidige wetgevend initiatief de controverse in de zin van de *globale* reserve, hetgeen mogelijk maakt dat het beschikbaar gedeelte meer wordt gevrijwaard, waardoor een grotere beschikkingsvrijheid ten aanzien van derden aan de erflater wordt verleend. Er moet evenwel worden verduidelijkt dat de notie van de globale reserve enkel speelt *in het kader van de verichtingen van de aanrekening van giften en louter met het oog daarop*. Het voorgestelde artikel 922/1, § 1, van het Burgerlijk Wetboek, dat de voorkeur geeft aan dit begrip voor de aanrekening van giften, blijft zonder gevolg voor de persoonlijke aard van het recht op de reserve en de uitoefening van de vordering tot inkorting.

#### Voorgesteld artikel 922/1, § 2, van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 922/1, § 2, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek betreft de aanrekening van giften die werden toegekend *als voorschot op erfdeel* (d.w.z. de giften die voor inbreng vatbaar zijn) aan een reservataire erfgenaam.

Aangezien het gaat over *voorschotten* die de erflater aan de begiftigde reservataire erfgenaam heeft toegekend op zijn aandeel in de nalatenschap, worden deze giften (prioritair) aangerekend op de globale reserve van de reservataire erfgenamen. Het eventuele saldo – na

KUL, Leuven, Drukkerij Ceuterick, 1960, pp. 147 et suiv., n<sup>os</sup> 187 et suiv.), de sorte qu'il faudrait considérer, dans l'exemple proposé ci-dessus, que les deux enfants jouissent ensemble d'une réserve d'1/2; cette solution permet, selon ses partisans, de respecter davantage la volonté du défunt, notamment en cas de donation rapportable consentie à un héritier réservataire lorsqu'une autre donation a, par ailleurs, été consentie à un tiers, l'imputation sur la réserve globale (et non sur une réserve individuelle) permettant de laisser davantage libre la quotité disponible. En effet, lorsqu'une donation rapportable (imputable sur la réserve, conformément aux principes qui seront décrits *infra*, article 922/1, § 2, proposé, du Code civil) excède la réserve (globale ou individuelle, selon la thèse que l'on admet), l'excédent est imputé sur la quotité disponible: or, cet excédent sera naturellement moins important (voire inexistant) si la donation rapportable est imputée sur la réserve globale plutôt que sur la réserve individuelle (qui est – par définition – moins importante que la réserve globale).

Dans ce contexte, la présente initiative législative tranche la controverse dans le sens de la réserve *globale*, qui permet de préserver davantage la quotité disponible, ce qui confère une plus grande liberté de disposer au bénéfice de tiers dans le chef du *de cujus*. Il convient toutefois de préciser que la notion de réserve globale n'intervient *que dans le seul cadre des opérations d'imputation des libéralités et aux seules fins desdites opérations*: l'article 922/1, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil, qui privilégie cette notion pour l'imputation des libéralités, est sans incidence sur le caractère personnel du droit à la réserve et de l'exercice de l'action en réduction.

#### Article 922/1, § 2, proposé du Code civil

L'article 922/1, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil concerne l'imputation des libéralités consenties *à titre d'avance d'hoirie* (c'est-à-dire les libéralités *rapportables*) à un héritier réservataire.

Constituant des *avances*, consenties par le défunt à l'héritier réservataire gratifié sur sa part dans la succession, ces libéralités s'imputent (prioritairement) sur la réserve globale des héritiers réservataires. Le solde éventuel – après imputation prioritaire sur la

prioritaire aanrekening op de globale reserve – wordt aangerekend op het beschikbaar gedeelte van de nalatenschap en het deel dat het beschikbaar gedeelte overschrijdt (na subsidiaire aanrekening hierop) is aan inkorting onderhevig (F. LALIÈRE, “La réserve et la réduction”, *op. cit.*, p. 474; H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1649-1657, nrs. 1484-488), overeenkomstig het bepaalde in het voorgestelde artikel 844, § 2, van het Burgerlijk Wetboek. In het geval de globale reserve reeds volledig zou zijn uitgeput door de aanrekening van vroegere giften die voor inbreng vatbaar zijn, zal de latere gift die voor inbreng vatbaar is, integraal op het beschikbaar gedeelte moeten worden aangerekend.

Er moet worden opgemerkt dat niettegenstaande de aanrekening van de voor inbreng vatbare gift die aan één van de reservataire erfgenamen werd toegekend op de *globale* reserve van het geheel van de reservataire erfgenamen, de gelijkheid tussen de reservataire erfgenamen zal worden hersteld door de inbreng, in het kader van de verdelingsverrichtingen.

#### Voorbeeld:

Meneer X overlijdt en laat twee kinderen A en B na. Zijn bestaand vermogen op de dag van overlijden is 230 000 €; hij heeft geen schulden. Hij heeft een schenking die voor inbreng vatbaar is van een goed dat 200 000 € waard was op de dag van de schenking, toegekend aan zijn zoon A en heeft een testament opgemaakt waarbij hij aan een derde, Z, 220 000 € nalaat. Veronderstellen we dat de waarde van de schenking, geïndexeerd in overeenstemming met het voorgestelde artikel 858, § 3 van het Burgerlijk Wetboek (waar het voorgestelde artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek naar verwijst), 210 000 € is. De fictieve massa zoals bepaald in het voorgestelde artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek zal 440 000 € bedragen: aanwezige goederen op de dag van overlijden (230 000 €) – schulden (0 €) + de geïndexeerde waarde van het geschonken goed op de dag van de schenking (210 000 €). De globale reserve van de kinderen is dan 220 000 € (volgens het breukdeel bepaald in het voorgestelde artikel 913 van het Burgerlijk Wetboek) en het beschikbaar gedeelte eveneens 220 000 €. Aangezien de schenking toegestaan aan zoon A (210 000 €) voor inbreng vatbaar is, wordt deze aangerekend op de globale reserve van de twee kinderen (die 220 000 € bedraagt) en niet op de individuele reserve van kind A. Aldus blijft het beschikbaar gedeelte van 220 000 € intact voor de integrale uitvoering van het legaat aan Z (terwijl in geval van een aanrekening van de schenking op de individuele reserve van het kind A, namelijk 110 000 €, het surplus van de schenking na aanrekening op deze reserve, zijnde 100 000 €, op het beschikbaar gedeelte had moeten worden aangerekend waardoor dit gedeeltelijk

réserve globale – s'impute sur la quotité disponible de la succession et la part excédant la quotité disponible (après imputation subsidiaire sur celle-ci) est sujette à réduction (F. LALIÈRE, “La réserve et la réduction”, *op. cit.*, p. 474; H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1649 à 1657, n<sup>os</sup> 1484 à 1488), conformément à ce qui est dit à l'article 844, § 2, proposé, du Code civil. Dans l'hypothèse où la réserve globale serait déjà entièrement absorbée par l'imputation de libéralités rapportables antérieures, la libéralité rapportable postérieure devra s'imputer intégralement sur la quotité disponible.

Il faut relever que nonobstant l'imputation de la libéralité rapportable consentie à l'un des héritiers réservataires sur la réserve *globale* de l'ensemble des héritiers réservataires, entre les héritiers réservataires l'égalité sera rétablie par la voie du rapport, dans le cadre des opérations de partage.

#### Exemple:

Monsieur X décède en laissant deux enfants, A et B. Son patrimoine existant au jour du décès est de 230 000 euros; il n'a pas de dettes. Il avait consenti une donation rapportable d'un bien valant 200 000 euros au jour de la donation à son fils A et avait établi un testament, aux termes duquel il lègue 220 000 euros à un tiers, Z. Imaginons que la valeur de la donation, indexée conformément à l'article 858, § 3, proposé, du Code civil (auquel renvoie l'article 922 proposé du Code civil), soit de 210 000 euros. La masse de calcul du disponible telle que définie à l'article 922 proposé du Code civil sera de 440 000 euros: les biens existants au jour du décès (230 000 euros) – les dettes (0 euro) + la valeur du bien donné au jour de la donation indexée (210 000 euros). La réserve globale des enfants sera donc de 220 000 euros (selon la fraction définie à l'article 913 proposé du Code civil) et la quotité disponible de 220 000 euros également. Étant rapportable, la donation consentie au fils A (210 000 euros) s'imputera sur la réserve globale des deux enfants (qui est de 220 000) et non sur la réserve individuelle de l'enfant A, laissant ainsi intacte la quotité disponible de 220 000 euros pour la complète exécution du legs à Z (alors qu'en cas d'imputation de la donation sur la réserve individuelle de l'enfant A, soit 110 000 euros, le surplus de la donation, après imputation sur ladite réserve, soit 100 000 euros, aurait dû être imputé sur la quotité disponible, grevant celle-ci partiellement, de sorte que le legs – imputé postérieurement à la donation – n'aurait pu être exécuté qu'à concurrence de 120 000 euros). Toutefois, dans le cadre des relations entre A et B, la donation consentie à A est rapportable lors du partage. La masse de partage sera ainsi de

zou zijn bezwaard en het legaat – dat na de schenking wordt aangerekend – slecht ten belope van 120 000 € had kunnen worden uitgevoerd). Echter, in het kader van de verhoudingen tussen A en B moet de schenking toegekend aan A tijdens de verdeling worden ingebracht. De te verdelen massa is aldus 220 000 €: zij wordt samengesteld met de aanwezige goederen bij overlijden (230 000 €) – het legaat (aangezien uit de verrichtingen van aanrekening blijkt dat dit integraal kan worden uitgevoerd, zijnde ten belope van 220 000 €) + de inbreng (in waarde) door A (210 000 €) = 220 000 € (wat overeenstemt met de globale reserve). Van deze massa ontvangt elk kind de helft, zijnde 110 000 € (wat overeenstemt met diens individuele reserve). Praktisch gezien zal A zijn schenking (210 000 €) behouden maar B vergoeden ten belope van de helft ervan, zijnde 105 000 € (inbreng in waarde). Het saldo van de aanwezige goederen na uitvoering van het legaat (10 000 €) wordt bij helften tussen de twee kinderen verdeeld, zodat elk van hen, *in fine*, zal genieten van zijn reservataire aandeel van 110 000 €.

De aanrekening van de schenking toegekend aan A op de globale reserve van de twee kinderen (en niet op zijn individuele reserve) maakt het mogelijk om het beschikbaar deel te vrijwaren voor de integrale uitvoering van het legaat en dit zonder nadelige gevolgen voor B, ten aanzien van wie door de inbreng de gelijkheid wordt hersteld.

Het voorgestelde artikel 922/1, § 2, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek verduidelijkt bovendien dat, niet-tegenstaande zij geheel of gedeeltelijk op het beschikbaar deel zouden worden aangerekend (na prioritaire aanrekening op de globale reserve en voor het saldo dat deze overschrijdt), deze giften in hun geheel voor inbreng vatbaar blijven.

In het geval echter dat na de subsidiaire aanrekening op het beschikbaar gedeelte, de gift dit gedeelte zou overschrijden en – bijgevolg – zou moeten worden ingekort, zal enkel hetgeen overblijft van de gift moeten worden ingebracht. Aldus, ingeval een schenking die voor inbreng vatbaar is met de helft zou worden ingekort na de hiervoor beschreven aanrekeningen, zal enkel het saldo van de gift (de andere helft) moeten worden ingebracht. Het voorgestelde artikel 922/1, § 2, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek is aldus de tegenhanger van het voorgestelde artikel 844, § 2 van het Burgerlijk Wetboek.

220 000 euros: elle sera composée des biens existants au décès (230 000 euros) – le legs (puisque il résulte des opérations d'imputation que celui-ci peut être exécuté en totalité, soit à concurrence de 220 000 euros) + le rapport (en valeur) de A (210 000 euros) = 220 000 euros (ce qui correspond à la réserve globale de A et B). De cette masse, chacun des enfants recevra la moitié, soit 110 000 euros (ce qui correspond à sa réserve individuelle). Pratiquement, A conservera sa donation (210 000 euros) mais indemniserà B à concurrence de la moitié de celle-ci, soit 105 000 euros (rapport en valeur) et le solde des biens existants après exécution du legs (10 000 euros) sera partagé par moitié entre les deux enfants, de sorte que chacun d'eux bénéficiera, *in fine*, de sa part réservataire de 110 000 euros.

L'imputation de la donation consentie à A sur la réserve globale des deux enfants (et non sur sa réserve individuelle) permet de préserver la quotité disponible pour la complète exécution du legs et est sans conséquence dommageable pour B, à l'égard duquel l'égalité se trouve rétablie par le biais des opérations de rapport.

L'article 922/1, § 2, alinéa 2, proposé, du Code civil précise, par ailleurs, que quand bien même seraient-elles imputées en totalité ou partiellement sur la quotité disponible (après imputation prioritaire sur la réserve globale et pour le solde de la libéralité excédant celle-ci), ces libéralités demeurent rapportables en intégralité.

Toutefois, dans l'hypothèse où après imputation subsidiaire sur la quotité disponible, la libéralité excéderait ladite quotité et devrait – dès lors – être réduite, seule le solde de la libéralité subsistant après réduction sera sujet à rapport. Ainsi, dans l'hypothèse où une donation rapportable serait réduite de moitié après les imputations décrites ci-dessus, seul le solde de la libéralité après réduction (l'autre moitié) devra être rapporté. L'article 922/1, § 2, alinéa 2, proposé, du Code civil fait ainsi écho à l'article 844, § 2, proposé, du Code civil.

Voorgesteld artikel 922/1, § 3 van  
het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 922/1, § 3 van het Burgerlijk Wetboek betreft de aanrekening van giften die *bij vooruitmaking* zijn gedaan (i.e. de giften die niet voor inbreng vatbaar zijn) aan een reservataire erfgenaam alsook de giften waarvan de begunstigde geen reservataire erfgenaam is.

Deze giften worden aangerekend op het beschikbaar gedeelte, waarbij het overschot is onderworpen aan inkorting (F. LALIERE, “La réserve et la réduction, *op. cit.*”, p. 475; H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1647, nr. 1479), overeenkomstig het principe bepaald in het voorgestelde artikel 920, § 1 van het Burgerlijk Wetboek.

Het wordt nog vermeld dat dit wetgevend initiatief het huidige artikel 923 van het Burgerlijk Wetboek ongewijzigd behoudt, dat de volgorde van inkorting van giften bepaalt: eerst de legaten, dan de schenkingen van de meest recente naar de oudste, volgens de principes die reeds werden uiteengezet in de toelichting bij het voorgestelde artikel 922/1, § 1, van het Burgerlijk Wetboek, inzake de volgorde van de aanrekening van giften.

Art. 58

Deze bepaling sluit aan bij het voorgestelde artikel 922/1, § 1, van het Burgerlijk Wetboek, inzake de volgorde van de *aanrekening* van giften.

Het voorgesteld artikel 924 van het Burgerlijk Wetboek beschrijft hoe de inkorting concreet gebeurt, naar gelang de schuldenaren van de inkorting erfgenamen, dan wel derden zijn.

Voorgesteld artikel 924, eerste lid  
van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 924, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek (dat in grote mate werd geïnspireerd door artikel 924, eerste lid, van de Code civil français zoals dit voortkomt uit de wijziging doorgevoerd bij wet nr. 2006-728 van 23 juni 2006), bevat het principe dat wanneer een gift die in waarde inkortbaar is (Ter herinnering, de inkorting van giften geschiedt in alle gevallen in waarde met uitzondering van deze die de legaten treft waarvan de begunstigde geen erfgenaam is en onverminderd de “concrete” reserve van de langstlevende echtgenoot bepaald in artikel 915*bis* van het Burgerlijk Wetboek, die een reserve in natura blijft zodat giften die hieraan afbreuk zouden doen eveneens in natura worden ingekort) het beschikbaar gedeelte overschrijdt, de

Article 922/1, § 3, proposé, du Code civil

L'article 922/1, § 3, proposé, du Code civil concerne l'imputation des libéralités faites *à titre de préciput* (c'est-à-dire les libéralités *non rapportables*) à un héritier réservataire ainsi que les libéralités dont le bénéficiaire n'est pas un héritier réservataire.

Ces libéralités s'imputent sur la quotité disponible, l'excédent étant soumis à réduction (F. LALIERE, “La réserve et la réduction, *op. cit.*”, p. 475; H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1647, n° 1479), conformément au principe énoncé à l'article 920, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil.

Il sera encore signalé que la présente initiative législative maintient inchangé l'actuel article 923 du Code civil, qui détermine l'ordre de réduction des libéralités: d'abord les legs; ensuite les donations, de la plus récente à la plus ancienne, selon les principes déjà décrits aux termes du commentaire de l'article 922/1, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil, relatif à l'ordre d'imputation des libéralités.

Art. 58

Cette disposition fait écho à l'article 922/1, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil, relatif à l'ordre d'*imputation* des libéralités.

L'article 924 du Code civil proposé décrit la manière dont opère concrètement la réduction, selon que les débiteurs de la réduction sont des héritiers ou des tiers.

Article 924, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code civil proposé

L'article 924, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code civil proposé (qui s'inspire largement de l'article 924, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code civil français tel qu'il résulte de la réforme opérée par la loi n° 2006-728 du 23 juin 2006) pose le principe selon lequel lorsqu'une libéralité réductible en valeur (pour mémoire, la réduction des libéralités a lieu en valeur dans tous les cas, à l'exception de celle frappant les legs dont le bénéficiaire n'est pas un héritier et sans préjudice de la réserve “concrète” du conjoint survivant telle que définie à l'article 915*bis* du Code civil, qui demeure une réserve en nature, de sorte que les libéralités qui y portent atteinte sont également réduites en nature) excède la quotité disponible, le bénéficiaire de celle-ci (qu'il soit ou non successible) est tenu d'*indemniser*

begunstigde ervan (of deze nu al dan niet erfgerechtigd is) gehouden is om de reservataire erfgenamen (wier reserve is aangetast door de overschrijding van het beschikbaar gedeelte) ten belope van het overschrijdende gedeelte van de gift *te vergoeden*, en dit, wat ook het bedrag hiervan is.

De voorgestelde bepaling houdt aldus rekening met het feit dat de reserve voortaan een reserve *in waarde* is en niet meer in natura (zie het voorgestelde artikel 920, § 2, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek), zodat ook de inkorting niet meer in natura maar wel *in waarde* zal geschieden, in de vorm van een vergoeding die overeenstemt met het bedrag van de aantasting van de reserve, die wordt betaald aan de reservataire erfgenamen.

De inkorting in de vorm van de betaling van een vergoeding aan de reservataire erfgenaam is het logische gevolg van het principe van de reserve in waarde bepaald in het voorgestelde artikel 920, § 2, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek (aangezien de reserve voortaan wordt beschouwd als een schuldvordering in het voordeel van de reservataire erfgenamen, ten laste van de begunstigten van de giften die het beschikbaar gedeelte overschrijden). Dit maakt het mogelijk om de negatieve gevolgen van een inkorting in natura, uiteengezet naar aanleiding van de toelichting bij het huidige wetgevend initiatief en van de toelichting bij het voorgestelde artikel 920, § 2, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek.

#### Voorgesteld artikel 924, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 924, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek (dat werd geïnspireerd door artikel 924, tweede lid van de Code civil français zoals dit voortkomt uit de wijziging doorgevoerd bij de wet nr. 2006-728 van 23 juni 2006) betreft de wijze waarop de vergoeding voor de inkorting wordt betaald, wanneer de schuldenaar ervan een erfgenaam is.

Wanneer de schuldenaar van de vergoeding voor de inkorting een erfgenaam is, wordt deze "betaald" door mindere ontvangst (zodat de erfgenaam-schuldenaar van de vergoeding minder zal nemen in de te verdelen massa, ten belope van zijn schuld ten aanzien van zijn mede-erfgenamen). De voorgestelde bepaling refereert aldus aan de techniek van de inbreng van schulden (waarvan het principe in het voorgestelde artikel 821 van het Burgerlijk Wetboek wordt opgenomen), dat toelaat aan een erfgenaam die schuldenaar is van de massa om

les héritiers réservataires (dont la réserve est entamée par le fait du dépassement de la quotité disponible) à concurrence de ce qui excède la quotité disponible, et ce, quel que soit le montant de cet excédent.

La disposition proposée intègre ainsi le fait que la réserve est désormais une réserve *en valeur* et non plus en nature (voyez l'article 920, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code civil proposé), de sorte que la réduction n'opérera plus en nature, mais bien *en valeur*, sous la forme d'une indemnité payée aux héritiers réservataires correspondant au montant de l'atteinte à leur réserve.

La réduction sous la forme du paiement d'une indemnité à l'héritier réservataire est la conséquence logique du principe de la réserve en valeur énoncé à l'article 920, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil (la réserve étant désormais considérée comme une créance au bénéfice des héritiers réservataires, à charge des bénéficiaires de libéralités excédant la quotité disponible) et permet d'éviter les conséquences négatives de la réduction en nature, décrites à l'occasion des développements de la présente initiative législative et du commentaire de l'article 920, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil.

#### Article 924, alinéa 2, proposé, du Code civil

L'article 924, alinéa 2, proposé, du Code civil (qui s'inspire de l'article 924, alinéa 2, du Code civil français tel qu'il résulte de la réforme opérée par la loi n° 2006-728 du 23 juin 2006) concerne le mode de paiement de l'indemnité de réduction, lorsque le débiteur de celle-ci est un héritier.

Lorsque le débiteur de l'indemnité de réduction est un héritier, celle-ci est "payée" en moins prenant (en telle sorte que l'héritier débiteur de l'indemnité prendra moins dans la masse de partage, à concurrence de sa dette à l'égard de ses cohéritiers). La disposition proposée se réfère ainsi au mécanisme du rapport de dettes (dont le principe est énoncé à l'article 821 proposé du Code civil), qui permet à l'héritier débiteur de la masse de régler sa dette non pas en la payant effectivement à la masse, mais en "prenant moins" dans la succession

zijn schuld te voldoen, niet door deze daadwerkelijk aan de massa te betalen, maar door “mindere ontvangst” in de nalatenschap (door aanrekening of voorafname), ten belope van het bedrag van zijn schuld ten aanzien van deze massa.

De bepaling verduidelijkt dat wanneer de schuldenaar van de vergoeding voor de inkorting zelf een reservataire erfgenaam is, de vergoeding voor de inkorting die hij verschuldigd is bij voorrang wordt toegerekend op zijn voorbehouden rechten.

#### Voorgesteld artikel 924, derde lid van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 924, derde lid van het Burgerlijk Wetboek snijdt de delicate kwestie aan van het onvermogen van de schuldenaar van de vergoeding voor de inkorting.

Terwijl de reserve in natura voor de reservataire erfgenamen verzekert dat ze zeker van hun reserve zullen kunnen genieten, aangezien zij in principe recht hebben op de geschonken of gelegateerde goederen *zelf* en zelfs in het geval waarin deze aan derden zouden zijn vervreemd door de begunstigden van giften (zie o.m. het huidige artikel 930 van het Burgerlijk Wetboek), zou het aannemen van het principe van de reserve *in waarde* (op grond waarvan de reserve voortaan wordt opgevat als een schuldvordering van de reservataire erfgenamen ten aanzien van de begunstigden van giften die het beschikbaar gedeelte overschrijden) tot gevolg kunnen hebben dat de reserve ondoeltreffend is in geval van onvermogen van de schuldenaar van de vergoeding voor de inkorting. De erfrechtelijke reserve zou immers in bepaalde gevallen onzeker kunnen worden, wanneer de reservataire erfgenamen de daadwerkelijke betaling van hun reservataire schuldvordering niet kunnen bekomen, wegens onvermogen van de schuldenaar.

Vermits het huidige wetgevend initiatief het principe van een erfrechtelijke reserve in het Belgische recht beoogt het hieraan een daadwerkelijke uitwerking te geven, zodat de reservataire erfgenamen tegen het risico op onvermogen van de schuldenaar van de vergoeding voor de inkorting moeten worden beschermd.

Dit risico zal zich voornamelijk stellen wanneer de begunstigde van de gift het voorwerp van de gift waarvan hij genoten heeft ten kosteloze titel heeft vervreemd en wanneer zijn vermogen geen (of niet langer) voldoende activa bevat om in de betaling van de vergoeding voor de inkorting te voldoen (indien het voorwerp van de gift zich nog in het vermogen van de begiftigde zou bevinden, zou de reservataire erfgenaam immers steeds de betaling van zijn vergoeding voor de inkorting kunnen

(par imputation ou par prélèvement), à due concurrence du montant de sa dette à l'égard de ladite masse.

La disposition précise que lorsque le débiteur de l'indemnité de réduction est lui-même héritier réservataire, l'indemnité de réduction dont il est redevable s'imputera par priorité sur ses droits réservataires.

#### Article 924, alinéa 3, proposé, du Code civil,

L'article 924, alinéa 3, proposé, du Code civil aborde la délicate situation de l'insolvabilité du débiteur de l'indemnité de réduction.

Alors que la réserve *en nature* garantit aux héritiers réservataires qu'ils bénéficieront effectivement de leur réserve, puisqu'ils jouissent en principe d'un droit sur les biens donnés ou légués *eux-mêmes* et ce même dans l'hypothèse où ceux-ci ont été aliénés à des tiers par les bénéficiaires de libéralités (voyez notamment l'actuel article 930 du Code civil), l'adoption du principe de la réserve *en valeur* (en vertu duquel la réserve est désormais conçue comme une créance des héritiers réservataires à l'encontre des bénéficiaires des libéralités excédant la quotité disponible) pourrait être de nature à rendre la réserve inefficace en cas d'insolvabilité du débiteur de l'indemnité de réduction. En effet, à défaut, pour les héritiers réservataires, de pouvoir obtenir le paiement effectif de leur créance réservataire en raison de l'insolvabilité du débiteur, la réserve héréditaire pourrait, dans certains cas, devenir incertaine.

Dès lors qu'elle conserve le principe d'une réserve héréditaire en droit belge, la présente initiative législative entend assurer à celle-ci une effectivité, de sorte qu'il convient de protéger les héritiers réservataires du risque d'insolvabilité du débiteur de l'indemnité de réduction.

Ce risque se présentera principalement lorsque le bénéficiaire de la libéralité aura aliéné à titre gratuit l'objet de la libéralité dont il a bénéficié et que son patrimoine ne comporte pas/plus d'actifs suffisants pour pourvoir au paiement de l'indemnité de réduction (en effet, si l'objet de la libéralité se trouve encore en nature dans le patrimoine du gratifié, l'héritier réservataire pourra toujours, conformément au droit commun, obtenir le paiement de son indemnité de réduction, le

verkrijgen op grond van het gemeen recht, in voorkomend geval, door middel van een uitvoerend beslag). In geval van een vervreemding *ten kosteloze titel*, door de begunstigde van de gift, van het goed dat hem werd geschonken, zal dit goed zich niet enkel niet meer in zijn vermogen bevinden op de dag van overlijden van de beschikker, maar zal bovendien het vermogen van de begiftigde niet de tegenprestatie voor deze vervreemding bevatten aangezien deze – per hypothese – ten kosteloze titel is gebeurd.

Het is deze bijzondere hypothese (voorwerp van de schenking werd ten kosteloze titel vervreemd door de begiftigde schuldenaar van de inkorting, en onvermogen van deze laatste) dat het voorgestelde artikel 924, derde lid van het Burgerlijk Wetboek in het bijzonder beoogt.

De bepaling (geïnspireerd door artikel 924-4, eerste lid van de franse *Code civil* zoals dit voortkomt uit de wijziging doorgevoerd bij de wet nr. 2008-561 van 17 juni 2008) voorziet aldus dat in dit geval, *na voorafgaandelijke uitwinning van de goederen van de schuldenaar van de vergoeding voor de inkorting*, de reservataire erfgenamen de vordering tot inkorting kunnen uitoefenen ten aanzien van de derde-verkrijgers van de goederen die het voorwerp hebben uitgemaakt van de giften die het beschikbaar deel overschrijden en die ten kosteloze titel zijn vervreemd door de begiftigde. Er wordt verduidelijkt dat de vordering tot inkorting op dezelfde manier gebeurt als tegen de begiftigde zelf (d.i. in waarde en niet in natura) en in de volgorde van de dagtekeningen van de vervreemdingen, te beginnen met de laatste. Het geval dat hier wordt beoogd is dit waarin het voorwerp van de schenking meerdere opeenvolgende vervreemdingen heeft ondergaan. In dit geval moet de vordering tot inkorting eerst worden uitgeoefend ten aanzien van de laatste verkrijger van het goed en dan, in voorkomend geval, opeenvolgend ten aanzien van de andere verkrijgers, in de omgekeerd chronologische volgorde van de vervreemdingen.

Het voorgestelde artikel 924, derde lid van het Burgerlijk Wetboek (dat de idee herneemt die reeds werd voorzien in artikel 930 van het Burgerlijk Wetboek, maar moet worden verbonden met het voorgestelde artikel 924, vierde lid van het Burgerlijk Wetboek, dat er enigszins de gevolgen van matigt) beoogt een rechtvaardig evenwicht te vinden tussen enerzijds, de noodzaak om aan de reserve een *doeltreffend* karakter te verlenen, en anderzijds, de rechtszekerheid van de derde-verkrijgers. De mogelijkheid om de vordering tot inkorting uit te oefenen tegen de derde-verkrijgers (na voorafgaandelijke uitwinning van de goederen van de schuldenaar van de vergoeding voor de inkorting en binnen dezelfde voorwaarden als tegen de begiftigden, i.e. *in waarde*) betekent aldus een zekerheid die toelaat om aan de reserve (ook al is deze in waarde)

cas échéant, par le biais d'une saisie-exécution): en cas d'aliénation à *titre gratuit*, par le bénéficiaire de la libéralité, du bien qui lui a été donné, non seulement ce bien ne se trouvera plus dans son patrimoine au jour du décès du disposant, mais en outre, le patrimoine du donataire ne comprendra pas davantage la contrepartie de cette aliénation, celle-ci étant – par hypothèse – intervenue à titre gratuit.

C'est cette hypothèse particulière (objet de la donation aliéné à titre gratuit par le gratifié débiteur de l'indemnité de réduction, et insolvabilité de ce dernier) que vise plus spécifiquement l'article 924, alinéa 3, proposé, du Code civil.

La disposition (qui s'inspire des termes de l'article 924-4, alinéa 1<sup>er</sup> du Code civil français tel qu'il résulte de la réforme opérée par la loi n° 2008-561 du 17 juin 2008) prévoit ainsi qu'en cette hypothèse, *après discussion préalable des biens du débiteur de l'indemnité en réduction*, les héritiers réservataires sont autorisés à exercer l'action en réduction contre les tiers acquéreurs des biens ayant fait l'objet des libéralités excédant la quotité disponible et ayant été aliénés à titre gratuit par le gratifié. Il est précisé que l'action en réduction est exercée de la même manière qu'à l'égard du gratifié lui-même (c'est-à-dire en valeur et non en nature) et dans l'ordre des dates des aliénations, en commençant par la plus récente. L'hypothèse visée ici est celle où l'objet de la donation devant être réduite aurait subi plusieurs aliénations successives: en ce cas, l'action en réduction à l'encontre des tiers acquéreurs devra s'exercer d'abord à l'égard du dernier acquéreur du bien, puis, le cas échéant, successivement à l'égard des autres acquéreurs, dans l'ordre chronologique inverse des aliénations.

L'article 924, alinéa 3, proposé, du Code civil (qui reprend l'idée énoncée à l'actuel article 930 du Code civil, mais qui doit être liée à l'article 924, alinéa 4, proposé, du Code civil, qui en atténue quelque peu les effets) tend à trouver le juste équilibre entre d'une part la nécessité de conférer à la réserve un caractère *effectif* et, d'autre part, la sécurité juridique des tiers acquéreurs. La possibilité d'exercer l'action en réduction contre les tiers acquéreurs (après discussion préalable des biens du débiteur de l'indemnité en réduction et dans les mêmes conditions que contre les gratifiés, c'est-à-dire *en valeur*) constitue ainsi une garantie permettant d'assurer à la réserve (fût-elle en valeur) une certaine effectivité, y compris en cas d'insolvabilité du débiteur de la réduction. Toutefois, la présente initiative

een zekere doeltreffendheid te verlenen, met inbegrip van het geval van onvermogen van de schuldenaar van de inkorting. Het huidige wetgevend initiatief beperkt evenwel het verhaal van de reservataire erfgenamen ten aanzien van de derde-verkrijgers (in geval van onvermogen van de schuldenaar van de inkorting) tot de enkele hypothese van de vervreemding van het geschonken goed *ten kosteloze titel* (door de begiftigde van de gift). Enerzijds bevindt zich immers in geval van vervreemding van het geschonken goed *ten bezwarende titel* de tegenprestatie van deze vervreemding in het vermogen van de begiftigde schuldenaar van de inkorting (zodat het risico dat hij onvermogen is kleiner is). Anderzijds lijkt het vanuit een bekommernis van rechtszekerheid, niet gewenst om de derden die het goed ten bezwarende titel hebben verworven te bezwaren met het risico op verhaal vanwege de reservataire erfgenamen terwijl zij reeds – per hypothese – de tegenprestatie van het goed hebben betaald, waar het gaat om een verwerving ten bezwarende titel.

Deze bepaling dient bovendien te worden samengelezen met het voorgestelde artikel 924, vierde lid van het Burgerlijk Wetboek dat toelaat – onder bepaalde voorwaarden die we *infra* onderzoeken – om op conventionele wijze de rechtszekerheid te verzekeren voor de derde-verkrijgers (ten kosteloze titel) van goederen die het voorwerp van giften hebben uitgemaakt die kunnen worden ingekort, waarbij zij beschermd worden tegen elke vordering tot inkorting uitgaande van de reservataire erfgenamen.

#### Voorgesteld artikel 924, vierde lid van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 924, vierde lid van het Burgerlijk Wetboek beoogt een conventionele oplossing aan te brengen voor de rechtsonzekerheid die zou kunnen voortkomen uit de toepassing van het voorgestelde artikel 924, derde lid van het Burgerlijk Wetboek voor de derde-verkrijgers ten kosteloze titel van goederen die het voorwerp hebben uitgemaakt van giften die moeten worden ingekort.

De bepaling (die werd geïnspireerd door artikel 924-4, tweede lid van de Franse *Code civil*) voorziet aldus dat de vordering tot inkorting tegen de derde-verkrijgers *ten kosteloze titel* (Het verhaal van de reservataire erfgenamen is in elk geval uitgesloten tegen de derden die de geschonken goederen ten bezwarende titel hebben verkregen: zie het voorgestelde artikel 924, derde lid van het Burgerlijk Wetboek en de toelichting erbij) van goederen die het voorwerp hebben uitgemaakt van giften die moeten worden ingekort, niet kan worden uitgeoefend door de reservataire erfgenamen die in

législative limite le recours des héritiers réservataires à l'encore des tiers acquéreurs (en cas d'insolvabilité du débiteur de la réduction) à la seule hypothèse de l'aliénation *à titre gratuit* du bien donné (par le bénéficiaire de la libéralité). En effet, d'une part, en cas d'aliénation du bien donné *à titre onéreux*, la contrepartie de cette aliénation se trouvera dans le patrimoine du gratifié débiteur de la réduction (de sorte que le risque qu'il soit insolvable est moindre) et, d'autre part, il semble inopportun, dans un souci de sécurité juridique, de faire peser sur les tiers ayant acquis le bien à titre onéreux le risque d'un recours émanant des héritiers réservataires alors même qu'ils auraient déjà – par hypothèse – payé la contrepartie du bien, s'agissant d'une acquisition à titre onéreux.

Cette disposition doit, par ailleurs, être lue en combinaison avec l'article 924, alinéa 4, proposé, du Code civil, qui permet – moyennant certaines conditions que nous examinerons *infra* – d'assurer conventionnellement la sécurité juridique des tiers acquéreurs (à titre gratuit) de biens ayant fait l'objet de libéralités susceptibles d'être réduites, en les protégeant de toute action en réduction émanant des héritiers réservataires.

#### Article 924, alinéa 4, proposé, du Code civil

L'article 924, alinéa 4, proposé, du Code civil entend apporter une solution conventionnelle à l'insécurité juridique qui pourrait résulter de l'application de l'article 924, alinéa 3, proposé, du Code civil, pour les tiers acquéreurs à titre gratuit des biens ayant fait l'objet de libéralités devant être réduites.

La disposition (qui s'inspire de l'article 924-4, alinéa 2, du Code civil français) prévoit ainsi que l'action en réduction contre les tiers acquéreurs *à titre gratuit* (Le recours des héritiers réservataires est, en toute hypothèse, exclu à l'encontre des tiers ayant acquis les biens donnés à titre onéreux: voyez l'article 924, alinéa 3, proposé, du Code civil et son commentaire) des biens ayant fait l'objet d'une donation devant être réduite ne peut être exercée par les héritiers réservataires qui ont *consenti* à l'aliénation desdits biens par le donataire: par leur consentement à l'aliénation (à titre gratuit) du

de vervreemding van de geschonken goederen door de begiftigde hebben *toegestemd*. Door het toestemming in de vervreemding (ten kosteloze titel) van het geschonken goed, ontzeggen de reservataire erfgenamen zich aldus elk verhaal ten aanzien van de derde-verkrijgers, waarbij enkel de vordering tot inkorting ten aanzien van de begiftigde zelf dan overblijft (voor zover diens financiële toestand later is verbeterd). Het verhaal tegen de derde-verkrijgers – dat uitgesloten is in geval van toestemming in de vervreemding in overeenstemming met de toegelichte bepaling – was immers, per hypothese, slechts mogelijk in geval van onvermogen van de schuldenaar van de vergoeding voor de inkorting: zie het voorgestelde artikel 924, derde lid, van het Burgerlijk Wetboek).

Deze toestemming kan gebeuren ofwel bij de oorspronkelijke schenking (schenking van de erflater aan de begiftigde) door een verklaring opgenomen in de schenkingsakte zelf, ofwel door een uitdrukkelijke verklaring na de oorspronkelijke schenking (bijvoorbeeld, door een tussenkomst in de akte houdende de vervreemding ten kosteloze titel door de oorspronkelijke begiftigde ten voordele van de derde). De mogelijkheid om naderhand in de vervreemding (ten kosteloze titel) toe te stemmen biedt o.m. de mogelijkheid aan de reservataire erfgenamen die hierna opduiken (bijvoorbeeld een kind waarvan de afstamming na de schenking wordt vastgesteld) om *a posteriori* aan de derde rechtszekerheid te bieden.

In navolging van de verzaking die overeenkomstig het voorgestelde artikel 918, § 1 van het Burgerlijk Wetboek is toegelaten, is de toestemming van de reservataire erfgenamen in de vervreemding (ten kosteloze titel) van het geschonken goed aan een derde (met het gevolg dat eruit voortkomt) een uitzondering op het principe van het verbod op erfovereenkomsten zowel over het principe als over de modaliteiten van de inkorting bepaald in het voorgestelde artikel 1100/1, § 1, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek. Aangezien dit een toegelaten erfovereenkomst betreft, is deze toestemming onderworpen aan de formaliteiten van toepassing op alle erfovereenkomsten, hetgeen inhoudt dat deze in authentieke vorm moet worden opgemaakt (zie het voorgestelde artikel 1100/5 van het Burgerlijk Wetboek). Zij is eveneens onderworpen aan de regels betreffende de bekwaamheid om een erfovereenkomst aan te gaan (voorgesteld artikel 1100/2 van het Burgerlijk Wetboek), de sanctionering van deze overeenkomsten (voorgesteld artikel 1100/3 van het Burgerlijk Wetboek), de algemene gevolgen van deze overeenkomsten (voorgesteld artikel 1100/4 van het Burgerlijk Wetboek), alsook de publiciteit van erfovereenkomsten (voorgesteld artikel 1100/6 van het Burgerlijk Wetboek).

bien donné, les héritiers réservataires se privent ainsi de tout recours à l'encontre des tiers acquéreurs, seule subsistant dès lors l'action en réduction à l'égard du gratifié lui-même (pour autant qu'il revienne ultérieurement à meilleure fortune puisque, par hypothèse, le recours contre les tiers détenteurs – qui est exclu en cas de consentement à l'aliénation conformément à la disposition commentée – ne pouvait être envisagé qu'en cas d'insolvabilité du débiteur de l'indemnité de réduction: voyez l'article 924, alinéa 3, proposé, du Code civil).

Ce consentement peut intervenir soit dès la donation initiale (donation du *de cuius* au gratifié), par une déclaration contenue dans l'acte de donation lui-même, soit par une déclaration expresse reçue postérieurement à la donation initiale (par exemple, par une intervention à l'acte d'aliénation à titre gratuit par le gratifié initial au bénéfice du tiers). La possibilité de consentir postérieurement à l'aliénation (à titre gratuit) permet notamment aux héritiers réservataires survenus postérieurement à celle-ci (par exemple, un enfant dont la filiation est établie postérieurement à la donation) de conférer *a posteriori* une sécurité juridique aux tiers.

À l'instar de la renonciation autorisée aux termes de l'article 918, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil, le consentement des héritiers réservataires à l'aliénation (à titre gratuit) du bien donné à un tiers (avec la conséquence qui en découle) constitue une exception au principe de l'interdiction des pactes successoraux relatifs tant au principe qu'aux modalités de la réduction énoncée à l'article 1100/1, § 1<sup>er</sup>, alinéa 2, proposé, du Code civil. S'agissant d'un pacte successoral autorisé, ce consentement est soumis au formalisme applicable à tous les pactes successoraux, ce qui suppose notamment qu'il soit reçu en la forme authentique (voyez l'article 1100/5 proposé du Code civil); il est également soumis aux règles relatives à la capacité pour signer un pacte successoral (article 1100/2 proposé du Code civil), à la sanction desdits pactes (article 1100/3 proposé du Code civil), aux effets généraux desdits pactes (article 1100/4 proposé du Code civil) ainsi qu'à la publicité des pactes successoraux (article 1100/6 proposé du Code civil).

De toestemming van de reservataire erfgenamen in de vervreemding ten kosteloze titel brengt, in hun hoofde, de verzaking met zich mee aan hun vorderingsrecht ten aanzien van de derde-verkrijgers, dat het voorgestelde artikel 924, vierde lid van het Burgerlijk Wetboek hen toekent, maar niet de verzaking aan hun reserve, noch aan de vordering tot inkorting ten aanzien van de begiftigde zelf.

Het voorgestelde artikel 924, vierde lid van het Burgerlijk Wetboek laat niet toe aan de reservataire erfgenamen om op algemene wijze toe te stemmen in elke vervreemding van goederen die door de erflater zijn geschonken. Deze toestemming moet betrekking hebben op geschonken goederen die uitdrukkelijk worden geïdentificeerd ofwel in de schenkingsakte ofwel in de latere uitdrukkelijke verklaring.

De toestemming van de reservataire erfgenamen in de vervreemding is bovendien *individueel* in hoofde van de reservataire erfgenamen waarbij ieder van hen vrij is om al dan niet te verzaken aan de vordering tegen de derden. In geval van verzaking geldt deze enkel ten aanzien van de verzaker, zodat de reservataire erfgenamen die niet hebben verzaakt aan het recht dat hen door het voorgestelde artikel 924, derde lid van het Burgerlijk Wetboek wordt toekend, alle vrijheid behouden om, in voorkomend geval, op te treden ten aanzien van de derde-verkrijgers (ten kosteloze titel) van goederen die het voorwerp hebben uitgemaakt van een gift die voor inkorting vatbaar is.

#### Voorgesteld artikel 924, vijfde lid van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 924, vijfde lid, van het Burgerlijk Wetboek betreft de vordering tot inkorting ten aanzien van legaten waarvan de afgifte door de reservataire erfgenamen werd toegekend.

Momenteel wordt aangenomen dat de legatsafgifte niet noodzakelijk, in hoofde van de reservataire erfgenaam die het legaat aflevert, de verzaking inhoudt om later de inkorting te vorderen ten aanzien van de legataris (Aldus, “verlamt de afgifte (...) de latere uitoefening van de vordering tot inkorting niet, tenzij wordt aangetoond (bewijs ten laste van de verweerder tegen de vordering tot inkorting) dat deze met volle kennis van het feit dat het legaat het beschikbaar gedeelte overschreed, is gebeurd. De reservataire erfgenamen kunnen inderdaad verzaken aan de verworven reserve [d.i. na het overlijden van de erflater]; maar deze verzaking moet zeker zijn. Dergelijke situatie volgt niet uit het enkele feit van de afgifte” (vrije vertaling: H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1238, nr. 1088. Zie ook J. SACE, A.-CH.

Le consentement des héritiers réservataires à l’aliénation à titre gratuit emporte renonciation, de leur part, au droit d’action à l’égard des tiers acquéreurs, que leur confère l’article 924, alinéa 4, proposé, du Code civil, mais pas renonciation à leur réserve ni à l’action en réduction à l’encontre du gratifié lui-même.

L’article 924, alinéa 4, proposé, du Code civil n’autorise pas les héritiers réservataires à consentir, de manière générale, à toute aliénation de biens donnés par le *de cujus*: ce consentement doit porter sur des biens donnés expressément identifiés, soit dans l’acte de donation, soit dans la déclaration postérieure expresse.

Le consentement des héritiers réservataires à l’aliénation est, par ailleurs, *individueel* dans le chef des héritiers réservataires, chacun d’eux étant libre de renoncer à agir contre les tiers ou pas: en cas de renonciation, celle-ci ne vaut qu’à l’égard du renonçant, de sorte que les héritiers réservataires n’ayant pas renoncé au droit que leur confère l’article 924, alinéa 3, proposé, du Code civil conservent, quant à eux, toute latitude pour, le cas échéant, agir à l’égard des tiers acquéreurs (à titre gratuit) des biens ayant fait l’objet d’une libéralité réductible.

#### Article 924, alinéa 5, proposé, du Code civil

L’article 924, alinéa 5, proposé, du Code civil concerne l’action en réduction à l’encontre des legs dont la délivrance a été consentie par les héritiers réservataires.

L’on considère actuellement que la délivrance d’un legs n’emporte pas nécessairement renonciation, dans le chef de l’héritier réservataire délivrant le legs, à agir ultérieurement en réduction à l’égard du légataire (Ainsi, “la délivrance ne paralyse pas (...) l’exercice ultérieur de l’action en réduction, à moins qu’il ne soit établi (preuve à charge du défendeur à l’action en réduction) qu’elle a été effectuée en pleine connaissance de cause du fait que le legs excédait la quotité disponible. Les héritiers réservataires peuvent en effet renoncer à la réserve acquise [c’est-à-dire après le décès du *de cujus*]; mais cette renonciation doit être certaine. Pareil état de chose ne résulte pas du seul fait de la délivrance”: H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1238, n° 1088. Voyez également J. SACE, A.-CH. VAN GYSEL, N.

VAN GYSEL, N. GALLUS, F. LALIÈRE en V. WYART, “Les testaments (fond)”, *Rép. not.*, deel III, *Successions, donations et testaments*, Brussel, Larcier, 3e ed., 2010, p. 2370, nr. 384; Luik 28 februari, J.T. 2002, p. 412).

Dit is een bron van rechtsonzekerheid in hoofde van de legatarissen en lijkt in tegenspraak met hun rechtmatige verwachtingen. De reservataire erfgenamen zouden immers nog, niettegenstaande de afgifte, het legaat dat aldus werd afgegeven kunnen betwisten door middel van de vordering tot inkorting, zelfs wanneer de legatarissen – per hypothese – hebben genoten van de afgifte van hun legaat vanwege de reservataire erfgenamen (Ter herinnering, de vordering tot inkorting ten aanzien van legaten waarvan de begiftigde geen erfgenaam is, blijft, volgens de tekst van het huidige wetgevend initiatief, in natura geschieden, terwijl de vordering tot inkorting ten aanzien van legaten toegekend aan erfgenamen in waarde geschiedt: zie het voorgestelde artikel 920 van het Burgerlijk Wetboek).

In dit kader, voert het huidige wetgevend initiatief het principe in dat de vordering tot inkorting niet kan worden uitgeoefend door de reservataire erfgenamen ten aanzien van de legaten waarvan zij de afgifte hebben toegekend. Het komt bijgevolg toe aan de reservataire erfgenamen om, in voorkomend geval, de nuttige opzoeken te doen (samenstelling van de fictieve massa en aanrekening van de giften) om zich ervan te vergewissen, voorafgaandelijk aan de afgifte van de legaten, dat deze (geheel of gedeeltelijk) kunnen worden uitgevoerd, rekening houdende met het beschikbaar gedeelte van de nalatenschap.

#### Voorgesteld artikel 924, zesde lid van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 924, zesde lid van het Burgerlijk Wetboek betreft het ogenblik van de betaling van de vergoeding voor de inkorting en voorziet, hierbij geïnspireerd op artikel 924-3, eerste lid (eerste zin) van de Code civil français, dat deze uiterlijk op het ogenblik van de verdeling wordt betaald, behoudens andersluidend akkoord tussen de mede-erfgenamen.

Het principe van de betaling van de vergoeding voor de inkorting op de dag van de verdeling vloeit van nature voort uit de toepassing van de regels van de inbreng van schulden, wanneer de schuldenaar ervan een erfgenaam is (waarbij de inbreng van de schulden op het ogenblik van de verdeling geschiedt). Daarentegen, wanneer de schuldenaar van de vergoeding van de inkorting een derde is, moet het ogenblik van de betaling vastgelegd worden, hetgeen het aannemen van de toegelichte bepaling rechtvaardigt.

GALLUS, F. LALIÈRE et V. WYART, “Les testaments (fond)”, *Rép. not.*, tome III, *Successions, donations et testaments*, Bruxelles, Larcier, 3<sup>ème</sup> éd., 2010, p. 2370, n° 384; Liège, 28 février 2001, J.T., 2002, p. 412).

Ceci est source d'insécurité juridique dans le chef des légataires et semble de nature à contredire leurs légitimes expectatives puisqu'alors même qu'ils ont – par hypothèse – bénéficié de la délivrance de leur legs de la part des héritiers réservataires, ces derniers pourraient encore nonobstant ladite délivrance, contester le legs ainsi délivré par la voie de l'action en réduction (Pour mémoire, l'action en réduction à l'encontre des legs dont le bénéficiaire n'est pas un héritier continue d'opérer, aux termes de la présente initiative législative, en nature, tandis que l'action en réduction à l'égard des legs consentis aux héritiers a lieu en valeur: voyez l'article 920 proposé du Code civil).

Dans ce contexte, la présente initiative législative instaure le principe selon lequel l'action en réduction ne peut être exercée par les héritiers réservataires à l'égard des legs dont ils ont consenti la délivrance. Il appartiendra dès lors aux héritiers réservataires de procéder, le cas échéant, aux vérifications utiles (constitution de la masse de calcul du disponible et imputation des libéralités) afin de s'assurer, préalablement à la délivrance des legs, que ceux-ci peuvent être (totalement ou partiellement) exécutés, compte-tenu de la quotité disponible de la succession.

#### Article 924, alinéa 6, proposé, du Code civil

L'article 924, alinéa 6, proposé, du Code civil concerne le moment du paiement de l'indemnité de réduction et prévoit, en s'inspirant de l'article 924-3, alinéa 1<sup>er</sup> (1<sup>re</sup> phrase) du Code civil français, que celle-ci est payable au plus tard au moment du partage, sauf accord contraire entre les cohéritiers.

Le principe du paiement de l'indemnité de réduction au jour du partage découle naturellement de l'application des règles du rapport de dettes, lorsque le débiteur de celle-ci est un héritier (le rapport des dettes s'effectuant au moment du partage). En revanche, lorsque le débiteur de l'indemnité de réduction est un tiers, le moment du paiement de celle-ci doit être fixé, ce qui justifie l'adoption de la disposition commentée.

De voorgestelde tekst voorziet niet dat de vergoeding voor de inkorting interesten genereert, zodat het gemeen recht van artikel 1153 van het Burgerlijk Wetboek (dat bepaalt dat de interesten lopen vanaf de aanmaning) moet worden toegepast.

#### Art. 59

Het huidige wetgevend initiatief wijzigt artikel 925 van het Burgerlijk Wetboek dat momenteel bepaalt dat *“wanneer de waarde van de schenkingen onder de levenden het beschikbaar gedeelte overschrijdt of daarmee gelijk is, alle beschikkingen bij testament vervallen”*.

Het aannemen van het principe van de reserve *in waarde* had de opheffing van deze bepaling kunnen rechtvaardigen. Wanneer de inkorting immers niet meer in natura maar wel in waarde geschiedt, zullen de legaten die door de erflater worden vermaakt terwijl het beschikbaar gedeelte van zijn nalatenschap reeds volledig zou zijn uitgeput (of zelfs overschreden) door de beschikkingen onder de levenden niet “vervallen”: zij zullen moeten worden uitgevoerd (in zoverre meer bepaald het voorwerp van het legaat nog in het vermogen van de erflater aanwezig is, en dat, in voorkomend geval, het erfrechtelijk passief hun uitvoering toelaat (In toepassing van het principe *“nemo liberalis nisi liberatus”* bepaald in artikel 1024 van het Burgerlijk Wetboek (H. DE PAGE, *op. cit.*, p. 1304, nr. 1165))), op last evenwel voor de legataris om aan de reservataire erfgenamen de vergoeding voor de inkorting te betalen.

In de mate echter dat het voorgestelde artikel 920, § 2, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek het principe behoudt van de inkorting in natura voor legaten waarvan de begunstigde geen erfgenaam is, moet artikel 925 van het Burgerlijk Wetboek worden aangepast, om voortaan enkel in het verval van de legaten te voorzien wanneer de begunstigde ervan geen reservataire erfgenaam is.

Het kan nog vermeld worden dat dit wetgevend initiatief artikel 926 van het Burgerlijk Wetboek in zijn huidige bewoordingen behoudt. Deze bepaling houdt het principe in van de proportionele inkorting van de legaten (aangezien alle legaten uitwerking krijgen op dezelfde datum, namelijk op de dag van het overlijden van de testator, zodat zij allen op deze dag worden aangerekend).

Het huidige wetgevend initiatief behoudt eveneens artikel 927 van het Burgerlijk Wetboek in zijn huidige bewoordingen. Deze bepaling biedt de mogelijkheid aan de testator om af te wijken van het principe van de proportionele inkorting van de legaten voorzien in artikel 926 van het Burgerlijk Wetboek, door uitdrukkelijk te

Le texte proposé ne prévoit pas que l’indemnité de réduction soit productive d’intérêts, le droit commun de l’article 1153 du Code civil (aux termes duquel les intérêts courent à dater de la mise en demeure) devant dès lors trouver à s’appliquer.

#### Art. 59

La présente initiative législative modifie l’article 925 du Code civil, qui, en l’état actuel, dispose que *“lorsque la valeur des donations entre vifs excédera ou égalera la quotité disponible, toutes les dispositions testamentaire seront caduques.”*.

L’adoption du principe de la réserve *en valeur* aurait pu justifier l’abrogation de cette disposition. En effet, dès lors que la réduction n’opère plus en nature mais en valeur, les legs qui seraient consentis par le *de cuius* alors que la quotité disponible de sa succession serait déjà entièrement absorbée (voire dépassée) par les dispositions entre vifs, ne seront pas “caduques”: ils devront être exécutés (pour autant notamment que l’objet du legs soit encore présent dans le patrimoine du *de cuius* et que, le cas échéant, le passif successoral permette leur exécution (En application du principe *“nemo liberalis nisi liberatus”*, consacré à l’article 1024 du Code civil (H. DE PAGE, *op. cit.*, p. 1304, n° 1165))), à charge toutefois, pour le légataire, de payer aux héritiers réservataires l’indemnité de réduction.

Toutefois, dans la mesure où l’article 920, § 2, alinéa 2, proposé, du Code civil maintient le principe de la réduction en nature pour les legs dont le bénéficiaire n’est pas un héritier, l’article 925 du Code civil doit être adapté, pour ne prévoir désormais la caducité des legs que lorsque leur bénéficiaire n’est pas un héritier réservataire.

Il peut encore être signalé que la présente initiative législative maintient l’article 926 du Code civil dans son libellé actuel. Cette disposition consacre le principe de la réduction proportionnelle des legs (puisque tous les legs produisent leurs effets à la même date, à savoir au jour du décès du testateur, de sorte qu’ils sont tous imputés à cette date).

La présente initiative législative maintient également l’article 927 du Code civil dans son libellé actuel. Cette disposition permet au testateur de déroger au principe de la réduction proportionnelle des legs énoncé à l’article 926 du Code civil, en déclarant expressément qu’il entend que tel legs soit acquitté de préférence aux

verklaren dat een bepaald legaat bij voorkeur boven een ander moet worden voldaan, zodat het legaat dat aldus wordt aangeduid slechts (in waarde) zal worden ingekort voor zover de inkorting (in waarde) van de andere legaten niet toelaat om de reserve van de reservataire erfgenamen te voldoen.

#### Art. 60

Dit wetgevend initiatief heft het huidige artikel 928 van het Burgerlijk Wetboek op (volgens hetwelk “*De begiftigde de vruchten van hetgeen het beschikbaar gedeelte overschrijdt, moet teruggeven, te rekenen van de dag van het overlijden van de schenker, indien de vordering tot inkorting binnen het jaar is ingesteld; anders, te rekenen van de dag van de vordering*”), dat niet meer gerechtvaardigd is aangezien de inkorting in waarde geschiedt en niet langer in natura. De vraag naar de eventuele interesten voortgebracht door de vergoeding voor de inkorting werd behandeld naar aanleiding van de toelichting bij het voorgestelde artikel 924, zesde lid van het Burgerlijk Wetboek.

De plaats die door de opheffing van deze bepaling in het Burgerlijk Wetboek vrijkomt, wordt evenwel aangevend om een nieuwe bepaling in te voegen, die betrekking heeft op de verjaring van de vordering tot inkorting.

Momenteel is de termijn waarover de reservataire erfgenamen beschikken om de inkorting te vragen van giften die het beschikbaar gedeelte overschrijden (of dit nu minnelijk dan wel door middel van een gerechtelijke vordering tot inkorting geschiedt) niet vastgelegd door het Burgerlijk Wetboek en is deze bijgevolg verbonden aan de termijn voor de uitoefening van de erfkeuze, die dertig jaar is te rekenen van de dag van het openvallen van de nalatenschap (Bergen 15 september 1992, Rev. not. belge 1995, p. 22). Zolang zij de nalatenschap kunnen aanvaarden, is het de reservataire erfgenamen toegestaan om de inkorting te vragen van giften die hun reserve aantasten (onder voorbehoud van de gevallen waarin zij – uitdrukkelijk of stilzwijgend – zouden verzaakt hebben aan het vorderen van deze inkorting vóór het verstrijken van deze termijn, waarbij de verzaking evenwel zeker moet zijn (H. DE PAGE, *op. cit.*, deel VIII, vol. II, p. 1577, nr. 1413, 2°) en met volledige kennis van zaken dient te gebeuren (Bergen 15 september 1992, Rev. not. belge 1995, p. 22; Rb. Luik (vz) 23 november 1995, Rev. trim. dr. fam. 1997, p. 208; H. DE PAGE, *op. cit.*, VIII, vol. II, p. 1577, nr. 1413, 2°)). Deze termijn geeft aanleiding tot een aanzienlijke rechtsonzekerheid meer bepaald in hoofde van de begunstigten van de in te korten giften en derden die van deze laatste (ten

autres, en telle sorte que le legs ainsi désigné ne sera réduit (en valeur) que pour autant que la réduction (en valeur) des autres legs ne permette pas aux héritiers réservataires d’être remplis de leur réserve.

#### Art. 60

La présente initiative législative abroge l’actuel article 928 du Code civil, (selon lequel “*Le donataire restituera les fruits de ce qui excédera la portion disponible, à compter du jour du décès du donateur, si la demande en réduction a été faite dans l’année; sinon du jour de la demande*”), qui ne se justifie plus dès lors que la réduction opère en valeur et non plus en nature. La question des intérêts éventuellement produits par l’indemnité de réduction a été abordée à l’occasion du commentaire de l’article 924, alinéa 6, proposé, du Code civil.

L’emplacement laissé vacant dans le Code civil par l’abrogation de cette disposition est toutefois utilisé pour insérer une nouvelle disposition, relative à la prescription de l’action en réduction.

A l’heure actuelle, le délai dont disposent les héritiers réservataires pour solliciter la réduction des libéralités excédant la quotité disponible (que ce soit amiablement ou par le biais d’une demande judiciaire de réduction) n’est pas fixé par la Code civil et est, dès lors, lié au délai d’exercice de l’option héréditaire, qui est de trente ans à dater de l’ouverture de la succession (Mons, 15 septembre 1992, Rev. not. belge, 1995, p. 22): aussi longtemps qu’ils peuvent accepter la succession, les héritiers réservataires sont admis à demander la réduction des libéralités portant atteinte à leur réserve (sous réserve des hypothèses où ils auraient renoncé – expressément ou tacitement – à solliciter ladite réduction avant l’échéance de ce délai, ladite renonciation devant toutefois être certaine (H. DE PAGE, *op. cit.*, tome VIII, vol. II, p. 1577, n° 1413, 2°) et intervenir en pleine connaissance de cause (Mons, 15 septembre 1992, Rev. not. belge, 1995, p. 22. Civ. Liège (prés.), 23 novembre 1995, Rev. trim. dr. fam., 1997, p. 208; H. DE PAGE, *op. cit.*, VIII, vol. II, p. 1577, n° 1413, 2°)). Ce délai est générateur d’une importante insécurité juridique dans le chef notamment des bénéficiaires des libéralités réductibles et des tiers ayant acquis de ces derniers (à titre gratuit) les biens objets des libéralités réductibles qui, trente ans après le décès du disposant,

kosteloze titel) die goederen, voorwerp van de in te korten giften, hebben verkregen, die dertig jaar na het overlijden van de beschikker de gift waarvan zij genoten hebben nog door een inkortingsvordering beoogd kunnen zien worden.

In dit kader, voert het voorgestelde artikel 928 regels in betreffende de termijn voor de uitoefening van de vordering tot inkorting teneinde, in een bepaalde mate, te verhelpen aan deze rechtsonzekerheid of, op zijn minst, om deze te beperken in de tijd.

De voorgestelde verjaringstermijnen – *die verschillen naargelang de begunstigde van de in te korten gift al dan niet een erfgenaam is* – beogen een evenwicht te verzekeren tussen, enerzijds, de bescherming van de reserve van de reservataire erfgenamen en anderzijds, de rechtszekerheid van de begunstigten van giften die voor inkorting vatbaar zijn.

Het invoeren van verschillende regels voor de verjaring naargelang de vordering tot inkorting een gift betreft die aan een erfgenaam werd toegekend of een gift waarvan de begunstigde geen erfgenaam is, wordt verantwoord door de omstandigheid dat, in de mate waarin het geheel van de erfgenamen aanwezig is (of zijn minst opgeroepen zijn) bij de verrichtingen van vereffening-verdeling van de nalatenschap (of deze nu minnelijk dan wel gerechtelijk zijn), de giften die hen werden toegekend naar aanleiding van o.m. het opstellen van de boedelbeschrijving (waarbij de erfgenamen o.m. de giften waarvan zij vanwege de erflater hebben genoten moeten aangeven) of de formulering van de aanspraken van de ene partij jegens de andere, zullen worden geïdentificeerd. Het bestaan van een gift toegekend aan een erfgenaam en de eventuele inkortbare aard ervan zal bijgevolg worden vastgesteld tijdens de verrichtingen van vereffening-verdeling. Daarom verleent het voorgestelde artikel 928, § 1, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek aan de afsluiting van de vereffening-verdeling het bijzondere gevolg dat *infra* wordt beschreven, wanneer het gaat om de inkorting van giften toegekend aan erfgenamen.

#### Voorgesteld artikel 928, § 1 van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 928, § 1 van het Burgerlijk Wetboek betreft de verjaring van de vordering tot inkorting gericht tegen een gift toegekend aan een erfgenaam.

De bepaling bevat, in haar eerste lid, het algemene principe dat de vordering tot inkorting ten aanzien van een gift toegekend aan een erfgenaam verjaart na dertig

peuvent encore voir la libéralité dont ils ont bénéficiée visée par une demande de réduction.

Dans ce contexte, l'article 928 proposé instaure des règles relatives au délai d'exercice de l'action en réduction, afin de pallier, dans une certaine mesure, cette insécurité juridique ou, à tout le moins, de la limiter dans le temps.

Les délais de prescription proposés – *qui varient selon que le bénéficiaire de la libéralité à réduire est un héritier ou n'est pas un héritier* – tendent à assurer un équilibre entre, d'une part, la protection de la réserve des héritiers réservataires et, d'autre part, la sécurité juridique des bénéficiaires de libéralités réductibles.

L'introduction de règles de prescription distinctes selon que l'action en réduction vise une libéralité consentie à un héritier ou une libéralité dont le bénéficiaire n'est pas un héritier se justifie par la circonstance que, dans la mesure où l'ensemble des héritiers sont présents (ou à tout le moins appelés) aux opérations de liquidation-partage de la succession (qu'elles soient amiable ou judiciaire), les libéralités qui leur ont été consenties seront identifiées dans le cadre desdites opérations, à l'occasion notamment de l'établissement de l'inventaire (aux termes duquel les héritiers doivent notamment déclarer les libéralités dont ils ont bénéficié de la part du *de cuius*) ou de la formulation des revendications des parties les unes à l'égard des autres: l'existence d'une libéralité consentie à un héritier et son caractère éventuellement réductible sera dès lors, en principe, révélé lors des opérations de liquidation-partage. C'est la raison pour laquelle l'article 928, § 1<sup>er</sup>, alinéa 2, du Code civil proposé confère à la clôture de la liquidation-partage l'effet particulier qui sera décrit *infra*, s'agissant de la réduction des libéralités consenties à des héritiers.

#### Article 928, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil

L'article 928, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil concerne la prescription de l'action en réduction dirigée à l'encontre d'une libéralité consentie à un héritier.

La disposition énonce, en son alinéa 1<sup>er</sup>, le principe général selon lequel l'action en prescription à l'égard d'une libéralité consentie à un héritier se prescrit par

jaar te rekenen vanaf de dag van het overlijden, hetgeen overeenstemt met de principes die momenteel worden aanvaard voor alle giften (zie *supra*). Deze principes-termijn wordt door het huidige wetgevend initiatief behouden zelfs al is de inkorting geen zakelijke vordering meer, aangezien de inkorting voortaan in waarde (en niet in natura) gebeurt. Hieruit volgt dat, bij gebreke aan een bijzondere bepaling, de verjaringstermijn van tien jaar van artikel 2262*bis*, § 1, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek op de vordering tot inkorting, die in waarde gebeurt, van toepassing had kunnen zijn. Het belang van het instituut van de erfrechtelijke reserve (die, als ze al niet van openbare orde is, minstens van dwingend recht is), alsook de omstandigheid dat de reserve door het huidige wetgevend initiatief in bepaalde gevallen in natura wordt behouden (zie het voorgestelde artikel 920, § 2, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek) verantwoordt echter dat de verjaringstermijn van dertig jaar wordt behouden (een termijn die bovendien ook wordt hernomen voor wat de vordering tot inkorting betreft ten aanzien van giften waarvan de begunstigde geen erfgenaam is: zie *infra* het voorgestelde artikel 928, § 2 van het Burgerlijk Wetboek).

Het tweede lid van de bepaling brengt echter een belangrijke matiging aan op de principiële termijn van dertig jaar die in het eerste lid wordt voorzien waar het bepaalt dat de reservataire erfgenamen echter van het recht om de inkorting te vorderen vervallen zijn indien zij, terwijl zij weet hebben van de aantasting van hun voorbehouden erfdeel, de inkorting van de giften bedoeld in het vorige lid, niet hebben gevraagd op de dag van de afsluiting van de vereffening-verdeling van de nalatenschap. Aangezien de regel zich in het tweede lid bevindt – en dus rechtstreeks in het verlengde van het voorgestelde artikel 928, § 1, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek dat gewijd is aan de vordering tot inkorting ten aanzien van giften *toegekend aan erfgenamen*, is ze uiteraard slechts van toepassing op deze giften.

Zoals reeds *supra* uiteengezet, wordt deze specifieke regel verantwoord vanuit het feit dat het geheel van de erfgenamen aanwezig is (of zijn minst opgeroepen zijn) bij de verrichtingen van vereffening-verdeling van de nalatenschap (of deze nu minnelijk dan wel gerechtelijk zijn), zodat de giften die hen werden toegekend in principe worden geïdentificeerd in het kader van deze verrichtingen, evenals de eventueel voor inkorting vatbare aard. Het huidige wetgevend initiatief legt dan ook aan de reservataire erfgenamen op om in het kader van deze verrichtingen de inkorting van de voor inkorting vatbare giften te vorderen, op straffe van verval. Dit geldt slechts voor zover zowel de gift als de aantasting die deze aan hun reserve doet ter kennis werd gebracht van de erfgenamen in het kader van de verrichtingen van vereffening-verdeling.

trente ans à dater du décès, ce qui correspond aux principes actuellement admis à l'égard de toutes les libéralités (voyez *supra*). Ce délai de principe est maintenu par la présente initiative législative même si, la réduction opérant désormais en valeur (et non en nature), elle ne constitue plus une action réelle. Il s'ensuit qu'à défaut de disposition particulière, le délai de prescription de dix ans de l'article 2262*bis*, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code civil aurait pu s'appliquer à l'action en réduction opérant en valeur. Toutefois, l'importance de l'institution de la réserve héréditaire (qui relève, sinon de l'ordre public, à tout le moins du droit impératif) ainsi que la circonstance que la réserve est maintenue par la présente initiative législative, dans certains cas, en nature (voyez l'article 920, § 2, alinéa 2, proposé, du Code civil) justifie que soit maintenu le délai de prescription de principe de trente ans (lequel est d'ailleurs également repris s'agissant de l'action en réduction à l'égard des libéralités dont le bénéficiaire n'est pas un héritier: voyez *infra*, article 928, § 2, proposé, du Code civil).

L'alinéa 2 de la disposition apporte un tempérament important au délai de principe de trente ans énoncé à l'alinéa premier en ce qu'il énonce que les héritiers réservataires sont toutefois déchus du droit de solliciter la réduction si, ayant connaissance de l'atteinte portée à leur réserve, ils n'ont pas demandé la réduction des libéralités visées à l'alinéa précédent au jour de la clôture de la liquidation-partage de la succession. Se situant à l'alinéa 2 – et donc dans le prolongement direct de l'article 928, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil consacré à l'action en réduction à l'encontre des libéralités *consenties aux héritiers* – cette règle ne s'applique naturellement qu'auxdites libéralités.

Comme déjà exposé *supra*, cette règle particulière se justifie par la circonstance que l'ensemble des héritiers sont présents (ou à tout le moins appelés) aux opérations de liquidation-partage de la succession (qu'elles soient amiable ou judiciaire), de sorte que les libéralités qui leur ont été consenties sont, en principe, identifiées dans le cadre desdites opérations, de même que leur caractère éventuellement réductible. La présente initiative législative impose dès lors aux héritiers réservataires de solliciter la réduction des libéralités réductibles dans le cadre desdites opérations, à peine de déchéance. Ceci ne vaut toutefois que pour autant que tant la libéralité que l'atteinte portée par celle-ci à leur réserve soit portée à la connaissance des héritiers dans le cadre des opérations de liquidation-partage.

Het voorgestelde artikel 928, § 2, van  
het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 928, § 2, van het Burgerlijk Wetboek betreft de verjaring van de vordering tot inkorting ten aanzien van een gift waarvan de begunstigde geen erfgenaam is.

Deze bepaling voorziet, in haar eerste lid, het principe dat de vordering tot inkorting ten aanzien van een gift toegekend ten gunste van een begiftigde die geen erfgenaam is, verjaart na tien jaar te rekenen vanaf de afsluiting van de vereffening-verdeling van de nalatenschap voor zover uit deze vereffening de aantasting blijkt van het voorbehouden erfdeel van de reservataire erfgenamen of, in elk geval, na maximum dertig jaar te rekenen vanaf het openvallen van de nalatenschap. De principiële termijn van inkorting blijft bijgevolg dertig jaar te rekenen vanaf het overlijden. Echter, in geval van vereffening-verdeling (minnelijk of gerechtelijk), laat de afsluiting van deze een termijn lopen van tien jaar waarbinnen de inkorting van giften waarvan de begunstigde geen erfgenaam is, moet worden gevraagd door de reservataire erfgenamen, voor zover uit de verrichtingen van de vereffening-verdeling de aantasting van hun reserve door deze giften is gebleken. Deze termijn van tien jaar kan er echter niet toe leiden dat de inkorting wordt gevraagd na de algemene termijn van dertig jaar te rekenen vanaf het overlijden.

Teneinde echter de begunstigten van giften die geen erfgenamen zijn niet in een onzekerheid te laten, die zich in voorkomend geval over vele jaren kan uitstrekken, en in de mate waarin zij niet, in tegenstelling tot de erfgenamen, een vordering in vereffening-verdeling kunnen instellen waarbij de eventuele inkorting van de gift die zij hebben genoten zou kunnen worden gevraagd, laat het tweede lid hen toe om proactief te zijn en om de reservataire erfgenamen te verplichten zich hierover uit te spreken binnen een kortere termijn. Aldus bepaalt het voorgestelde artikel 928, § 2 van het Burgerlijk Wetboek dat de begiftigde (niet erfgenaam) evenwel, op elk ogenblik, de reservataire erfgenamen kan aanmanen een standpunt in te nemen over het principe en, in voorkomend geval, het bedrag van de inkorting van de gift die hem werd toegekend.

De bepaling verduidelijkt dat in dit geval de reservataire erfgenamen beschikken over een termijn van een jaar, te rekenen vanaf deze ingebrekestelling en op straffe van verval, om een standpunt in te nemen over het *principe* van de inkorting. Zij beschikken voorts over een termijn van vier jaar, te rekenen vanaf hun verklaring betreffende het principe van de inkorting, *om de inkorting daadwerkelijk te vorderen* en om het *bedrag* ervan vast te stellen. Dit betekent niet dat de

Article 928, § 2, proposé, du Code civil

L'article 928, § 2, proposé, du Code civil concerne la prescription de l'action en réduction dirigée à l'encontre d'une libéralité dont le bénéficiaire n'est pas un héritier.

Cette disposition énonce, en son alinéa 1<sup>er</sup>, le principe selon lequel l'action en réduction à l'égard d'une libéralité consentie au bénéfice d'un gratifié qui n'est pas un héritier se prescrit par dix ans à compter de la clôture de la liquidation-partage de la succession pour autant que ladite liquidation ait fait apparaître l'atteinte portée à la réserve des héritiers réservataires ou, en toute hypothèse, par trente ans maximum à compter de l'ouverture de la succession. Le délai de principe reste donc de trente à dater du décès. Toutefois, en cas de liquidation-partage (amiable ou judiciaire) de la succession, la clôture de celle-ci fait courir un délai de dix ans endéans lequel la réduction des libéralités dont le bénéficiaire n'est pas un héritier doit être demandée par les héritiers réservataires, pour autant que les opérations de liquidation-partage de la succession aient fait apparaître l'atteinte portée à leur réserve par lesdites libéralités; ce délai de dix ans ne peut toutefois conduire à ce que la réduction soit demandée au-delà du délai général de trente ans à dater du décès.

Afin toutefois de ne pas maintenir les bénéficiaires de libéralités qui ne sont pas des héritiers dans une incertitude qui pourrait, le cas échéant, se prolonger durant de nombreuses années, et dans la mesure où ceux-ci ne peuvent pas, contrairement aux héritiers, introduire une demande de liquidation-partage dans le cadre de laquelle l'éventuelle réduction de la libéralité dont ils ont bénéficié pourrait être demandée, l'alinéa 2 de la disposition leur permet d'être proactifs et d'imposer aux héritiers réservataires de se prononcer à cet égard dans un délai plus court. Ainsi, l'article 928, § 2, proposé, du Code civil énonce que le gratifié (non héritier) peut toutefois, à tout moment, mettre les héritiers réservataires en demeure de se prononcer sur le principe et, le cas échéant, le montant de la réduction de la libéralité qui lui a été consentie.

La disposition précise qu'en ce cas, les héritiers réservataires disposent, à dater de cette mise en demeure et à peine de déchéance, d'un délai d'un an pour se prononcer quant au *principe* de la réduction. Ils disposent par ailleurs, à compter de leur déclaration relative au principe de la réduction, d'un délai de quatre ans *pour formuler effectivement la demande de réduction* et en déterminer le *montant*. Ceci n'implique pas que la liquidation-partage de la succession doive

vereffening-verdeling van de nalatenschap binnen deze termijn van vier jaar moet worden afgesloten. Enkel de vraag tot inkorting (waarin het bedrag van de gevraagde inkorting moet worden verduidelijkt) moet binnen deze termijn worden geformaliseerd (gerechtelijk of minnelijk).

#### Art. 61

Dit wetgevend initiatief heft het huidige artikel 929 van het Burgerlijk Wetboek op (volgens hetwelk “*De onroerende goederen die ten gevolge van de inkorting moeten terugkeren, daardoor vrij worden van de schulden of hypotheeken waarmee zij door de begiftigde zijn bezwaard*”), dat niet meer gerechtvaardigd is aangezien de inkorting in waarde geschiedt en niet langer in natura. De enige bepaling van het huidige wetgevend initiatief die de inkorting in natura behoudt (namelijk artikel 920, § 2, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek) betreft de legaten (waarvan de begunstigden geen erfgenamen zijn) zodat het behoud van dit artikel enkel voor deze hypothese niet kan worden verantwoord. Aangezien de gelegateerde goederen op de dag van het overlijden nog niet afgegeven zijn, kunnen zij niet met schulden of hypotheeken zijn bezwaard door de legataris. Het huidige artikel 929 van het Burgerlijk Wetboek beoogt overigens enkel de schulden en hypotheeken gevestigd door de *begiftigde van een schenking*.

Het huidige wetgevend initiatief heft eveneens artikel 930 van het Burgerlijk Wetboek op. De principes die in deze bepaling zijn opgenomen, worden immers, mits bepaalde aanpassingen, overgenomen in het voorgestelde artikel 924, derde lid van het Burgerlijk Wetboek.

#### Art. 62

Artikel 1076, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek – betreffende de ouderlijke boedelverdeling – wordt door dit wetgevend initiatief aangevuld met een vermelding die de voorgestelde artikelen 1100/2 tot 1100/6 van het Burgerlijk Wetboek van toepassing maakt. In de mate waarin deze overeenkomsten over een toekomstige nalatenschap zijn, is het coherent om op deze beschikkingen de regels die het huidige wetgevend initiatief oplegt voor elke overeenkomst toe te passen, namelijk de regels betreffende de bekwaamheid om een erfovereenkomst aan te gaan (voorgesteld artikel 1100/2 van het Burgerlijk Wetboek), de sanctionering van deze overeenkomsten (voorgesteld artikel 1100/3 van het Burgerlijk Wetboek), de algemene gevolgen van deze

être clôturée endéans ce délai de quatre ans: seule la demande de réduction (qui devra préciser le montant de la réduction sollicitée) devra être formalisée (par voie judiciaire ou amiable) endéans ce délai.

#### Art. 61

La présente initiative législative abroge l’actuel article 929 du Code civil (selon lequel “*Les immeubles à recouvrer par l’effet de la réduction, le seront sans charge de dettes ou hypothèques créées par le donataire*”), qui ne se justifie plus dès lors que la réduction opère en valeur et non plus en nature. La seule disposition de la présente initiative législative maintenant la réduction *en nature* (à savoir l’article 920, § 2, alinéa 2, du Code civil) concerne les legs (dont les bénéficiaires ne sont pas des héritiers), de sorte que le maintien de cet article pour cette seule hypothèse ne se justifie pas: en effet, n’ayant pas encore été délivrés au jour du décès, les biens légués ne peuvent avoir été grevés de dettes ou hypothèques par le légataire. L’actuel article 929 du Code civil ne vise d’ailleurs que les dettes et hypothèques créées par *le donataire*.

La présente initiative législative abroge également l’actuel article 930 du Code civil. Les principes énoncés par cette disposition sont en effet repris – moyennant certaines adaptations – à l’article 924, alinéa 3, proposé, du Code civil.

#### Art. 62

L’article 1076, alinéa 2 du Code civil – relatif au partage d’ascendant – est complété par la présente initiative législative d’une mention rendant applicable les articles 1100/2 à 1100/6 proposé, du Code civil. Dans la mesure où ils constituent des pactes sur une succession future, il est cohérent d’appliquer à ces dispositions les règles imposées par la présente initiative législative pour tout pacte successoral, à savoir les règles relatives à la capacité pour signer un pacte successoral (article 1100/2, du Code civil), à la sanction desdits pactes (article 1100/3 du Code civil proposé), aux effets généraux desdits pactes (article 1100/4 du Code civil proposé), au formalisme applicable à tout pacte successoral (article 1100/5 proposé du Code civil)

overeenkomsten (voorgesteld artikel 1100/4 van het Burgerlijk Wetboek), de formaliteiten van toepassing op elke erfovereenkomst (voorgesteld artikel 1100/5 van het Burgerlijk Wetboek), alsook de publiciteit van erfovereenkomsten (voorgesteld artikel 1100/6 van het Burgerlijk Wetboek).

#### Art. 63

Het actuele artikel 1079 van het Burgerlijk Wetboek behandelt twee mogelijke vorderingen ter betwisting van een ascendentenverdeling of ouderlijke boedelverdeling.

De ascendentenverdeling of ouderlijke boedelverdeling is een dubbele verrichting: een schenking (of een testamentaire beschikking) waarmee de ouder zijn (toekomstige) nalatenschap (of een deel daarvan) tussen zijn kinderen verdeelt.

Artikel 1079 van het Burgerlijk Wetboek vermeldt twee gronden van betwisting die na overlijden van de ouder tegen de ascendentenverdeling kunnen worden ingeroepen.

Enerzijds (in het eerste zinsdeel), de vordering tot vernietiging wegens benadeling voor meer dan een vierde. Deze sanctie komt overeen met de vordering die in artikel 887, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek is vermeld, en die voor alle verdelingen geldt.

Anderzijds (in het tweede zinsdeel) de vordering tot inkorting wegens aantasting van de reserve. Vreemd genoeg is er hier sprake van een vordering tot inkorting indien één van de kinderen, ingevolge de cumulatie van de verdeling en de beschikkingen bij vooruitmaking, een groter voordeel zou genieten dan de wet toelaat. Een voordeel dus waardoor de andere kinderen minder dan hun reserve krijgen. De wet vermeldt dat er in dat geval sprake kan zijn van een “betwisting” van de ascendentenverdeling, zonder dat het helemaal duidelijk is wat met die “betwisting” kan worden bereikt: de vernietiging van de hele ascendentenverdeling, of enkel de inkorting van het voordeel dat één van de kinderen verkrijgt om het tot de perken van het beschikbaar deel van de nalatenschap te herleiden.

Om een einde te stellen aan deze onzekerheid, die in de rechtsleer al veel inkt heeft doen vloeien, zonder dat hier ooit een zeker antwoord op is gegeven, wordt artikel 1079 van het Burgerlijk Wetboek nu herschreven.

Beide betwistingsgronden worden behouden. De vordering tot vernietiging wegens benadeling van meer dan één vierde, en de vordering tot inkorting. Maar er is geen sprake meer van een “bijzondere” vordering

ainsi qu'à la publicité de pactes successoraux (article 1100/6 proposé du Code civil).

#### Art. 63

L'actuel article 1079 du Code civil mentionne deux causes de contestation qui peuvent être invoquées à l'égard d'un partage d'ascendant.

Le partage d'ascendant a un caractère double: c'est une *donation* (ou une disposition testamentaire) par laquelle un parent *partage* sa succession (future), ou une partie de celle-ci, entre ses enfants.

Après le décès, conformément à l'article 1079 du Code civil, deux actions peuvent être intentées contre un tel partage d'ascendant.

D'une part (premier membre de phrase), l'action en rescision pour lésion de plus d'un quart. Cette sanction correspond à celle prévue au deuxième alinéa de l'article 887 du Code civil, lequel vaut pour tout partage.

D'autre part (deuxième membre de phrase), l'action en réduction pour atteinte à la réserve. Curieusement, il est question ici d'une action en réduction si l'un des enfants a, par la combinaison du partage et de dispositions faites par préciput, reçu un avantage plus grand que la loi ne le permet. Il s'agirait donc d'un avantage ayant pour effet que les autres enfants ne reçoivent pas intégralement leur réserve. La loi mentionne que dans ce cas le partage d'ascendant peut être “attaqué”, sans préciser ce que cette “attaque” aura comme effet: l'annulation de tout le partage d'ascendant, ou seulement la réduction de l'avantage obtenu par l'enfant pour le ramener aux limites de la quotité disponible de la succession.

Afin de mettre fin à cette incertitude, qui a déjà fait couler beaucoup d'encre dans la doctrine, sans qu'une réponse certaine ait jamais pu être donnée, l'article 1079 du Code civil est maintenant réécrit.

On maintient les deux causes de contestation. L'action en rescision pour lésion de plus d'un quart, et l'action en réduction. Mais il n'est plus question d'une action “spéciale” en réduction. On n'a en effet

tot inkorting. Men wist immers niet duidelijk waarin de bijzonderheid van deze vordering gelegen was, noch waarom er hier afwijkende regels inzake inkorting zouden moeten gelden. Men keert dus wat die inkorting betreft, terug naar het gemeen recht inzake inkorting wegens aantasting van de reserve. Uiteraard gaat het dan om het nieuwe gemeen recht, zoals het met deze hervorming van het erfrecht wordt ingevoerd.

Terloops weze opgemerkt dat indien een benadeling voor meer dan een vierde tegen een ascendentenverdeling zou worden ingeroepen, de vaststelling daarvan eveneens zal gebeuren bij toepassing van de nieuwe regels voor herwaardering van de schenkingen, zoals ook zij met deze hervorming van het erfrecht worden ingevoerd.

#### Art. 64

Dit artikel voegt in Boek III van het Burgerlijk Wetboek een nieuwe Titel *IIbis* over Erfovereenkomsten in, die de artikelen 1100/1 tot 1100/7 bevat.

#### Voorgesteld artikel 1100/1 van het Burgerlijk Wetboek

Het principiële verbod op erfovereenkomsten wordt versoepeld, door enerzijds de precieze draagwijdte ervan te verduidelijken en scherp te stellen, en anderzijds het aantal door de wet toegelaten erfovereenkomsten uit te breiden.

Bedingen met betrekking tot de nalatenschap van een derde die nog niet is opengevallen, zijn verboden, behoudens wettelijke uitzonderingen. Dit betekent ook dat men in de regel geen beding mag maken over de rechten die men eventueel zal hebben in de nalatenschap van een derde en die men als attributen van het erfgenaam of legataris zijn, kan beschouwen, zoals de uitoefening van de erfkeuze of het recht om inbreng of inkorting te vorderen.

Bedingen onder kosteloze titel met betrekking tot de eigen toekomstige nalatenschap zijn eveneens verboden, behoudens wettelijke uitzonderingen. Rechtshandelingen om niet blijven principiële onderworpen aan de huidige regels inzake schenkingen en testamenten (artikel 893 van het Burgerlijk Wetboek).

Voor bedingen onder bezwarende titel met betrekking tot de eigen toekomstige nalatenschap moet men een bijkomend onderscheid maken. Wanneer een dergelijk beding alle nalatenschapsgoederen betreft, of een evenredig deel van de nalatenschapsgoederen, of al zijn onroerende goederen, roerende goederen of een

jamais très bien su ce qui la rendait si particulière, ni pourquoi des règles dérogatoires devraient valoir pour cette réduction spécifique. On retourne donc, en ce qui concerne la réduction pour atteinte à la réserve, au droit commun. Il s'agit, bien sûr, du droit commun nouveau, tel qu'il est instauré par la présente réforme du droit successoral.

Par ailleurs on relèvera que si la lésion de plus d'un quart était invoquée à l'encontre d'un partage d'ascendant, il faudra pour constater que lésion il y a, appliquer aussi les règles nouvelles pour la réévaluation des donations, telles que celles-ci sont également instaurées par la présente réforme du droit successoral.

#### Art. 64

Cet article insère, dans le Livre III du Code civil, un nouveau Titre *IIbis* consacré aux Pactes successoraux et comportant les articles 1100/1 à 1100/7.

#### Article 1100/1 proposé du Code civil

L'interdiction de principe des pactes successoraux est assouplie, d'une part, en clarifiant et affinant la portée précise, et d'autre part, en élargissant le nombre de pactes successoraux autorisés par la loi.

Les stipulations relatives à la succession d'un tiers qui n'est pas encore ouverte sont interdites, sauf exceptions légales. Cela signifie également qu'on ne peut pas en principe faire de stipulation sur les droits qu'on aura éventuellement dans la succession d'un tiers et qu'on peut considérer comme des attributs de la qualité d'héritier ou de légataire, comme l'exercice de l'option héréditaire ou le droit de réclamer un rapport ou une réduction.

Les stipulations à titre gratuit concernant sa propre succession future sont également interdites, sauf exceptions légales. Les actes juridiques à titre gratuit restent en principe soumis aux règles actuelles en matière de donations et de testaments (article 893 du Code civil).

Pour les stipulations à titre onéreux relatives à sa propre succession future, il convient d'établir une distinction supplémentaire. Si une telle stipulation concerne tous les biens successoraux, ou une quotité des biens successoraux, ou tous ses immeubles, ou tout son mobilier ou une quotité de ces biens ("pactes successoraux

evenredig deel hiervan ("algemene erfovereenkomsten of erfovereenkomsten onder algemene titel"), valt dit onder het verbod op erfovereenkomsten. In de andere gevallen is er sprake van een erfovereenkomst onder bijzondere titel. Een erfovereenkomst onder bijzondere en bezwarende titel met betrekking tot de eigen toekomstige nalatenschap is wel toegelaten. Het onderscheid tussen algemene erfovereenkomsten, erfovereenkomsten onder algemene titel en erfovereenkomsten onder bijzondere titel is geënt op de driedeling bij de kwalificatie van legaten.

De voorgestelde interpretatie die erfovereenkomsten onder bijzondere en bezwarende titel met betrekking tot de eigen toekomstige nalatenschap onttrekt aan het verbod op erfovereenkomsten, is ontleend aan de rechtsleer (in het bijzonder J. BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Kluwer, 2006; zie reeds eerder ook de stelling van R. DEKKERS in R. DEKKERS en H. CASMAN, *Handboek Burgerlijk Recht*, Deel IV, Intersentia, 2010, 340-342). Een wettelijke omschrijving van de draagwijdte van het verbod op erfovereenkomsten biedt rechtszekerheid, in het bijzonder omdat veel van de huidige discussiepunten betrekking hebben op bedingen inzake een welbepaald bestanddeel van het eigen vermogen (zie de vermelde studie van J. BAEL, 932). Deze interpretatie ligt bovendien in de lijn van het Nederlandse recht, waar enkel overeenkomsten met betrekking tot de gehele nalatenschap of een evenredig deel daarvan nietig zijn (artikel 4:4 NBW).

#### Voorgesteld artikel 1100/2 van het Burgerlijk Wetboek

De bekwaamheid bij het aangaan van een erfovereenkomst steunt op de volgende principes:

(1) Het aangaan van een erfovereenkomst in de hoedanigheid van beschikker maakt een hoogstpersoonlijke handeling uit, waarvoor geen bijstand of vertegenwoordiging mogelijk is. Het toebedelen en verdelen van zijn vermogen door middel van een erfovereenkomst is een zeer gewichtige vermogensrechtelijke handeling, die enkel door de beschikker zelf kan worden gesteld. Dezelfde principes zijn van toepassing bij het schenken onder de levenden of het opmaken of herroepen van een testament.

Aldus kan een minderjarige nooit een erfovereenkomst aangaan in de hoedanigheid van beschikker. Een meerderjarige die onbekwaam werd verklaard om een erfovereenkomst aan te gaan, kan gemachtigd worden door de vrederechter om toch een erfovereenkomst aan te gaan in de hoedanigheid van beschikker.

universels ou pactes successoraux à titre universel"), elle tombe sous le coup de l'interdiction des pactes successoraux. Dans les autres cas, on parle de pacte successoral à titre particulier. Un pacte successoral à titre particulier et onéreux relatif à sa propre succession future est par contre autorisé. La distinction entre pactes successoraux universels, pactes successoraux à titre universel et pactes successoraux à titre particulier est calquée sur la triple subdivision appliquée pour la qualification des legs.

L'interprétation proposée qui soustrait à l'interdiction des pactes successoraux les pactes successoraux à titre particulier et onéreux relatifs à sa propre succession future est inspirée de la doctrine (en particulier J. BAEL, *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Kluwer, 2006; voir également la position de R. DEKKERS dans R. DEKKERS et H. CASMAN, *Handboek Burgerlijk Recht*, Deel IV, Intersentia, 2010, 340-342). Une définition légale de la portée de l'interdiction des pactes successoraux offre une sécurité juridique, plus particulièrement parce qu'un grand nombre des points de discussion actuels portent sur des stipulations relatives à un actif déterminé du patrimoine propre (voir l'étude mentionnée de J. BAEL, 932). Cette interprétation s'inscrit en outre dans le droit fil du droit néerlandais, où seuls les pactes relatifs à la succession complète ou à une quotité de celle-ci sont nuls (article 4:4 NBW).

#### Article 1100/2 proposé du Code civil

La capacité de conclure un pacte successoral s'appuie sur les principes suivants:

(1) La conclusion d'un pacte successoral en qualité de disposant constitue un acte très personnel pour lequel aucune assistance ou représentation n'est possible. L'allotissement et le partage de son patrimoine au moyen d'un pacte successoral sont des actes patrimoniaux très importants qui ne peuvent être posés que par le disposant même. Les mêmes principes s'appliquent à la donation entre vifs ou à la rédaction ou révocation d'un testament.

Ainsi, un mineur ne peut jamais conclure un pacte successoral en qualité de disposant. Un majeur qui a été déclaré incapable de conclure un pacte successoral peut être autorisé par le juge de paix à malgré tout conclure lui-même un pacte successoral en qualité de disposant.

(2) Ook het verzaken aan rechten in een niet opgevallende nalatenschap is een hoogstpersoonlijke rechtshandeling. Het gaat hier met name om een verzaking aan de vordering tot inkorting of aan het verzoek tot inbreng met betrekking tot een bepaalde gift. Enkel de vermoedelijke erfgenaam zelf kan beoordelen of deze handelingen stroken met zijn belangen. Voor het aangaan van een erfovereenkomst in de hoedanigheid van vermoedelijk erfgenaam die de verzaking aan rechten in een niet opgevallende nalatenschap tot gevolg heeft, gelden derhalve de hierboven toegelichte regels.

(3) Voor het aangaan van een erfovereenkomst in de hoedanigheid van vermoedelijk erfgenaam die geen verzaking aan rechten in een niet opgevallende nalatenschap tot gevolg heeft, is wel vertegenwoordiging mogelijk. Dit geldt zowel voor minderjarigen als voor onbekwaam verklaarde meerderjarigen.

#### Voorgesteld artikel 1100/3 van het Burgerlijk Wetboek

Traditioneel wordt een overtreding van het verbod op erfovereenkomsten met absolute nietigheid gesanctioneerd. Het absolute karakter van het verbod op erfovereenkomsten werd in de recente rechtsleer evenwel betwist. Nu de draagwijdte van het verbod wettelijk is omschreven en de toegelaten erfovereenkomsten aan een wettelijk regime worden onderworpen, moet de absolute nietigheids sanctie worden gehandhaafd als beschermingsmaatregel. Deze sanctie geldt niet enkel voor verboden erfovereenkomsten, maar ook voor toegelaten erfovereenkomsten waarbij het wettelijk opgelegde formalisme niet is gerespecteerd, of voor globale erfovereenkomsten die niet aan de wettelijke vereisten voldoen.

#### Voorgesteld artikel 1100/4 van het Burgerlijk Wetboek

De gevolgen van erfovereenkomsten worden in de eerste plaats geregeld door het gemeen verbintenis- en overeenkomstenrecht. Mits voldaan is aan de geldigheidsvereisten, in het bijzonder op vlak van de toestemming, strekt een erfovereenkomst de partijen tot wet.

De eigenheid van het erfrecht noopt voorts tot enkele bijkomende gevolgen:

(1) De ondertekening van de erfovereenkomst heeft geen gevolgen voor de erfkeuze van de ondertekenaar bij het openvallen van de nalatenschap.

(2) La renonciation à des droits dans une succession non ouverte est également un acte juridique très personnel. Il s'agit ici plus particulièrement d'une renonciation à l'action en réduction ou à la demande de rapport concernant une libéralité déterminée. Seul l'héritier présomptif peut évaluer lui-même si ces actes sont compatibles avec ses intérêts. Pour la conclusion d'un pacte successoral en qualité d'héritier présomptif qui emporte renonciation à des droits dans une succession non ouverte, les règles exposées ci-dessus sont dès lors d'application.

(3) Par contre, pour la conclusion d'un pacte successoral en qualité d'héritier présomptif qui n'emporte pas renonciation à des droits dans une succession non ouverte, la représentation est possible. Ceci s'applique tant aux mineurs qu'aux majeurs déclarés incapables.

#### Article 1100/3 proposé du Code civil

Une violation de l'interdiction des pactes successoraux est sanctionnée traditionnellement par la nullité absolue. Toutefois, le caractère absolu de l'interdiction des pactes successoraux a été contesté dans la doctrine récente. Maintenant que la portée de l'interdiction est définie légalement et que les pactes successoraux autorisés sont soumis à un régime légal, la sanction de la nullité absolue doit être maintenue comme mesure de protection. Cette sanction s'applique non seulement aux pactes successoraux interdits, mais également aux pactes successoraux autorisés dans le cadre desquels le formalisme imposé légalement n'est pas respecté ou aux pactes successoraux globaux qui ne remplissent pas les conditions légales.

#### Article 1100/4 proposé du Code civil

Les effets des pactes successoraux sont réglés en premier lieu par le droit commun des obligations et des contrats. Pour autant que les conditions de validité soient remplies, en particulier sur le plan du consentement, un pacte successoral tient lieu de loi pour les parties.

La particularité du droit successoral entraîne en outre quelques effets supplémentaires:

(1) La signature du pacte successoral ne produit pas d'effet sur l'option héréditaire du signataire à l'ouverture de la succession.

(2) Ook de erfgenamen die tot de nalatenschap komen bij plaatsvervulling van de ondertekenaar zijn gebonden door de erfovereenkomst.

(3) Naar analogie met de ontbinding wegens ondankbaarheid bij schenkingen, wordt ook bij erfovereenkomsten een bijkomende ontbindingsgrond opgenomen voor de hypothese waarin de erfovereenkomst een verzaking aan rechten in een niet opengevallen nalatenschap tot gevolg heeft. Hoewel deze verzaking geen gift uitmaakt (zie ook het gewijzigde artikel 918, § 4 van het Burgerlijk Wetboek), verschaft zij mogelijks toch een zeker voordeel aan de begunstigde van de verzaking. Het moet daarom voor de verzaker mogelijk zijn om bij onbetamelijk gedrag van de begunstigde terug te komen op de verzaking.

De verzaking aan rechten in een niet opengevallen nalatenschap kan worden herroepen door de verzaker indien de begunstigde van de verzaking (i) een aanslag op het leven van de verzaker heeft gepleegd; of (ii) zich tegenover de verzaker schuldig heeft gemaakt aan mishandelingen, misdrijven of grove beledigingen. De derde ontbindingsgrond van schenkingen van artikel 955 van het Burgerlijk Wetboek, namelijk de weigering van de begunstigde om aan de schenker levensonderhoud te verschaffen, wordt niet weerhouden bij de herroeping van de verzaking in het kader van een erfovereenkomst. In tegenstelling tot bij schenkingen, verschaft de verzaking aan rechten in een niet opengevallen nalatenschap slechts een louter eventueel voordeel aan de begunstigde, waarvan het bestaan en de omvang slechts duidelijk worden na het openvallen van de nalatenschap. Om die reden kan men niet verlangen van de begunstigde van de verzaking om reeds vóór het openvallen van de nalatenschap in het levensonderhoud van de verzaker te voorzien.

Tenzij de partijen dit anders hebben bedongen in de erfovereenkomst, heeft de herroeping enkel gevolgen ten aanzien van de eigenlijke verzaking door de verzaker ten voordele van de begunstigde, en niet ten aanzien van de gehele erfovereenkomst. De erfovereenkomst behoudt voor het overige dus haar bindende kracht.

De termijn voor het instellen van de vordering tot herroeping is eveneens gebaseerd op de herroeping van schenkingen wegens ondankbaarheid, met als uitzondering dat de vordering uiterlijk moet worden ingesteld op de dag van de afsluiting van de vereffening-verdeling. Op dit moment vervalt ook het recht in hoofde van de reservataire erfgenamen om de inkorting te vorderen van giften aan erfgenamen (zie het nieuwe artikel 928, § 1 van het Burgerlijk Wetboek) en moeten de definitieve aanspraken van de erfgenamen vast staan.

(2) Les héritiers qui viennent à la succession par substitution du signataire sont également liés par le pacte successoral.

(3) Par analogie avec la dissolution pour cause d'ingratitude dans le cadre de donations, un motif de dissolution supplémentaire est également prévu dans le cadre des pactes successoraux pour l'hypothèse où le pacte successoral emporte renonciation à des droits dans une succession non ouverte. Bien que cette renonciation ne constitue pas une libéralité (voir également l'article 918, § 4, du Code civil), il est possible qu'elle procure tout de même un certain avantage au bénéficiaire de la renonciation. C'est la raison pour laquelle le renonçant doit avoir la possibilité de revenir sur la renonciation en cas de comportement incorrect du bénéficiaire.

La renonciation à des droits dans une succession non ouverte peut être révoquée par le renonçant si le bénéficiaire de la renonciation (i) a attenté à la vie du renonçant; ou (ii) s'est rendu coupable envers lui de sévices, délits ou injures graves. Le troisième motif de dissolution de donations de l'article 955 du Code civil, à savoir si le donataire refuse des aliments au donateur, n'est pas retenu en ce qui concerne la révocation de la renonciation dans le cadre d'un pacte successoral. Contrairement aux donations, la renonciation à des droits dans une succession non ouverte procure au bénéficiaire un avantage purement éventuel dont l'existence et l'importance ne se manifesteront clairement qu'après l'ouverture de la succession. Pour cette raison, on ne peut pas exiger du bénéficiaire de la renonciation de fournir des aliments au renonçant avant même l'ouverture de la succession.

Sauf si les parties en ont convenu autrement dans le pacte successoral, la révocation n'a d'effet qu'à l'égard de la renonciation effectuée par le renonçant au profit du bénéficiaire, et non à l'égard du pacte successoral global. Le pacte successoral conserve donc sa force contraignante pour le surplus.

Le délai pour former une demande de révocation est également basé sur la révocation de donations pour cause d'ingratitude, à l'exception près que la demande doit être formée au plus tard le jour de la clôture de la liquidation-partage. C'est à ce moment qu'expire également le droit dans le chef des héritiers réservataires de demander la réduction de libéralités à des héritiers (voir le nouvel article 928, § 1<sup>er</sup>, du Code civil) et que les revendications définitives des héritiers doivent être établies.

## Voorgesteld artikel 1100/5 van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 1100/5 van het Burgerlijk Wetboek betreft het formalisme van toepassing op alle erfovereenkomsten die door de wet zijn toegelaten.

Het opstellen van een erfovereenkomst is een belangrijke en zwaarwichtige handeling, waar deze onder meer toelaat dat de vermoedelijke erfgenamen voorafgaandelijk verzaken aan rechten die zij later in een nog niet opengevallen nalatenschap zouden kunnen laten gelden. Het opstellen van een dergelijke overeenkomst moet dan ook door een gepast formalisme worden omringd, dat enerzijds aan de partijen toelaat om kennis te nemen van haar belang en gevolgen en anderzijds om zich van de kwaliteit van hun toestemming te vergewissen. De verzaking op voorhand aan rechten in een nog niet opengevallen nalatenschap veronderstelt immers dat een beslissing bewust en in alle vrijheid wordt genomen, waarbij de partijen bij de overeenkomst over het geheel van gevolgen van de overeenkomst moeten worden ingelicht (en van het onherroepelijk karakter ervan, onder voorbehoud van de regels vastgelegd in het voorgestelde artikel 1100/4, § 3 van het Burgerlijk Wetboek) en hierin vrij en zonder enige druk van welke aard ook hebben toegestemd.

In dit kader, omringt het voorgestelde artikel 1100/5 van het Burgerlijk Wetboek het opstellen van door de wet toegelaten erfovereenkomsten met een strikt formalisme dat aan elk van de partijen toelaat om niet enkel te genieten van de raad van een notaris bij het opstellen van de overeenkomst, maar eveneens een reflectietermijn biedt die toelaat dat diens beslissing op een kalme en bedachtzame manier kan worden genomen.

## Voorgesteld artikel 1100/5, § 1 van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 1100/5, § 1 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt het principe dat elke door de wet toegelaten erfovereenkomst bij notariële akte moet worden opgemaakt, waardoor van de erfovereenkomst een plechtige akte wordt gemaakt.

Deze plechtigheid dringt zich niet enkel op om aan de partijen toe te laten zich bewust te worden van de zwaarwichtigheid van de handeling en de gevolgen ervan, maar eveneens om toe te laten dat zij genieten, bij het opstellen van dergelijke overeenkomsten, van de onpartijdige en deskundige raad van een specialist in het familierecht. De keuze voor een notariële akte is aldus niet enkel geboden gelet op de specifieke vorming van de notarissen en hun hoedanigheid van specialist

## Article 1100/5 proposé du Code civil

L'article 1100/5 proposé du Code civil concerne le formalisme applicable à tous les pactes successoraux autorisés par la loi.

L'établissement d'un pacte successoral est un acte important et grave, en ce qu'il permet notamment aux héritiers présomptifs de renoncer anticipativement aux droits qu'ils pourraient faire valoir ultérieurement dans une succession non encore ouverte. Il convient dès lors d'entourer l'établissement d'un tel pacte d'un formalisme approprié, afin d'une part de permettre aux parties de prendre conscience de son importance et de ses conséquences et, d'autre part, de s'assurer de la qualité de leur consentement. La renonciation anticipée à des droits dans une succession non ouverte suppose, en effet, une décision prise en conscience et en toute liberté, les parties au pacte devant avoir été informées de l'ensemble des conséquences dudit pacte (et de son caractère irrévocable, sous réserve des règles énoncées à l'article 1100/4, § 3, proposé, du Code civil) et y avoir consenti librement et sans pression de quelque ordre que ce soit.

Dans ce contexte, l'article 1100/5, proposé, du Code civil entoure l'établissement des pactes successoraux autorisés par la loi d'un formalisme rigoureux permettant à chacune des parties non seulement de bénéficier du conseil d'un notaire dans le cadre de l'établissement du pacte, mais également d'un délai de réflexion permettant de prendre sa décision de manière posée et apaisée.

Article 1100/5, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil

L'article 1100/5, § 1<sup>er</sup>, du Code civil, pose le principe selon lequel tout pacte successoral autorisé en vertu de la loi doit être reçu par acte notarié, faisant ainsi du pacte successoral un acte solennel.

Cette solennité s'impose non seulement pour permettre aux parties de prendre conscience de la gravité de l'acte et de ses conséquences, mais également pour leur permettre de bénéficier, dans le cadre de l'établissement d'un tel pacte, du conseil impartial et avisé d'un spécialiste du droit de la famille. Le choix de l'acte notarié s'impose ainsi non seulement eu égard à la formation spécifique des notaires et à leur qualité de spécialiste du droit (patrimonial) de la famille (le notaire

in het (patrimoniaal) familierecht (waarbij de notaris, vanuit zijn functie, de familiale vertrouwenspersoon is), maar eveneens omwille van hun hoedanigheid van onpartijdige familiale raadgever.

Artikel 9, § 1, derde lid van de Wet van 25 ventôse jaar XI op het notarisambt bepaalt immers dat *“De notaris elke partij altijd volledig inlicht over de rechten, verplichtingen en lasten die voortvloeien uit de rechts-handelingen waarbij zij betrokken is en geeft aan alle partijen op onpartijdige wijze raad”*. De raadgevingsplicht van de notaris wordt aldus op grond van de wet, op dezelfde manier uitgeoefend ten aanzien van elke partij bij de akte in alle onpartijdigheid, waarbij de notaris één van de partijen bij de akte niet zou kunnen voortrekken of de belangen van één van hen meer zou kunnen verdedigen. Deze raadgevingsplicht en verplichting tot onpartijdigheid vormen een essentiële garantie, met het oog op het opstellen van evenwichtige erfovereenkomsten, waarin elke partij heeft kunnen toestemmen met volledige kennis van zaken, mits een onpartijdige raad die is aangepast aan zijn situatie.

#### Voorgesteld artikel 1100/5, § 2 van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 1100/5, § 2 van het Burgerlijk Wetboek betreft de procedure voor het uitwerken van door de wet toegelaten erfovereenkomsten, waarbij erover wordt gewaakt dat het proces aan elke partij de tijd laat om na te denken. Het voorgestelde wetgevend initiatief heeft immers tot doel dat de ondertekening van een erfovereenkomst het resultaat is van een proces waarover elke partij rijpelijk heeft kunnen nadenken, waarbij elk van hen over alle vrijheid heeft beschikt om de nodige adviezen in te winnen teneinde alle gevolgen van de voorgenomen overeenkomst duidelijk te kunnen inschatten.

In dit kader legt het voorgestelde artikel 1100/5, § 2 aan de instrumenterende notaris op om het ontwerp van erfovereenkomst aan elke partij minstens één maand voor de datum voorzien voor de ondertekening ervan mee te delen. Deze termijn moet, zoals hiervoor aangehaald, toelaten dat elke partij geniet van een reflectietermijn om op een serene manier de gevolgen van de voorgenomen overeenkomst te overwegen. Onder voorbehoud van de mogelijkheid om nog aan het ontwerp van de overeenkomst na zijn verzending anekdotische of puur vormelijke wijzigingen aan te brengen, moet de inhoud van de ondertekende erfovereenkomst overeenstemmen met het ontwerp dat aan de partijen werd verzonden in overeenstemming met het voorgestelde artikel 1100/5, § 2, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek.

étant, de par sa fonction, la personne de confiance des familles), mais également eu égard à leur qualité de conseillers impartiaux des familles.

L'article 9, § 1<sup>er</sup>, alinéa 3, de la loi du 25 ventôse an XI contenant organisation du notariat dispose, en effet, que *“le notaire informe toujours entièrement chaque partie des droits, des obligations et des charges découlant des actes juridiques dans lesquels elle intervient et conseille les parties en toute impartialité”*. Le devoir de conseil du notaire s'exerce ainsi, en vertu de la loi, de la même manière à l'égard de chacune des parties à l'acte et en toute impartialité, le notaire ne pouvant privilégier l'une des parties à l'acte ou défendre davantage les intérêts de l'une d'elles. Ce devoir de conseil et d'impartialité constitue une garantie essentielle, en vue de l'établissement de pactes successoraux équilibrés et auxquels chacune des parties a pu consentir en pleine connaissance de cause, moyennant un conseil impartial et adapté à sa situation.

#### Article 1100/5, § 2, proposé, du Code civil

L'article 1100/5, § 2, proposé, du Code civil est relatif à la procédure d'élaboration des pactes successoraux autorisés par la loi, en veillant à ce que le processus laisse à chacune des parties le temps de la réflexion. La présente initiative législative entend, en effet, que la signature d'un pacte successoral soit le résultat d'un processus mûrement réfléchi dans le chef de chacune des parties, dans le cadre duquel chacune d'elles a bénéficié de toute la latitude pour prendre les conseils nécessaires afin de mesurer clairement toutes les conséquences du pacte envisagé.

Dans cette perspective, l'article 1100/5, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil impose au notaire instrumentant de communiquer le projet de pacte successoral à chacune des parties au moins un mois avant la date prévue pour sa signature. Ce délai doit permettre, comme indiqué ci-dessus, à chacune des parties de bénéficier d'un temps de réflexion afin d'envisager sereinement les implications du pacte envisagé. Sous réserve de la possibilité d'apporter encore au projet de pacte, postérieurement à son envoi, des modifications anecdotiques ou de pure forme, le contenu du pacte successoral signé doit correspondre au projet adressé aux parties conformément à l'article 1100/5, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil.

Het voorgestelde artikel 1100/5, § 2, derde lid van het Burgerlijk Wetboek verbiedt om, zelfs met het akkoord van de partijen, af te wijken van de termijn van één maand die tussen het verzenden van het ontwerp van de overeenkomst en de ondertekening ervan dient te verlopen. Dit heeft tot – gewild – gevolg dat de mogelijkheid wordt uitgesloten om erfovereenkomsten te sluiten *in extremis* (in de laatste dagen of weken die het overlijden van de erflater voorafgaan), waarbij de vrije toestemming van de partijen zou kunnen worden vertekend door een familiale, morele of emotionele druk die onder meer samenhangt met het naderend overlijden.

Teneinde meer bepaald te waken over de daadwerkelijkheid van deze termijn van één maand, legt het voorgestelde artikel 1100/5, § 2, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek de vermelding op van de datum van verzending van het ontwerp in de erfovereenkomst zelf.

De termijn van één maand opgelegd door de wet moet aan de (toekomstige) ondertekenaars van de overeenkomst de mogelijkheid bieden om over een reflectietermijn en een termijn voor het inwinnen van de nodige adviezen te beschikken. In dit licht, voorziet het voorgestelde artikel 1100/5, § 2, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek dat de mededeling van het ontwerp van de overeenkomst door de notaris moet vergezeld gaan van:

— Het vastleggen van een vergadering ter gelegenheid waarvan de inhoud van de overeenkomst en de gevolgen ervan door de notaris aan het geheel van de partijen worden toegelicht: de deelname aan deze vergadering is niet verplicht in hoofde van de partijen (bepaalden onder hen zouden terecht van mening kunnen zijn dat zij geen bijkomende informatie nodig hebben). Daarentegen, is het vastleggen van dergelijke vergadering (gemeen aan alle partijen) verplicht voor de instrumenterende notaris. In het geval dat het ontwerp van de overeenkomst als uitkomst van de vergadering op essentiële punten zou worden gewijzigd, zal een nieuw ontwerp van de overeenkomst aan de partijen moeten worden verzonden, mits het respecteren van een nieuwe termijn van een maand tussen deze verzending en de ondertekening van de overeenkomst. Daarentegen vereisen niet essentiële of puur vormelijke wijzigingen niet dat het proces *ab initio* wordt hervat. De beoordeling van de draagwijdte van de wijzigingen die, desgevallend aan het ontwerp van de overeenkomst na de verzending ervan zouden worden aangebracht, wordt aan de instrumenterende notaris overgelaten, in samenspraak met de partijen.

— Een inlichting, gegeven door de notaris aan de (toekomstige) ondertekenaars van de overeenkomst inzake de mogelijkheid voor elk van hen om een aparte

L'article 1100/5, § 2, alinéa 3, proposé, du Code civil interdit de déroger, même de l'accord des parties, au délai d'un mois devant s'écouler entre l'envoi du projet de pacte et sa signature: ceci est – volontairement – de nature à exclure la possibilité d'établir des pactes successoraux *in extremis* (dans les derniers jours ou semaines précédant le décès du *de cuius*), dans le cadre desquels le libre consentement des parties pourrait être altéré par une pression familiale, morale ou émotionnelle liée notamment à l'imminence du décès.

Afin notamment de veiller à l'effectivité de ce délai d'un mois, l'article 1100/5, § 2, alinéa 2, proposé, du Code civil impose la mention de la date d'envoi du projet aux termes du pacte successoral lui-même.

Le délai d'un mois imposé par la loi doit permettre aux (futurs) signataires du pacte de disposer d'un temps de réflexion et de prise de conseil suffisants. Dans cette perspective, l'article 1100/5, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil prévoit que la communication du projet de pacte par le notaire instrumentant s'accompagne:

— De la fixation d'une réunion à l'occasion de laquelle le contenu du pacte et les conséquences de celui-ci seront explicités par le notaire à l'ensemble des parties: la participation à cette réunion n'est pas obligatoire dans le chef des parties (certaines d'entre elles pouvant légitimement considérer ne pas avoir besoin d'une information complémentaire); en revanche, la fixation d'une telle réunion (commune à l'ensemble des parties) s'impose au notaire instrumentant. Dans l'hypothèse où le projet de pacte serait, à l'issue de ladite réunion, modifié sur des éléments essentiels, un nouveau projet de pacte devra être adressé aux parties, moyennant le respect d'un nouveau délai d'un mois entre ledit envoi et la signature du pacte. En revanche, des modifications non essentielles ou de pure forme ne nécessitent pas la reprise du processus *ab initio*. L'appréciation de la portée des modifications qui seraient, le cas échéant, apportées au projet de pacte postérieurement à son envoi est laissée au notaire instrumentant, en concertation avec les parties.

— D'une information, donnée par le notaire aux (futurs) signataires du pacte, quant à la possibilité, pour chacune d'elles, de faire choix d'un conseil distinct:

raadsman te kiezen. Deze mogelijkheid, die behoort tot het gemeen recht, wordt door het huidige wetgevend initiatief uiteraard behouden en de herinnering eraan lijkt nuttig, om de partijen zo goed mogelijk over hun rechten te informeren.

— Een inlichting, gegeven door de notaris aan de (toekomstige) ondertekenaars van de overeenkomst inzake de mogelijkheid voor elk van hen om een individueel onderhoud met hem te genieten. Dit “colloque singulier”, dat geenszins verplicht is, zou niet enkel aan elk van de partijen de mogelijkheid moeten bieden om met de notaris het geheel van vragen ter sprake te brengen, dat het ontwerp van overeenkomst oproept in het licht van zijn specifieke situatie, en om hem zijn eventuele bezorgdheden buiten de aanwezigheid van de andere partijen mee te delen. Dit zou ook aan de notaris de kans bieden om eventuele druk of terughoudendheden te ontdekken die ertoe zouden moeten leiden om de erf-overeenkomst niet te verlijden, aangezien een dergelijke overeenkomst slechts met de volledige toestemming van elke partij kan worden opgesteld.

#### Voorgesteld artikel 1100/5, § 3 van het Burgerlijk Wetboek

Het formalisme opgelegd door de §§ 1 en 2 van het voorgestelde artikel 1100/5 van het Burgerlijk Wetboek moet in principe op het geheel van de door de wet toegelaten erfovereenkomsten worden toegepast, d.i. niet enkel op de erfovereenkomsten die krachtens het huidige wetgevend initiatief worden toegelaten, maar eveneens op de erfovereenkomsten die reeds krachtens het huidige recht zijn toegelaten (waaronder o.m. de zogenaamde “Valkeniersovereenkomst” toegelaten door artikel 1388, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek).

Het voorgestelde artikel 1100/5, § 3 van het Burgerlijk Wetboek sluit evenwel de toepassing van de paragrafen 1 en 2 uit voor de erfovereenkomst opgelegd door artikel 1287, derde lid van het Gerechtelijk Wetboek. Ter herinnering, deze bepaling legt aan de echtgenoten die uit de echt willen scheiden door onderlinge toestemming op om zich, in de voorafgaandelijke overeenkomsten aan echtscheiding door onderlinge toestemming uit te spreken over het behoud of de afschaffing van de erfrechtelijke en reservataire roeping van de andere echtgenoot in geval van overlijden van één van hen voor de definitieve uitspraak van de echtscheiding door onderlinge toestemming. Het lijkt inderdaad gepast om een uitzondering te voorzien voor de erfovereenkomst bedoeld in artikel 1287, derde lid van het Gerechtelijk Wetboek, in de mate enerzijds dat het gaat om een door de wet *opgelegde* erfovereenkomst en anderzijds, dat het huidige wetgevend initiatief niet de huidige regels

cette possibilité, qui relève du droit commun, est évidemment maintenue par la présente initiative législative et le rappel de celle-ci semble utile, afin d’informer au mieux les parties de leurs droits.

— D’une information, donnée par le notaire aux (futurs) signataires du pacte, quant à la possibilité, pour chacune d’elles, de bénéficier d’un entretien individuel avec lui: ce colloque singulier, nullement obligatoire, devrait permettre non seulement à chacune des parties d’évoquer avec le notaire l’ensemble des questions suscitées par le projet de pacte au regard de sa situation particulière et de lui faire part, en dehors de la présence des autres parties, de ses préoccupations éventuelles, mais également au notaire de déceler, le cas échéant, d’éventuelles contraintes ou réticences qui devraient le conduire à ne pas recevoir le pacte successoral, un tel pacte ne pouvant être établi que du consentement plein et entier de chacune des parties.

#### Article 1100/5, § 3, proposé, du Code civil

Le formalisme imposé par les §§ 1<sup>er</sup> et 2 de l’article 1100/5 proposé, du Code civil a, en principe, vocation à s’appliquer à l’ensemble des pactes successoraux autorisés par la loi, c’est-à-dire non seulement aux pactes successoraux autorisés en vertu de la présente initiative législative, mais également aux pactes successoraux déjà autorisés en vertu du droit actuel (dont notamment le pacte dit “Valkeniers” autorisé par l’article 1388, alinéa 2, du Code civil).

L’article 1100/5, § 3, proposé, du Code civil exclut toutefois l’application des paragraphes 1<sup>er</sup> et 2 s’agissant du pacte successoral imposé par l’article 1287, alinéa 3, du Code judiciaire. Pour mémoire, la disposition impose aux époux désireux de divorcer par consentement mutuel de se prononcer, aux termes de leurs conventions préalables à divorce par consentement mutuel, quant au maintien ou à la suppression, de la vocation successorale et réservataire de l’autre époux en cas de décès de l’un d’eux avant le prononcé définitif du divorce par consentement mutuel. Il semble en effet opportun de prévoir une exception s’agissant du pacte successoral prévu à l’article 1287, alinéa 3, du Code judiciaire, dans la mesure d’une part où il s’agit d’un pacte successoral *imposé* par la loi et, d’autre part, où la présente initiative législative n’entend pas modifier les règles actuelles, en vertu desquelles les conventions préalables à divorce par consentement mutuel peuvent

wil wijzigen die bepalen dat de overeenkomsten voorafgaandelijk aan de echtscheiding door onderlinge toestemming onderhands kunnen worden opgesteld wanneer deze geen beschikkingen bevatten die betrekking (in de meest ruime zin) hebben op onroerende goederen.

Het voorgestelde artikel 1100/5, § 3 van het Burgerlijk Wetboek sluit bovendien de toepassing van het voorgestelde artikel 1100/5, § 2 van het Burgerlijk Wetboek uit voor contractuele erfstellingen die beheerst worden door de artikelen 1081 en volgende van het Burgerlijk Wetboek. Deze uitsluiting, die betrekking heeft op het formalisme opgelegd in § 2 van het voorgestelde artikel 1100/5 van het Burgerlijk Wetboek (en niet dit van § 1) wordt verantwoord door het feit dat waar dergelijke erfstellingen rechten verlenen aan de partijen in een niet opengevallen nalatenschap, zij daarentegen geen verzaking aan dergelijke rechten met zich meebrengen, waardoor de voorzorgen voorzien door de beschikking onnodig lijken.

#### Voorgesteld artikel 1100/6 van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 1100/6 van het Burgerlijk Wetboek heeft betrekking op de publiciteit van de door de wet toegelaten erfovereenkomsten.

De erfovereenkomsten hebben per definitie uitwerking op de dag van het overlijden van de erflater en binnen het kader van de vereffening van de nalatenschap waarop ze betrekking hebben, zodat er een zekere tijd tussen hun ondertekening en het ogenblik waarop ze uitwerking zouden moeten krijgen, kan verlopen.

In dit licht dient hun opspoorbaarheid en hun publiciteit te worden verzekerd, om aan de partijen en de notaris gelast met de vereffening-verdeling van de nalatenschap (die niet noodzakelijk de notaris is die de erfovereenkomst heeft verleden) toe te laten deze terug te vinden en toe te passen.

Het huidige wetgevend initiatief voorziet dan ook dat elke erfovereenkomst moet worden ingeschreven in het centraal register van testamenten bedoeld in de wet van 13 januari 1977 “houdende goedkeuring van de overeenkomst inzake de vaststelling van een stelsel van registratie van testamenten, opgemaakt te Bazel op 16 mei 1972 en tot invoering van een centraal huwelijksovereenkomstenregister”.

De keuze voor dit register – dat momenteel bestaat en wordt beheerd door de Koninklijke Federatie van het Belgisch Notariaat – wordt verantwoord door het feit dat net als de testamenten die reeds in dit register worden

être établies sous seing privé lorsqu’elles ne contiennent pas de dispositions relatives (au sens le plus général), à des immeubles.

L’article 1100/5, § 3, proposé, du Code civil exclut, par ailleurs, l’application de l’article 1100/5, § 2, proposé, du Code civil aux institutions contractuelles régies par les articles 1081 et suivants du Code civil. Cette exclusion, qui vise le formalisme imposé par le § 2 de l’article 1100/5 proposé, du Code civil (et non celui du § 1<sup>er</sup>), se justifie par le fait que si pareilles institutions confèrent des droits aux parties dans une succession non ouverte, elles n’emportent, en revanche, pas de renonciation à de tels droits, de sorte que les précautions prévues par la disposition semblent inutiles.

#### Article 1100/6 proposé du Code civil proposé

L’article 1100/6 proposé du Code civil concerne la publicité des pactes successoraux autorisés par la loi.

Les pactes successoraux produisent, par essence, leurs effets au jour du décès du *de cuius* et dans le cadre de la liquidation de succession à laquelle ils sont relatifs, de sorte qu’il peut s’écouler un certain temps entre leur signature et le moment auquel ils seront appelés à produire leurs effets.

Dans ce contexte, il convient d’assurer leur traçabilité et leur publicité, afin de permettre aux parties et au notaire chargé de liquidation-partage de la succession concernée (qui n’est pas nécessairement le notaire ayant reçu le pacte successoral) de les retrouver et de les appliquer.

Dès lors, la présente initiative législative prévoit que tout pacte successoral doit être inscrit dans le registre central des testamenten visé par la loi du 13 janvier 1977 “portant approbation de la Convention relative à l’établissement d’un système d’inscription des testamenten, faite à Bâle le 16 mai 1972 et portant introduction d’un registre central des contrats de mariage”.

Le choix de ce registre – qui existe actuellement et qui est géré par la Fédération Royale du Notariat belge – se justifie par le fait qu’à l’instar des testamenten déjà inscrits dans ce registre, les pactes successoraux ont

ingeschreven, de erfovereenkomsten ertoe geroepen zijn om uitwerking te hebben bij het openvallen van de nalatenschap van de erflater.

De uitvoering van deze bepaling vereist de aanname van een koninklijk besluit, overeenkomstig artikel 6 van de voormelde wet van 13 januari 1977 dat bepaalt: *“De Koning bepaalt de vorm en de modaliteiten van de registratie, de inlichtingen die het verzoek tot registratie moet bevatten, de tijd gedurende dewelke de registratie wordt bewaard en het tarief van de kosten”*.

Aangezien de publiciteit van erfovereenkomsten wordt ingegeven door bekommernissen omtrent het behoud van de erfovereenkomst, de rechtszekerheid en het verzekeren van een correcte vereffening-verdeling, in overeenstemming met de wil van de erflater en de erfgenamen, heeft de niet-registratie van een erfovereenkomst geen gevolgen voor de rechtsgeldigheid, noch voor de tegenstelbaarheid van de erfovereenkomst.

#### Voorgesteld artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek

Teneinde tegemoet te komen aan een vaak geuite wens van de burgers om, tijdens hun leven, te waken over de verdeling van hun vermogen tussen hun kinderen, in alle transparantie en met de verzekering dat hun wil nadien niet meer het voorwerp kan zijn van betwistingen, laat dit wetgevend initiatief aan de erflater toe om een *globale* erfovereenkomst (Naast de punctuele erfovereenkomsten voorzien in onder meer de voorgestelde artikelen 858, § 4, tweede lid, 918 en 924, vierde lid van het Burgerlijk Wetboek) te sluiten met het geheel van zijn vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn.

Deze globale overeenkomst wordt geregeld in het voorgestelde artikel 1100/7 van het Burgerlijk wetboek, dat wordt ingevoegd in de nieuwe titel, *Ilbis* “Erfovereenkomsten”.

Niettegenstaande de invoering van de globale overeenkomst bedoeld in het voorgestelde artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek, kiest het huidige wetgevend initiatief ervoor om daarnaast de huidige bepalingen inzake de ouderlijke boedelverdeling te behouden (de artikelen 1075 tot 1080 van het Burgerlijk Wetboek), die afwijkt van de voorgestelde globale overeenkomst op onder meer de volgende punten:

- de ouderlijke boedelverdeling kan bij akte onder de levenden dan wel bij testament worden opgemaakt

vocation à produire leurs effets à l’ouverture de la succession du *de cujus*.

L’exécution de cette disposition supposera l’adoption d’un arrêté royal, conformément à l’article 6 de la loi du 13 janvier 1977 précitée, selon lequel *“(l)a forme et les modalités de l’inscription, les indications que contiendra la demande d’inscription, la durée pendant laquelle les inscriptions seront conservées et le tarif des frais seront réglés par le Roi.”*.

Etant donné que la publicité des pactes successoraux est motivée par des préoccupations relatives au maintien du pacte successoral, à la sécurité juridique et à la garantie d’une correcte liquidation-partage, conformément à la volonté du *de cujus* et des héritiers, la non-inscription d’un pacte successoral n’a pas de conséquences ni pour sa validité en droit, ni pour son opposabilité.

#### Article 1100/7 proposé du Code civil

Afin de répondre à une volonté fréquemment exprimée par les citoyens désireux de veiller, de leur vivant, à la répartition de leur patrimoine entre leurs enfants en toute transparence et avec l’assurance que leur volonté ne pourra ensuite faire l’objet de contestations, la présente initiative législative autorise le *de cujus* à conclure un pacte *global* (Outre les pactes successoraux ponctuels prévus notamment aux termes des articles 858, § 4, alinéa 2, 918 et 924, alinéa 4, proposés, du Code civil) réunissant l’ensemble de ses héritiers présomptifs en ligne directe descendante.

Ce pacte global trouve son siège à l’article 1100/7 proposé du Code civil, qui est inséré dans le nouveau titre *Ilbis* intitulé “Des pactes successoraux”.

Nonobstant l’instauration du pacte global visé à l’article 1100/7 proposé, du Code civil, la présente initiative législative prend le parti de maintenir, par ailleurs, les dispositions actuelles relatives au partage d’ascendant (les articles 1075 à 1080 du Code civil), qui se distingue notamment du pacte global proposé sur les points suivants:

- le partage d’ascendant peut être fait par acte entre vifs ou par testament (article 1076 du Code civil), tandis

(artikel 1076 van het Burgerlijk Wetboek), terwijl de globale overeenkomst enkel bij akte onder de levenden kan worden opgesteld (voorgesteld artikel 1100/7, § 1 van het Burgerlijk Wetboek);

- de ouderlijke boedelverdeling bij akte onder de levenden kan enkel tegenwoordige goederen tot voorwerp hebben (artikel 1076 van het Burgerlijk Wetboek), terwijl de globale overeenkomst bepaalde vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn kan toebedelen door middel van een schuldvordering (voorgesteld artikel 1100/7, § 1, derde lid van het Burgerlijk Wetboek);

- de *vroegere* schenkingen waarmee in het kader van een ouderlijke boedelverdeling rekening kan worden gehouden zijn enkel de schenkingen als voorschot op erfdeel, terwijl bij de globale erfovereenkomst eveneens rekening kan worden gehouden met *vroegere* schenkingen *bij vooruitmaking en buiten deel* (voorgesteld artikel 1100/7, § 1, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek);

- de ouderlijke boedelverdeling kan worden vernietigd uit hoofde van benadeling van meer dan een vierde (artikel 1079 van het Burgerlijk Wetboek), terwijl de globale overeenkomst niet kan worden vernietigd uit hoofde van benadeling;

- de giften opgenomen in de ouderlijke boedelverdeling kunnen het voorwerp uitmaken van een vordering tot inkorting indien de reserve van één van de reservataire erfgenamen is aangetast, terwijl de toestemming van de partijen in de globale overeenkomst in hoofde van elk van hen, de verzaking aan de vordering tot inkorting meebrengt (voorgesteld artikel 1100/7, § 6 van het Burgerlijk Wetboek).

#### Voorgesteld artikel 1100/7, § 1 van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgesteld artikel 1100/7, § 1, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek staat aan de vader *of* de moeder toe om een erfovereenkomst op te maken samen met al zijn of haar vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, zonder tussenkomst van de andere ouder (terwijl § 2 van deze bepaling de hypothese beoogt van de erfovereenkomst opgemaakt door de vader *en* de moeder samen met al hun vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn).

De bepaling beperkt de mogelijkheid tot het opmaken van een dergelijke overeenkomst *ratione personae*, door uitdrukkelijk te voorzien dat deze slechts kan worden opgemaakt met de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn van de erflater (d.w.z. zijn kinderen of, desgevallend, zijn kleinkinderen die geroepen zouden

que le pacte global ne peut être fait que par acte entre vifs (article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil);

- le partage d'ascendant réalisé par acte entre vifs ne peut avoir pour objet que des biens présents (article 1076 du Code civil), tandis que le pacte global peut allouer certains héritiers présomptifs en ligne directe descendante au moyen d'une créance (article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, alinéa 3, proposé, du Code civil);

- les donations *antérieures* pouvant être prises en compte dans le cadre du partage d'ascendants sont uniquement les donations consenties en avancement d'hoirie, tandis que le pacte global peut également inclure des donations antérieures consenties *par préciput et hors part* (article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil);

- le partage d'ascendant peut être rescindé pour lésion de plus du quart (article 1079 du Code civil), tandis que le pacte global ne peut être rescindé pour lésion;

- les libéralités visées par le partage d'ascendant sont susceptibles de faire l'objet d'une action en réduction en cas d'atteinte à la réserve de l'un des héritiers réservataires, tandis que le consentement des parties au pacte global emporte renonciation, dans le chef de chacune d'elles, à l'action en réduction (article 1100/7, § 6, proposé, du Code civil).

#### Article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, proposé du Code civil

L'article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil autorise le père *ou* la mère à établir un pacte avec l'ensemble de ses héritiers présomptifs en ligne directe descendante, sans le concours de l'autre parent (tandis que le § 2 de la disposition vise l'hypothèse du pacte successoral établi conjointement par le père *et* la mère avec l'ensemble de leurs héritiers présomptifs en ligne directe descendante).

La disposition limite la possibilité d'établir un tel pacte *ratione personae*, en prévoyant expressément que celui-ci ne peut être établi qu'avec les héritiers présomptifs en ligne directe descendante du *de cujus* (c'est-à-dire ses enfants ou, le cas échéant, ses petits-enfants qui seraient appelés par substitution successorale d'un

zijn bij erfrechtelijke plaatsvervulling van een kind). Aangezien dit een afwijking inhoudt op het verbod op erf-overeenkomsten, beoogt het huidige wetgevend initiatief immers (in navolging van de ouderlijke boedelverdeling voorzien in de huidige artikelen 1075 tot 1080 van het Burgerlijk Wetboek), deze te beperken tot de hypothesen waarin de vraag naar en het nut van de overeenkomst op de meest duidelijke wijze blijken, zijnde de “familiale” overeenkomst opgemaakt door de vader of de moeder, met zijn of haar kinderen. Het opstellen van een globale erfovereenkomst zou derhalve, volgens de voorgestelde tekst, niet mogelijk zijn door een erflater die als enige vermoedelijke erfgenamen ascendenten of zijverwanten nalaat. De bepaling voorziet bovendien dat *alle* vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn moeten worden betrokken in de overeenkomst en deze moeten ondertekenen. Een erfovereenkomst die slechts enkele vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn verbindt, zal bijgevolg niet geldig kunnen worden opgemaakt (de hypothese waarbij er nieuwe vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn opdagen na het opmaken van de erfovereenkomst is voorzien in het voorgestelde artikel 1100/7, § 8 van het Burgerlijk Wetboek). Dit wetgevend initiatief beoogt immers slechts af te wijken van het principe van verbod van overeenkomsten over toekomstige nalatenschappen zoals bepaald in het voorgestelde artikel 1100/1 van het Burgerlijk Wetboek door het toelaten van een globale “familiale” erfovereenkomst voor zover dat het geheel van de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn erin betrokken zijn, en dit met het oog op transparantie ten aanzien van eenieder en het behoud van de familiale vrede.

De erfovereenkomst moet het bestaan vaststellen van een *evenwicht* tussen de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, rekening houdend met onder meer de schenkingen toegestaan vóór de overeenkomst (als voorschot op erfdeel of bij vooruitmaking) met de schenkingen toegekend in de overeenkomst zelf en, in voorkomend geval, met de situatie van elk van de vermoedelijke erfgenamen.

Het voorgestelde artikel 1100/7, § 1, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek voegt hieraan toe dat de partijen, teneinde dat evenwicht vast te stellen, ook kunnen overeenkomen dat andere voordelen, die (juridisch) geen schenkingen zijn, die voordien of in de overeenkomst zelf aan de vermoedelijke erfgenamen zijn toegekend, met schenkingen worden gelijkgesteld (zie *infra*).

Met de term “*evenwicht*”, verduidelijkt het huidige wetgevend initiatief dat het opstellen van een globale erfovereenkomst niet noodzakelijk het bestaan van een volmaakte gelijkheid tussen de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn veronderstelt

enfant): s’agissant d’une dérogation à l’interdiction des pactes successoraux, la présente initiative législative entend, en effet, limiter celle-ci aux hypothèses dans lesquelles la demande et l’utilité du pacte apparaissent de la manière la plus évidente, à savoir le pacte “de famille” établi par le père ou la mère avec ses enfants (à l’instar du partage d’ascendants prévu aux actuels articles 1075 à 1080 du Code civil). L’établissement d’un pacte global ne pourrait dès lors, selon le texte proposé, être établi par un *de cujus* ayant pour seuls héritiers présomptifs des ascendants ou des collatéraux. La disposition prévoit, par ailleurs, que l’ensemble des héritiers présomptifs en ligne directe descendante doit être associé au pacte et signer celui-ci: ainsi, un pacte successoral ne réunissant que certains héritiers présomptifs en ligne directe descendante ne pourra être valablement établi (l’hypothèse de la survenance de nouveaux héritiers présomptifs en ligne directe descendante postérieurement au pacte étant prévu à l’article 1100/7, § 8, proposé, du Code civil). La présente initiative législative n’entend, en effet, déroger au principe de l’interdiction des pactes sur succession future tel que visé à l’article 1100/1 proposé, du Code civil en autorisant l’établissement d’un pacte “de famille” global que pour autant que l’ensemble de héritiers présomptifs en ligne directe descendante y soit associé, et ce dans un objectif de transparence à l’égard de tous et de maintien de la paix des familles.

Le pacte global doit constater l’existence d’un *équilibre* entre les héritiers présomptifs en ligne directe descendante, eu égard notamment aux donations consenties avant le pacte (en avancement d’hoirie ou par préciput), aux donations consenties dans le pacte lui-même et, le cas échéant, à la situation de chacun des héritiers présomptifs.

L’article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, alinéa 2, proposé, du Code civil y ajoute que les parties, afin de constater cet équilibre, peuvent également convenir que d’autres avantages, qui ne sont (juridiquement) pas des donations, ayant été consentis aux héritiers présomptifs antérieurement ou dans le pacte même, sont assimilés à des donations (voyez *infra*).

Par le terme “*équilibre*”, la présente initiative législative précise que l’établissement du pacte successoral global ne suppose pas nécessairement l’existence d’une égalité parfaite entre les héritiers présomptifs en ligne directe descendante (ce qui serait extrêmement

(wat extreem moeilijk – of zelfs onmogelijk – zou zijn om te bereiken), maar minstens het bestaan van een (subjectief) evenwicht tussen hen, rekening houdend onder meer met de schenkingen en de voordelen waarvan ze respectievelijk genieten hetzij krachtens de overeenkomst, hetzij voordien.

Het evenwicht wordt bovendien vastgesteld in functie van de situatie van elk van de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn. Dit betekent dat het te bereiken evenwicht subjectief is en moet aangepast zijn aan de concrete situatie van elke vermoedelijke erfgenaam in rechte nederdalende lijn. Zo is het denkbaar dat een vermoedelijke erfgenaam in rechte nederdalende lijn meent dat het gerechtvaardigd is dat hij mathematisch aanzienlijk minder verkrijgt dan de anderen, of zelfs helemaal niet wordt toebedeeld, omdat zijn persoonlijke en/of professionele situatie dit toelaat. Hij kan het aldus, in functie van zijn concrete situatie, billijk vinden dat de vader en/of de moeder zijn vermoedelijke mede-erfgenamen in rechte nederdalende lijn begunstig(t)en zonder (of in mindere mate) zelf te worden begunstigd: de erfgenaam zou aldus van mening kunnen zijn dat het niet nodig is dat hij wordt begunstigd gelet op zijn persoonlijke situatie (bijvoorbeeld omdat hij reeds een aanzienlijk fortuin heeft bijeen gespaard dat hem toelaat geen begunstigingen van zijn ouders te ontvangen).

De familiale vrede die beoogd wordt door de globale erfovereenkomst, veronderstelt dat elk van de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, indien mathematisch niet gelijk, toch minstens op een wijze worden behandeld die hun zelf, in hun opvatting, *billijk* lijkt. Het is, volgens het huidige wetgevend initiatief, onder deze voorwaarde dat de wet op punctuele wijze mag afwijken van het verbod op overeenkomsten over niet-opengevallen nalatenschappen zoals dit voortvloeit uit de bepalingen van het voorgestelde artikel 1100/1 van het Burgerlijk Wetboek, waarbij het voorgestelde artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek een instrument moet zijn van relatieve en subjectieve gelijkheid of, ten minste, van billijkheid, geconcipieerd en aanvaard door de vermoedelijke erfgenamen van rechte nederdalende lijn.

De toebedeling aan de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, kan worden gerealiseerd door schenkingen en voordelen die worden toegekend krachtens de overeenkomst zelf, of, desgevallend, door vroegere schenkingen en voordelen waarmee rekening zal worden gehouden in de overeenkomst. De bepaling laat immers aan de partijen toe, indien zij dit wensen (Elk element van de overeenkomst veronderstelt, in werkelijkheid, de toestemming van alle erfgenamen, aangezien een globale overeenkomst – per definitie – slechts kan worden opgemaakt mits het akkoord van alle vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn over elk van

difficile – voire impossible – à obtenir), mais à tout le moins l'existence d'un équilibre (subjectif) entre eux, compte tenu, notamment, des donations et avantages dont chacun bénéficie soit aux termes du pacte, soit antérieurement à celui-ci.

L'équilibre est, en outre, constaté en fonction de la situation de chacun des héritiers présomptifs en ligne directe descendante. Cela signifie que l'équilibre à atteindre est subjectif et qu'il doit être adapté à la situation concrète de chacun des héritiers présomptifs en ligne directe descendante. Il est ainsi envisageable qu'un héritier présomptif en ligne directe descendante estime qu'il est justifié qu'il reçoive considérablement moins que les autres d'un point de vue mathématique, voire qu'il ne lui soit rien attribué du tout, parce que sa situation personnelle et/ou professionnelle le permet. En fonction de sa situation concrète, il pourra ainsi trouver équitable que le père et/ou la mère avantage(nt) ses co-héritiers présomptifs en ligne directe descendante sans être lui-même avantageé (ou dans une moindre mesure): l'héritier pourrait ainsi estimer qu'il n'est pas nécessaire qu'il soit avantageé, eu égard à sa situation personnelle (par exemple parce qu'il s'est déjà constitué un patrimoine lui permettant de se passer de gratifications de la part de ses parents).

La paix des familles voulue par le pacte successoral global suppose que chacun des héritiers présomptifs en ligne directe descendante soit traité de manière sinon mathématiquement égale, à tout le moins d'une manière qui leur semble, dans leur conception, *équitable*. C'est à cette condition que la loi peut, selon la présente initiative législative, déroger ponctuellement à l'interdiction des pactes sur succession future telle qu'elle résulte des dispositions de l'article 1100/1 proposé du Code civil, l'article 1100/7 proposé du Code civil devant être un instrument d'égalité relative et subjective ou, à tout le moins, d'équité conçue et acceptée par les héritiers présomptifs en ligne directe descendante.

L'allotissement des héritiers présomptifs en ligne directe descendante peut avoir lieu par des donations et des avantages consentis aux termes du pacte lui-même ou, le cas échéant, par des donations et avantages antérieur(e)s dont il sera tenu compte aux termes du pacte. La disposition autorise en effet les parties, si elles le souhaitent (Chaque élément du pacte suppose, en réalité, le consentement de l'ensemble des parties, l'établissement d'un pacte global ne pouvant – par définition – intervenir que moyennant l'accord de l'ensemble des héritiers présomptifs en ligne directe descendante sur chacun des éléments qu'il contient), à prendre en

de elementen die deze bevat), rekening te houden met schenkingen en voordelen die voorafgaandelijk aan de ondertekening van de globale overeenkomst werden toegekend aan één of meerdere vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, teneinde het gezochte evenwicht te bereiken (het is echter niet verplicht om rekening te houden met vroegere schenkingen of voordelen). Aldus, zou bijvoorbeeld een vader met drie kinderen (A, B en C), die aan één van hen (A) een schenking van 5 000 € heeft toegekend, een overeenkomst kunnen opstellen waarin hij een schenking van 5 000 € zou toekennen aan elk van zijn kinderen die nog niets hebben ontvangen (B en C) en waarbij hij, bovendien, rekening zou houden met de schenking reeds toegekend aan kind A (waarvan melding dient te worden gemaakt in de globale overeenkomst), om vast te stellen dat voortaan een evenwicht bestaat tussen de drie kinderen. In tegenstelling tot de ouderlijke boedelverdeling beheerst door de huidige artikelen 1075 tot 1080 van het Burgerlijk Wetboek, zijn de vroegere schenkingen waarmee rekening kan worden gehouden in de globale overeenkomst teneinde het evenwicht beoogd door de wet te bereiken niet enkel de schenkingen toegekend als voorschot op erfdeel, maar ook de schenkingen toegekend bij vooruitmaking en buiten deel (wat de tekst van het voorgestelde artikel 1100/7, § 1, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek uitdrukkelijk verduidelijkt).

Het artikel 1100/7, § 1, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek laat bovendien toe dat de partijen niet alleen rekening houden met de *schenkingen* toegekend door de erflater aan zijn vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, maar eveneens met de *voordelen* waarvan deze laatsten hebben kunnen genieten die, zonder ze technisch als schenkingen te kunnen kwalificeren (zie het voorgestelde artikel 852, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek), in bepaalde omstandigheden, de begunstigde ten bate zijn gekomen. Wanneer de partijen hierover een akkoord bereiken, kunnen ze rekening houden met deze voordelen, teneinde het door deze bepaling beoogde evenwicht te bereiken. Hierbij kan onder andere worden gedacht aan de kosten voor een studie in het buitenland of de kosten voor een verblijf in het buitenland die zouden zijn aangegaan voor de opleiding van één van de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn die, zonder echte schenkingen uit te maken (zie onder andere de artikelen 203 en 852 van het Burgerlijk Wetboek), een belangrijk voordeel kunnen uitmaken. Men denke eveneens aan de hypothese waarbij één van de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn zou hebben genoten van een voordeel doordat hij bij zijn ouders na zijn opleiding gehuisvest (en zelfs “gevoed”) is gebleven (en, desgevallend, tot een gevorderde leeftijd), waarmee, middels het akkoord van alle partijen bij de overeenkomst, ook rekening kan worden gehouden.

compte des donations et avantages consentis antérieurement à la signature du pacte global à un ou plusieurs héritier(s) présomptif(s) en ligne directe descendante, afin d’atteindre l’équilibre recherché (la prise en compte des donations ou avantages antérieur(e)s n’étant toutefois pas obligatoire). Ainsi, par exemple, un père ayant trois enfants (A, B et C) et ayant consenti une donation de 5 000 euros à l’un d’eux (A) pourrait établir un pacte aux termes duquel il consentirait une donation de 5 000 euros à chacun de ses enfants n’ayant encore rien reçu (B et C) et tiendrait compte, par ailleurs, de la donation déjà consentie précédemment consentie à l’enfant A (dont il conviendra de faire mention dans le pacte global), pour considérer qu’un équilibre existe désormais entre ses trois enfants. À la différence du partage d’ascendant régi par les actuels articles 1075 à 1080 du Code civil, les donations antérieures pouvant être prises en compte aux termes du pacte global afin d’atteindre l’équilibre voulu par la loi sont non seulement les donations consenties en avancement d’hoirie, mais également les donations consenties par préciput et hors part (ce que précise expressément le texte de l’article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil).

L’article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, alinéa 2, du Code civil autorise par ailleurs les parties à prendre en compte non seulement les *donations* consenties par le *de cujus* à ses héritiers présomptifs en ligne directe descendante, mais également les *avantages* dont ces derniers ont pu bénéficier qui, sans pouvoir être techniquement qualifiés de donations (voyez l’article 852, alinéa 2, proposé, du Code civil), peuvent, dans certaines circonstances, constituer un profit dans le chef de leur bénéficiaire: si elles s’accordent sur ce point, les parties peuvent dès lors tenir compte de ces avantages afin d’atteindre l’équilibre visé par la disposition. On songe ainsi notamment aux frais d’études à l’étranger ou de séjour à l’étranger qui pourraient avoir été engagés pour la formation de l’un des héritiers présomptifs en ligne directe qui, sans constituer de véritables donations (voyez notamment les articles 203 et 852 du Code civil) peuvent constituer un avantage significatif. On songe également à l’hypothèse dans laquelle l’un des héritiers présomptifs en ligne directe descendante aurait bénéficié de l’avantage consistant à être logé (voire nourri) chez ses parents au-delà de sa formation (et, le cas échéant, jusqu’à un âge avancé) qui, moyennant l’accord de toutes les parties au pacte, pourrait également être pris en compte.

Een voordeel dat in de toekomst uitwerking moet hebben, kan eveneens in aanmerking worden genomen voor zover dit vanaf de overeenkomst zelf verworven is (bijvoorbeeld een overeenkomst die ten laatste bij de erfovereenkomst wordt gesloten waarbij een bepaalde vermoedelijke erfgenaam in rechte nederdalende lijn wordt toegelaten om kosteloos een onroerend goed te bewonen dat toebehoort aan de vader en de moeder – of aan één van hen – gedurende een aantal van de komende jaren).

Het voorgestelde artikel 1100/7, § 1, derde lid van het Burgerlijk Wetboek voorziet bovendien dat de globale overeenkomst één of meerdere vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn kan toebedelen door middel van een *schuldvordering*, ten laste van de in de erfovereenkomst uitdrukkelijk aangeduide partijen. Dit lid beoogt onder andere de hypothese waarin de vader of de moeder niet de mogelijkheid zou hebben om onmiddellijk tot een toebedeling over te gaan aan al zijn of haar vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn en laat dus toe, voor zover dat alle partijen hierover een akkoord bereiken (de ondertekening van de overeenkomst vereist, op zich, de toestemming van alle partijen), dat één van hen wordt toebedeeld door middel van een schuldvordering (waarvan het bedrag moet worden bepaald in de overeenkomst) ten aanzien van één of meerdere van zijn vermoedelijke mede-erfgenamen. De bepaling legt op dat uitdrukkelijk wordt vermeld welke partij(en) schuldenaar is (zijn) van deze schuldvordering.

Voorbeeld: mijnheer X heeft twee kinderen en wenst met hen een globale overeenkomst af te sluiten overeenkomstig het voorgestelde artikel 1100/7, § 1 van het Burgerlijk Wetboek. Hij beschikt in zijn vermogen over een woning geschat op 300 000 €, die hij wenst te schenken aan kind 1 in de overeenkomst (of, desgevallend, die hij reeds voor de overeenkomst heeft geschonken, maar waarmee hij rekening wil houden in het kader van de globale overeenkomst). Teneinde het evenwicht te bereiken tussen zijn twee kinderen, zoals bedoeld in het voorgestelde artikel 1100/7, § 1 van het Burgerlijk Wetboek, kan de overeenkomst, volgens de tekst van het derde lid van de bepaling, kind 2 toebedelen door middel van een schuldvordering van 150 000 euro ten opzichte van kind 1.

Er wordt nog verduidelijkt in het vierde lid van deze bepaling dat de overeenkomst het geheel van de huidige en vroegere schenkingen en voordelen moet vermelden waarmee rekening wordt gehouden. Aldus, met het oog op transparantie en opdat het geheel van de partijen perfect kennis zouden hebben van de schenkingen en de voordelen toegestaan aan elk van hen (en waarvoor ze, door de ondertekening van de overeenkomst, afstand

Un avantage devant déployer ses effets dans le futur pourrait également être pris en compte, pour autant qu'il soit acquis dès le pacte lui-même (par exemple, une convention conclue au plus tard lors du pacte et autorisant tel héritier présomptif en ligne directe descendante à occuper gratuitement un immeuble appartenant aux père et mère – ou à l'un d'eux – durant un certain nombre d'années à venir).

L'article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, alinéa 3, proposé, du Code civil prévoit, par ailleurs, que le pacte global peut allouer un ou plusieurs héritiers présomptifs en ligne directe descendante au moyen d'une *créance*, mise à charge des parties expressément désignées dans le pacte successoral. Cet alinéa vise notamment l'hypothèse où le père ou la mère n'aurait pas la possibilité de procéder directement à l'allotissement de l'ensemble de ses héritiers présomptifs en ligne directe descendante et autorise, pour autant que l'ensemble des parties s'accordent à ce sujet (la signature du pacte requérant, comme telle, l'accord de l'ensemble des parties), que l'un d'eux soit alloué par le biais d'une créance (dont le montant doit être fixé aux termes du pacte) à l'encontre d'un ou plusieurs de ses cohéritiers présomptifs. La disposition impose de mentionner expressément quelle(s) partie(s) est (sont) débiteur(s) de cette créance.

Exemple: Monsieur X a deux enfants et il souhaite établir avec eux un pacte global conformément à l'article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil. Il dispose dans son patrimoine d'une maison estimée à 300 000 euros qu'il souhaite donner à l'enfant n° 1 aux termes du pacte (ou, le cas échéant, qu'il a déjà donnée antérieurement au pacte, mais souhaite tenir compte de cette donation dans le cadre du pacte global). À l'effet d'atteindre l'équilibre entre ses deux enfants visé à l'article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil, le pacte peut, selon les termes du troisième alinéa de la disposition, allouer l'enfant n° 2 au moyen d'une créance de 150 000 euros à l'encontre de l'enfant n° 1.

Il est encore précisé au quatrième alinéa de cette disposition que le pacte doit mentionner l'ensemble des donations et avantages présents et antérieurs pris en compte: ainsi, dans un souci de transparence et afin que l'ensemble des parties ait parfaite connaissance des donations et avantages consentis à chacune d'elles (et à propos desquels elles renoncent, par la signature du pacte, à demander la réduction et le rapport), le pacte

doen van hun recht om de inkorting en de inbreng te vorderen), moet de overeenkomst elk van de schenkingen en elk van de voordelen vermelden waarmee rekening wordt gehouden om vast te stellen dat er een (subjectief) evenwicht is tussen de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn. De voorgestelde tekst legt op dat de schenkingen en de voordelen waarmee rekening wordt gehouden voor het bereiken van het door de wet beoogde evenwicht, worden vermeld, wat onder andere impliceert dat ze worden gewaardeerd (zie het voorgestelde artikel 1100/7, § 9 van het Burgerlijk Wetboek waarin wordt bepaald dat deze waardering definitief is en bijgevolg de partijen bindt).

Er dient te worden opgemerkt dat de vermelding van een eerdere, niet-geregistreerde handgift of onrechtstreekse schenking in de erfovereenkomst in principe niet de heffing van het evenredig recht op deze eerdere schenkingen rechtvaardigt. Deze vermelding heeft immers niet als dusdanig de bedoeling om aan de begiftigde een titel te verschaffen van de schenking in de mate dat zij een direct verband heeft met de hoofdbeschikking en een wettelijk voorschrift redengevend is voor de vermelding ervan (Zie in die zin Cass. 29 juni 1989, Rec. gén. enr. not. 1990, n° 23778, p. 7 waar werd geoordeeld dat de vermelding wel tot de heffing van het evenredig recht kon aanleiding geven “lorsque ladite énonciation est sans rapport direct à la disposition principale et ne s’explique que par la volonté de créer un titre”), *in casu* het voorgestelde artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek. Zo ook wordt bijvoorbeeld aanvaard dat de vermelding die geschiedt in het kader van een onroerende wederbelegging niet tot doel heeft een titel te creëren die aanleiding geeft tot de heffing van het evenredig recht, vermits artikel 1402 van het Burgerlijk Wetboek de wederbelegger noopt tot het aantonen van het eigen karakter van de voor de betaling van de prijs aangewende gelden (Vr. en Antw. Kamer, Vr. nr. 385, 5 december 1989 (E. VAN ROMPUY); Rep. RJ, nr. R 12/08-05).

Tevens moet in de overeenkomst expliciet worden vermeld hoe de partijen het (subjectief) evenwicht hebben opgevat en aanvaard. Er moet bijgevolg worden uiteengezet hoe het evenwicht dat werd bereikt gerechtvaardigd is, in het licht van onder meer de situatie van elk van de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn. Aldus zal moeten worden verduidelijkt welke omstandigheden in acht werden genomen om te rechtvaardigen dat een globale erfovereenkomst, die *prima facie* onevenwichtig zou kunnen lijken (bijvoorbeeld wanneer één van de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn niet wordt toebedeeld), toch door de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn als evenwichtig wordt beschouwd.

doit mentionner chacune des donations et chacun des avantages pris en compte pour constater qu’un équilibre (subjectif) existe entre les héritiers présomptifs en ligne directe descendante. Le texte proposé impose que les donations et avantages pris en compte pour atteindre l’équilibre voulu par la loi soient mentionnés, ce qui implique notamment qu’ils soient *valorisés* (voyez l’article 1100/7, § 9, proposé, du Code civil qui dispose que ladite valorisation est définitive et qu’elle lie par conséquent les parties).

Il faut relever que l’énonciation d’un don manuel ou d’une donation indirecte antérieurs non enregistrés dans le pacte global ne justifie pas, en principe, la perception du droit proportionnel sur ces dons antérieurs. Une telle énonciation n’a, en effet, pas pour objectif de procurer un titre au donataire, dans la mesure où elle a un rapport direct avec la disposition principale et qu’une règle légale motive cette énonciation (voyez en ce sens Cass., 29 juin 1989, Rec. Gén. enr. not., 1990, n° 23778, p. 7, qui a jugé qu’une telle énonciation pouvait toutefois mener à la perception du droit de donation “lorsque ladite énonciation est sans rapport direct à la disposition principale et ne s’explique que par la volonté de créer un titre”), en l’occurrence l’article 1100/7 proposé, du Code civil. Dans le même sens, il est déjà admis que l’énonciation qui est faite dans le cadre d’un emploi immobilier n’a pas pour but de créer un titre qui donne lieu à la perception du droit de donation, étant donné que l’article 1402 du Code civil exige que le caractère propre des fonds ayant servi au paiement du prix soit établi (Bull. Q.R., Ch. des Repr., question n° 385, 5 décembre 1989 (E. VAN ROMPUY); Rep. RJ, n° 12/08-05).

Il convient en outre de mentionner explicitement dans le pacte comment les parties ont conçu et accepté l’équilibre (subjectif). Il convient par conséquent d’expliquer comment l’équilibre atteint a été justifié, à la lumière notamment de la situation de chacun des héritiers présomptifs en ligne directe descendante. Il conviendra ainsi de préciser quelles circonstances ont été prises en compte pour justifier qu’un pacte global qui pourrait sembler déséquilibré *prima facie* (par exemple lorsque l’un des héritiers présomptifs en ligne directe descendante n’a pas été alloti) soit néanmoins considéré comme équilibré par les héritiers présomptifs en ligne directe descendante.

Voorgesteld artikel 1100/7, § 2 van  
het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 1100/7, § 2 van het Burgerlijk Wetboek beoogt de hypothese waarin de globale erf-overeenkomst niet door de vader *of* de moeder alleen wordt opgesteld, maar wel door de vader *en* de moeder samen, samen met het geheel van hun respectievelijke vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn.

De verwoording van het eerste lid van de bepaling, waarin de “*respectievelijke*” vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn van vader en moeder worden vermeld, houdt in dat de globale erf-overeenkomst die in de bepaling wordt beoogd, de gemeenschappelijke en de niet-gemeenschappelijke vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn kan omvatten, bijvoorbeeld in het kader van een nieuw samengesteld gezin. Aldus kunnen partners die zowel gemeenschappelijke als niet-gemeenschappelijke kinderen hebben, op grond van de voorgestelde bepaling, een overeenkomst opstellen die zowel de gemeenschappelijke kinderen omvat, als de kinderen die de ene of de andere vanuit een andere relatie heeft.

In het tweede lid van de voorgestelde bepaling wordt verduidelijkt dat in dergelijk geval, het evenwicht tussen de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn bedoeld in § 1 kan worden bereikt rekening houdende met *het geheel* van de schenkingen en voordelen respectievelijk toegekend door de beschikkings. Zo kan bijvoorbeeld, in het geval dat vader en moeder twee kinderen zouden hebben, het evenwicht tussen hen worden bereikt door rekening te houden met een schenking toegekend door de vader (alleen) aan één van de twee kinderen en met een andere gelijkwaardige schenking toegekend door de moeder (alleen) aan het andere kind. Zelfs indien, vanuit het standpunt van elke beschikker individueel, de gelijkheid (of het evenwicht) tussen de twee kinderen niet is bereikt (omdat één van die kinderen in dat geval zou genoten hebben van een schenking van – bijvoorbeeld – de vader – en het andere kind niet), moet er worden verondersteld dat, in de mate dat elk van beide kinderen werd toebedeeld door de ene of door de andere beschikker, er een globaal evenwicht bestaat, dat het opstellen van de overeenkomst toelaat.

Voorgesteld artikel 1100/7, § 3 van  
het Burgerlijk Wetboek

Deze bepaling verduidelijkt dat de schenkingen toegekend in de overeenkomst worden beheerst door het gemeen recht inzake schenkingen, in het bijzonder wat de bekwaamheid tot schenken en ontvangen betreft.

Article 1100/7, § 2, proposé, du Code civil proposé

L'article 1100/7, § 2, proposé, du Code civil vise l'hypothèse dans laquelle le pacte global est établi non pas par le père *ou* la mère seul(e), mais bien conjointement par les père *et* mère, avec l'ensemble de leurs héritiers présomptifs en ligne directe descendante respectifs.

La formulation de l'alinéa 1<sup>er</sup> de la disposition, qui vise les héritiers présomptifs en ligne directe descendante “*respectifs*” des père *et* mère implique que le pacte global visé par la disposition peut réunir des héritiers présomptifs en ligne directe descendante communs et non communs au père et à la mère, par exemple dans le cadre d'une famille recomposée. Ainsi, un couple ayant des enfants communs et non communs peut, en vertu de la disposition proposée, établir un pacte réunissant tant ses enfants communs que les enfants que l'un ou l'autre aurait retenus d'une autre relation.

L'alinéa 2 de la disposition proposée précise qu'en cette hypothèse, l'équilibre entre les héritiers présomptifs en ligne directe descendante visé au § 1<sup>er</sup> peut être atteint en tenant compte *globalement* des donations et avantages respectivement consentis par les disposants. Ainsi, par exemple, dans l'hypothèse où les père *et* mère auraient deux enfants, l'équilibre entre ceux-ci pourrait être atteint en tenant compte d'une donation consentie par le père (seul) à l'un de deux enfants et d'une autre donation équivalente consentie par la mère (seule) à l'autre enfant: même si, du point de vue de chacun des disposants considérés isolément, l'égalité (ou l'équilibre) entre les deux enfants n'est pas atteint(e) (puisque l'un des enfants aurait, en cette hypothèse bénéficié d'une donation – par exemple – de son père et l'autre pas), il faut considérer que, dans la mesure où chacun des deux enfants a été alloué par l'un ou l'autre des disposants, il existe entre eux un équilibre global permettant l'établissement du pacte.

Article 1100/7, § 3, proposé, du Code civil

Cette disposition précise que les donations consenties dans le pacte sont régies par le droit commun en matière de donations, en particulier en ce qui concerne la capacité de donner et de recevoir.

Dit betekent dat, in de relatie tussen ouder (vader en/of de moeder) en de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, alle gemeenrechtelijke regels inzake de bekwaamheid tot schenken en tot ontvangen van toepassing zijn.

Een persoon die overeenkomstig artikel 492/1, § 2, derde lid, 13° van het Burgerlijk Wetboek onbekwaam werd verklaard om te schenken onder de levenden, kan alsnog, in het kader van een globale erfovereenkomst, overeenkomstig artikel 905 van het Burgerlijk Wetboek een schenking toestaan na machtiging te hebben verkregen van de vrederechter. Indien een schenking in de globale erfovereenkomst zelf wordt toegestaan, moet deze machtiging tot schenken worden verleend, bovenop de machtiging vereist in het voorgestelde artikel 1100/2, § 2, eerste lid Burgerlijk Wetboek.

Zo zal bijvoorbeeld ook een schenking die in de globale erfovereenkomst zou worden toegekend aan een minderjarige vermoedelijke erfgenaam in rechte nederdalende lijn, moeten worden aanvaard volgens de bepalingen voorzien in de artikelen 378 § 1, 410, § 1, 6° en 935, derde lid van het Burgerlijk Wetboek. In voorkomend geval zal de vrederechter de wettelijke vertegenwoordiger (desgevallend een voogd *ad hoc*) van de minderjarige bijgevolg een bijzondere machtiging moeten verlenen om een schenking aan de minderjarige te aanvaarden, bovenop de machtiging voorzien in de voorgestelde artikelen 378, § 1 en 410 § 1, 10° van het Burgerlijk Wetboek, die vereist is voor de vertegenwoordiging van de minderjarige in de hoedanigheid van vermoedelijk erfgenaam bij de erfovereenkomst (zie ook het voorgestelde artikel 1100/2, § 1 van het Burgerlijk Wetboek).

#### Voorgesteld artikel 1100/7, § 4 van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 1100/7, § 4 van het Burgerlijk Wetboek organiseert wettelijk de “generatiesprong” in het raam van het opmaken van een globale erfovereenkomst.

Aldus voorziet het eerste lid van de bepaling dat elk van de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn (kinderen van de beschikker) erin kunnen (individueel) toestemmen dat zijn eigen kind(eren) (d.w.z. de kleinkind(eren) van de beschikker) in zijn plaats word(t) (en) toebedeeld. De bepaling legt evenwel op dat in dit geval, de overeenkomst *alle* kinderen van de vermoedelijke erfgenaam in rechte nederdalende lijn die wenst dat de volgende generatie in zijn plaats wordt toebedeeld, omvat, zodanig dat de gehele tak die de vermoedelijke erfgenaam “vertegenwoordigt”, wordt toebedeeld.

Cela signifie que, dans la relation entre le parent (père et/ou mère) et les héritiers présomptifs en ligne directe descendante, toutes les règles de droit commun concernant la capacité de donner et de recevoir sont d'application.

Une personne qui a été déclarée incapable, conformément à l'article 492/1, § 2, alinéa 3, 13° du Code civil, de disposer par donation entre vifs, peut encore, dans le cadre d'un pacte global, consentir une donation, conformément à l'article 905 du Code civil, après avoir reçu l'autorisation du juge de paix. Si une donation est consentie dans le pacte global même, cette autorisation de donner doit être accordée complémentirement à l'autorisation requise par l'article 1100/2, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, Code civil.

Ainsi, une donation qui serait, par exemple, consentie dans le pacte global à un mineur héritier présomptif en ligne directe descendante, devra être également acceptée selon les dispositions prévues aux articles 378, § 1<sup>er</sup>, 410, § 1<sup>er</sup>, 6° et 935, alinéa 3, du Code civil. Le cas échéant, le juge de paix devra, par conséquent, accorder une autorisation spéciale au représentant légal (le cas échéant un tuteur *ad hoc*) du mineur pour accepter une donation au mineur, en plus de l'autorisation prévue aux articles 378, § 1<sup>er</sup>, et 410, § 1<sup>er</sup>, proposés, du Code civil, laquelle est requise pour la représentation du mineur en qualité d'héritier présomptif au pacte (voyez aussi l'article 1100/2, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil).

#### Article 1100/7, § 4, proposé du Code civil

L'article 1100/7, § 4, proposé, du Code civil organise légalement le “saut de générations” dans le cadre de l'établissement d'un pacte global.

Ainsi, l'alinéa 1<sup>er</sup> de la disposition autorise chacun des héritiers présomptifs en ligne directe descendante (enfants du disposant) à accepter (individuellement) que leur(s) propre(s) enfant(s) (c'est-à-dire les petit(s)-enfant(s) du disposant) soi(en)t gratifié(s) en ses lieu et place. La disposition impose toutefois qu'en cette hypothèse, l'*ensemble* des enfants de l'héritier présomptif en ligne directe descendante désireux de voir la génération suivante allotie en ses lieu et place soit comprise dans le pacte, en telle sorte que l'ensemble de la branche “représentant” ledit héritier présomptif soit allotie.

Het tweede lid van de bepaling verduidelijkt echter dat, in het kader van de nalatenschap van de vermoedelijke erfgenaam in rechte nederdalende lijn die heeft toegestemd dat zijn eigen kinderen in zijn plaats worden toebedeeld, de goederen die door middel van de overeenkomst door zijn eigen kinderen worden verkregen, moeten worden behandeld alsof ze deze rechtstreeks van hun ouder hebben verkregen (zijnde de vermoedelijke erfgenaam in rechte nederdalende lijn die heeft toegestemd dat de volgende generatie in zijn plaats wordt toebedeeld). De verzaking, door de vermoedelijke erfgenaam in rechte nederdalende lijn, om persoonlijk te worden toebedeeld ten voordele van zijn eigen kinderen, wordt aldus beschouwd als een onrechtstreekse schenking door hem toegekend aan deze laatsten. Men zal dus rekening moeten houden met deze onrechtstreekse schenking op het ogenblik van de vereffening van de nalatenschap van de vermoedelijke erfgenaam die de “generatiesprong” had aanvaard.

Voorbeeld: mijnheer X heeft twee kinderen en wenst een globale erfovereenkomst overeenkomstig het voorgestelde artikel 1100/7, § 1 van het Burgerlijk Wetboek op te stellen. Hij heeft nog geen schenkingen gedaan noch aan het ene noch aan het andere kind en overweegt, door middel van deze overeenkomst, een schenking toe te kennen van 150 000 € aan elk van hen. Kind 1 heeft zelf drie kinderen en wenst dat zijn eigen kinderen worden toebedeeld in zijn plaats, in die zin dat ze elk 50 000 euro (m.a.w. één derde van het deel toekomende aan kind 1) zouden ontvangen. Het voorgestelde artikel 1100/7, § , eerste lid van het Burgerlijk Wetboek laat deze “generatiesprong” toe, voor zover alle kleinkinderen voortkomende uit de vermoedelijke erfgenaam in rechte nederdalende lijn die “zijn beurt” wenst “over te slaan”, worden toebedeeld. Deze laatste zou dus niet kunnen vragen (noch aanvaarden) dat slechts één van zijn eigen kinderen zou worden toebedeeld voor het volledig deel dat hem in principe zou toekomen (150 000 €). Bij de vereffening van de nalatenschap van kind 1, zullen elk van zijn drie kinderen beschouwd worden als begunstigde van een schenking van 50 000 € (waarvan vermoed wordt dat deze voor inbreng vatbaar is, tenzij anders bepaald, krachtens het principe opgenomen in het voorgestelde artikel 843, § 1 van het Burgerlijk Wetboek).

#### Vorgesteld artikel 1100/7, § 5 van het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 1100/7, § 5 van het Burgerlijk Wetboek betreft de situatie van de “nieuw samengestelde gezinnen” en verschaft een antwoord op de wens – die vaak wordt uitgedrukt door de burgers die deel uitmaken van dergelijk gezin – om de kinderen van

L’alinéa 2 de la disposition précise toutefois que, dans le cadre de la succession de l’héritier présomptif en ligne directe descendante ayant consenti à ce que ses propres enfants soient allotés en ses lieu et place, les biens reçus par ses propres enfants aux termes du pacte global doivent être considérés comme ayant été reçus directement de leur auteur (à savoir l’héritier présomptif en ligne directe descendante ayant consenti à ce que la génération suivante soit allotie en ses lieu et place). La renonciation, par l’héritier présomptif en ligne directe descendante à être alloti personnellement au bénéfice de ses propres enfants est ainsi traitée comme une donation indirecte consentie par lui à ces derniers, laquelle donation indirecte devra dès lors être prise en compte lors de la liquidation de la succession de l’héritier présomptif ayant accepté le “saut de générations”.

Exemple: Monsieur X a deux enfants et souhaite établir un pacte global conformément à l’article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil. N’ayant pas encore consenti de donation ni à l’un ni l’autre de ses enfants, il envisage de consentir, aux termes dudit pacte, une donation de 150 000 euros à chacun d’eux. L’enfant n° 1 a lui-même trois enfants et il souhaite que ses propres enfants soient allotés en ses lieu et place, en telle sorte que chacun d’eux reçoive 50 000 euros (c’est-à-dire un tiers de la part revenant à l’enfant n° 1). L’article 1100/7, § 5, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil autorise ce “saut de générations”, pour autant que l’ensemble des petits-enfants issus de l’héritier présomptif en ligne directe descendante désireux de “passer son tour” soient allotés: ce dernier ne pourrait donc demander (ni accepter) que seul l’un de ses propres enfants soit alloti de l’intégralité de la part devant en principe lui revenir (150 000 euros). Lors de la liquidation de la succession de l’enfant n° 1, chacun de ses trois enfants sera considéré comme ayant bénéficié, de sa part, d’une donation de 50 000 euros (présumée rapportable sauf disposition contraire, en vertu du principe énoncé à l’article 843, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil).

#### Article 1100/7, § 5, proposé, du Code civil

L’article 1100/7, § 5, proposé, du Code civil intègre la situation des “familles recomposées” et apporte une réponse à la volonté – souvent exprimée par les citoyens membres d’une telle famille – d’allotir les enfants de leur (nouveau) conjoint ou cohabitant légal au même titre que

hun (nieuwe) echtgenoot of wettelijk samenwonende partner op dezelfde wijze toe te bedelen als hun eigen kinderen (wat momenteel enkel mogelijk is binnen de grenzen van het beschikbaar gedeelte).

De bepaling voorziet aldus dat, onverminderd het evenwicht tussen de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn dat moet worden vastgesteld overeenkomstig het voorgestelde artikel 1100/7, § 1 van het Burgerlijk Wetboek, de beschikker eveneens, in de overeenkomst, één of meerdere kinderen van zijn echtgenoot of van zijn wettelijk samenwonende partner mag toebedelen. De voorgestelde tekst laat dus uitzonderlijk toe dat derden (geen vermoedelijke erfgenamen in de rechte nederdalende lijn van de beschikker) worden toebedeeld door middel van de overeenkomst, voor zover echter dat deze de kinderen zijn van de echtgenoot of van de wettelijk samenwonende partner van de beschikker. De voorgestelde bepaling beperkt bewust deze mogelijkheid tot de kinderen van de echtgenoot of van de wettelijk samenwonende partner (met uitzondering van de kinderen van de feitelijk samenwonende partner), teneinde, door middel van een duidelijk en objectief criterium, te definiëren welke kinderen kunnen genieten van deze bepaling (aangezien de feitelijke samenwoning, van nature uit moeilijker met zekerheid vast te stellen is, vermits deze voornamelijk afhangt van een feitelijke beoordeling).

Volgens de bewoordingen van de voorgestelde bepaling, mag de toebedeling aan het (de) kind(eren) van de echtgenoot of de wettelijk samenwonende partner evenwel geen afbreuk doen aan het evenwicht dat moet bestaan ten aanzien van de respectievelijke toebedeling van de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn. Hieruit volgt dat, niettegenstaande de toebedeling aan één of meerdere kinderen van de echtgenoot of van de wettelijk samenwonende partner van de beschikker, een evenwicht moet bestaan met betrekking tot de toebedelingen aan de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn van de beschikker(s).

Voorbeeld: mijnheer X heeft twee kinderen en wenst een globale overeenkomst overeenkomstig het voorgestelde artikel 1100/7, § 1 van het Burgerlijk Wetboek op te stellen. Hij is bovendien getrouwd met mevrouw Y die een kind heeft uit een vorige relatie. Het vermogen dat hij wenst te verdelen bedraagt 150 000 €. Mijnheer X zou aldus, door middel van de globale overeenkomst, een schenking van 50 000 euro kunnen toekennen aan zijn kinderen en aan het kind van zijn echtgenote: niettegenstaande de toebedeling aan het kind van zijn echtgenote, zou het evenwicht tussen zijn twee kinderen aldus worden bereikt. Hij zou ook aan elk van zijn kinderen een schenking van 65 000 € kunnen toekennen

leurs propres enfants (ce qui ne peut se faire actuellement que dans les limites de la quotité disponible).

La disposition prévoit ainsi que, sans préjudice de l'équilibre devant être constaté en vertu de l'article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil entre les héritiers présomptifs en ligne directe descendante, le disposant peut également allouer, aux termes du pacte global, un ou plusieurs enfants de son conjoint ou de son cohabitant légal. Le texte proposé autorise donc exceptionnellement que des tiers (non héritiers présomptifs en ligne directe descendante du disposant) soient alloués aux termes du pacte global, pour autant toutefois que ceux-ci soient les enfants du conjoint ou du cohabitant légal du disposant. La disposition proposée limite volontairement cette possibilité aux enfants du conjoint ou du cohabitant légal (à l'exclusion des enfants du cohabitant de fait), afin de définir, par un critère précis et objectif, les enfants pouvant bénéficier de cette disposition (la cohabitation de fait étant par nature plus difficile à identifier avec certitude puisqu'elle relève essentiellement d'une appréciation en fait).

Selon les termes de la disposition proposée, l'allotissement de(s) l'enfant(s) du conjoint ou du cohabitant légal du disposant ne peut toutefois porter préjudice à l'équilibre qui doit, par ailleurs, exister quant à l'allotissement respectif des héritiers présomptifs en ligne directe descendante. Il en résulte que nonobstant l'allotissement d'un ou plusieurs enfant(s) du conjoint ou du cohabitant légal du disposant, un équilibre doit exister s'agissant des attributions consenties aux héritiers présomptifs en ligne directe descendante du(es) disposant(s).

Exemple: Monsieur X a deux enfants et il souhaite établir un pacte global conformément à l'article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil. Il s'est par ailleurs remarié avec Mme Y qui a un enfant issu d'une autre relation. Le patrimoine qu'il entend répartir s'élève à 150 000 euros. Monsieur X pourrait ainsi, aux termes du pacte global, consentir à chacun de ses enfants ainsi qu'à l'enfant de son épouse une donation de 50 000 euros: nonobstant l'allotissement de l'enfant de son épouse, l'équilibre entre ses deux enfants serait ainsi atteint. Il pourrait également consentir à chacun de ses enfants une donation de 65 000 euros (pour un total de 130 000 euros) et une donation de 20 000 euros à l'enfant de son épouse, cette

(voor een totaal van 130 000 €) en een schenking van 20 000 euro aan het kind van zijn echtgenote, waarbij deze laatste schenking geen afbreuk doet aan het evenwicht dat er voor het overige bestaat tussen zijn twee kinderen.

Voorgesteld artikel 1100/7, § 6 van  
het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 1100/7, § 6 van het Burgerlijk Wetboek beschrijft de gevolgen specifiek aan de globale erfovereenkomst. Er dient hierbij te worden opgemerkt dat ook de bepalingen van het voorgestelde artikel 1100/4 van het Burgerlijk Wetboek inzake de gevolgen van een toegelaten erfovereenkomst in het algemeen, op de globale erfovereenkomst bedoeld in het voorgestelde artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek van toepassing zijn.

Volgens de bewoordingen van het eerste lid van de bepaling, brengt de toestemming van de partijen in de overeenkomst de verzaking mee, in hoofde van elk van hen, aan de vordering tot inkorting (Wat onder andere de globale erfovereenkomst voorzien in het voorgestelde artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek onderscheidt van de ouderlijke boedelverdeling geregeld in de huidige artikelen 1075 en volgende, aangezien de ouderlijke boedelverdeling kan worden betwist wanneer de reserve van één van de descendents wordt aangetast) en aan het verzoek tot inbreng met betrekking tot de giften waarop de overeenkomst betrekking heeft. Deze gevolgen hebben betrekking op het geheel van de giften waarop de overeenkomst betrekking heeft, met andere woorden zowel op de giften toegekend in de overeenkomst zelf als op de schenkingen die voorafgaandelijk aan de overeenkomst werden toegekend maar waarmee rekening werd gehouden (en die derhalve zijn vermeld in de overeenkomst) teneinde het evenwicht te bereiken, bedoeld in het voorgestelde artikel 1100/7, § 1 van het Burgerlijk Wetboek.

De globale erfovereenkomst georganiseerd door het voorgestelde artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek vormt aldus een echte overeenkomst over een toekomstige nalatenschap, die uitzonderlijk is toegelaten bij wet, in die zin dat, door de ondertekening, de vermoedelijke erfgenamen in de rechte nederdalende lijn van de beschikker(s) zich het recht ontfangen om naderhand zowel de inkorting als de inbreng van de giften waarop de overeenkomst betrekking heeft, te vorderen in het raam van de vereffening en verdeling van de (nog niet-opengevallen) nalatenschap van de beschikker(s). De giften opgenomen in de overeenkomst genieten aldus een maximale rechtszekerheid, aangezien zij niet meer vatbaar zijn noch voor inkorting noch voor inbreng, en deze zekerheid gaat uiteraard over naar de

dernière attribution ne portant pas préjudice à l'équilibre existant, par ailleurs, entre ses deux enfants.

Article 1100/7, § 6, proposé, du Code civil

L'article 1100/7, § 6, proposé, du Code civil décrit les effets spécifiques au pacte global. Il convient de souligner, à cet égard, que les dispositions de l'article 1100/4 proposé du Code civil relatif aux effets d'un pacte autorisé en général s'appliquent aussi au pacte global visé à l'article 1100/7 proposé du Code civil.

Aux termes de l'alinéa 1<sup>er</sup> de la disposition, le consentement des parties au pacte emporte renonciation, dans le chef de chacune d'elles, à l'action en réduction (Ce qui différencie notamment le pacte global prévu à l'article 1100/7 proposé du Code civil du partage d'ascendant régi par les actuels articles 1075 et suivants, le partage d'ascendant étant susceptible d'être attaqué en cas d'atteinte à la réserve de l'un des descendants) et à la demande de rapport portant sur les libéralités visées par ledit pacte. Ces effets concernent l'ensemble des libéralités visées par le pacte, c'est-à-dire tant les libéralités consenties aux termes du pacte lui-même que les donations consenties antérieurement à celui-ci, mais qui ont été prises en considération (et qui sont dès lors mentionnées aux termes du pacte) pour atteindre l'équilibre visé à l'article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil.

Le pacte global organisé à l'article 1100/7 proposé du Code civil constitue ainsi un véritable pacte sur succession future exceptionnellement autorisé par la loi, dans la mesure où, en le signant, les héritiers présomptifs en ligne directe descendante du(es) disposant(s) s'interdisent de solliciter ultérieurement tant la réduction que le rapport des libéralités visées par le pacte, dans le cadre des opérations de liquidation et de partage de la succession (non encore ouverte) du(es) disposant(s). Les libéralités visées par le pacte se voient ainsi conférer une sécurité juridique maximale, dans la mesure où elles ne sont plus susceptibles ni de réduction ni de rapport, ladite sécurité se reportant naturellement sur les tiers acquéreurs à titre gratuit des biens ayant fait l'objet des libéralités, qui sont ainsi assurés que l'article

derde-verkrijgers ten kosteloze titel van de goederen die het voorwerp uitmaakten van de giften, die er aldus zeker van kunnen zijn dat het voorgestelde artikel 924, derde lid van het Burgerlijk Wetboek naderhand niet tegen hen zal kunnen worden ingeroepen. Het objectief van de overeenkomst is aldus om “de rekeningen op nul te zetten” voor de giften die werden toegekend door de beschikker aan zijn erfgenamen in rechte nederdalende lijn en, rekening houdend met een evenwicht dat bestaat tussen hen in dat verband op de dag van de overeenkomst (het bestaan van een dergelijk subjectief evenwicht is een bestaansvoorwaarde en een geldigheidsvoorwaarde van de overeenkomst), om akte te nemen van de verbintenis van de partijen om niet meer terug te komen op deze giften op het ogenblik van de vereffening en de verdeling van de nalatenschap van de beschikker(s) noch bij wijze van een vordering in inkorting noch bij wijze van een verzoek tot inbreng.

De beschikking heeft enkel betrekking op de inkorting en de inbreng van de giften opgenomen in de overeenkomst en niet op de voordelen die, krachtens het voorgestelde artikel 1100/7, § 1, tweede lid Burgerlijk Wetboek, eveneens erin kunnen worden opgenomen. Dit wordt verantwoord door het feit dat enkel de giften, technisch gezien, het voorwerp kunnen uitmaken van een inkorting en/of een inbreng.

Gelet op het belang van de gevolgen van de globale erfovereenkomst (verzaking in hoofde van de partijen aan het recht de inbreng én de inkorting te vorderen), schrijft de voorgestelde bepaling uitdrukkelijk voor dat van deze gevolgen in de overeenkomst melding moet worden gemaakt.

Het voorgestelde artikel 1100/7, § 6, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek past op de globale erfovereenkomst de algemene regel uit de voorgestelde artikelen 410, § 1, 10° en 1100/2, § 1 van het Burgerlijk Wetboek toe (in de mate dat een erfovereenkomst in hoofde van de minderjarige niet de verzaking aan rechten in een niet opengevallen nalatenschap tot gevolg kan hebben). Er wordt verduidelijkt dat de toestemming in *hoofde van de minderjarige* niet de voormelde gevolgen (met name de verzaking aan de vordering tot inbreng en inkorting) met zich meebrengt ten aanzien van de schenkingen bedoeld in de overeenkomst toegekend aan zijn mede-erfgenamen. De toestemming van de mede-erfgenamen heeft daarentegen ten aanzien van schenkingen bedoeld in de overeenkomst toegekend aan de minderjarige, wel degelijk deze gevolgen.

Het voorgestelde artikel 1100/7, § 6, derde lid van het Burgerlijk Wetboek voorziet dat, niettegenstaande de verzaking aan de vordering tot inkorting die volgt uit de ondertekening van de globale erfovereenkomst

924, alinéa 3, proposé, du Code civil ne pourra être ultérieurement mis en œuvre à leur rencontre. L'objectif du pacte est ainsi de “remettre les compteurs à zéro” s'agissant des libéralités consenties par le disposant à ses héritiers en ligne directe descendante et, considérant qu'un équilibre existe entre eux à cet égard au jour du pacte (l'existence d'un tel équilibre subjectif étant une condition d'existence et de validité du pacte), d'acter l'engagement des parties à ne remettre en cause lesdites libéralités lors de la liquidation et du partage de la succession du(es) disposant(s) ni par la voie de l'action en réduction ni par celle d'une demande de rapport.

La disposition ne vise que la réduction et le rapport des libéralités visées par le pacte et non celle des avantages qui, en vertu de l'article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, alinéa 2, proposé, du Code civil peuvent également y être inclus: ceci s'explique par le fait que seules les libéralités peuvent, techniquement, faire l'objet d'une réduction et/ou d'un rapport.

Eu égard à l'importance des effets du pacte global (renonciation dans le chef des parties au droit de demander la réduction et le rapport), la disposition proposée impose expressément qu'il doit être fait mention desdits effets dans le pacte.

L'article 1100/7, § 6, alinéa 2, proposé, du Code civil applique au pacte global la règle générale des articles 410, § 1<sup>er</sup>, 10°, et 1100/2, § 1<sup>er</sup>, proposés, du Code civil (dans la mesure où un pacte ne peut entraîner, dans le chef du mineur, la renonciation à des droits dans une succession future). Il est précisé que le consentement n'entraîne pas les effets susmentionnés (étant la renonciation à l'action en rapport et en réduction) *dans le chef du mineur* à l'égard des donations visées dans le pacte et consenties à ses cohéritiers. Le consentement des cohéritiers a en revanche lesdits effets à l'égard des donations visées dans le pacte et consenties au mineur.

L'article 1100/7, § 6, alinéa 3, proposé, du Code civil prévoit que nonobstant la renonciation à l'action en réduction qui résulte de la signature du pacte global par les parties, la valeur des donations visées par celui-ci doit

door de partijen, de waarde van de in de overeenkomst begrepen schenkingen moet worden opgenomen in de massa bedoeld in het voorgestelde artikel 922 Burgerlijk Wetboek. Dit lid, dat het principe herneemt opgenomen in het voorgestelde artikel 918, § 2, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek (met betrekking tot de punctuele overeenkomst houdende vervroegde verzaking aan de vordering tot inkorting ten aanzien van een welbepaalde schenking), maakt het mogelijk te verzekeren dat de situatie van de andere begiftigden (of legatarissen) die een eventuele inkorting van hun gift zouden kunnen ondergaan (bijvoorbeeld de schenkingen ten voordele van derden, die niet kunnen worden opgenomen in de globale overeenkomst voorzien in het voorgestelde artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek) niet wordt beïnvloed (noch in de positieve zin noch in de negatieve zin) door de gevolgen van de verzaking aan de vordering tot inkorting met betrekking tot de giften opgenomen in de globale overeenkomst. Het bedrag van de fictieve massa en dus ook van het beschikbaar deel, zal dus helemaal niet worden beïnvloed door het bestaan van een globale erfovereenkomst.

De voorgestelde tekst beoogt enkel de verrekening van de *schenkingen* in de fictieve massa bedoeld in artikel 922 Burgerlijk Wetboek en niet van de *voordelen*: enkel schenkingen (en niet de voordelen) moeten immers worden opgenomen in deze massa.

In het verlengde van het voorgestelde artikel 1100/7, § 6, derde lid van Burgerlijk Wetboek, bevestigt het vierde lid van de bepaling het principe dat het bestaan van een globale overeenkomst, geen gevolgen mag hebben voor de situatie van derden die een schenking hebben ontvangen vanwege de erflater. De tekst voorziet aldus dat de verzaking aan de vordering tot inkorting niet tot gevolg kan hebben dat de giften gedaan aan derden onderworpen zouden zijn aan een grotere inkorting dan deze die zij zouden hebben ondergaan bij afwezigheid van dergelijke verzaking. Deze bepaling herneemt het principe dat reeds is opgenomen in het voorgestelde artikel 918, § 2, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek (met betrekking tot de punctuele overeenkomst houdende verzaking aan de vervroegde vordering tot inkorting ten aanzien van een welbepaalde schenking) en rechtvaardigt zich om dezelfde redenen. Hieruit vloeit immers onder meer voort dat, naast hun opname in de fictieve massa (uitdrukkelijk opgelegd door het voorgestelde artikel 1100/7, § 6, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek), de giften opgenomen in de globale overeenkomst – hoewel ze niet meer vatbaar zijn voor inkorting – moeten worden aangerekend in de aanrekeningstabel van giften volgens hun datum (op de reserve

être comprise dans la masse décrite à l'article 922 du Code civil proposé. Cet alinéa, qui reprend le principe énoncé à l'article 918, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil (relatif au pacte ponctuel emportant renonciation anticipée à l'action en réduction à l'égard d'une donation déterminée), permet de s'assurer que la situation des autres donataires (ou légataires) susceptibles de voir leur libéralité réduite (par exemple les donations au bénéfice de tiers, qui ne peuvent être visées par le pacte global prévu à l'article 1100/7 proposé du Code civil) ne se trouvera pas affectée (ni positivement ni négativement) par les effets de la renonciation à l'action en réduction intervenue s'agissant des libéralités visées par le pacte global. Le montant de la masse de calcul du disponible et, partant, celui de la quotité disponible ne sera dès lors nullement affecté par l'existence d'un pacte global.

Le texte proposé ne vise que la comptabilisation des *donations* dans la masse de calcul du disponible prévue à l'article 922 du Code civil et non celle des *avantages*: ceci s'explique par le fait que seules les donations (et non les avantages) doivent être comprises dans ladite masse.

Dans le prolongement de l'article 1100/7, § 6, alinéa 3, proposé, du Code civil, l'alinéa 4 de la disposition confirme le principe selon lequel l'existence d'un pacte global doit demeurer sans incidence sur la situation des tiers ayant bénéficié de libéralités de la part du *de cujus*. Le texte prévoit ainsi que la renonciation à l'action en réduction ne peut avoir pour conséquence de faire subir aux libéralités consenties à des tiers une réduction plus importante que celle qu'elles auraient subie en l'absence d'une telle renonciation. Cette disposition reprend le principe déjà énoncé à l'article 918, § 2, alinéa 2, proposé, du Code civil (relatif au pacte ponctuel emportant renonciation anticipée à l'action en réduction à l'égard d'une libéralité déterminée) et se justifie pour les mêmes raisons. Il en résulte en effet qu'outre leur comptabilisation dans la masse de calcul du disponible (expressément imposée par l'article 1100/7, § 6, alinéa 2, proposé, du Code civil), les libéralités visées par le pacte global devront – bien qu'elles ne soient plus susceptibles de réduction – être imputées à leur date dans le tableau d'imputation des libéralités (sur la réserve du gratifié s'il s'agit de libéralités rapportables et sur la quotité disponible s'il s'agit de libéralités non rapportables), afin que l'existence d'un pacte global

van de begiftigde indien het voor inbreng vatbare giften betreft en op het beschikbaar gedeelte indien het een gift met vrijstelling van inbreng betreft), opdat het bestaan van een globale overeenkomst zonder gevolg blijft voor de giften toegestaan in het voordeel van derden.

Voorgesteld artikel 1100/7, § 7 van  
het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 1100/7, § 7 van het Burgerlijk Wetboek betreft de tussenkomst van de echtgenoot van de beschikker in de globale overeenkomst.

Daar waar de deelname van alle vermoedelijke erfgenamen in de rechte nederdalende lijn vereist is voor het opmaken van de globale erfovereenkomst (zie het voorgestelde artikel 1100/7, § 1, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek), is de tussenkomst van de echtgenoot van de beschikker daarentegen slechts facultatief: aldus voorziet het voorgestelde artikel 1100/7, § 7 van het Burgerlijk Wetboek dat de echtgenoot van de beschikker *kan* tussenkomen in de bedoelde overeenkomst, om erin toe te stemmen.

Indien de echtgenoot van de beschikker tussenkomt in de globale overeenkomst, heeft zijn toestemming, behoudens andersluidende bepaling in de overeenkomst, in zijn hoofde de verzaking aan de vordering tot inkorting ten aanzien van de giften bedoeld in de overeenkomst tot gevolg. Naar analogie van de gevolgen beschreven in het voorgestelde artikel 1100/7, § 6, eerste lid, dient van dit gevolg melding te worden gemaakt in de overeenkomst.

De toestemming van de langstlevende echtgenoot brengt geen verzaking mee aan de vordering tot inbreng, in de mate dat overeenkomstig het voorgestelde artikel 858*bis* van het Burgerlijk Wetboek de langstlevende echtgenoot nooit de inbreng kan eisen van giften die aan andere erfgenamen zijn vermaakt.

Door zijn toestemming, verzaakt de echtgenoot aan de inkorting van de giften opgenomen in de overeenkomst en dit zelfs wanneer de echtgenoot zelf niet zou hebben genoten van enige gift of voordeel (het voorgestelde artikel 1100/7, § 1 vereist enkel een evenwicht tussen de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn van de beschikker).

De tekst voorziet echter dat dit gevolg van toepassing is op de toestemming van de echtgenoot van de beschikker "*behoudens andersluidende bepaling in de overeenkomst*": de partijen bij de overeenkomst zouden aldus kunnen overeenkomen dat de toestemming van

demeure sans incidence sur les libéralités consenties au bénéfice de tiers.

Article 1100/7, § 7, proposé, du Code civil

L'article 1100/7, § 7, proposé, du Code civil concerne l'intervention du conjoint du disposant au pacte global.

Alors que la participation de l'ensemble des héritiers présomptifs en ligne directe descendante du disposant est requise pour l'établissement du pacte successoral global (voyez l'article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil), l'intervention du conjoint du disposant n'est, quant à elle, que facultative: ainsi, l'article 1100/7, § 7, proposé, du Code civil prévoit que le conjoint du disposant peut intervenir audit pacte pour y consentir.

Lorsque le conjoint du disposant intervient au pacte global, son consentement entraîne, sauf disposition contraire contenue dans le pacte, la renonciation, dans son chef, à l'action en réduction à l'égard des libéralités visées dans le pacte. Par analogie avec les effets décrits à l'article 1100/7, § 7, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, il convient de faire mention dudit effet dans le pacte.

Le consentement du conjoint survivant n'entraîne pas la renonciation à la demande de rapport, dans la mesure où le conjoint survivant ne peut jamais, conformément à l'article 858*bis* du Code civil proposé, exiger le rapport de libéralités qui ont été consenties à d'autres héritiers.

Par son consentement, le conjoint renonce à solliciter la réduction des libéralités visées par le pacte et ce, quand bien même le conjoint n'aurait-il lui-même bénéficié d'aucune libéralité ni avantage (l'article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, proposé n'exigeant l'existence d'un équilibre qu'entre les héritiers présomptifs en ligne directe descendante du disposant).

Le texte proposé prévoit toutefois que cet effet s'applique au consentement du conjoint du disposant "*sauf disposition contraire contenue dans le pacte*": les parties au pacte pourraient ainsi convenir que le consentement du conjoint du disposant n'emportera pas

de echtgenoot van de beschikker niet de gevolgen beschreven in § 7 met zich meebrengt of slechts in beperkte mate (voorbeelden: verzaking aan de vordering tot inkorting behalve ten aanzien van de concrete reserve van de echtgenoot, enz.).

In de hypothese dat de echtgenoot van de beschikker niet zou tussenkomen in de globale overeenkomst, zal deze overeenkomst zonder gevolg zijn ten opzichte van hem, zodat de echtgenoot, in overeenstemming met het gemeen recht, de inkorting van de giften opgenomen in de overeenkomst zou kunnen vorderen, voor zover deze zijn reserve zouden aantasten.

#### Voorgesteld artikel 1100/7, § 8 van het Burgerlijk Wetboek

Volgens het voorgestelde artikel 1100/7, § 1, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek veronderstelt het opmaken van een globale overeenkomst de tussenkomst van alle vermoedelijke erfgenamen in de rechte nederdalende lijn van de beschikker: zoals hierboven uiteengezet, zal een erfovereenkomst met slechts enkele vermoedelijke erfgenamen in de rechte nederdalende lijn niet rechtsgeldig kunnen worden opgemaakt (de aanwezigheid van alle erfgenamen vormt immers een geldigheidsvereiste van de overeenkomst).

De aanwezigheid van alle vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn wordt beoordeeld op de dag van de ondertekening van de overeenkomst.

Men kan echter niet uitsluiten dat andere vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn van de beschikker opduiken na de ondertekening van de overeenkomst: men denke onder andere aan de geboorte van een nieuw kind van de beschikker, aan de adoptie van een nieuw kind of aan de vaststelling van een afstammingsband tussen de beschikker en een kind na de ondertekening van de globale overeenkomst.

Het voorgestelde artikel 1100/7, § 8 van het Burgerlijk Wetboek heeft specifiek het geval van het opdagen van nieuwe vermoedelijke erfgenamen in de rechte nederdalende lijn na de ondertekening van de overeenkomst voor ogen en voorziet, in zijn eerste lid, dat het opdagen geen invloed heeft op de geldigheid van de overeenkomst (voor zover deze het geheel van de vermoedelijke erfgenamen in de rechte nederdalende lijn *op het ogenblik van zijn opstelling* verenigde) (Indien de overeenkomst het geheel van de vermoedelijke erfgenamen in de rechte nederdalende lijn op het ogenblik van de opmaak ervan verenigt (hetgeen een geldigheidsvoorwaarde ervan is), kunnen de partijen naderhand niet de nietigverklaring ervan vorderen wegens

les effets décrit au § 7 ou ne les emportera que dans une certaine mesure (exemples: renonciation à l'action en réduction sauf pour ce qui concerne la réserve concrète du conjoint, etc.).

Dans l'hypothèse où le conjoint du disposant n'interviendrait pas au pacte global, ledit pacte sera sans effet à son égard, de sorte que le conjoint pourrait, conformément au droit commun, solliciter la réduction des libéralités visées aux termes du pacte, pour autant que celles-ci entament sa réserve.

#### Article 1100/7, § 8, proposé du Code civil

Selon l'article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil, l'établissement d'un pacte global suppose la participation de l'ensemble des héritiers présomptifs en ligne directe descendante du disposant: comme exposé ci-dessus, un pacte successoral ne réunissant que certains héritiers présomptifs en ligne directe descendante ne pourra être valablement établi (la présence de l'ensemble de ceux-ci constituant une condition de validité du pacte).

La présence de l'ensemble des héritiers présomptifs en ligne directe descendante s'apprécie au jour de la signature du pacte.

L'on ne peut toutefois exclure que d'autres héritiers présomptifs en ligne directe descendante du disposant surviennent postérieurement à la signature du pacte: on songe notamment à la naissance d'un nouvel enfant du disposant, à l'adoption d'un nouvel enfant ou à l'établissement du lien de filiation entre le disposant et un enfant postérieurement à la signature du pacte global.

L'article 1100/7, § 8, proposé, du Code civil envisage précisément l'hypothèse de la survenance de nouveaux héritiers présomptifs en ligne directe descendante postérieurement à l'établissement du pacte et prévoit, en son alinéa 1<sup>er</sup>, que ladite survenance est sans effet sur la validité du pacte (dans la mesure où celui-ci réunissait l'ensemble des héritiers présomptifs en ligne directe descendante *au moment de son établissement*) (Dès lors que le pacte global réunissait l'ensemble des héritiers présomptifs en ligne directe descendante au moment de son établissement (ce qui constitue une condition de validité de celui-ci), les parties ne pourront ultérieurement postuler la nullité de celui-ci en invoquant la survenance de nouveaux héritiers présomptifs en

het opduiken van nieuwe vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn na de opmaak van deze overeenkomst), maar dat deze overeenkomst zonder invloed zal blijven ten aanzien van de nieuwe vermoedelijke erfgenamen in de rechte nederdalende lijn, in die zin dat deze laatsten, desgevallend, de inkorting en/of de inbreng van de giften opgenomen in de overeenkomst zullen kunnen vorderen.

Niettegenstaande de relatieve rechtsonzekerheid die deze bepaling met zich mee zou kunnen brengen in geval van het opdagen van nieuwe vermoedelijke erfgenamen in de rechte nederdalende lijn van de beschikker, zou het immers niet opportuun zijn, gelet op de omvang van de gevolgen van de globale erfovereenkomst zoals beschreven in het voorgestelde artikel 1100/7, § 6 van het Burgerlijk Wetboek, om aan de nieuwe opgedaagde vermoedelijke erfgenamen in de rechte nederdalende lijn de gevolgen van de globale erfovereenkomst ondertekend door hun vermoedelijke mede-erfgenamen op te leggen, terwijl ze er niet persoonlijk aan hebben deelgenomen of in toegestemd. De rechtszekerheid zou echter, in zekere zin, kunnen worden hersteld indien de nieuw opgedaagde vermoedelijke erfgenamen in de rechte nederdalende lijn individueel verzaken aan de vordering tot inkorting ten aanzien van elk van de schenkingen opgenomen in de overeenkomst krachtens het voorgestelde artikel 918, § 1 van het Burgerlijk Wetboek. De verzaking toegelaten door deze bepaling kan immers gebeuren na de schenking, door een eenzijdige verklaring die de vorm voorgeschreven voor een toegelaten erfovereenkomst bepaald in het voorgestelde artikel 1100/5 van het Burgerlijk Wetboek respecteert.

Het voorgestelde artikel 1100/7, § 8, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek beoogt het geval waarin de inkorting en/of de inbreng van de schenkingen opgenomen in de overeenkomst effectief zou(den) worden gevorderd door de nieuw opgedaagde vermoedelijke erfgenamen in de rechte nederdalende lijn en voorziet dat in deze hypothese, de schenkingen opgenomen in de overeenkomst vermoed worden, wat betreft de inkorting en de inbreng, te zijn gedaan aan het geheel van de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, partijen bij de erfovereenkomst. Elk van hen zal aldus worden geacht een gelijk onverdeeld deel te hebben ontvangen van het geheel van de schenkingen opgenomen in de erfovereenkomst, in die zin dat elk van hen op gelijke wijze de inkorting en de inbreng die desgevallend zouden worden gevorderd door de nieuw opgedaagde vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn zullen ondergaan.

Deze bepaling (die een onomkeerbaar wettelijk vermoeden instelt) houdt de logische verlenging in van het principe volgens hetwelk de globale erfovereenkomst

lijn directe descendante postérieurement à l'établissement dudit pacte), mais que ledit pacte demeurera sans effet à l'égard des nouveaux héritiers présomptifs en ligne directe descendante, de sorte que ces derniers pourront, le cas échéant, solliciter le rapport et/ou la réduction des libéralités visées aux termes du pacte.

Nonobstant la relative insécurité juridique que cette disposition pourrait engendrer en cas de survenance de nouveaux héritiers présomptifs en ligne directe descendante du disposant, il serait en effet inopportuun, eu égard à la gravité des effets du pacte global tels que décrits à l'article 1100/7, § 6, proposé, du Code civil, d'imposer aux héritiers présomptifs en ligne directe descendante nouvellement survenus les effets du pacte global signé par leurs cohéritiers présomptifs, alors même qu'ils n'y aurait pas personnellement participé ni consenti. La sécurité juridique pourrait toutefois être, dans une certaine mesure, rétablie en ce cas si les héritiers présomptifs en ligne directe descendante nouvellement survenus renoncent individuellement à solliciter la réduction de chacune des donations contenues dans le pacte sur la base de l'article 918, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil, la renonciation autorisée par cette disposition pouvant intervenir postérieurement à la donation, par une déclaration unilatérale qui respecte la forme prescrite pour un pacte autorisé, visé à l'article 1100/5, proposé, du Code civil.

L'article 1100/7, § 8, alinéa 2, proposé, du Code civil vise l'hypothèse dans laquelle la réduction et/ou le rapport des donations visées par le pacte serai(en)t effectivement sollicité(e)(s) par les héritiers présomptifs en ligne directe descendante nouvellement survenus et prévoit qu'en cette hypothèse, les donations visées aux termes du pacte sont présumées, pour les besoins de la réduction et du rapport, avoir été consenties conjointement à l'ensemble des héritiers présomptifs en ligne directe descendante, parties au pacte: chacun d'eux sera ainsi présumé avoir bénéficié d'une quote-part indivise égale de l'ensemble des donations visées par le pacte, de sorte que chacun d'eux subira de manière égale la réduction et le rapport qui seraient, le cas échéant, sollicités par les héritiers présomptifs en ligne directe descendante nouvellement survenus.

Cette disposition (qui instaure une présomption légale irréfragable) constitue le prolongement naturel du principe selon lequel le pacte global visé à l'article

bedoeld in het voorgestelde artikel 1100/7 van het Burgerlijk Wetboek onder andere beoogt “de rekeningen terug op nul te zetten” tussen alle vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn van de beschikker, partijen bij de erfovereenkomst, wat de giften en de voordelen betreft die hen respectievelijk werden toegekend door de beschikker, om te oordelen dat elk van hen op een evenwichtige wijze werd begunstigd door de beschikker (in die zin dat noch de inkorting noch de inbreng naderhand zullen mogen worden gevorderd door de partijen bij de overeenkomst). Gelet op het evenwicht tussen de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn vastgesteld in de erfovereenkomst met betrekking tot de giften en voordelen die elk van hen heeft ontvangen vanwege de beschikker, waarbij, in voorkomend geval, rekening werd gehouden met de situatie van elk van de vermoedelijke erfgenamen, lijkt het opportuun dat dit evenwicht wordt vertaald ten aanzien van de verzoeken tot inkorting en/of inbreng die zouden worden ingesteld door de nieuw opgedaagde vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, in die zin dat elk van de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, partij bij de erfovereenkomst, op gelijke wijze de inkorting en de inbreng (De inkorting en de inbreng worden voortaan in principe uitgevoerd in waarde: zie de voorgestelde artikelen 920, tweede lid, en 858, § 1, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek) ondergaat van de giften opgenomen in de overeenkomst die, desgevallend, zouden worden gevorderd bij toepassing van het voorgestelde artikel 1100/7, § 8 van het Burgerlijk Wetboek.

Deze bepaling heeft eveneens betrekking op de partijen bij de erfovereenkomst die enkel zouden hebben genoten van voordelen (en niet van schenkingen) in het kader van de erfovereenkomst (of voorafgaandelijk aan deze). Zelfs wanneer de voordelen die ze hebben ontvangen niet vatbaar zijn noch voor inkorting noch voor inbreng (enkel de giften zijn onderworpen aan inkorting en aan inbreng), zullen ze de inkorting en de inbreng van de giften opgenomen in de overeenkomst op een gelijke wijze als de andere begiftigde mede-erfgenamen moeten ondergaan, aangezien de voordelen die ze hebben ontvangen, op basis van de ondertekening van de overeenkomst, worden gelijkgesteld met schenkingen binnen het kader van de globale erfovereenkomst.

Ook de partijen die noch door middel van enige schenking of schuldvordering zouden zijn toebedeeld, noch enig voordeel zouden hebben genoten, waarbij dit in het licht van hun concrete situatie als gerechtvaardigd en evenwichtig werd beschouwd, zullen de inkorting en de inbreng van de giften opgenomen in de overeenkomst op een gelijke wijze als de andere begiftigde mede-erfgenamen moeten ondergaan.

1100/7 proposé du Code civil tend notamment à “remettre les compteurs à zéro” entre l’ensemble des héritiers présomptifs en ligne directe descendante, parties au pacte, s’agissant des libéralités et des avantages qui leur ont été respectivement consentis par le disposant, pour considérer que chacun d’eux a été gratifié de manière équilibrée par le disposant (en telle sorte que ni la réduction ni le rapport ne pourront être ultérieurement sollicités par les parties au pacte): eu égard à l’équilibre entre les héritiers présomptifs en ligne directe descendante constaté par le pacte s’agissant des libéralités et avantages dont chacun a pu bénéficier de la part du disposant et, le cas échéant, en tenant compte de la situation de chacun des héritiers présomptifs, il semble opportun que cet équilibre se traduise, à l’égard des demandes de réduction et/ou de rapport qui seraient formulées par les héritiers présomptifs en ligne directe descendante nouvellement survenus, en telle sorte que chacun des héritiers présomptifs en ligne directe descendante, partie au pacte global subisse de la même manière la réduction et le rapport (La réduction et le rapport opérant désormais en principe en valeur: voyez les articles 920, alinéa 2, et 858, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil) des libéralités visées par le pacte qui seraient, le cas échéant, sollicités en application de l’article 1100/7, § 8, proposé, du Code civil.

Cette disposition concerne également les parties au pacte qui n’auraient bénéficié que d’avantages (et non de donations) dans le cadre du pacte (ou antérieurement à celui-ci): même si les avantages dont elles ont bénéficié ne sont pas réductibles ni rapportables (seules les libéralités étant soumises à réduction et au rapport), elles devront supporter la réduction et le rapport des libéralités visées par le pacte dans une mesure égale à celle supportée par leurs cohéritiers donataires, les avantages dont elles ont bénéficié étant assimilés, par la seule signature du pacte, aux donations dans le cadre du pacte global.

Les parties qui n’auraient été alloties par aucune donation ou créance et qui n’auraient bénéficié d’aucun avantage, ayant considéré que cela était justifié et équilibré à la lumière de leur situation concrète, devront également supporter la réduction et le rapport des libéralités visées par le pacte, dans une mesure égale à celle supportée par les autres cohéritiers gratifiés.

De bepaling heeft echter geen gevolgen voor de algemene volgorde van inkorting van giften (zowel deze bedoeld in de overeenkomst als deze die geen deel uitmaken van de overeenkomst), in die zin dat deze, conform de principes opgenomen in artikel 923 van het Burgerlijk Wetboek (ongewijzigd door huidige hervorming), zullen worden ingekort, beginnende met de meeste recente en opklimmend naar de oudste, in omgekeerde chronologische volgorde.

In het derde lid van het voorgestelde artikel 1100/7, § 8 van het Burgerlijk Wetboek wordt bepaald dat dit principe (namelijk dat de giften opgenomen in de overeenkomst vermoed worden te zijn gedaan aan het geheel van de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, partijen bij de erfovereenkomst), eveneens geldt voor de inkorting die, in voorkomend geval, zou kunnen worden gevraagd door de langstlevende echtgenoot die hoewel hij deze hoedanigheid op het moment van de ondertekening van de overeenkomst reeds had, toch niet is tussengekomen om erin toe te stemmen.

Daar waar het voorgestelde artikel 1100/7, § 8, derde lid van het Burgerlijk Wetboek betrekking heeft op de langstlevende echtgenoot die deze hoedanigheid op het moment van de ondertekening reeds had, doch die niet is tussengekomen om in de erfovereenkomst toe te stemmen, heeft het vierde lid van de bepaling betrekking op de langstlevende echtgenoot die deze hoedanigheid pas na de ondertekening heeft verkregen.

De bepaling voorziet, in deze hypothese, dat de “nieuwe” echtgenoot niet de inkorting kan vorderen van de giften toegekend krachtens de globale erfovereenkomst die werd ondertekend vóórdat hij de hoedanigheid van echtgenoot heeft verkregen (met dien verstande dat overeenkomstig het voorgestelde artikel 858*bis*, § 2 van het Burgerlijk Wetboek de echtgenoot evenmin de inbreng kan vorderen). Wanneer een familiale globale erfovereenkomst immers tot stand kwam tussen de beschikker en zijn vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, kan het opdagen van een “nieuwe” echtgenoot niet tot gevolg hebben dat de rechtszekerheid die werd bereikt door deze overeenkomst opnieuw in vraag wordt gesteld. De “nieuwe” echtgenoot zal immers deze hoedanigheid verkregen hebben met kennis van het bestaan van de overeenkomst en op een ogenblik dat de goederen die het voorwerp hebben uitgemaakt van de giften die erin zijn opgenomen geen deel meer uitmaakten van het vermogen van de beschikker. Deze situatie, gekend door de (nieuwe) echtgenoot op het ogenblik van het huwelijk mag naderhand niet meer in vraag worden gesteld.

La disposition est toutefois sans effet sur l'ordre de réduction général des libéralités (tant celles visées par le pacte que celles qui ne font pas l'objet du pacte), en telle sorte que celle-ci seront, conformément aux principes énoncés à l'article 923 du Code civil (inchangé par la présente réforme) réduites en commençant par la plus récente et en remontant vers les plus anciennes, dans l'ordre chronologique inverse.

Au troisième alinéa de l'article 1100/7, § 8 du Code civil proposé prévoit que ce principe (à savoir celui selon lequel les libéralités visées aux termes du pacte sont présumées avoir été consenties conjointement à l'ensemble des héritiers présomptifs en ligne directe descendante, parties au pacte) vaut également pour la réduction qui, le cas échéant, pourrait être demandée par le conjoint survivant qui, quoiqu'ayant déjà la qualité de conjoint au moment de la signature du pacte, n'y est toutefois pas intervenu pour consentir au pacte

Alors que l'article 1100/7, § 8, alinéa 3, proposé, du Code civil vise le conjoint survivant qui, ayant déjà cette qualité au moment de la signature, n'est pas intervenu pour consentir au pacte, l'alinéa 4 de la disposition concerne le conjoint survivant qui n'a acquis cette qualité que postérieurement à la signature.

La disposition prévoit, en cette hypothèse, que le “nouveau” conjoint ne pourra demander la réduction des libéralités consenties aux termes du pacte global signé avant qu'il n'ait acquis la qualité de conjoint (étant entendu que le conjoint ne peut pas non plus demander le rapport conformément à l'article 858*bis*, § 2, proposé, du Code civil). En effet, lorsqu'un pacte de famille global est intervenu entre le disposant et ses héritiers présomptifs en ligne directe descendante, la survenance d'un “nouveau” conjoint ne peut avoir pour effet que la sécurité juridique acquise en vertu dudit pacte soit remise en cause. Le “nouveau” conjoint aura en effet acquis cette qualité en ayant pleine connaissance du pacte et alors que les biens ayant fait l'objet des libéralités comprises dans celui-ci ne dépendaient plus du patrimoine du disposant: cette situation, connue du (nouveau) conjoint au moment du mariage, ne pourrait être remise en cause ultérieurement.

Voorgesteld artikel 1100/7, § 9 van  
het Burgerlijk Wetboek

Het voorgestelde artikel 1100/7, § 9 van het Burgerlijk Wetboek voorziet, met het oog op rechtszekerheid, dat de waardering van de voordelen en van de schenkingen begrepen in de erfovereenkomst definitief is (zodat zij definitief de partijen bindt). Deze zal dus naderhand niet meer in vraag kunnen worden gesteld door de partijen bij de erfovereenkomst, teneinde het bestaan van het evenwicht, dat werd vermeld in de erfovereenkomst, tussen de schenkingen en/of de voordelen respectievelijk toegekend door de beschikker aan zijn vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, trachten te ontkennen.

De bepaling voorziet bovendien (en nog steeds met het oog op rechtszekerheid) dat de globale erfovereenkomst niet kan worden vernietigd wegens benadeling, wat haar onderscheidt van de ouderlijke boedelverdeling zoals voorzien in de huidige bepalingen 1075 en volgende van het Burgerlijk Wetboek.

Voorgesteld artikel 1100/7, § 10 van  
het Burgerlijk Wetboek

Net als voor de andere uitzonderlijk door de wet toegelaten erfovereenkomsten, voorziet het voorgestelde artikel 1100/7, § 10 van het Burgerlijk Wetboek dat de artikelen 1100/2 tot 1100/6 van het Burgerlijk Wetboek, inzake de bekwaamheid, de sanctionering, de gevolgen, het formalisme en de publiciteit op de globale erfovereenkomst van toepassing zijn.

Art. 65

Het huidige tweede lid van artikel 1130 van het Burgerlijk Wetboek bevat het algemeen verbod op bedingen over een niet opengevallen nalatenschap. Aangezien de regeling inzake erfovereenkomsten in de voorgestelde hervorming zal vervat zijn in een nieuwe titel *IIbis* in Boek III van het Burgerlijk Wetboek, wordt dit voorschrift geschrapt.

Art. 66

Aangezien het recht op huur van de langstlevende echtgenoot voortaan ook deel uitmaakt van de concrete reserve (zie het voorgestelde artikel 915*bis* van het Burgerlijk Wetboek), wordt de reservataire bescherming doorgetrokken bij het zogenaamde “Valkeniersbeding” (artikel 1388, lid 2, van het Burgerlijk Wetboek). Dat impliceert dat de echtgenoten in hun huwelijkscontract

Article 1100/7, § 9, proposé, du Code civil

L'article 1100/7, § 9, proposé, du Code civil prévoit, dans un souci de sécurité juridique, que l'évaluation des avantages et des donations compris(es) dans le pacte est définitive (de sorte qu'elle lie définitivement les parties): celle-ci ne pourra dès lors plus être remise en cause ultérieurement par les parties au pacte, pour tenter de dénier l'existence de l'équilibre mentionné dans le pacte entre les donations et/ou avantages respectivement consentis par le disposant à ses héritiers présomptifs en ligne directe descendante.

La disposition prévoit, en outre (et toujours dans un souci de sécurité juridique) que le pacte global ne peut être rescindé pour lésion, ce qui le différencie du partage d'ascendant visé aux actuels articles 1075 et suivants du Code civil.

Article 1100/7, § 10, proposé, du Code civil

Tout comme pour les autres pactes autorisés exceptionnellement par la loi, l'article 1100/7, § 10, proposé, du Code civil prévoit que les articles 1100/2 à 1100/6 du Code civil concernant la capacité, les sanctions, les effets, le formalisme et la publicité sont d'application au pacte global.

Art. 65

Le deuxième alinéa actuel de l'article 1130 du Code civil contient l'interdiction générale de faire une stipulation sur une succession non ouverte. Étant donné que le règlement relatif aux pactes successoraux dans la réforme proposée sera contenu dans un nouveau titre *IIbis* dans le livre III du Code civil, cette prescription est supprimée.

Art. 66

Étant donné que le droit au bail du conjoint survivant fait désormais également partie de la réserve concrète (voir article 915*bis* proposé du Code civil), la protection réservataire est prolongée dans le cadre de la “clause Valkeniers” (article 1388, alinéa 2, du Code civil). Ceci implique que dans leur contrat de mariage, les conjoints ne peuvent porter atteinte au droit d'usufruit ou au droit

niet kunnen raken aan het recht van vruchtgebruik of het recht op huur van de langstlevende echtgenoot van de gezinswoning en het daarin aanwezige huisraad.

Het Valkeniersbeding is een door de wet toegelaten erfovereenkomst. Nu de voorliggende hervorming een wettelijk regime invoert voor de toegelaten erfovereenkomsten (zie de nieuwe titel *IIbis* in Boek III van het Burgerlijk Wetboek), worden deze bepalingen ook van toepassing verklaard op de ontneming van de reservataire aanspraken van de langstlevende echtgenoot in het huwelijkscontract door middel van een Valkeniersbeding.

#### Art. 67

Artikel 1477, § 6, van het Burgerlijk Wetboek wordt opgeheven, gelet op de verruimde onderhoudsvordering voor bloedverwanten in opgaande lijn ten laste van de nalatenschap van een kinderloos gestorven erflater (zie het nieuwe artikel 205bis, § 2 van het Burgerlijk Wetboek). Een afzonderlijke regeling van een onderhoudsvordering ten belope van de erfrechten die de ascendenten verliezen ten gevolge van giften aan de langstlevende wettelijke samenwonende, is derhalve overbodig geworden.

### Afdeling 4

#### *Overgangsbepaling*

#### Art. 68

Dit artikel hanteert de gebruikelijke regel voor de toepassing van het erfrecht in de tijd, namelijk dat de nieuwe wet slechts van toepassing is op de nalatenschappen die zijn opengevallen vanaf de inwerkingtreding van de nieuwe wet.

De verschillende wijzigingen die deze wet doorvoert in het Burgerlijk Wetboek, zullen dus slechts van toepassing zijn op nalatenschappen van personen die zijn overleden vanaf de dag van de inwerkingtreding van de wet.

Ook de recente Europese Verordening nr. 650/2012 van 4 juli 2012 op het gebied van erfopvolging past diezelfde regel toe (artikel 83, § 1).

Zo wijzigt artikel 11 van het wetgevend initiatief bijvoorbeeld de rechten van de erfgenamen wat betreft de omzetting van het vruchtgebruik van de langstlevende

au bail du conjoint survivant de la maison familiale et des meubles meublants qui la garnissent.

La clause Valkeniers est un pacte successoral autorisé par la loi. Maintenant que la présente réforme introduit un régime légal pour les pactes successoraux autorisés (voir le nouveau titre *IIbis* du livre III du Code civil), ces dispositions sont également déclarées applicables à la privation des droits réservataires du conjoint survivant dans le contrat de mariage par le biais d'une clause Valkeniers.

#### Art. 67

L'article 1477, § 6, du Code civil est abrogé en raison de l'obligation alimentaire élargie pour les ascendants à charge de la succession du *de cujus* décédé sans descendance (voir nouvel article 205bis, § 2, du Code civil). Un règlement séparé de l'obligation alimentaire à concurrence des droits successoraux dont les ascendants sont privés en raison de libéralités octroyées au cohabitant légal survivant est donc superflu.

### Section 4

#### *Disposition transitoire*

#### Art. 68

Cet article consacre la règle habituelle en matière d'application de la loi successorale dans le temps, à savoir la règle selon laquelle la loi nouvelle ne s'applique qu'aux successions qui se sont ouvertes à compter de l'entrée en vigueur de la loi nouvelle.

Les diverses modifications apportées dans le Code civil par la présente loi ne seront donc applicables qu'aux successions des personnes décédées à partir du jour de l'entrée en vigueur de la loi.

L'on peut relever que le récent règlement européen n° 650/2012 du 4 juillet 2012 en matière de successions a consacré cette même règle (article 83, § 1<sup>er</sup>).

À titre d'exemple, l'article 11 de l'initiative législative modifie les droits des héritiers en matière de conversion de l'usufruit successoral du conjoint survivant: ces

echtgenoot: deze nieuwe bepalingen zijn slechts van toepassing op nalatenschappen opgevallende na de inwerkingtreding van de wet.

Vermits de toepassing van de nieuwe bepalingen derhalve is beperkt tot nalatenschappen opgevallende na de inwerkingtreding van de wet, rijst er een bijkomende vraag, namelijk of de nieuwe bepalingen van toepassing zijn op dergelijke nalatenschappen met inbegrip wat betreft de giften die zijn gedaan door de erflater vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet.

Giften vormen inderdaad een bijzonder vraagstuk. Terwijl bij een intestaatsvererving enkel wettelijke erfgenamen betrokken zijn, waarvan de rechten ontstaan op de dag van het overlijden van de erflater, komen de begunstigde van een schenking in samenloop met de erfgenamen, die het recht hebben om bij het overlijden van de schenker de inbreng of inkorting van de gift te vragen.

Artikel 68 van het wetgevend initiatief stelt als regel dat de giften die zijn gedaan door de erflater vóór de inwerkingtreding van de wet en die zijn betrokken bij een nalatenschap opgevallende na de inwerkingtreding van de wet, worden beheerst door de bepalingen van de nieuwe wet.

Op die regel zijn echter twee uitzonderingen.

Ten eerste worden de materiële en formele rechtsgeldigheid van giften, erfovereenkomsten en verklaringen die zijn gedaan vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet bij toepassing van de dan geldende regels, onverlet gelaten door deze wet.

Het spreekt inderdaad voor zich dat de rechtsgeldigheid van rechtshandelingen gesteld vóór de inwerkingtreding van de wet, niet door de nieuwe bepalingen mag worden aangetast.

Ten tweede wordt ook de kwalificatie van een schenking die is gedaan vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet als een schenking op voorschot van erfdeel, of als een schenking bij vooruitmaking en buiten erfdeel of met vrijstelling van inbreng, niet onderworpen aan de nieuwe wet, maar blijft deze beheerst door de bepalingen die van toepassing waren op het ogenblik dat de schenking is gedaan.

Zo vloeit bijvoorbeeld uit artikel 32 van het wetgevend initiatief, dat artikel 943 van het Burgerlijk Wetboek wijzigt, voort dat de erfgenamen die geen bloedverwanten in de rechte nederdalende lijn zijn, voortaan geen inbreng meer moeten doen van schenkingen, tenzij anders bepaald door de erflater.

dispositions nouvelles ne seront applicables qu'aux successions ouvertes après l'entrée en vigueur de la loi.

Dès lors que l'application des dispositions nouvelles est ainsi limitée aux successions qui se sont ouvertes après l'entrée en vigueur de la loi, une question complémentaire se pose, celle de savoir si les dispositions nouvelles s'appliqueront auxdites successions y compris en ce qui concerne les libéralités qui auraient été faites par le défunt avant l'entrée en vigueur de la loi nouvelle.

Les libéralités soulèvent, en effet, une question particulière: alors que la succession *ab intestat* ne concerne que les héritiers légaux, dont les droits naissent au jour du décès de leur auteur, les libéralités confrontent le donataire aux héritiers ayant le droit, au décès du donateur, de demander le rapport ou la réduction de cette libéralité.

L'article 68 de l'initiative législative consacre le principe selon lequel les libéralités qui ont été consenties par le défunt antérieurement à l'entrée en vigueur de la loi et qui sont liées à une succession qui s'est ouverte après l'entrée en vigueur de la loi, sont régies par les dispositions de la nouvelle loi.

Toutefois, deux exceptions sont prévues à ce principe.

D'une part, la validité quant au fond et à la forme des libéralités, pactes successoraux ou déclarations qui ont été réalisés avant l'entrée en vigueur de la présente loi en application des règles qui étaient alors applicables, n'est pas affectée par la présente loi.

Il ne peut, en effet, bien sûr pas être question de remettre en cause, sur base des dispositions nouvelles, la validité de ces actes réalisés avant l'entrée en vigueur de la loi.

D'autre part, la qualification, en tant que donation à titre d'avance d'hoirie ou en tant que donation à titre de préciput et hors part ou avec dispense de rapport, d'une donation qui a été réalisée avant l'entrée en vigueur de la présente loi ne sera pas, elle non plus, soumise à la nouvelle loi mais restera régie par les dispositions qui étaient applicables au moment où la donation a été réalisée.

À titre d'exemple, il résulte de l'article 32 de l'initiative législative, qui modifie l'article 843 du Code civil, que, désormais, les héritiers autres que les héritiers en ligne directe descendante ne seront plus tenus de rapporter les donations qu'ils ont reçues à moins qu'elles aient été stipulées rapportables.

Indien een nalatenschap, opengevallen na de inwerkingtreding van deze wet, vererft aan de broers en zussen van de erflater, en indien een van die broers of zussen vóór de inwerkingtreding van de wet een schenking heeft ontvangen van de erflater, blijft de vraag naar de eventuele inbreng van die schenking onderworpen aan de wet die van toepassing was op het ogenblik dat de schenking is gedaan.

Het gevolg is dat de vermelde schenking overeenkomstig het huidige artikel 843 van het Burgerlijk Wetboek vatbaar zal zijn voor inbreng, tenzij de erflater haar heeft vrijgesteld van inbreng.

Indien daarentegen in het kader van dezelfde erfopvolging één van de broers of zussen een schenking heeft ontvangen na de inwerkingtreding van de wet, zal deze schenking niet vatbaar zijn voor inbreng, tenzij de erflater anders heeft bepaald, en dit bij toepassing van het nieuwe artikel 843 van het Burgerlijk Wetboek, zoals gewijzigd door deze wet.

Dat de kwalificatie van een schenking als op voorshot of buiten deel wordt bepaald door de wet die gold op het ogenblik van de schenking, is vereist opdat de wil van de schenker, de toekomstige erflater, zou worden gerespecteerd. Een retroactieve toepassing van de nieuwe wet zou hier tot gevolg hebben dat een schenking die vatbaar was voor inbreng krachtens de geldende regels op het ogenblik van de schenking, toch zou worden vrijgesteld van inbreng. Vanuit het standpunt van de begunstigde zou een dergelijke wijziging weliswaar voordelig zijn en niet aan de rechten raken die hij door de schenking heeft verkregen onder het toen geldende recht. Vanuit het standpunt van de schenker daarentegen, zou deze wijziging tot een miskenning van zijn wil kunnen leiden, in het bijzonder wanneer de schenking geen uitdrukkelijk beding over de inbreng bevat. Hoewel de schenking vatbaar was voor inbreng op het moment waarop zij was gedaan, zou de schenking dan worden geherkwalificeerd als vrijgesteld van inbreng op basis van een latere wet. Een dergelijk resultaat is niet wenselijk.

Zoals vermeld, betreft de tweede uitzondering enkel de vraag naar de kwalificatie van de schenking als vatbaar voor of vrijgesteld van inbreng.

Voor het overige zijn alle andere vragen, in het bijzonder de vraag naar de modaliteiten van de inbreng, onderworpen aan de nieuwe wet.

Dat betekent dat in het hoger vermelde voorbeeld, de kwalificatie van de schenking gedaan door de erflater aan zijn broer vóór de inwerkingtreding van de wet als

Si une succession, qui s'ouvre après l'entrée en vigueur de la loi, est dévolue aux frères et sœurs du défunt, et si l'un de ces frères et sœurs a reçu, avant l'entrée en vigueur de la loi, une donation de la part du défunt, la question de savoir si cette donation est rapportable ou non continuera donc à être régie par la loi qui lui était applicable au moment où elle a été réalisée.

Il en résultera que cette donation sera rapportable à moins qu'elle n'ait été faite avec dispense de rapport, conformément au prescrit de l'actuel article 843 du Code civil.

Si, par contre, dans le cadre de cette même succession, l'un des frères ou sœurs a reçu une donation après l'entrée en vigueur de la loi, cette donation ne sera pas rapportable à moins qu'elle ait été stipulée rapportable, conformément au nouveau libellé de l'article 843 du Code civil, tel que modifié par la présente loi.

Cette prise en compte de la loi applicable au moment de la donation pour déterminer la nature rapportable ou non de la donation paraît nécessaire afin de respecter la volonté du donateur, futur défunt. L'application rétroactive de la loi nouvelle pourrait, en effet, conduire à qualifier comme non rapportable une donation qui, en vertu des règles applicables au moment où elle a été réalisée, était rapportable. Certes, du point de vue du donataire, un tel changement serait bénéfique et ne porterait pas atteinte aux droits qu'il tirait de la donation, tels qu'ils étaient fixés par la loi qui était alors applicable. Par contre, du point de vue du donateur, l'on doit constater que ce changement pourrait amener à méconnaître sa volonté, en particulier dans l'hypothèse où la donation aurait été réalisée sans stipulation relative au rapport: alors qu'elle était rapportable en vertu des règles applicables au moment où elle a été réalisée, cette donation serait requalifiée de non rapportable sur base d'une loi ultérieure. Un tel résultat n'apparaît pas souhaitable.

Comme on l'a dit, cette deuxième exception ne concerne que la question de la qualification de la donation en tant que donation rapportable ou non rapportable.

Pour le surplus, toutes les autres questions, notamment la question des modalités du rapport, seront régies par la nouvelle loi.

Ainsi, dans l'exemple précité, la nature rapportable ou non de la donation faite par le défunt à son frère avant l'entrée en vigueur de la loi restera régie par la

vatbaar voor of vrijgesteld van inbreng, wordt beheerst door het recht dat van toepassing was op het ogenblik van de schenking. Indien de schenking volgens die regels vatbaar is voor inbreng, zal de inbreng echter gebeuren volgens de modaliteiten bepaald in de nieuwe wet. Bijgevolg zal de inbreng in beginsel in waarde plaatsvinden, op grond van de *intrinsieke* waarde van het geschonken goed op de dag van de schenking, en geïndexeerd volgens de bepalingen van de nieuwe wet.

### HOOFDSTUK 3

#### Wijzigingen van het Gerechtelijk Wetboek

##### Art. 69

Een persoon die, krachtens artikel 492/1 van het Burgerlijk Wetboek, onbekwaam werd verklaard om een erfovereenkomst aan te gaan, kan deze toch aangaan na machtiging, op zijn verzoek, door de vrederechter (zie het nieuwe artikel 1100/2, § 2 van het Burgerlijk Wetboek). Deze aanvraag wordt ingediend bij verzoekschrift, naar analogie met de regeling voor de machtiging van de onbekwaam verklaarde persoon om zelf te beschikken bij schenking onder de levenden of bij testament (artikel 905 van het Burgerlijk Wetboek).

### HOOFDSTUK 4

#### Wijziging van de wet van 4 april 2014 betreffende de verzekeringen

##### Art. 70

Overeenkomstig het huidige artikel 188 van de wet van 4 april 2014 betreffende de verzekeringen is “in geval van overlijden van de verzekeringnemer (...) de verzekeringsprestatie, overeenkomstig het Burgerlijk Wetboek, onderworpen aan de inkorting en, voor zover de verzekeringnemer dit uitdrukkelijk heeft bedongen, aan de inbreng”.

In afwijking van het wettelijk vermoeden van inbreng dat volgt uit het huidige artikel 843 van het Burgerlijk Wetboek (en dat behouden blijft door het huidige wetgevend initiatief voor de giften die door de erflater werden toegekend aan zijn erfgenamen in rechte nederdalende lijn), maken de giften die voortkomen uit een aanduiding als begunstigde van een verzekeringsprestatie, wat hen betreft, het voorwerp uit van een wettelijk vermoeden van vrijstelling van inbreng, zodat de begunstigde deze niet moet inbrengen, tenzij de inbreng uitdrukkelijk werd opgelegd door de verzekeringnemer.

loi applicable au moment de cette donation. Par contre, si cette donation doit ainsi être considérée comme rapportable, le rapport sera réalisé selon les modalités nouvelles fixées par la présente loi: il en résultera notamment qu’il s’opérera en principe en valeur, sur base de la valeur *intrinsèque* du bien donné au jour de la donation, indexée conformément aux prescriptions de la nouvelle loi.

### CHAPITRE 3

#### Modifications du Code judiciaire

##### Art. 69

Une personne qui est déclarée incapable de conclure un pacte successoral peut, en vertu de l’article 492/1 du Code civil, quand même le conclure après autorisation, à sa demande, du juge de paix (voir nouvel article 1100/2, § 2, du Code civil). Cette demande est introduite par requête, par analogie avec le règlement s’appliquant à l’autorisation pour une personne déclarée incapable de disposer par donation entre vifs ou par testament (article 905 du Code civil).

### CHAPITRE 4

#### Modification de la loi du 4 avril 2014 relative aux assurances

##### Art. 70

Aux termes de l’actuel article 188 de la loi du 4 avril 2014 sur les assurances, “*en cas de décès du preneur d’assurance, la prestation d’assurance est, conformément au Code civil, sujette à réduction et, pour autant que le preneur d’assurance l’a spécifié expressément, à rapport*”.

Par dérogation à la présomption légale de rapport résultant de l’actuel article 843 du Code civil (et qui est maintenue par la présente initiative législative, s’agissant des libéralités consenties par le *de cujus* à ses héritiers en ligne directe descendante), les libéralités résultant d’une désignation en qualité de bénéficiaire d’une prestation d’assurance font, quant à elles, l’objet d’une présomption légale de dispense de rapport, de sorte que le bénéficiaire ne doit pas les rapporter, sauf si le rapport a été expressément imposé par le preneur d’assurance.

Het afwijkende stelsel waarvan de giften die voortkomen uit het voordeel van een verzekeringsprestatie, genieten, is van dien aard dat een ongelijkheid wordt gecreëerd in de wettelijke behandeling van verschillende soorten giften.

Aldus zal bijvoorbeeld, in het kader van een nalatenschap van een erflater die twee kinderen nalaat en die één van zijn kinderen als begunstigde van een verzekeringsprestatie heeft aangesteld terwijl hij het andere kind als legataris voor een gelijk bedrag heeft aangesteld, het kind dat begunstigde is van de verzekeringsprestatie niet tot inbreng gehouden zijn (de verzekeringsprestatie wordt vermoed een begunstiging “buiten erfdeel” te zijn op grond van artikel 188 van de wet betreffende de verzekeringen), terwijl het kind dat legataris is op zijn beurt gehouden zal zijn tot de inbreng van zijn legaat (dat wordt geacht deel uit te maken van zijn erfdeel overeenkomstig het vermoeden voorzien in het voorgestelde artikel 843, § 1 van het Burgerlijk Wetboek).

Het huidige wetgevend initiatief beoogt deze situatie te verhelpen, door ervoor te zorgen dat gelijkaardige situaties (namelijk de aanstelling van een legataris en de aanstelling van een begunstigde van een verzekeringsprestatie) van een gelijke behandeling genieten, op het vlak van het erfrecht.

In dit licht breidt artikel 188 van de wet op de verzekering de regels inzake de inbreng zoals ze door het Burgerlijk Wetboek worden bepaald uit naar de giften die voortkomen uit het voordeel van een verzekeringsprestatie. Aldus zal de verzekeringsprestatie voortaan onderworpen zijn aan inbreng overeenkomstig de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, behoudens zekere vrijstelling van inbreng uitgaande van de verzekeringnemer. Er moet worden opgemerkt dat het vermoeden van inbreng wordt uitgebreid naar de verzekeringsprestaties “overeenkomstig het Burgerlijk Wetboek”, wat inhoudt dat dit – in overeenstemming met het voorgestelde artikel 843, § 1 van het Burgerlijk Wetboek – enkel de verzekeringsprestaties beoogt waarvan de begunstigde een erfgenaam in rechte nederdalende lijn is (artikel 843, § 1 van het Burgerlijk Wetboek) en niet deze waarvan de begunstigde geen erfgenaam in rechte nederdalende lijn is (artikel 843, § 2 van het Burgerlijk Wetboek).

#### Art. 71

Overeenkomstig de algemene overgangsbepaling, vervat in het voorgestelde artikel 68, wordt de kwalificatie van een schenking als een schenking op voorschot van erfdeel, of als een schenking bij vooruitmaking en buiten erfdeel of met vrijstelling van inbreng, beheerst door de wet die van toepassing is op het ogenblik van

Le régime distinct dont bénéficient les libéralités résultant du bénéfice d’une prestation d’assurance est de nature à créer une inégalité dans le traitement légal des différents types de libéralités.

Ainsi par exemple, dans le cadre de la succession d’un défunt laissant deux enfants et ayant désigné l’un de ses enfants en qualité de bénéficiaire d’une prestation d’assurance tandis qu’il avait institué l’autre enfant en qualité de légataire pour un montant identique, l’enfant bénéficiaire de la prestation d’assurance ne sera, en principe, pas tenu au rapport (la prestation d’assurance étant présumée être une gratification “hors part” en vertu de l’article 188 de la loi sur les assurances), alors que l’enfant légataire sera, quant à lui, tenu au rapport de son legs (celui-ci étant présumé être compris dans sa part légale en vertu de la présomption énoncée à l’article 843, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil).

La présente initiative législative entend remédier à cette situation, en veillant à ce que des situations similaires (à savoir la désignation d’un légataire et la désignation d’un bénéficiaire d’une prestation d’assurance) bénéficient d’un traitement égal, sur le plan du droit successoral.

Dans cette perspective, l’article 188 de la loi sur les assurances étend aux libéralités résultant du bénéfice d’une prestation d’assurance les règles relatives au rapport telles qu’énoncées par le Code civil: ainsi, la prestation d’assurance sera désormais sujette à rapport conformément aux dispositions du Code civil, sauf dispense de rapport certaine émanant du preneur d’assurance. Il faut relever que la présomption de rapport est étendue aux prestations d’assurance “conformément au Code civil”, ce qui implique qu’elle ne vise – conformément à l’article 843, § 1<sup>er</sup>, proposé, du Code civil – que les prestations d’assurance dont le bénéficiaire est un héritier en ligne directe descendante (article 843, § 1<sup>er</sup>, du Code civil) et non celles dont le bénéficiaire n’est pas un héritier en ligne directe descendante (article 843, § 2, du Code civil).

#### Art. 71

Conformément à la disposition transitoire générale reprise dans l’article 68 proposé, la qualification d’une donation en tant que donation à titre d’avance d’hoirie ou de donation à titre de préciput et hors part ou avec dispense de rapport, est régie par la loi qui est applicable au moment de la donation. Dans cette disposition

de schenking. Dezelfde regel wordt in deze specifieke overgangsbepaling toegepast op giften die voortkomen uit het voordeel van een verzekeringsprestatie. De vraag of een verzekeringsprestatie al dan niet vatbaar is voor inbreng, wordt derhalve beheerst door de wet die van toepassing was wanneer de verzekeringsovereenkomst is gesloten.

## HOOFDSTUK 5

### **Wijziging van de wet van 13 januari 1977 houdende goedkeuring van de Overeenkomst inzake de vaststelling van een stelsel van registratie van testamenten, opgemaakt te Bazel op 16 mei 1972, en tot invoering van een centraal huwelijksovereenkomstenregister**

#### Art. 72

In overeenstemming met het voorgestelde artikel 1100/6 van het Burgerlijk Wetboek – dat de inschrijving oplegt van de erfovereenkomsten in het centraal register van testamenten bedoeld in de wet van 13 januari 1977 “houdende goedkeuring van de overeenkomst inzake de vaststelling van een stelsel van registratie van testamenten, opgemaakt te Bazel op 16 mei 1972 en tot invoering van een centraal huwelijksovereenkomstenregister” – wijzigt het huidige wetgevend initiatief het artikel 4, § 1 van de voormelde wet van 13 januari 1977, om het stelsel van inschrijving van testamenten in het centraal register van testamenten uit te breiden tot de erfovereenkomsten.

Dit betreft een technische wijziging die ingevolge het voorgestelde artikel 1100/6 van het Burgerlijk Wetboek noodzakelijk is.

Zoals reeds vermeld naar aanleiding van de toelichting bij het voorgestelde artikel 1100/6 van het Burgerlijk Wetboek, zal de uitvoering van deze bepaling de aanneming vereisen van een koninklijk besluit, overeenkomstig artikel 6 van de voormelde wet van 13 januari 1977 dat bepaalt: “*De Koning bepaalt de vorm en de modaliteiten van de registratie, de inlichtingen die het verzoek tot registratie moet bevatten, de tijd gedurende dewelke de registratie wordt bewaard en het tarief van de kosten*”.

transitoire particuliere, la même règle est appliquée aux libéralités résultant du bénéfice d’une prestation d’assurance. La question de savoir si une prestation d’assurance est rapportable ou non rapportable est par conséquent régie par la loi qui était applicable au moment de la conclusion du contrat d’assurance.

## CHAPITRE 5

### **Modification de la loi du 13 janvier 1977 portant approbation de la Convention relative à l’établissement d’un système d’inscription des testaments, faite à Bâle le 16 mai 1972, et portant introduction d’un registre central des contrats de mariage**

#### Art. 72

En écho à l’article 1100/6 proposé du Code civil – qui impose l’inscription des pactes successoraux dans le registre central des testaments visé par la loi du 13 janvier 1977 “portant approbation de la Convention relative à l’établissement d’un système d’inscription des testaments, faite à Bâle le 16 mai 1972 et portant introduction d’un registre central des contrats de mariage” –, la présente initiative législative modifie l’article 4, § 1<sup>er</sup>, de la loi du 13 janvier 1977 précitée, pour étendre aux pactes successoraux le système d’inscription des testaments dans le registre central des testaments.

Il s’agit là d’une modification d’ordre technique, rendue nécessaire par l’article 1100/6 proposé du Code civil.

Comme déjà indiqué à l’occasion du commentaire de l’article 1100/6 proposé du Code civil, l’exécution de cette disposition supposera l’adoption d’un arrêté royal, conformément à l’article 6 de la loi du 13 janvier 1977 précitée, selon lequel “*(l)a forme et les modalités de l’inscription, les indications que contiendra la demande d’inscription, la durée pendant laquelle les inscriptions seront conservées et le tarif des frais seront réglés par le Roi*”.

**HOOFDSTUK 6****Hercodificatie****Art. 73**

Coördinaties en codificaties van wetsbepalingen zonder inhoudelijke wijzigingen zijn het werk van de uitvoerende macht. De Koning wordt hier uitdrukkelijk gemachtigd om de bepalingen uit Boek I en Boek III van het Burgerlijk Wetboek te codificeren. Dit behelst alle bepalingen in het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het personen-, familie- en familiaal vermogensrecht.

**HOOFDSTUK 7****Inwerkingtreding****Art. 74**

Deze slotbepaling bepaalt de inwerkingtreding van de wet. Deze is voorzien op de eerste dag van de twaalfde maand na die waarin de wet is bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad*.

Carina VAN CAUTER (Open Vld)  
 Sonja BECQ (CD&V)  
 Philippe GOFFIN (MR)  
 Sarah SMEYERS (N-VA)  
 Egbert LACHAERT (Open Vld)  
 Raf TERWINGEN (CD&V)  
 Gautier CALOMNE (MR)  
 Sophie DE WIT (N-VA)

**CHAPITRE 6****Recodification****Art. 73**

Les coordinations et codifications à droit constant de dispositions législatives sont l'œuvre du pouvoir exécutif. Ici, le Roi est expressément habilité à codifier les dispositions du Livre I<sup>er</sup> et du Livre III du Code Civil. Ceci comprend toutes les dispositions du Code civil concernant le droit des personnes, le droit de la famille et le droit patrimonial familial.

**CHAPITRE 7****Entrée en vigueur****Art. 74**

Cette disposition finale fixe l'entrée en vigueur de la loi. Celle-ci est prévue le premier jour du douzième mois qui suit celui de la publication de la loi au *Moniteur belge*.

**WETSVOORSTEL****HOOFDSTUK 1****Algemene bepaling****Artikel 1**

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 74 van de Grondwet.

**HOOFDSTUK 2****Wijzigingen van het Burgerlijk Wetboek****Afdeling 1***Wijzigingen van Boek I van het Burgerlijk Wetboek***Art. 2**

In artikel 205*bis* van het Burgerlijk Wetboek, ingevoegd bij de wet van 14 mei 1981 en gewijzigd bij de wet van 10 december 2012, wordt paragraaf 2 vervangen als volgt:

“§ 2. De nalatenschap van degene die overleden is zonder nakomelingen achter te laten is levensonderhoud verschuldigd aan de bloedverwanten in opgaande lijn van de erflater die ten tijde van het overlijden behoeftig zijn. Dit levensonderhoud wordt toegekend ofwel in de vorm van een kapitaal, ofwel in de vorm van een maandelijkse lijfrente vastgesteld zoals de rente, in voorkomend geval, verschuldigd tijdens het leven van de erflater in toepassing van artikel 205 zou zijn vastgesteld.

Het bedrag van het levensonderhoud toegekend in de vorm van een kapitaal of de gekapitaliseerde waarde van de lijfrente kan nooit één vierde van de massa bedoeld in artikel 922 overschrijden per opgaande lijn van bloedverwanten.

Het bedrag van het kapitaal of de gekapitaliseerde waarde van de lijfrente wordt bepaald rekening houdende met de levensverwachting van de schuldeiser die volgt uit de Belgische prospectieve sterftetafels die jaarlijks worden gepubliceerd door het Federaal Planbureau en met de gemiddelde rentevoeten over het laatste jaar van de lineaire obligaties waarvan de maturiteit kleiner is dan de levensverwachting van de schuldeiser. De in aanmerking te nemen rentevoeten worden toegepast na aftrek van de roerende voorheffing en mogen niet lager zijn dan 0 % per jaar.

**PROPOSITION DE LOI****CHAPITRE 1<sup>ER</sup>****Disposition générale****Article 1<sup>er</sup>**

La présente loi règle une matière visée à l'article 74 de la Constitution.

**CHAPITRE 2****Modifications du Code civil****Section 1<sup>re</sup>***Modifications du Livre I<sup>er</sup> du Code civil***Art. 2**

A l'article 205*bis* du Code civil, inséré par la loi du 14 mai 1981 et modifié par la loi du 10 décembre 2012, le paragraphe 2 est remplacé par ce qui suit:

“§ 2. La succession de celui qui est décédé sans laisser de postérité doit des aliments aux ascendants du défunt qui sont dans le besoin au moment du décès. Ces aliments sont alloués soit sous la forme d'un capital soit sous la forme d'une rente viagère mensuelle fixée comme l'aurait été la rente due, le cas échéant, du vivant du défunt en application de l'article 205.

Le montant des aliments octroyés sous la forme d'un capital ou la valeur capitalisée de la rente viagère ne peut excéder le quart de la masse visée à l'article 922 par ligne des ascendants.

Le montant du capital ou la valeur capitalisée de la rente viagère est déterminé en tenant compte de l'espérance de vie du créancier telle qu'elle résulte des tables de mortalité prospectives belges publiées annuellement par le Bureau fédéral du Plan et des taux d'intérêt moyens sur la dernière année des obligations linéaires dont la maturité est inférieure à l'espérance de vie du créancier. Les taux d'intérêt à prendre en compte sont appliqués après déduction du précompte mobilier et ne peuvent être inférieurs à 0 % par an.

De minister van Justitie bepaalt jaarlijks op 1 juli, op voorstel van het Federaal Planbureau, twee tabellen, een voor mannen en een voor vrouwen, die toelaten om het bedrag van het kapitaal of de gekapitaliseerde waarde van de lijfrente te berekenen op de wijze zoals voorgeschreven in het derde lid. Deze tabellen worden ieder jaar in het *Belgisch Staatsblad* bekendgemaakt.”.

### Art. 3

In artikel 378, § 1, eerste lid, van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wetten van 13 februari 2003, worden de woorden “de in artikel 410, § 1, 1° tot 6°, 8°, 9° en 11° tot 14° bepaalde handelingen” vervangen door de woorden “de in artikel 410, § 1, 1° tot 6° en 8° tot 14° bepaalde handelingen”.

### Art. 4

In artikel 410, § 1, van hetzelfde Wetboek, wordt de bepaling onder 10°, opgeheven bij de wet van 13 februari 2003, hersteld als volgt:

“10° de minderjarige te vertegenwoordigen in de hoedanigheid van vermoedelijk erfgenaam bij een door de wet toegelaten erfovereenkomst, waarbij de vermelde erfovereenkomst echter niet, in hoofde van de minderjarige, de verzaking aan rechten in een niet opengevallen nalatenschap tot gevolg kan hebben;”.

### Art. 5

Artikel 492/1, § 2, derde lid, van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 25 april 2014, wordt aangevuld met de bepaling onder 18°, luidende:

“18° het aangaan van een door de wet toegelaten erfovereenkomst.”.

### Art. 6

In artikel 492/3 van hetzelfde Wetboek, ingevoegd bij de wet van 17 maart 2013 en gewijzigd bij de wet van 12 mei 2014, wordt de eerste zin, die aanvangt met de woorden “De rechterlijke” en eindigt met de woorden “en 1478, vierde lid”, aangevuld met de woorden “evenals de door de wet toegelaten erfovereenkomsten”.

Le ministre de la Justice établit, au 1<sup>er</sup> juillet de chaque année, sur la proposition du Bureau fédéral du Plan, deux tables, l’une pour les hommes et l’autre pour les femmes, qui permettent de calculer le montant du capital ou de la valeur capitalisée de la rente viagère selon le mode prévu à l’alinéa 3. Ces tables sont publiées chaque année au *Moniteur belge*.”.

### Art. 3

A l’article 378, § 1<sup>er</sup>, alinéa 1<sup>er</sup>, du même Code, modifié par la loi du 13 février 2003, les mots “les actes prévus à l’article 410, § 1<sup>er</sup>, 1° à 6°, 8°, 9° et 11° à 14°” sont remplacés par les mots “les actes prévus à l’article 410, § 1<sup>er</sup>, 1° à 6° et 8° à 14°”.

### Art. 4

A l’article 410, § 1<sup>er</sup>, du même Code, le 10°, abrogé par la loi du 13 février 2003, est rétabli dans la rédaction suivante:

“10° représenter le mineur en qualité d’héritier présomptif dans un pacte successoral autorisé par la loi, ledit pacte ne pouvant toutefois emporter, dans le chef du mineur, renonciation à des droits dans une succession non ouverte;”.

### Art. 5

L’article 492/1, § 2, alinéa 3, du même Code, modifié par la loi du 25 avril 2014, est complété par le 18° rédigé comme suit:

“18° de conclure un pacte successoral autorisé par la loi.”.

### Art. 6

A l’article 492/3 du même Code, inséré par la loi du 17 mars 2013 et modifié par la loi du 12 mai 2014, la première phrase, commençant par les mots “La mesure” et finissant par les mots “et 1478, alinéa 4”, est complétée par les mots “ainsi que les pactes successoraux autorisés par la loi”.

## Art. 7

In artikel 493 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wetten van 17 maart 2013 en 12 mei 2014, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1° in het eerste lid van paragraaf 2 worden de woorden “, evenals de door de wet toegelaten erfovereenkomsten,” ingevoegd tussen de woorden “bedoelde handelingen” en de woorden “die door de beschermde persoon”;

2° in het derde lid van paragraaf 2 worden de woorden “, evenals de door de wet toegelaten erfovereenkomsten,” ingevoegd tussen de woorden “1478, vierde lid” en de woorden “voorwaardelijk werden”;

3° in het eerste lid van paragraaf 3 worden de woorden “of een door de wet toegelaten erfovereenkomst,” twee keer ingevoegd na de woorden “1478, vierde lid,” en “1478, vierde lid, bedoelde handeling”.

## Art. 8

Artikel 497/2 van hetzelfde Wetboek, ingevoegd bij de wet van 17 maart 2013 en gewijzigd bij de wet van 25 april 2014, wordt aangevuld met de bepaling onder 27°, luidende:

“27° het aangaan van een door de wet toegelaten erfovereenkomst, in de hoedanigheid van beschikker, of in de hoedanigheid van vermoedelijk erfgenaam wanneer de erfovereenkomst, in hoofde van de beschermde persoon, de verzaking aan rechten in een niet opengevallen nalatenschap tot gevolg heeft.”.

## Art. 9

Artikel 499/7, § 2, eerste lid, van hetzelfde Wetboek wordt aangevuld met de bepaling onder 15°, luidende:

“15° een door de wet toegelaten erfovereenkomst aan te gaan, in de hoedanigheid van vermoedelijk erfgenaam, waarbij de vermelde erfovereenkomst echter niet, in hoofde van de beschermde persoon, de verzaking aan rechten in een niet opengevallen nalatenschap tot gevolg kan hebben.”.

## Art. 7

A l'article 493 du même Code, modifié par les lois du 17 mars 2013 et 12 mai 2014, les modifications suivantes sont apportées:

1° dans l'alinéa 1<sup>er</sup> du paragraphe 2, les mots “ainsi que les pactes successoraux autorisés par la loi,” sont insérés entre les mots “1478, alinéa 4” et les mots “accomplis par la personne protégée”;

2° dans l'alinéa 3 du paragraphe 2, les mots “ainsi que les pactes successoraux autorisés par la loi” sont insérés entre les mots “1478, alinéa 4,” et les mots “ont été autorisés”;

3° dans l'alinéa 1<sup>er</sup> du paragraphe 3, les mots “ou d'un pacte successoral autorisé par la loi,” sont insérés deux fois après les mots “1478, alinéa 4,”.

## Art. 8

L'article 497/2 du même Code, inséré par la loi du 17 mars 2013 et modifié par la loi du 25 avril 2014, est complété par le 27° rédigé comme suit:

“27° la conclusion d'un pacte successoral autorisé par la loi, en qualité de disposant, ou en qualité d'héritier présomptif quand ledit pacte emporte, dans le chef de la personne protégée, renonciation à des droits dans une succession non ouverte.”.

## Art. 9

L'article 499/7, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>, du même Code est complété par le 15° rédigé comme suit:

“15° conclure un pacte successoral autorisé par la loi, en qualité d'héritier présomptif, ledit pacte ne pouvant toutefois emporter, dans le chef de la personne protégée, renonciation à des droits dans une succession non ouverte.”.

**Afdeling 2***Wijzigingen van Boek II van het Burgerlijk Wetboek***Art. 10**

In artikel 617 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 15 december 1949, worden de woorden “Door de dood van de vruchtgebruiker;” vervangen door de woorden “Door de dood van de vruchtgebruiker, onverminderd artikel 858*bis*, §§ 3 en 4;”.

**Afdeling 3***Wijzigingen van Boek III van het Burgerlijk Wetboek***Art. 11**

Artikel 745*quater* van hetzelfde Wetboek, ingevoegd bij de wet van 14 mei 1981 en laatstelijk gewijzigd bij de wet van 30 juli 2013, wordt vervangen als volgt:

“Art. 745*quater*. § 1. Wanneer de blote eigendom behoort aan de afstammelingen van de vooroverleden echtgenoot, aan zijn geadopteerde kinderen of aan de afstammelingen van dezen, die gemeenschappelijk zijn met de langstlevende echtgenoot, kan de langstlevende echtgenoot of een van de blote eigenaars vorderen dat het vruchtgebruik geheel of ten dele wordt omgezet, hetzij in de volle eigendom van met vruchtgebruik belaste goederen, hetzij in een geldsom, hetzij in een gewaarborgde en geïndexeerde rente.

§ 2. Wanneer de blote eigendom behoort aan de afstammelingen van de vooroverleden echtgenoot, aan zijn geadopteerde kinderen of aan de afstammelingen van dezen, die niet gemeenschappelijk zijn met de langstlevende echtgenoot, wordt het vruchtgebruik van de nalatenschap omgezet op het eerste verzoek van een blote eigenaar of van de langstlevende echtgenoot, onverminderd het bepaalde in paragraaf 5.

Tenzij alle blote eigenaars en de langstlevende echtgenoot anders zijn overeengekomen, wordt het vruchtgebruik bedoeld in het eerste lid omgezet in een onverdeeld aandeel van de nalatenschap in volle eigendom. Dit aandeel wordt bepaald op basis van de omzettingstabellen bedoeld in artikel 745*sexies*, § 3, en de leeftijd van de vruchtgebruiker op de datum van het eerste verzoek. De artikelen 745*quinquies*, § 3, en 745*sexies*, § 3, vierde tot en met zesde lid, zijn van overeenkomstige toepassing.

Wanneer evenwel omwille van de gezondheidstoestand van de vruchtgebruiker zijn verwachte levensduur

**Section 2***Modifications du Livre II du Code civil***Art. 10**

A l'article 617 du même Code, modifié par la loi du 15 décembre 1949, les mots “Par la mort de l'usufruitier;” sont remplacés par les mots “Par la mort de l'usufruitier, sans préjudice de l'article 858*bis*, §§ 3 et 4;”.

**Section 3***Modifications du Livre III du Code civil***Art. 11**

L'article 745*quater* du même Code, inséré par la loi du 14 mai 1981 et modifié en dernier lieu par la loi du 30 juillet 2013, est remplacé par ce qui suit:

“Art. 745*quater*. § 1<sup>er</sup>. Lorsque la nue-propriété appartient aux descendants du conjoint prédécédé, à ses enfants adoptifs ou aux descendants de ceux-ci, qui sont communs au conjoint survivant, la conversion totale ou partielle de l'usufruit peut être demandée par le conjoint survivant ou un des nus-propriétaires, soit en la pleine propriété de biens grevés de l'usufruit, soit en une somme, soit en une rente indexée et garantie.

§ 2. Lorsque la nue-propriété appartient aux descendants du conjoint prédécédé, à ses enfants adoptifs ou aux descendants de ceux-ci, qui ne sont pas communs au conjoint survivant, l'usufruit de la succession est converti à la première demande d'un nu-propriétaire ou du conjoint survivant, sans préjudice du prescrit du paragraphe 5.

Sauf si tous les nus-propriétaires et le conjoint survivant en conviennent autrement, l'usufruit visé au premier alinéa est converti en une part indivise de la succession en pleine propriété. Cette part est déterminée sur la base des tables de conversion visées à l'article 745*sexies*, § 3, et de l'âge de l'usufruitier à la date de la première demande. Les articles 745*quinquies*, § 3, et 745*sexies*, § 3, alinéas 4 à 6, s'appliquent par analogie.

Toutefois, lorsque, en raison de l'état de santé de l'usufruitier, sa durée de vie probable est manifestement

manifest lager is dan deze van de omzettingstabellen, kan de rechter, op vordering van een blote eigenaar of de langstlevende echtgenoot, de toepassing van de omzettingstabellen uitsluiten en andere omzettingsvoorwaarden bepalen.

§ 3. Wanneer de blote eigendom behoort aan andere personen dan die bedoeld in de paragrafen 1 en 2, kan de langstlevende echtgenoot die omzetting eisen binnen vijf jaar na het opvallen van de nalatenschap.

In hetzelfde geval kan hij te allen tijde eisen dat de blote eigendom van de goederen bedoeld in paragraaf 5 hem tegen geld wordt overgedragen.

De familierechtbank kan de omzetting van het vruchtgebruik en de toewijzing van de volle eigendom weigeren, wanneer zulks de belangen van een onderneming of van een beroepsarbeid ernstig zou schaden.

Indien de rechtbank het billijk acht wegens omstandigheden die eigen zijn aan de zaak, kan zij een vordering tot omzetting toewijzen, die is ingesteld door een andere blote eigenaar dan die bedoeld in de paragrafen 1 en 2 of, na de termijn van vijf jaar, door de langstlevende echtgenoot.

§ 4. De omzetting van het vruchtgebruik van de goederen onderworpen aan het recht van wettelijke terugkeer kan alleen worden gevorderd door degene die dat recht bezit.

§ 5. Het vruchtgebruik van het onroerend goed dat bij het opvallen van de nalatenschap het gezin tot voornaamste woning diende, en van het daarin aanwezige huisraad, kan niet worden omgezet dan met instemming van de langstlevende echtgenoot.”

#### Art. 12

In artikel 745quinquies, §§ 1 en 2, van hetzelfde Wetboek worden de woorden “in artikel 745quater, § 4” telkens vervangen door de woorden “in artikel 745quater, § 5”.

#### Art. 13

In artikel 745sexies van hetzelfde Wetboek, ingevoegd bij de wet van 14 mei 1981 en laatstelijk gewijzigd bij de wet van 19 juni 2016, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

inférieure à celle des tables statistiques, le juge peut, sur la réquisition d’un nu-propriétaire ou du conjoint survivant, écarter les tables de conversion et fixer d’autres conditions de conversion.

§ 3. Lorsque la nue-propriété appartient à d’autres que ceux visés aux paragraphes 1<sup>er</sup> et 2, le conjoint survivant peut exiger cette conversion dans un délai de cinq ans à dater de l’ouverture de la succession.

Il peut, dans le même cas, exiger à tout moment que lui soit cédée, contre espèces, la nue-propriété des biens visés au paragraphe 5.

Le tribunal de la famille peut refuser la conversion de l’usufruit et l’attribution de la pleine propriété, si elles sont de nature à nuire gravement aux intérêts d’une entreprise ou d’une activité professionnelle.

Le tribunal pourra, s’il l’estime équitable en raison de circonstances propres à la cause, agréer une demande de conversion présentée par un nu-propriétaire, autre que ceux visés aux paragraphes 1 et 2 ou, après le délai de cinq ans, par le conjoint survivant.

§ 4. La conversion de l’usufruit des biens soumis au droit de retour légal ne peut être demandée que par le titulaire de ce droit.

§ 5. L’usufruit qui s’exerce sur l’immeuble affecté au jour de l’ouverture de la succession au logement principal de la famille et sur les meubles meublants qui le garnissent, ne peut être converti que de l’accord du conjoint survivant.”

#### Art. 12

A l’article 745quinquies, §§ 1<sup>er</sup> et 2, du même Code, les mots “à l’article 745quater, § 4” sont chaque fois remplacés par les mots “à l’article 745quater, § 5”.

#### Art. 13

A l’article 745sexies du même Code, inséré par la loi du 14 mai 1981 et modifié en dernier lieu par la loi du 19 juin 2016, les modifications suivantes sont apportées:

1° in paragrafen 1 en 2 worden de woorden “in artikel 745*quater*, § 4” telkens vervangen door de woorden “in artikel 745*quater*, § 5”;

2° paragraaf 1 wordt aangevuld met een lid, luidende:

“Is de omzetting waarvan sprake in artikel 745*quater*, § 2 niet gevraagd vooraleer de vereffening en verdeling van de nalatenschap minnelijk is afgesloten, dan kan de omzetting vervolgens enkel nog worden gevraagd met toepassing van artikel 745*quater*, § 1.”;

3° paragraaf 2 wordt aangevuld met een lid, luidende:

“De omzetting waarvan sprake in artikel 745*quater*, § 2 kan echter, bij gebreke aan overeenstemming, enkel in het kader van de procedure van vereffening worden gevraagd, uiterlijk bij de mededeling van de aanspraken zoals vermeld in artikel 1218, § 1, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek. Nadien kan de omzetting enkel nog worden gevraagd met toepassing van artikel 745*quater*, § 1.”

#### Art. 14

In artikel 745*septies*, § 3, van hetzelfde Wetboek worden de woorden “in artikel 745*quater*, § 4” vervangen door de woorden “in artikel 745*quater*, § 5”.

#### Art. 15

In hetzelfde Wetboek wordt het opschrift van afdeling I van hoofdstuk VI van titel I van Boek III vervangen als volgt: “Verdeling”.

#### Art. 16

Artikel 816 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 816. Wanneer alle mede-erfgenamen meerderjarig, aanwezig of vertegenwoordigd, en bekwaam zijn, kan de verdeling minnelijk gebeuren, in zodanige vorm en bij zodanige akte als de mede-erfgenamen dienstig oordelen.”

#### Art. 17

Artikel 817 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 17 maart 2013, wordt vervangen als volgt:

1° aux paragraphes 1<sup>er</sup> et 2, les mots “à l’article 745*quater*, § 4” sont chaque fois remplacés par les mots “à l’article 745*quater*, § 5”;

2° le paragraphe 1<sup>er</sup> est complété par un alinéa rédigé comme suit:

“Si la conversion visée à l’article 745*quater*, § 2, n’est pas demandée avant la clôture amiable de la liquidation et du partage de la succession, la conversion ne peut alors être demandée par la suite qu’en application de l’article 745*quater*, § 1<sup>er</sup>.”;

3° le paragraphe 2 est complété par un alinéa rédigé comme suit:

“La conversion visée à l’article 745*quater*, § 2, ne peut toutefois, à défaut d’accord, être demandée que dans le cadre de la procédure de liquidation, au plus tard lors de la communication des revendications visée à l’article 1218, § 1<sup>er</sup>, alinéa 2, du Code judiciaire. Par la suite, la conversion ne peut être demandée qu’en application de l’article 745*quater*, § 1<sup>er</sup>.”

#### Art. 14

À l’article 745*septies*, § 3, du même Code, les mots “à l’article 745*quater*, § 4” sont remplacés par les mots “à l’article 745*quater*, § 5”.

#### Art. 15

Dans le même Code, l’intitulé de la section I<sup>re</sup> du chapitre VI du titre I<sup>er</sup> du livre III est remplacé par ce qui suit: “Du partage”.

#### Art. 16

L’article 816 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 816. Si tous les héritiers sont majeurs, présents ou représentés, et capables, le partage peut se faire à l’amiable, dans la forme et par tel acte que les cohéritiers jugent convenables.”

#### Art. 17

L’article 817 du même Code, modifié par la loi du 17 mars 2013, est remplacé par ce qui suit:

“Art. 817. Wanneer zich onder de mede-erfgenamen minderjarigen bevinden, of beschermde personen die krachtens artikel 492/1 onbekwaam zijn verklaard om goederen te vervreemden, of andere personen zoals omschreven in artikel 1225 van het Gerechtelijk Wetboek, geschiedt de minnelijke verdeling evenwel zoals in artikel 1206 van het Gerechtelijk Wetboek bepaald. Zo ook indien de nalatenschap onder voorrecht van boedelbeschrijving is aanvaard.”

#### Art. 18

Artikel 818 van hetzelfde Wetboek, opgeheven bij de wet van 14 juli 1976, wordt hersteld als volgt:

“Art. 818. Verdeling kan gevorderd worden, zelfs wanneer een van de mede-erfgenamen het afzonderlijk genot mocht hebben gehad van een gedeelte van de goederen der nalatenschap, tenzij er een akte van verdeling is geweest of een tot het verkrijgen van de verjaring voldoende bezit.”

#### Art. 19

Artikel 819 van hetzelfde Wetboek, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 17 maart 2013, wordt vervangen als volgt:

“Art. 819. De vordering tot verdeling ten aanzien van minderjarige of meerderjarige mede-erfgenamen die krachtens artikel 492/1 onbekwaam zijn verklaard om goederen te vervreemden, kan worden ingesteld door hun voogd of bewindvoerder die daartoe bijzonder gemachtigd is door de vrederechter van het voogdijforum of het bewindsforum.”

#### Art. 20

Artikel 820 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 820. § 1. Iedere mede-erfgenaam die tot betaling van de schulden en lasten van de nalatenschap gehouden is, kan eisen dat deze schulden en lasten worden betaald vooraleer tot verdeling in natura wordt overgegaan, en dat, zo nodig, onverdeelde goederen vooraf worden verkocht, indien het gereed geld en de bankrekeningen, behorend tot de massa, hiervoor niet voldoende lijken.

§ 2. De onverdeelde goederen worden in de onderstaande volgorde ter voldoening van het passief besteed:

“Art. 817. Néanmoins, s’il y a parmi les cohéritiers des mineurs, ou des personnes protégées qui, en vertu de l’article 492/1, ont été déclarées incapables d’aliéner des biens, ou d’autres personnes visées à l’article 1225 du Code judiciaire, le partage amiable se fait conformément à l’article 1206 du Code judiciaire. Il en est de même si la succession est acceptée sous bénéfice d’inventaire.”

#### Art. 18

L’article 818 du même Code, abrogé par la loi du 14 juillet 1976, est rétabli dans la rédaction suivante:

“Art. 818. Le partage peut être demandé, même quand l’un des cohéritiers aurait joui séparément de partie des biens de la succession, s’il n’y a eu un acte de partage, ou possession suffisante pour acquérir la prescription.”

#### Art. 19

L’article 819 du même Code, modifié en dernier lieu par la loi du 17 mars 2013, est remplacé par ce qui suit:

“Art. 819. L’action en partage à l’égard des cohéritiers mineurs ou majeurs déclarés incapables d’aliéner des biens en vertu de l’article 492/1 peut être exercée par leur tuteur ou administrateur spécialement habilité à cet effet par le juge de paix du for de la tutelle ou de l’administration.”

#### Art. 20

L’article 820 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 820. § 1<sup>er</sup>. Tout cohéritier qui est tenu au paiement des dettes et charges de la succession peut exiger que ces dettes et charges soient payées avant de procéder au partage en nature, et que, si besoin est, des biens indivis soient préalablement vendus, si les comptes en banque et les valeurs de portefeuille n’y paraissent pas suffire.

§ 2. Les biens indivis sont affectés à l’acquit du passif dans l’ordre suivant:

1° het geld en de bankrekeningen;

2° de openbare fondsen, de effecten op naam, de schuldvorderingen en de andere onlichamelijke roerende goederen;

3° de lichamelijke roerende goederen;

4° de onroerende goederen.

§ 3. Iedere mede-erfgenaam kan evenwel de verkoop waarvan sprake in de vorige paragrafen verhinderen door een voldoende zekerheid te verschaffen tegen ieder verhaal.

§ 4. Indien de mede-erfgenamen het over de aanwijzing van de bij voorrang te verkopen goederen niet eens zijn, wordt het geschil in het kader van de gerechtelijke verdeling behandeld en beoordeeld.”

#### Art. 21

Artikel 821 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 10 oktober 1967, wordt vervangen als volgt:

“Art. 821. § 1. Om de gelijke behandeling van de mede-erfgenamen in de verdeling te verzekeren, wordt de vaststaande schuld die een mede-erfgenaam tegenover de massa heeft, in de te verdelen massa ingebracht, door vooruitneming of door aanrekening.

§ 2. Wordt de schuld op het aandeel van de mede-erfgenaam schuldenaar aangerekend, dan dooft zij door schuldvermenging uit. Indien het bedrag van de schuld het aandeel van de mede-erfgenaam overtreft, blijft het saldo verschuldigd onder de voorwaarden en termijnen die voor de oorspronkelijke schuld golden.

§ 3. Tenzij ze betrekking heeft op de prijs van verkochte goederen uit de onverdeeldheid, is de schuld pas opeisbaar vanaf het sluiten van de verdelingsverrichtingen. De mede-erfgenaam schuldenaar kan echter beslissen om de schuld eerder te voldoen.

§ 4. De interesten op de schuld lopen door zoals oorspronkelijk bedongen. Was geen interest bedongen, dan lopen de interesten vanaf het overlijden indien de schuld eerder was ontstaan, en vanaf de datum van opeisbaarheid als ze tijdens de onverdeeldheid is ontstaan. Ze zijn verschuldigd aan de wettelijke rentevoet, tenzij een andere rentevoet wordt overeengekomen.

§ 5. Indien de mede-erfgenaam zelf een schuldvordering ten laste van de onverdeeldheid heeft, wordt zijn

1° le numéraire et les comptes en banque;

2° les fonds publics, les valeurs nominatives, les créances et autres meubles incorporels;

3° les meubles corporels;

4° les immeubles.

§ 3. Tout cohéritier peut néanmoins empêcher la vente dont il est question aux paragraphes précédents, en fournissant une garantie suffisante contre tout recours.

§ 4. Si les cohéritiers ne s'accordent pas pour désigner les biens qui seront vendus par priorité, la question sera soumise et tranchée dans le cadre du partage judiciaire.”

#### Art. 21

L'article 821 du même Code, modifié par la loi du 10 octobre 1967, est remplacé par ce qui suit:

“Art. 821. § 1<sup>er</sup>. Pour garantir l'égalité de traitement entre les cohéritiers, celui d'entre eux qui est tenu d'une dette liquide à l'égard de l'indivision, doit la rapporter à la masse, par prélèvement ou par imputation.

§ 2. Si la dette est imputée sur la part du cohéritier débiteur, la dette s'éteint par confusion. Si son montant excède la part du cohéritier, ce dernier reste redevable du solde aux conditions et délais qui prévalaient pour la dette initiale.

§ 3. Sauf lorsqu'elle est relative au prix de biens indivis vendus, la dette n'est exigible qu'à la clôture des opérations de partage. Toutefois, le cohéritier débiteur peut décider de s'en acquitter avant cette échéance.

§ 4. Les intérêts de la dette courent comme il en avait été convenu initialement. Si aucun intérêt n'a été convenu, ceux-ci courent de plein droit à la date du décès si la dette était née antérieurement, et à compter de son exigibilité si elle est née pendant l'indivision. Ils sont dus au taux d'intérêt légal, sauf si un autre taux a été convenu.

§ 5. Lorsque le cohéritier a lui-même une créance à faire valoir à charge de la masse, sa dette n'est imputée

schuld slechts op zijn aandeel aangerekend ten belope van het saldo dat na schuldvergelijking aan de massa toekomt.”.

#### Art. 22

Artikel 822 van hetzelfde Wetboek, opgeheven bij de wet van 10 oktober 1967, wordt hersteld als volgt:

“Art. 822. Iedere mede-erfgenaam doet ook, volgens de hierna te bepalen regels, in de massa inbreng van de giften die hem gedaan zijn.”

#### Art. 23

Artikel 823 van hetzelfde Wetboek, opgeheven bij de wet van 10 oktober 1967, wordt hersteld als volgt:

“Art. 823. § 1. De verdeling van de nalatenschap gebeurt in principe in natura. Er wordt ernaar gestreefd voor elke mede-erfgenaam een kavel te vormen met goederen van gelijke aard, gelijke hoedanigheid en gelijke deugdelijkheid.

De gelijkheid die tussen de mede-erfgenamen moet worden verwezenlijkt is echter een gelijkheid in waarde.

§ 2. Bij de verdeling in natura moet men de verbroekeling van erven en de splitsing van bedrijven zoveel mogelijk vermijden.”.

#### Art. 24

Artikel 824 van hetzelfde Wetboek, opgeheven bij de wet van 10 oktober 1967, wordt hersteld als volgt:

“Art. 824. § 1. Van de regel van de verdeling in natura wordt afgeweken indien een mede-erfgenaam zich op een wettelijke, testamentaire of conventionele bepaling beroept, die hem het recht verleent zich bepaalde goederen uit de massa bij voorrang te laten toewijzen, dan wel dergelijke goederen bij voorkeur over te nemen of vooruit te nemen.

§ 2. Indien een mede-erfgenaam, die zich niet op een dergelijke wettelijke, testamentaire of conventionele bepaling kan beroepen, de toewijzing van een onverdeeld goed vraagt, en de andere mede-erfgenamen stemmen daarmee in, dan kunnen alle mede-erfgenamen in onderlinge overeenstemming ook bedingen dat de

sur sa part qu'à concurrence du solde dû à la masse après compensation.”.

#### Art. 22

L'article 822 du même Code, abrogé par la loi du 10 octobre 1967, est rétabli dans la rédaction suivante:

“Art. 822. Chaque cohéritier fait également rapport à la masse, suivant les règles qui seront ci-après établies, des libéralités qui lui ont été faites.” .

#### Art. 23

L'article 823 du même Code, abrogé par la loi du 10 octobre 1967, est rétabli dans la rédaction suivante:

“Art. 823. § 1<sup>er</sup>. Le partage de la succession se fait en principe en nature. On tend à former pour chaque cohéritier un lot avec des biens de même nature, qualité et bonté.

L'égalité qui doit être atteinte entre les cohéritiers est néanmoins une égalité en valeur.

§ 2. Lors du partage en nature, on évite autant que possible de morceler les héritages et de diviser les exploitations.”.

#### Art. 24

L'article 824 du même Code, abrogé par la loi du 10 octobre 1967, est rétabli dans la rédaction suivante:

“Art. 824. § 1<sup>er</sup>. Il est dérogé à la règle du partage en nature si un des cohéritiers invoque une disposition légale, testamentaire ou conventionnelle qui lui accorde le droit de se faire attribuer ou de reprendre par préférence certains biens de la masse, ou encore de les prélever.

§ 2. Si un cohéritier qui ne peut pas invoquer une disposition légale, testamentaire ou conventionnelle en ce sens, demande l'attribution d'un bien indivis et que les autres cohéritiers y consentent, tous les héritiers peuvent convenir que le reprenneur ne pourra pas aliéner volontairement le bien attribué, pendant une période à

overnemende mede-erfgenaam het toegewezen goed gedurende een nader te bepalen periode niet vrijwillig ten bezwarende titel mag vervreemden, tenzij met instemming van alle mede-erfgenamen. Ze kunnen tevens een forfaitaire vergoeding bepalen voor het geval dit verbod wordt miskend.”.

#### Art. 25

Artikel 825 van hetzelfde Wetboek, opgeheven bij de wet van 10 oktober 1967, wordt hersteld als volgt:

“Art. 825. Indien de samenstelling van de massa niet toelaat om kavels van gelijke waarde te vormen, wordt deze ongelijkheid door middel van een opleg verrekend.”.

#### Art. 26

Artikel 826 van hetzelfde Wetboek, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 30 juli 2013, wordt vervangen als volgt:

“Art. 826. § 1. Bij een minnelijke verdeling worden onverdeelde goederen die geen van de mede-erfgenamen in zijn kavel wil of kan nemen uit de hand of openbaar verkocht.

Indien alle mede-erfgenamen het daarover eens zijn, kunnen ze ook beslissen dat de goederen bij opbod voor een notaris worden verkocht, waarbij derden niet worden toegelaten.

§ 2. Wanneer zich onder de mede-erfgenamen minderjarigen bevinden, of beschermde personen die krachtens artikel 492/1 onbekwaam zijn verklaard om goederen te vervreemden, of andere personen zoals omschreven in artikel 1225 van het Gerechtelijk Wetboek, heeft de verkoop echter plaats zoals bepaald in deel IV, Boek IV, Hoofdstuk IV van het Gerechtelijk Wetboek. Zo ook indien de nalatenschap onder voorrecht van boedelbeschrijving is aanvaard. In al deze gevallen worden derden altijd tot de veiling opgeroepen.”.

#### Art. 27

Artikel 827 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 10 oktober 1967, wordt vervangen als volgt:

“Art. 827. Bij een gerechtelijke verdeling worden onverdeelde goederen die niet gevoeglijk kunnen worden verdeeld, verkocht zoals bepaald in artikel 1224 van het Gerechtelijk Wetboek.”.

déterminer, sauf de l'accord de tous les cohéritiers. Ils peuvent également décider qu'une indemnité forfaitaire sera due si cette interdiction n'est pas respectée.”.

#### Art. 25

L'article 825 du même Code, abrogé par la loi du 10 octobre 1967, est rétabli dans la rédaction suivante:

“Art. 825. Si la consistance de la masse ne permet pas de constituer des lots d'égale valeur, leur inégalité se compense par une soulte.”.

#### Art 26

L'article 826 du même Code, modifié en dernier lieu par la loi du 30 juillet 2013, est remplacé par ce qui suit:

“Art. 826. § 1<sup>er</sup>. Dans un partage amiable, les biens indivis qu'aucun des cohéritiers ne peut ou ne veut prendre dans son lot, sont vendus de gré à gré ou en vente publique.

Si les cohéritiers s'entendent sur ce point, ils peuvent également décider de vendre ces biens aux enchères, devant notaire, sans que des tiers y participent.

§ 2. S'il y a parmi les héritiers des mineurs, ou des personnes protégées qui, en vertu de l'article 492/1, ont été déclarées incapables d'aliéner des biens, ou d'autres personnes visées à l'article 1225 du Code judiciaire, la vente a néanmoins lieu comme il est dit dans la quatrième partie, livre IV, chapitre IV du Code judiciaire. Il en est de même si la succession est acceptée sous bénéfice d'inventaire. Dans tous ces cas les tiers sont toujours appelés à la licitation.”.

#### Art. 27

L'article 827 du même Code, modifié par la loi du 10 octobre 1967, est remplacé par ce qui suit:

“Art. 827. Dans un partage judiciaire, les biens indivis qui ne sont pas commodément partageables, sont vendus comme il est dit à l'article 1224 du Code judiciaire.”.

## Art. 28

Artikel 828 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 31 maart 1987, wordt vervangen als volgt:

“Art. 828. Verdelingen, overeenkomstig de hierboven voorgeschreven regels gedaan, hetzij door voogden met machtiging van de vrederechter van de plaats waar de voogdij is opengevallen, hetzij door ontvoogde minderjarigen met bijstand van hun curator, hetzij namens vermoedelijk afwezigen of niet aanwezigen, zijn definitief; zij zijn slechts provisioneel, indien de voorgeschreven regels niet zijn nagekomen.”.

## Art. 29

Artikel 829 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 829. De erfgenamen wier banden van verwantschap met de overledene niet zijn vastgesteld en die hun rechten niet hebben opgeëist binnen zes maanden na het openvallen van de nalatenschap, kunnen de geldigheid van de handelingen die later te goeder trouw zijn verricht door de andere erfgenamen of legatarissen, niet meer betwisten noch hun aandeel in natura opvorderen van de goederen die door deze laatsten na die termijn zijn vervreemd of verdeeld.

De erfgenaam die niet bij de verdeling werd betrokken, behoudt het recht om de tegenwaarde van zijn aandeel te vorderen.”.

## Art. 30

De artikelen 830 tot 833 van hetzelfde Wetboek worden opgeheven.

## Art. 31

In hetzelfde Wetboek worden opgeheven:

1° artikel 838, gewijzigd bij de wetten van 18 juli 1991 en 17 maart 2013;

2° artikel 839;

3° artikel 840, gewijzigd bij de wetten van 29 april 2001 en 9 mei 2007.

## Art. 28

L'article 828 du même Code, modifié par la loi du 31 mars 1987, est remplacé par ce qui suit:

“Art. 828. Les partages faits conformément aux règles ci-dessus prescrites, soit par les tuteurs, avec l'autorisation du juge de paix tutélaire, soit par les mineurs émancipés, assistés de leurs curateurs, soit au nom des présumés absents ou non-présents, sont définitifs; ils ne sont que provisionnels si les règles prescrites n'ont pas été observées.”.

## Art. 29

L'article 829 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 829. Les héritiers dont les liens de parenté avec le défunt ne sont pas établis et qui n'ont pas revendiqué leurs droits dans les six mois à compter de l'ouverture de la succession, ne pourront plus contester la validité des actes accomplis ultérieurement par les autres héritiers ou légataires agissant de bonne foi ni réclamer leur part en nature dans les biens aliénés ou partagés par eux après ce délai.

L'héritier qui aura été omis dans le partage pourra toujours exercer ses droits en valeur.”.

## Art. 30

Les articles 830 à 833 du même Code sont abrogés.

## Art. 31

Dans le même Code, sont abrogés:

1° l'article 838, modifié par les lois du 18 juillet 1991 et du 17 mars 2013;

2° l'article 839;

3° l'article 840, modifié par les lois du 29 avril 2001 et du 9 mai 2007.

## Art. 32

Artikel 843 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 843. § 1. Onverminderd de artikelen 858*bis*, § 2, en 1100/7, moet iedere erfgenaam in rechte nederdellende lijn, die tot een nalatenschap komt, zelfs indien hij onder voorrecht van boedelbeschrijving aanvaardt, aan zijn mede-erfgenamen inbreng doen van al hetgeen hij van de overledene, bij schenking onder de levenden of bij testament, rechtstreeks of onrechtstreeks ontvangen heeft, tenzij de schenkingen en legaten op zekere wijze zijn gedaan bij vooruitmaking en buiten erfdeel of met vrijstelling van inbreng.

In afwijking van het vorige lid, worden de algemene legaten en de legaten onder algemene titel vermoed te zijn vrijgesteld van inbreng, tenzij op zekere wijze werd bepaald dat zij voor inbreng vatbaar zijn.

§ 2. De erfgenaam niet bedoeld in § 1, moet geen inbreng doen van hetgeen hij van de overledene, bij schenking onder de levenden of bij testament, rechtstreeks of onrechtstreeks ontvangen heeft, tenzij op zekere wijze werd bepaald dat de schenkingen en legaten voor inbreng vatbaar zijn.”

## Art. 33

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 843/1 ingevoegd, luidende:

“Art. 843/1. § 1. De schenking die oorspronkelijk voor inbreng vatbaar is, kan later, door een overeenkomst die tussen de schenker en de begiftigde wordt gesloten, van inbreng worden vrijgesteld.

§ 2. De schenking die oorspronkelijk bij vooruitmaking en buiten erfdeel of met vrijstelling van inbreng is gedaan, kan later, door een overeenkomst die tussen de schenker en de begiftigde wordt gesloten, aan inbreng worden onderworpen.

§ 3. De overeenkomst die deze modaliteit van de schenking wijzigt, wordt opgesteld in de vorm van een beschikking onder de levenden.

§ 4. De schenker kan de aard van de schenking als zijnde voor inbreng vatbaar of als vooruitmaking ook bij testament wijzigen. In dat geval, is de begiftigde slechts door deze wijziging gebonden indien hij ze na het overlijden van de schenker aanvaardt. Deze aanvaarding blijft

## Art. 32

L'article 843 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 843. § 1<sup>er</sup>. Sans préjudice des articles 858*bis*, § 2, et 1100/7, tout héritier en ligne directe descendante, même bénéficiaire, venant à une succession, doit rapporter à ses cohéritiers tout ce qu'il a reçu du défunt, par donation entre vifs ou par testament, directement ou indirectement, à moins que les dons et legs aient été faits, de manière certaine, par préciput et hors part ou avec dispense de rapport.

Par dérogation à l'alinéa précédent, les legs universels et à titre universel sont présumés dispensés de rapport, à moins qu'ils aient, de manière certaine, été stipulés rapportables.

§ 2. L'héritier non visé au § 1<sup>er</sup> ne doit pas le rapport de ce qu'il a reçu du défunt, par donation entre vifs ou par testament, directement ou indirectement, à moins que les dons et legs aient été, de manière certaine, stipulés rapportables.”

## Art. 33

Dans le même Code, il est inséré un article 843/1 rédigé comme suit:

“Art. 843/1. § 1<sup>er</sup>. La donation initialement sujette à rapport peut être ultérieurement dispensée de rapport par une convention conclue entre le donateur et le donataire.

§ 2. La donation initialement consentie à titre de préciput et hors part ou avec dispense de rapport peut être ultérieurement soumise au rapport par une convention conclue entre le donateur et le donataire.

§ 3. La convention modifiant cette modalité de la donation est établie dans la forme des dispositions entre vifs.

§ 4. Le donateur peut également modifier le caractère rapportable ou préciputaire de la donation par testament. En ce cas, cette modification ne lie le donataire que pour autant qu'il l'accepte, postérieurement au décès du donateur. Cette acceptation est sans incidence

zonder invloed op de uitoefening van het keuzerecht van de begiftigde in de nalatenschap van de schenker.

§ 5. De gift wordt overeenkomstig de regels bepaald in artikel 922/1, aangerekend op de datum van de overeenkomst bedoeld in paragraaf 3 of, indien de wijziging bij testament gebeurt, op de datum van het overlijden van de schenker.”

#### Art. 34

Artikel 844 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 844. § 1. De schenkingen en legaten gedaan bij vooruitmaking of met vrijstelling van inbreng, worden aangerekend overeenkomstig artikel 922/1; het deel dat het beschikbaar gedeelte overschrijdt is aan inkorting onderworpen overeenkomstig artikel 920.

§ 2. Hetzelfde geldt voor de schenkingen en legaten die vatbaar zijn voor inbreng wanneer, na aanrekening op het globale voorbehouden erfdeel van de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent, het overschot het beschikbaar gedeelte overschrijdt. In dat geval wordt enkel de waarde van het goed die overblijft na de inkorting, ingebracht.”

#### Art. 35

Artikel 845 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 10 december 2012, wordt vervangen als volgt:

“Art. 845. § 1. Een erfgenaam gehouden tot inbreng, die uit eigen hoofde tot de nalatenschap komt, is slechts gehouden tot inbreng van wat hij zelf heeft gekregen van de overledene, en niet van wat zijn vader of zijn moeder heeft gekregen, zelfs wanneer hij zijn of haar nalatenschap mocht aanvaard hebben. Behoudens andersluidend beding gemaakt overeenkomstig paragraaf 2, brengt hij evenmin in wat zijn kind of zijn afstammeling heeft gekregen.

§ 2. Het kind van de schenker kan zich echter, hetzij in de schenkingsakte, hetzij in een latere overeenkomst gesloten met de schenker en de begiftigde, ertoe verbinden de schenking aan zijn eigen kind in te brengen in de nalatenschap van de schenker, indien hij deze aanvaardt. De artikelen 1100/2 tot 1100/6 zijn op deze verbintenis van toepassing.

De goederen ontvangen door het begiftigde kleinkind worden in de nalatenschap van het kind dat zich heeft

sur l'option successorale du donataire dans le cadre de la succession du donateur.

§ 5. La libéralité est imputée, conformément aux règles énoncées à l'article 922/1, à la date de la convention visée au paragraphe 3 ou, lorsque la modification intervient par testament, à la date du décès du donateur.”

#### Art. 34

L'article 844 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 844. § 1<sup>er</sup>. Les dons et legs faits par préciput ou avec dispense de rapport s'imputent conformément à l'article 922/1; la part excédant la quotité disponible est sujette à réduction conformément à l'article 920.

§ 2. Il en est de même des dons et legs rapportables lorsque, après imputation sur la réserve globale des héritiers réservataires, le surplus excède la quotité disponible. En ce cas, le rapport ne se fera que de la valeur du bien subsistant après la réduction.”

#### Art. 35

L'article 845, modifié par la loi du 10 décembre 2012, du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 845. § 1<sup>er</sup>. L'héritier tenu au rapport qui vient à la succession de son chef n'est tenu de rapporter que ce qu'il a lui-même reçu du défunt, et non ce qu'a reçu son père ou sa mère, même quand il aurait accepté la succession de celui-ci ou de celle-ci. Sauf stipulation contraire faite conformément au paragraphe 2, il ne rapporte pas davantage ce qu'a reçu son enfant ou son descendant.

§ 2. Toutefois, l'enfant du donateur peut, soit dans l'acte de donation soit par une convention postérieure conclue avec le donateur et le donataire, s'engager à rapporter à la succession du donateur, pour autant qu'il accepte celle-ci, la donation faite à son propre enfant. Les articles 1100/2 à 1100/6 sont applicables à cet engagement.

Les biens reçus par le petit-enfant gratifié sont traités, dans la succession de l'enfant s'étant engagé au

verbonden tot inbreng overeenkomstig het vorige lid, behandeld alsof hij de goederen gekregen heeft van deze laatste.”.

#### Art. 36

Artikel 846 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 846. De begiftigde die ten tijde van de schenking geen vermoedelijk erfgenaam was, maar erfgenaam is op de dag dat de erfenis openvalt, is eveneens tot inbreng gehouden, onder de voorwaarden bepaald in artikel 843.”.

#### Art. 37

In artikel 847 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 10 december 2012, wordt de tweede zin, die aanvangt met de woorden “Zij moeten ook” en eindigt met de woorden “werd vrijgesteld.”, vervangen als volgt:

“Zelfs ingeval zij diens nalatenschap mochten hebben verworpen, moeten zij ook de giften die hij, van wie ze de plaats vervullen, van de overledene heeft gekregen, inbrengen tenzij hij van inbreng werd vrijgesteld.”.

#### Art. 38

Artikel 849 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 849. Schenkingen en legaten aan de echtgenoot van een erfgerechtigde zijn niet vatbaar voor inbreng.

Zijn de schenkingen en legaten gezamenlijk aan twee echtgenoten gedaan, van wie slechts één erfgerechtigd is, dan brengt deze laatste de helft daarvan in; zijn de schenkingen en legaten gedaan aan de echtgenoot die erfgerechtigd is, dan brengt hij die geheel in.”.

#### Art. 39

Artikel 852 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 852. De kosten van voeding, van onderhoud, van opvoeding, van het aanleren van een ambacht, kosten van bruiloft en gebruikelijke geschenken zijn

rapport conformément à l’alinéa précédent, comme s’il les tenait de ce dernier.”.

#### Art. 36

L’article 846 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 846. Le donataire qui n’était pas héritier présomptif lors de la donation, mais qui se trouve héritier au jour de l’ouverture de la succession, doit également le rapport, dans les conditions définies à l’article 843.”.

#### Art. 37

À l’article 847 du même Code, modifié par la loi du 10 décembre 2012, la deuxième phrase, commençant par les mots “” Ils sont également” et finissant par les mots “dispensée de rapport.”, est remplacée par la phrase suivante:

“Ils sont également tenus de rapporter les libéralités reçues du défunt par la personne à laquelle ils se substituent même dans le cas où ils auraient renoncé à sa succession, à moins que celle-ci ait été dispensée de rapport.”.

#### Art. 38

L’article 849 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 849. Les dons et legs faits au conjoint d’un époux successible ne sont pas rapportables.

Si les dons et legs sont faits conjointement à deux époux, dont l’un seulement est successible, celui-ci en rapporte la moitié; si les dons et legs sont faits à l’époux successible, il les rapporte en entier.”.

#### Art. 39

L’article 852 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 852. Les frais de nourriture, d’entretien, d’éducation, d’apprentissage, les frais de noces et présents d’usage, ne sont pas des libéralités. Le caractère de

geen giften. De aard van gebruikelijk geschenk wordt beoordeeld op de dag waarop het wordt toegekend en rekening houdend met het vermogen van de beschikker.

Onverminderd artikel 1100/7, § 1, tweede lid, zijn de voordelen bestemd om in de behoeften van de begunstigde te voldoen, geen giften.”

#### Art. 40

Artikel 853 van hetzelfde Wetboek wordt opgeheven.

#### Art. 41

Artikel 855 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 855. Zelfs wanneer het geschonken goed door toeval is teniet gegaan, is zijn waarde aan inbreng onderworpen overeenkomstig artikel 858.”

#### Art. 42

Artikel 856 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 856. De waarde die overeenkomstig artikel 858 moet worden ingebracht, brengt van rechtswege interesten op aan de wettelijke rentevoet te rekenen van de dag van de eis in gerechtelijke vereffening-verdeling van de nalatenschap, of, bij gebreke, van de ingebrekestelling.”

#### Art. 43

Artikel 858 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 858. § 1. Onverminderd paragraaf 5, geschiedt de inbreng in waarde niettegenstaande elk andersluidend beding, hetzij door de betaling aan de massa van de waarde van het geschonken of het gelegateerde goed, hetzij door mindere ontvangst.

Indien de inbreng geschiedt door mindere ontvangst, nemen de mede-erfgenamen aan wie de inbreng verschuldigd is, een deel van gelijke waarde vooraf uit de massa van de nalatenschap. De vooruitnemingen geschieden, zoveel mogelijk, in goederen van gelijke aard, gelijke hoedanigheid en gelijke deugdelijkheid als het voorwerp van de ingebrachte giften.

présent d’usage s’apprécie à la date où il est consenti et compte tenu de la fortune du disposant.

Sans préjudice de l’article 1100/7, § 1<sup>er</sup>, alinéa 2, les avantages destinés à pourvoir aux besoins du bénéficiaire ne sont pas des libéralités.”

#### Art. 40

L’article 853 du même Code est abrogé.

#### Art. 41

L’article 855 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 855. Même lorsque le bien donné a péri par cas fortuit, sa valeur est sujette à rapport conformément à l’article 858.”

#### Art. 42

L’article 856 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 856. La valeur à rapporter conformément à l’article 858 est, de plein droit, productrice d’intérêts au taux légal à dater de la demande de liquidation-partage judiciaire de la succession ou, à défaut, de la mise en demeure.”

#### Art. 43

L’article 858 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 858. § 1<sup>er</sup>. Sans préjudice du paragraphe 5, le rapport a lieu en valeur, nonobstant toute stipulation contraire, soit par le paiement à la masse de la valeur du bien donné ou légué, soit en moins prenant.

Si le rapport a lieu en moins prenant, les cohéritiers à qui il est dû prélèvent une portion d’égale valeur sur la masse de la succession. Les prélèvements se font, autant que possible, en objets de même nature, qualité et bonté que l’objet des libéralités rapportées.

Na deze vooruitnemingen worden uit hetgeen in de massa overblijft, zoveel gelijke kavels samengesteld als er deelhebbende erfgenamen of deelhebbende staken zijn.

§ 2. De inbreng van legaten geschiedt volgens de intrinsieke waarde van het gelegateerde goed op de dag van het overvallen van de nalatenschap.

§ 3. De inbreng van schenkingen geschiedt volgens de intrinsieke waarde van het geschonken goed op de dag van de schenking, geïndexeerd vanaf deze dag tot op de dag van het overlijden, in functie van de index der consumptieprijzen van de maand van het overlijden van de schenker, met als basisindex deze van de maand waarin de schenking werd gedaan. Er wordt geen rekening gehouden met de vruchten die het geschonken goed heeft opgebracht tussen de dag van de schenking en deze van het overlijden van de beschikker, noch met het voordeel dat de begiftigde heeft gehaald uit het genot van het goed tijdens deze periode.

In afwijking van het vorige lid, geschiedt de inbreng volgens de waarde van het geschonken goed op de dag van het overlijden indien de begiftigde niet vanaf de dag van de schenking van het geheel van rechten, vrij van lasten, inherent aan de volle eigendom heeft genoten. In het geval echter dat de voormelde rechten vrij van lasten aan de begiftigde zijn toegevalen op een datum na de schenking doch voor het overlijden van de beschikker, geschiedt de inbreng volgens de waarde van het geschonken goed op deze datum, geïndexeerd vanaf deze dag tot de dag van het overlijden overeenkomstig het eerste lid.

§ 4. De intrinsieke waarde van het goed op de dag van de schenking is deze vermeld in de akte of uitgedrukt op de dag van de schenking, behoudens indien zij manifest onredelijk is gelet op de staat en de toestand van het goed op de dag van de schenking.

De waarde vermeld in de akte of uitgedrukt op de dag van de schenking, geldt voor iedere erfgenaam die deze waarde aanvaard heeft in de akte of bij een latere overeenkomst gesloten met de schenker en de begiftigde. De artikelen 1100/2 tot 1100/6 zijn van toepassing op deze aanvaarding.

De in het vorige lid bedoelde verklaring van de erfgenamen ontnemt hen niet het recht om inkorting te vragen overeenkomstig de artikelen 920 tot 930.

§ 5. De erfgenaam die tot de inbreng is gehouden, heeft de mogelijkheid om zijn verplichting uit te voeren door het geschonken goed in natura in te brengen, voor

Après ces prélèvements, il est procédé, sur ce qui reste dans la masse, à la composition d'autant de lots égaux qu'il y a d'héritiers copartageants, ou de souches copartageantes.

§ 2. Le rapport des legs se fait de la valeur intrinsèque du bien légué au jour de l'ouverture de la succession.

§ 3. Le rapport des donations se fait de la valeur intrinsèque du bien donné au jour de la donation, indexée depuis ce jour et jusqu'à la date du décès, en fonction de l'indice des prix à la consommation du mois du décès du donateur, l'indice de base étant celui du mois au cours duquel la donation est intervenue. Il n'est tenu compte ni des fruits produits par le bien donné entre le jour de la donation et celui du décès du disposant, ni de l'avantage résultant, pour le donataire, de la jouissance du bien durant cette période.

Par dérogation à l'alinéa précédent, le rapport se fait de la valeur du bien donné au jour du décès du disposant lorsque le donataire ne jouissait pas, dès le jour de la donation, de l'ensemble des droits inhérents à la pleine propriété libres de charge. Toutefois, dans l'hypothèse où les droits précités seraient échus au donataire libres de charge à une date postérieure à la donation mais avant le décès du disposant, le rapport se fait de la valeur du bien donné à cette date, indexée depuis ce jour et jusqu'à la date du décès conformément à l'alinéa 1<sup>er</sup>.

§ 4. La valeur intrinsèque du bien au jour de la donation est celle mentionnée dans l'acte ou exprimée au jour de la donation, sauf si elle est manifestement déraisonnable eu égard à l'état et à la situation du bien au jour de la donation.

La valeur mentionnée dans l'acte ou exprimée au jour de la donation s'impose à tout héritier qui l'aurait acceptée dans l'acte ou par une convention postérieure, conclue avec le donateur et le donataire. Les articles 1100/2 à 1100/6 sont applicables à cette acceptation.

La déclaration des héritiers visée à l'alinéa précédent ne les prive pas du droit de demander la réduction conformément aux articles 920 à 930.

§ 5. L'héritier tenu au rapport a la faculté d'exécuter son obligation en rapportant le bien donné en nature, pour autant que celui-ci lui appartienne encore et qu'il

zover dit hem nog toebehoort en dit vrij is van elke last of bezetting, waarmee het nog niet bezwaard was ten tijde van de schenking.

Deze inbreng geeft aanleiding tot de betaling van een opleg ten laste van de massa, indien de waarde van het goed dat in natura wordt ingebracht de in te brengen waarde zoals bepaald in paragraaf 3 overschrijdt. Indien de waarde van het goed dat in natura wordt ingebracht lager is dan de in te brengen waarde, is een opleg verschuldigd aan de massa, ten laste van de erfgenaam die tot inbreng is gehouden.”.

#### Art. 44

Artikel 858*bis* van hetzelfde Wetboek, ingevoegd bij de wet van 14 mei 1981 en gewijzigd bij de wet van 30 juli 2013, wordt vervangen als volgt:

“Art. 858*bis*. § 1. De giften gedaan aan de langstlevende echtgenoot of de langstlevende wettelijk samenwonende zijn niet aan inbreng onderworpen.

§ 2. Noch de langstlevende echtgenoot, noch de langstlevende wettelijk samenwonende, kan de inbreng eisen van giften die aan andere erfgenamen zijn gemaakt, ongeacht of deze giften tussen de andere erfgenamen aan inbreng zijn onderworpen of daarvan zijn vrijgesteld.

§ 3. Nochtans kan de langstlevende echtgenoot bij overlijden van de schenker, het vruchtgebruik verder zetten dat de schenker zich op het ogenblik van de schenking op de geschonken goederen heeft voorbehouden.

De regel vermeld in het vorige lid is niet van toepassing op goederen die geschonken werden op een tijdstip waarop de echtgenoot die hoedanigheid niet had. Zij is evenmin van toepassing wanneer de echtgenoot er voor het overlijden van de schenker uitdrukkelijk aan verzaakt heeft.

§ 4. Ook de langstlevende wettelijk samenwonende kan bij overlijden van de schenker het vruchtgebruik verder zetten dat de schenker zich op het ogenblik van de schenking heeft voorbehouden, doch enkel indien de schenking betrekking heeft op het onroerend goed dat tijdens het samenwonen het gezin tot gemeenschappelijke verblijfplaats diende of van het daarin aanwezige huisraad.

De regel vermeld in het vorige lid is niet van toepassing op goederen die geschonken werden op een tijdstip waarop de wettelijk samenwonende die hoedanigheid niet had. Zij is evenmin van toepassing wanneer de

soit libre de toute charge ou occupation dont il n'aurait pas déjà été grevé à l'époque de la donation.

Ce rapport donne lieu au paiement d'une soulte à charge de la masse, si la valeur du bien rapporté en nature excède la valeur à rapporter telle que définie au paragraphe 3. Si la valeur du bien rapporté en nature est inférieure à la valeur à rapporter, une soulte est due à la masse à charge de l'héritier tenu au rapport.”.

#### Art. 44

L'article 858*bis* du même Code, inséré par la loi du 14 mai 1981 et modifié par la loi du 30 juillet 2013, est remplacé par ce qui suit:

“Art. 858*bis*. § 1<sup>er</sup>. Les libéralités faites au conjoint survivant ou au cohabitant légal survivant ne sont pas rapportables.

§ 2. Ni le conjoint survivant ni le cohabitant légal survivant ne peut exiger le rapport des libéralités faites à d'autres héritiers, que ces libéralités soient soumises au rapport entre les autres héritiers ou qu'elles en soient dispensées.

§ 3. Cependant, le conjoint survivant peut poursuivre, au décès du donateur, l'usufruit sur les biens donnés par celui-ci et dont il s'était réservé l'usufruit au moment de la donation.

La règle énoncée à l'alinéa précédent ne s'applique pas aux biens donnés à une époque où le conjoint n'avait pas cette qualité. Elle ne s'applique pas davantage lorsque le conjoint y a renoncé expressément, antérieurement au décès du donateur.

§ 4. Le cohabitant légal survivant peut, lui aussi, poursuivre au décès du donateur, l'usufruit sur les biens donnés par celui-ci et dont il s'était réservé l'usufruit au moment de la donation, pour autant que la donation porte sur l'immeuble affecté durant la vie commune à la résidence commune de la famille, ou sur les meubles qui le garnissent.

La règle énoncée à l'alinéa précédent ne s'applique pas aux biens donnés à une époque où le cohabitant légal n'avait pas cette qualité. Elle ne s'applique pas davantage lorsque le cohabitant légal y a renoncé

langstlevende wettelijk samenwonende er voor het overlijden van de schenker uitdrukkelijk aan verzaakt heeft.

§ 5. De artikelen 1100/2 tot 1100/6 zijn van toepassing op de verzaking waarvan sprake in de paragrafen 3 en 4.”

#### Art. 45

De artikelen 859 tot 869 van hetzelfde Wetboek worden opgeheven.

#### Art. 46

Artikel 888 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 888. De vordering tot vernietiging is toegelaten tegen elke handeling die ten doel heeft de onverdeeldheid onder mede-erfgenamen te doen ophouden, zelfs al mocht die handeling koop, ruil of anders genoemd zijn.

Is de verdeling of de daarmee gelijkstaande handeling in een dading vervat, dan is de vordering tot vernietiging tegen deze dading niet toegelaten.”

#### Art. 47

Artikel 913 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 31 maart 1987, wordt vervangen als volgt:

“Art. 913. § 1. De giften, hetzij bij akten onder de levenden, hetzij bij testament, mogen de helft van de massa bedoeld in artikel 922 niet overschrijden, indien de beschikker bij zijn overlijden één of meer kinderen achterlaat.

§ 2. In de vorige paragraaf worden onder de naam kinderen begrepen, de afstammelingen in welke graad zij ook zijn; zij worden evenwel slechts gerekend voor het kind waarvan zij in de nalatenschap van de beschikker de plaats vervullen.”

#### Art. 48

Artikel 914 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 10 december 2012, wordt vervangen als volgt:

“Art. 914. § 1. Het deel van de nalatenschap dat overeenkomstig artikel 913 aan de kinderen wordt voorbehouden, kan enkel met vruchtgebruik ten voordele van de langstlevende echtgenoot worden bezwaard zoals hierna bepaald:

expressément, antérieurement au décès du donateur.

§ 5. Les articles 1100/2 à 1100/6 sont applicables à la renonciation visée aux paragraphes 3 et 4.”

#### Art. 45

Les articles 859 à 869 du même Code sont abrogés.

#### Art. 46

L'article 888 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 888. L'action en rescision est admise contre tout acte qui a pour objet de faire cesser l'indivision entre cohéritiers, encore qu'il fût qualifié de vente, d'échange, ou de toute autre manière.

Si le partage, ou l'acte qui en tient lieu, est inclus dans une transaction, l'action en rescision n'est pas admissible à l'encontre de cette transaction.”

#### Art. 47

L'article 913 du même Code, modifié par la loi du 31 mars 1987, est remplacé par ce qui suit:

“Art. 913. § 1<sup>er</sup>. Les libéralités, soit par actes entre-vifs, soit par testament, ne pourront excéder la moitié de la masse visée à l'article 922, si le disposant laisse à son décès un ou plusieurs enfants.

§ 2. Sont compris dans le paragraphe précédent, sous le nom d'enfants, les descendants en quelque degré que ce soit; néanmoins ils ne sont comptés que pour l'enfant auquel ils se substituent dans la succession du disposant.”

#### Art. 48

L'article 914 du même Code, modifié par la loi du 10 décembre 2012, est remplacé par ce qui suit:

“Art. 914. § 1<sup>er</sup>. La portion de la succession qui est réservée aux enfants conformément à l'article 913, ne peut être grevée d'usufruit au profit du conjoint survivant que dans les cas suivants:

1° indien de langstlevende echtgenoot gerechtigd is op het vruchtgebruik van de gehele nalatenschap, zoals bepaald in artikel 745*bis*, § 1, en artikel 858*bis*, § 3, bezwaart dit vruchtgebruik zowel het voorbehouden erfdeel van de kinderen als het beschikbaar deel van de nalatenschap;

2° indien de langstlevende echtgenoot slechts gerechtigd is op het vruchtgebruik op een deel van de nalatenschap, wordt dit vruchtgebruik bij voorrang op het beschikbaar deel aangerekend, en slechts voor het overschot op het voorbehouden erfdeel van de kinderen;

3° indien de langstlevende echtgenoot gerechtigd is op het vruchtgebruik van het onroerend goed dat bij het openvallen van de nalatenschap het gezin tot voornaamste woning diende en op het daarin aanwezige huisraad, en die goederen in het voorbehouden erfdeel van de kinderen begrepen zijn, wordt het voorbehouden erfdeel van de kinderen met dat vruchtgebruik bezwaard.

§ 2. Het deel van de nalatenschap dat overeenkomstig artikel 913 aan de kinderen wordt voorbehouden, kan enkel met vruchtgebruik ten voordele van de langstlevende wettelijk samenwonende worden bezwaard, indien hij gerechtigd is op het vruchtgebruik van het onroerend goed dat tijdens het samenwonen het gezin tot gemeenschappelijke verblijfplaats diende en van het daarin aanwezige huisraad, en die goederen in het voorbehouden erfdeel van de kinderen begrepen zijn.”

#### Art. 49

Artikel 915 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wetten van 14 mei 1981 en 28 maart 2007, wordt opgeheven.

#### Art. 50

In artikel 915*bis* van hetzelfde Wetboek, ingevoegd bij de wet van 14 mei 1981 en laatstelijk gewijzigd bij de wet van 22 april 2003, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1° in paragraaf 1 worden de woorden “goederen van de nalatenschap” vervangen door “massa bedoeld in artikel 922”;

2° in het eerste lid van paragraaf 2 worden de woorden “of het recht op huur” ingevoegd tussen de woorden “het vruchtgebruik” en de woorden “verliest van”;

3° in het tweede lid van paragraaf 2 worden de woorden “of dit recht op huur” ingevoegd tussen de woorden

1° lorsque le conjoint survivant a droit à l’usufruit de toute la succession, comme il est dit aux articles 745*bis*, § 1<sup>er</sup>, et 858*bis*, § 3, cet usufruit grève tant la part successorale réservée aux enfants que la quotité disponible;

2° lorsque le conjoint survivant s’a droit que partiellement à l’usufruit de la succession, cet usufruit est imputé par priorité sur la quotité disponible et pour le surplus seulement sur la part successorale réservée aux enfants;

3° lorsque le conjoint survivant a droit à l’usufruit de l’immeuble affecté au jour de l’ouverture de la succession au logement principal de la famille et des meubles meublants qui le garnissent, et que ces biens sont compris dans la part successorale réservée aux enfants, cette part successorale réservée est grevée de cet usufruit.

§ 2. La portion de la succession qui est réservée aux enfants conformément à l’article 913, ne peut être grevée d’usufruit au profit du cohabitant légal survivant que s’il a droit à l’usufruit de l’immeuble affecté durant la vie commune à la résidence commune de la famille ainsi que des meubles qui le garnissent, et que ces biens sont compris dans la part successorale réservée aux enfants.”

#### Art. 49

L’article 915 du même Code, modifié par les lois du 14 mai 1981 et du 28 mars 2007, est abrogé.

#### Art. 50

À l’article 915*bis* du même Code, inséré par la loi du 14 mai 1981 et modifié en dernier lieu par la loi du 22 avril 2003, les modifications suivantes sont apportées:

1° dans le paragraphe 1<sup>er</sup>, les mots “biens de la succession” sont remplacés par “la masse visée à l’article 922”;

2° dans le paragraphe 2, alinéa 1<sup>er</sup>, les mots “ou du droit au bail” sont insérés entre les mots “de l’usufruit” et les mots “de l’immeuble”;

3° dans le paragraphe 2, alinéa 2, les mots “ou ce droit au bail” sont insérés entre les mots “cet usufruit” et les

“dit vruchtgebruik” en de woorden “betrekking op”, en worden de woorden “of dit recht op huur” ingevoegd tussen de woorden “dit vruchtgebruik” en de woorden “voldoet aan”;

4° een paragraaf 2/1 wordt ingevoegd, luidende:

“§ 2/1. In elk geval, kan de langstlevende echtgenoot niet de inkorting vragen van de schenkingen gedaan door de overledene op een tijdstip waarop de echtgenoot deze hoedanigheid niet had, niettegenstaande de opname ervan in de massa bedoeld in artikel 922.”;

5° paragraaf 3 wordt vervangen als volgt:

“§ 3. De rechten bedoeld in paragrafen 1 en 2 kunnen bij testament aan de langstlevende echtgenoot worden ontnomen, indien de echtgenoten op de dag van het overlijden sinds meer dan zes maanden gescheiden leefden en indien de erflater of de langstlevende echtgenoot, bij een gerechtelijke akte, als eiser of als verweerder, ofwel een afzonderlijk verblijf had gevorderd, ofwel een vordering tot echtscheiding op grond van artikel 229 had ingeleid, en voor zover de echtgenoten na die akte niet opnieuw zijn gaan samenwonen.

De aanstelling van een algemene legataris houdt een weerlegbaar vermoeden in van de wil om de langstlevende echtgenoot deze rechten te ontnemen.

Deze bepaling is niet van toepassing indien de echtgenoten de overeenkomst bedoeld in artikel 1287, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek tot stand hebben gebracht. Deze overeenkomst heeft uitwerking zodra ze ondertekend is.”;

6° paragraaf 4 wordt vervangen als volgt:

“§ 4. Wanneer de langstlevende echtgenoot opkomt samen met erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent, wordt zijn voorbehouden erfdeel overeenkomstig artikel 914 bij voorrang op het beschikbaar deel aangerekend, en slechts voor het overschot op het voorbehouden erfdeel van de mede-erfgenamen.”

#### Art. 51

In artikel 916 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 14 mei 1981, worden de woorden “, van bloedverwanten in de opgaande en in de nederdalende lijn” vervangen door de woorden “en van bloedverwanten in de nederdalende lijn”.

mots “porte sur l’immeuble”, et les mots “ou de ce droit au bail” sont insérés entre les mots “de cet usufruit” et les mots “soit conforme”;

4° il est inséré un paragraphe 2/1 rédigé comme suit:

“§ 2/1. En toute hypothèse, le conjoint survivant ne peut solliciter la réduction des donations consenties par le défunt à une époque où le conjoint n’avait pas cette qualité, nonobstant la comptabilisation de celles-ci dans la masse visée à l’article 922.”;

5° le paragraphe 3 est remplacé par ce qui suit:

“§ 3. Le conjoint survivant peut être privé par testament des droits prévus aux paragraphes 1<sup>er</sup> et 2 lorsqu’au jour du décès les époux étaient séparés depuis plus de six mois et que, par un acte judiciaire, soit en demandant soit en défendant, le défunt ou le conjoint survivant a soit réclamé une résidence séparée de celle de son conjoint, soit introduit une demande de divorce sur la base de l’article 229, et pour autant que depuis cet acte les époux n’aient plus repris la vie commune.

La désignation d’un légataire universel constitue une présomption réfragable de la volonté de priver le conjoint survivant de ses droits.

Cette disposition n’est pas applicable lorsque les époux ont établi la convention prévue à l’article 1287, alinéa 3, du Code judiciaire. Cette convention sort ses effets au jour de sa signature.”;

6° le paragraphe 4 est remplacé par ce qui suit:

“§ 4. Lorsque le conjoint survivant est en concours avec des héritiers au profit desquels la loi établit une réserve, celle du conjoint est imputée, conformément à l’article 914, par priorité sur la quotité disponible et pour le surplus seulement sur la part successorale réservée aux cohéritiers.”

#### Art. 51

À l’article 916 du même Code, modifié par la loi du 14 mai 1981, les mots “, d’ascendants et de descendants” sont remplacés par les mots “et de descendants”.

## Art. 52

Artikel 917 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 14 mei 1981, wordt opgeheven.

## Art. 53

Artikel 918 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 14 mei 1981, wordt vervangen als volgt:

“Art. 918. § 1. De inkorting van schenkingen kan niet worden gevraagd door de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent die verzaakt hebben aan de vordering tot inkorting van de desbetreffende schenking, door middel van een eenzijdige verklaring, in de schenkingsakte of naderhand. De artikelen 1100/2 tot 1100/6 zijn van overeenkomstige toepassing op deze verzaking, onverminderd het eenzijdig karakter van de verzaking.

De erfgenamen die hebben verzaakt aan de vordering tot inkorting kunnen geen voordeel meer genieten van de inkorting die door anderen zou worden gevraagd.

§ 2. Niettegenstaande de verzaking aan de vordering tot inkorting bedoeld in paragraaf 1, wordt de waarde van de goederen die het voorwerp uitmaken van de schenking opgenomen in de massa bedoeld in artikel 922.

De verzaking aan de vordering tot inkorting kan niet tot gevolg hebben dat de andere giften een grotere inkorting zouden ondergaan dan de inkorting die zij zouden hebben ondergaan bij afwezigheid van dergelijke verzaking.

§ 3. De verzaking aan de vordering tot inkorting heeft, in voorkomend geval, geen uitwerking ten aanzien van de voor inbreng vatbare aard van de schenking.

§ 4. De verzaking aan de vordering tot inkorting is, ongeacht de modaliteiten ervan, geen gift.”

## Art. 54

In artikel 919 van hetzelfde Wetboek worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1° in het eerste lid worden de woorden “beschikking uitdrukkelijk bij vooruitmaking” vervangen door de woorden “beschikking op zekere wijze bij vooruitmaking”;

2° het tweede lid wordt opgeheven.

## Art. 52

L'article 917 du même Code, modifié par la loi du 14 mai 1981, est abrogé.

## Art. 53

L'article 918 du même Code, modifié par la loi du 14 mai 1981, est remplacé par ce qui suit:

“Art. 918. § 1<sup>er</sup>. La réduction des donations ne pourra être demandée par les héritiers réservataires qui auront renoncé à l'action en réduction à l'encontre de la donation concernée par une déclaration unilatérale dans l'acte de donation ou postérieure à celui-ci. Les articles 1100/2 à 1100/6 sont applicables à ladite renonciation, par analogie et sans préjudice du caractère unilatéral de la renonciation.

Les héritiers ayant renoncé à l'action en réduction ne pourront profiter de la réduction qui serait demandée par d'autres.

§ 2. Nonobstant la renonciation à l'action en réduction visée au paragraphe 1<sup>er</sup>, la valeur des biens ayant fait l'objet de la donation est comprise dans la masse visée à l'article 922.

La renonciation à l'action en réduction ne peut avoir pour conséquence de faire subir aux autres libéralités une réduction plus importante que celle qu'elles auraient subie en l'absence d'une telle renonciation.

§ 3. La renonciation à l'action en réduction est, le cas échéant, sans effet sur le caractère rapportable de la donation.

§ 4. La renonciation à l'action en réduction, quelles que soient ses modalités, ne constitue pas une libéralité.”

## Art. 54

À l'article 919 du même Code, les modifications suivantes sont apportées:

1° à l'alinéa 1<sup>er</sup>, les mots “ait été faite expressément à titre de” sont remplacés par les mots “ait été faite, de manière certaine, à titre de”;

2° l'alinéa 2 est abrogé.

## Art. 55

Artikel 920 van hetzelfde Wetboek, waarvan de bestaande tekst paragraaf 1 zal vormen, wordt aangevuld met een paragraaf 2, luidende:

“§ 2. Niettegenstaande elk andersluidend beding, en behoudens het geval van het voorbehouden erfdeel bedoeld in artikel 915*bis*, § 2, geschiedt de inkorting enkel in waarde. Zij kan evenwel in natura geschieden op vraag van de begiftigde.

In afwijking van het vorige lid, geschiedt de inkorting van legaten in natura in het geval de begiftigde geen erfgenaam is.”

## Art. 56

Artikel 922 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 22 december 1998, wordt vervangen als volgt:

“Art. 922. Om de inkorting te bepalen, vormt men een massa uit alle goederen die bij het overlijden van de schenker of testator aanwezig waren. Na aftrek van de schulden, worden de goederen waarover hij bij schenking onder de levenden heeft beschikt, fictief daarbij gevoegd volgens hun staat en hun waarde zoals bepaald in artikel 858, §§ 3 en 4. Over al die goederen berekent men het gedeelte waarover hij heeft mogen beschikken, met inachtneming van de hoedanigheid van de door hem achtergelaten erfgenamen.”

## Art. 57

In hetzelfde Wetboek wordt een artikel 922/1 ingevoegd, luidende:

“Art. 922/1. § 1. De giften toegekend door de schenker of de testator worden aangerekend, naar gelang het geval, op de globale reserve van de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent of op het beschikbaar deel, in de volgorde waarin ze zijn toegekend, te beginnen met de oudste. De legaten worden aangerekend op de dag van openvallen van de nalatenschap.

§ 2. De giften die als voorschot op erfdeel worden vermaakt aan een erfgenaam aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent, worden op de globale reserve van de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent, aangerekend en, bijkomend, op het beschikbaar deel. Het meerdere wordt ingekort.

## Art. 55

L'article 920 du même Code, dont le texte actuel formera le paragraphe 1<sup>er</sup>, est complété par un paragraphe 2 rédigé comme suit:

“§ 2. Nonobstant toute stipulation contraire, et sauf le cas de la réserve visée à l'article 915*bis*, § 2, la réduction n'a lieu qu'en valeur. Elle peut toutefois avoir lieu en nature à la demande du gratifié.

Par dérogation à l'alinéa précédent, la réduction des legs a lieu en nature lorsque le gratifié n'est pas un héritier.”

## Art. 56

L'article 922 du même Code, modifié par la loi du 22 décembre 1998, est remplacé par ce qui suit:

“Art. 922. La réduction se détermine en formant une masse de tous les biens existants au décès du donateur ou testateur. Après déduction des dettes, on y réunit fictivement ceux dont il a été disposé par donations entre-vifs, d'après leur état et leur valeur telle que définie à l'article 858, §§ 3 et 4. On calcule sur tous ces biens quelle est, eu égard à la qualité des héritiers qu'il laisse, la quotité dont il a pu disposer.”

## Art. 57

Dans le même Code, il est inséré un article 922/1 rédigé comme suit:

“Art. 922/1. § 1<sup>er</sup>. Les libéralités consenties par le donateur ou testateur s'imputent, selon le cas, sur la réserve globale des héritiers réservataires ou sur la quotité disponible, dans l'ordre où elles ont été consenties, en commençant par la plus ancienne. Les legs s'imputent à la date d'ouverture de la succession.

§ 2. Les libéralités faites à titre d'avance d'hoirie à un héritier réservataire s'imputent sur la réserve globale des héritiers réservataires et, subsidiairement, sur la quotité disponible. L'excédent est sujet à réduction.

Deze giften blijven voor inbreng vatbaar niettegenstaande, in voorkomend geval, hun gehele of gedeeltelijke aanrekening op het beschikbaar deel. In geval van gehele of gedeeltelijke inkorting, dienen zij evenwel slechts te worden ingebracht ten belope van hetgeen overblijft na inkorting.

§ 3. De giften die bij vooruitmaking en buiten erfdeel of met vrijstelling van inbreng aan een erfgenaam aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent, worden vermaakt, evenals deze waarvan de begunstigde geen erfgenaam is aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent, worden op het beschikbaar deel aangerekend. Het meerdere wordt ingekort.”.

#### Art. 58

Artikel 924 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 924. Indien de gift, die in waarde wordt ingekort, het beschikbaar gedeelte overschrijdt, vergoedt de begiftigde, al dan niet erfgerechtigd, de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent, ten belope van het overschrijdende gedeelte van de gift, wat ook het bedrag hiervan is.

De betaling van de vergoeding door de erfgenaam geschiedt in mindere ontvangst en, indien hij erfgenaam aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent, is, bij voorrang door toerekening op zijn voorbehouden rechten.

Na voorafgaandelijke uitwinning van de goederen van de schuldenaar van de vergoeding voor de inkorting en ingeval van onvermogen van deze laatste, kunnen de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent, de inkorting vorderen tegen derden die de goederen hebben verworven die van de giften deel uitmaakten en door de begiftigde ten kosteloze titel zijn vervreemd. De vordering geschiedt op dezelfde wijze als tegen de begiftigden zelf en volgens de dagtekeningen van de vervreemdingen, te beginnen met de laatste.

De vordering tot inkorting kan niet worden uitgeoefend tegen de derden bedoeld in het vorige lid door de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent die, overeenkomstig artikel 1100/5, hetzij in de schenkingsakte, hetzij bij een latere uitdrukkelijke verklaring, hebben toegestemd in de vervreemding van het gegeven goed. De artikelen 1100/2, 1100/3, 1100/4 en 1100/6 zijn van toepassing op deze toestemming.

Ces libéralités demeurent rapportables nonobstant, le cas échéant, leur imputation partielle ou totale sur la quotité disponible. En cas de réduction partielle ou totale, elles ne sont toutefois rapportables qu'à concurrence du solde subsistant après réduction.

§ 3. Les libéralités faites à titre de préciput et hors part ou avec dispense de rapport à un héritier réservataire, de même que celles dont le bénéficiaire n'est pas un héritier réservataire, s'imputent sur la quotité disponible. L'excédent est sujet à réduction.”.

#### Art. 58

L'article 924 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 924. Lorsque la libéralité réductible en valeur excède la quotité disponible, le gratifié successible ou non successible, indemnise les héritiers réservataires à concurrence de la portion excessive de la libéralité, quel que soit le montant de cet excédent.

Le paiement de l'indemnité par l'héritier se fait en moins prenant et, s'il est héritier réservataire, en priorité par imputation sur ses droits réservataires.

Après discussion préalable des biens du débiteur de l'indemnité de réduction et en cas d'insolvabilité de ce dernier, les héritiers réservataires peuvent exercer l'action en réduction contre les tiers ayant acquis les biens faisant partie des libéralités et aliénés par le gratifié à titre gratuit. L'action est exercée de la même manière que contre les gratifiés eux-mêmes et suivant l'ordre des dates des aliénations, en commençant par la plus récente.

L'action en réduction ne peut être exercée contre les tiers visés à l'alinéa précédent par les héritiers réservataires qui ont consenti, conformément à l'article 1100/5, à l'aliénation du bien donné soit dans l'acte de donation, soit par une déclaration expresse postérieure. Les articles 1100/2, 1100/3, 1100/4 et 1100/6 sont applicables audit consentement.

De vordering tot inkorting kan door de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent, niet worden uitgeoefend ten aanzien van legaten waarvan zij de afgifte hebben toegekend.

De vergoeding voor de inkorting wordt uiterlijk betaald op het ogenblik van de verdeling, behoudens andersluidend akkoord tussen de mede-erfgenamen.”

#### Art. 59

In artikel 925 van hetzelfde Wetboek worden de woorden “bedoeld in artikel 920, § 2, tweede lid” ingevoegd na de woorden “beschikkingen bij testament”.

#### Art. 60

Artikel 928 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 928. § 1. De vordering tot inkorting ten aanzien van een gift toegekend aan een erfgenaam verjaart na dertig jaar te rekenen vanaf het openvallen van de nalatenschap.

De erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent, zijn echter vervallen van het recht om de inkorting te vorderen indien zij, terwijl zij weet hebben van de aantasting van hun voorbehouden deel, de inkorting van de giften bedoeld in het vorige lid, niet hebben gevraagd op de dag van de afsluiting van de vereffening-verdeling van de nalatenschap.

§ 2. De vordering tot inkorting ten aanzien van een gift toegekend aan een begiftigde die geen erfgenaam is, verjaart na tien jaar te rekenen vanaf de afsluiting van de vereffening-verdeling van de nalatenschap voor zover uit deze vereffening de aantasting blijkt van het voorbehouden deel van de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent of, in elk geval, na maximum dertig jaar te rekenen vanaf het openvallen van de nalatenschap.

De begiftigde kan evenwel, op elk ogenblik, de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent, aanmanen om standpunt in te nemen over het principe en, in voorkomend geval, het bedrag van de inkorting van de gift die hem werd toegekend. In dat geval, nemen de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent, een standpunt in over het principe van de inkorting, op straffe van verval ten

L'action en réduction ne peut être exercée par les héritiers réservataires à l'égard des legs dont ils ont consenti la délivrance.

L'indemnité de réduction est payable au plus tard au moment du partage, sauf accord contraire entre les cohéritiers.”

#### Art. 59

À l'article 925 du même Code, les mots “visées à l'article 920, § 2, alinéa 2,” sont insérés entre les mots “dispositions testamentaires” et les mots “seront caduques”.

#### Art. 60

L'article 928 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 928. § 1<sup>er</sup>. L'action en réduction à l'égard d'une libéralité consentie à un héritier se prescrit par trente ans à compter de l'ouverture de la succession.

Toutefois, les héritiers réservataires sont déchus du droit de solliciter la réduction si, ayant connaissance de l'atteinte portée à leur réserve, ils n'ont pas demandé la réduction des libéralités visées à l'alinéa précédent au jour de la clôture de la liquidation-partage de la succession.

§ 2. L'action en réduction à l'égard d'une libéralité consentie au bénéfice d'un gratifié qui n'est pas un héritier se prescrit par dix ans à compter de la clôture de la liquidation-partage de la succession pour autant que ladite liquidation ait fait apparaître l'atteinte portée à la réserve des héritiers réservataires ou, en toute hypothèse, par trente ans maximum à compter de l'ouverture de la succession.

Le gratifié peut toutefois, à tout moment, mettre les héritiers réservataires en demeure de se prononcer sur le principe et, le cas échéant, le montant de la réduction de la libéralité qui lui a été consentie. En ce cas, les héritiers réservataires se prononcent, à peine de déchéance, au plus tard dans l'année de la mise en demeure quant au principe de la réduction et disposent, à compter de cette déclaration de principe, d'un délai

laatste binnen het jaar volgend op de ingebrekestelling en beschikken zij, te rekenen vanaf deze principiële verklaring, over een termijn van vier jaar om de inkorting te vorderen en om het bedrag ervan vast te stellen.”.

#### Art. 61

Artikelen 929 en 930 van hetzelfde Wetboek worden opgeheven.

#### Art. 62

Artikel 1076, tweede lid, van hetzelfde Wetboek wordt aangevuld met de volgende zin:

“De artikelen 1100/2 tot 1100/6 zijn van toepassing.”.

#### Art. 63

Artikel 1079 van hetzelfde Wetboek wordt vervangen als volgt:

“Art. 1079. De verdeling, door de bloedverwant in de opgaande lijn gemaakt, kan worden betwist uit hoofde van benadeling voor meer dan een vierde; onverminderd de mogelijkheid om de inkorting te vorderen overeenkomstig de artikelen 920 tot 930.”.

#### Art. 64

In Boek III van hetzelfde Wetboek wordt een Titel *IIbis* ingevoegd die de artikelen 1100/1 tot 1100/6 bevat, luidende:

“TITEL *IIbis*. ERFOVEREENKOMSTEN

HOOFDSTUK I

Algemene bepalingen

Art. 1100/1. § 1. Men kan nog geen erfkeuze maken omtrent een nalatenschap die nog niet is opgevallend, noch enige verbintenis aangaan of enige overeenkomst sluiten omtrent de attributen van de hoedanigheid van erfgenaam of legataris, tenzij in de gevallen bij de wet bepaald. Evenmin kan men enig beding maken of enige overeenkomst sluiten betreffende de toekomstige nalatenschap van een derde, tenzij in de gevallen bij de wet bepaald.

Aldus is elke overeenkomst met betrekking tot de erfkeuze, tot het principe of de modaliteiten van de

de quatre ans pour formuler la demande de réduction et en déterminer le montant.”.

#### Art. 61

Les articles 929 et 930 du même Code sont abrogés.

#### Art. 62

L'article 1076, alinéa 2, du même Code, est complété par la phrase suivante:

“Les articles 1100/2 à 1100/6 sont applicables.”.

#### Art. 63

L'article 1079 du même Code est remplacé par ce qui suit:

“Art. 1079. Le partage fait par l'ascendant pourra être attaqué pour cause de lésion de plus du quart, sans préjudice de la possibilité de demander la réduction, conformément aux articles 920 à 930.”.

#### Art. 64

Dans le Livre III du même Code, il est inséré un Titre *IIbis*, comportant les articles 1100/1 à 1100/6, rédigé comme suit:

“TITRE *IIbis*. DES PACTES SUCCESORAIRES

CHAPITRE I<sup>er</sup>

Dispositions générales

Art. 1100/1. § 1<sup>er</sup>. On ne peut encore exercer aucune option héréditaire relative à une succession non ouverte, ni contracter aucune obligation ou conclure aucune convention relative aux attributs de la qualité d'héritier ou de légataire, sauf dans les cas prévus par la loi. On ne peut davantage faire aucune stipulation ou conclure aucune convention relative à la succession future d'un tiers, sauf dans les cas prévus par la loi.

Ainsi, toute convention relative à l'option héréditaire, au principe ou aux modalités du rapport ainsi qu'au

inbreng, alsook tot het principe of de modaliteiten van de inkorting betreffende een nalatenschap die nog niet is opengevallen, verboden, tenzij in de gevallen bij de wet bepaald.

§ 2. Overeenkomsten of bedingen onder kosteloze titel betreffende de eigen toekomstige nalatenschap van een partij kunnen evenmin worden gesloten of opgemaakt, tenzij in de gevallen bij de wet bepaald.

§ 3. Overeenkomsten of bedingen onder bezwarende titel betreffende de eigen toekomstige nalatenschap van een partij kunnen wel geldig worden gesloten of opgemaakt in de vorm van een notariële akte wanneer zij onder bijzondere titel zijn, tenzij in de gevallen waarin de wet dit uitdrukkelijk verbiedt. Een overeenkomst of beding is onder bijzondere titel, wanneer de overeenkomst of het beding niet de algemeenheid van de goederen betreft die de partij bij zijn overlijden zal nalaten, en evenmin een evenredig deel van de goederen die de partij zal nalaten, noch al zijn onroerende goederen, al zijn roerende goederen, of een evenredig deel van al zijn onroerende goederen of van al zijn roerende goederen bij zijn overlijden.

Overeenkomsten of bedingen onder bezwarende titel betreffende de eigen toekomstige nalatenschap van een partij die de algemeenheid van de goederen betreffen die de partij bij zijn overlijden zal nalaten, of een evenredig deel van de goederen die de partij zal nalaten, of al zijn onroerende goederen, al zijn roerende goederen, of een evenredig deel van al zijn onroerende goederen of van al zijn roerende goederen bij zijn overlijden, zijn niet toegelaten, tenzij in de gevallen bij de wet bepaald.

Art. 1100/2. § 1. Een minderjarige kan enkel partij zijn bij een erfovereenkomst in de hoedanigheid van vermoedelijk erfgenaam, waarbij de erfovereenkomst echter niet, in hoofde van de minderjarige, de verzaking aan rechten in een niet opengevallen nalatenschap tot gevolg kan hebben. Artikel 410, § 1, 10° is van toepassing.

§ 2. De persoon die, krachtens artikel 492/1, onbekwaam werd verklaard om een erfovereenkomst aan te gaan, kan deze toch aangaan, met alle eraan verbonden gevolgen, na machtiging, op zijn verzoek, door de vrederechter bedoeld in artikel 628, 3° van het Gerechtelijk Wetboek. De vrederechter oordeelt over de wilsbekwaamheid van de beschermde persoon. De artikelen 1241 en 1246 van het Gerechtelijk Wetboek zijn van toepassing.

Bij gebrek aan voormelde machtiging kan de beschermde persoon enkel partij zijn bij een

principe ou aux modalités de la réduction concernant une succession non ouverte est prohibée, sauf dans les cas prévus par la loi.

§ 2. Les conventions ou stipulations à titre gratuit relatives à la propre succession future d'une partie ne peuvent davantage être conclues ou établies, sauf dans les cas prévus par la loi.

§ 3. Les conventions ou stipulations à titre onéreux relatives à la propre succession future d'une partie peuvent être valablement conclues ou établies par acte notarié lorsqu'elles sont à titre particulier, sauf dans les cas où la loi l'interdit expressément. Une convention ou une stipulation est à titre particulier lorsqu'elle ne concerne pas l'universalité des biens que la partie laissera à son décès, ni une quote-part des biens que la partie laissera à son décès, ni tous ses biens immeubles ou tous ses biens meubles, ou une quote-part de tous ses biens immeubles ou tous ses biens meubles à son décès.

Les conventions ou stipulations à titre onéreux relatives à la propre succession future d'une partie qui concernent l'universalité des biens que la partie laissera à son décès, ou une quote-part des biens que la partie laissera, ou tous ses biens immeubles, tous ses biens meubles ou une quote-part de tous ses biens immeubles ou tous ses biens meubles à son décès ne sont pas autorisées, sauf dans les cas prévus par la loi.

Art. 1100/2. § 1<sup>er</sup>. Le mineur ne peut être partie à un pacte successoral qu'en qualité d'héritier présomptif, ledit pacte ne pouvant toutefois emporter, dans le chef du mineur, renonciation à des droits dans une succession non ouverte. L'article 410, § 1<sup>er</sup>, 10° est d'application.

§ 2. La personne qui, sur la base de l'article 492/1, a été déclarée incapable de conclure un pacte successoral, peut néanmoins conclure le pacte, avec tous les effets qui s'y attachent, après y avoir été autorisée, à sa demande, par le juge de paix visé à l'article 628, 3°, du Code judiciaire. Le juge de paix juge de la capacité de la personne protégée d'exprimer sa volonté. Les articles 1241 et 1246 du Code judiciaire sont d'application.

Faute d'une telle autorisation, la personne protégée ne peut être partie à un pacte successoral qu'en qualité

erfovereenkomst in de hoedanigheid van vermoedelijk erfgenaam, waarbij de erfovereenkomst echter niet, in hoofde van de beschermde persoon, de verzaking aan rechten in een niet opengevallen nalatenschap tot gevolg kan hebben. Artikel 499/7, § 2, 15° is van toepassing.

## HOOFDSTUK II

### Sanctionering van niet toegelaten erfovereenkomsten

Art. 1100/3. Elke erfovereenkomst die niet door de wet is toegelaten, is absoluut nietig.

Hetzelfde geldt voor de overeenkomsten opgesteld met miskenning van artikel 1100/5 en, in het geval het een overeenkomst bedoeld in artikel 1100/7 betreft, met miskenning van deze bepaling.

## HOOFDSTUK III

### Gevolgen van de erfovereenkomsten

Art. 1100/4. § 1. De erfovereenkomst heeft, in hoofde van de ondertekenaar, niet de vervroegde aanvaarding van de nalatenschap waarop zij betrekking heeft tot gevolg.

§ 2. Elke erfovereenkomst toegelaten door de wet bindt degene die tot de nalatenschap komt bij plaatsvervulling van de ondertekenaar.

§ 3. Ingeval de erfovereenkomst in hoofde van de ondertekenaars een verzaking aan rechten in een niet opengevallen nalatenschap tot gevolg heeft, kan deze verzaking door de verzaker worden herroepen in de volgende gevallen:

1° indien de begunstigde van de verzaking een aanslag op het leven van de verzaker heeft gepleegd;

2° indien hij zich tegenover hem heeft schuldig gemaakt aan mishandelingen, misdrijven of grove beledigingen.

Behoudens andersluidend beding in de overeenkomst, heeft de herroeping enkel gevolgen ten aanzien van de verzaking verricht door de verzaker ten voordele van de begunstigde.

De herroeping heeft nooit van rechtswege plaats. De eis tot herroeping moet ingesteld worden binnen een jaar, te rekenen van de dag van het feit waarvan

d'héritier présomptif, ledit pacte ne pouvant toutefois emporter, dans le chef de la personne protégée, renonciation à des droits dans une succession non ouverte. L'article 499/7, § 2, 15° est d'application.

## CHAPITRE II

### De la sanction des pactes successoraux non autorisés

Art. 1100/3. Tout pacte successoral non autorisé en vertu de la loi est frappé de nullité absolue.

Il en va de même des pactes établis en méconnaissance de l'article 1100/5 et, lorsqu'il s'agit d'un pacte visé à l'article 1100/7, en méconnaissance de ladite disposition.

## CHAPITRE III

### Des effets des pactes successoraux

Art. 1100/4. § 1<sup>er</sup>. Le pacte successoral n'emporte pas, dans le chef du signataire, acceptation anticipée de la succession qu'il concerne.

§ 2. Tout pacte successoral autorisé en vertu de la loi s'impose à celui qui vient à la succession par substitution du signataire.

§ 3. Lorsque le pacte successoral emporte, dans le chef des signataires, une renonciation à des droits dans une succession non ouverte, ladite renonciation peut être révoquée par le renonçant dans les cas suivants:

1° si le bénéficiaire de la renonciation a attenté à la vie du renonçant;

2° s'il s'est rendu coupable envers lui de sévices, délits ou injures graves.

Sauf disposition contraire contenue dans le pacte, la révocation n'a d'effet qu'à l'égard de la renonciation effectuée par le renonçant au profit du bénéficiaire.

La révocation n'a jamais lieu de plein droit. La demande de révocation est formée dans l'année, à compter du jour du fait imputé par le renonçant au

de verzaker de begunstigde van de verzaking beschuldigt of van de dag waarop het feit de verzaker bekend kon zijn en uiterlijk op de dag van de afsluiting van de vereffening-verdeling van de nalatenschap.

## HOOFDSTUK IV

### Vorm van de erfovereenkomsten

Art. 1100/5. § 1. Elke erfovereenkomst wordt in een notariële akte opgenomen.

§ 2. Het ontwerp van akte wordt door de instrumenterende notaris meegedeeld aan elke partij, minstens één maand voor de datum vastgelegd voor de ondertekening van de overeenkomst. De instrumenterende notaris legt, tezelfdertijd, een vergadering vast ter gelegenheid waarvan de inhoud van de overeenkomst en de gevolgen daarvan worden toegelicht aan het geheel van de partijen, en hij licht elke van hen in over de mogelijkheid een aparte raadsman te kiezen of een individueel onderhoud met hem te genieten.

De datum van verzending van het ontwerp van de overeenkomst, wordt in de overeenkomst vermeld.

Er kan niet worden afgeweken van de termijn bedoeld in het eerste lid, zelfs niet met het akkoord van de partijen.

§ 3. De paragrafen 1 en 2 zijn niet van toepassing op de overeenkomst opgelegd door artikel 1287, derde lid van het Gerechtelijk Wetboek. Paragraaf 2 is niet van toepassing op schenkingen bij huwelijkscontract aan de echtgenoten en aan de kinderen die uit het huwelijk zullen worden geboren, zoals bedoeld in de artikelen 1081 tot 1090.

## HOOFDSTUK V

### Publiciteit van de erfovereenkomsten

Art. 1100/6. Elke erfovereenkomst wordt ingeschreven in het centraal register van testamenten bedoeld in de wet van 13 januari 1977 houdende goedkeuring van de overeenkomst inzake de vaststelling van een stelsel van registratie van testamenten, opgemaakt te Bazel op 16 mei 1972 en tot invoering van een centraal huwelijksovereenkomstenregister.

bénéficiaire de la renonciation ou du jour où le fait a pu être connu par le renonçant et, au plus tard, au jour de la clôture de la liquidation-partage de la succession.

## CHAPITRE IV

### Du formalisme applicable aux pactes successoraux

Art. 1100/5. § 1<sup>er</sup>. Tout pacte successoral est contenu dans un acte notarié.

§ 2. Le projet de pacte est communiqué à chacune des parties par le notaire instrumentant, au moins un mois avant la date fixée pour la signature du pacte. Le notaire instrumentant fixe, dans le même temps, une réunion à l'occasion de laquelle le contenu du pacte et les conséquences de celui-ci seront explicitées à l'ensemble des parties et informe chacune d'elles de la possibilité de faire choix d'un conseil distinct ou de bénéficier d'un entretien individuel avec lui.

La date de l'envoi du projet de pacte est mentionnée dans le pacte.

Il ne peut être dérogé au délai visé à l'aliéna 1<sup>er</sup>, même de l'accord des parties.

§ 3. Les paragraphes 1<sup>er</sup> et 2 ne sont pas applicables au pacte imposé par l'article 1287, alinéa 3, du Code judiciaire. Le paragraphe 2 n'est pas applicable aux donations faites par contrat de mariage aux époux, et aux enfants à naître du mariage, visées aux articles 1081 à 1090.

## CHAPITRE V

### De la publicité des pactes successoraux

Art. 1100/6. Tout pacte successoral est inscrit dans le registre central des testaments visé par la loi du 13 janvier 1977 portant approbation de la Convention relative à l'établissement d'un système d'inscription des testaments, faite à Bâle le 16 mai 1972 et portant introduction d'un registre central des contrats de mariage.

## HOOFDSTUK VI

## De globale erfovereenkomst

Art. 1100/7. § 1. Op ieder ogenblik kan de vader of de moeder, samen met al zijn of haar vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, een globale erfovereenkomst opstellen. Deze overeenkomst stelt het bestaan vast van een evenwicht tussen deze vermoedelijke erfgenamen, rekening houdende met onder meer de schenkingen die de vader of de moeder hen respectievelijk heeft toegestaan vóór de overeenkomst, als voorschot op erfdeel of bij vooruitmaking, met de schenkingen toegekend in de overeenkomst zelf en, in voorkomend geval, met de situatie van elk van de vermoedelijke erfgenamen.

Teneinde dit evenwicht vast te stellen, kunnen de partijen overeenkomen dat andere voordelen die voordien of in de overeenkomst zelf aan de vermoedelijke erfgenamen zijn toegekend, met schenkingen worden gelijkgesteld.

De overeenkomst kan eveneens één of meerdere vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn toebedelen door middel van een schuldvordering ten laste van de uitdrukkelijk in de overeenkomst aangeuide partijen.

De overeenkomst vermeldt het geheel van de huidige en vroegere schenkingen en voordelen waarmee rekening wordt gehouden en vermeldt hoe de partijen dit evenwicht hebben opgevat en aanvaard.

§ 2. Eveneens kunnen de vader en de moeder gezamenlijk, op ieder ogenblik, samen met al hun respectievelijke vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, de erfovereenkomst bedoeld in paragraaf 1 opstellen.

In dit geval, kan het evenwicht tussen de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn bedoeld in paragraaf 1 worden bereikt rekening houdende met onder meer het geheel van schenkingen en voordelen respectievelijk toegekend door ieder van de beschikkers.

§ 3. De schenkingen toegekend in de overeenkomst bedoeld in dit artikel door de vader of de moeder of door de vader en de moeder, worden beheerst door het gemeen recht inzake schenkingen, inzonderheid wat de bekwaamheid tot schenken en ontvangen betreft.

§ 4. Elke vermoedelijke erfgenaam in rechte nederdalende lijn van de beschikker kan erin toestemmen dat zijn eigen kinderen in zijn plaats worden toebedeeld. In die hypothese omvat de overeenkomst alle kinderen van

## CHAPITRE VI

## Du pacte successoral global

Art. 1100/7. § 1<sup>er</sup>. À tout moment, le père ou la mère peut établir, avec l'ensemble de ses héritiers présomptifs en ligne directe descendante, un pacte successoral global. Ce pacte constate l'existence d'un équilibre entre ces héritiers présomptifs eu égard notamment aux donations que le père ou la mère leur a respectivement consenties antérieurement au pacte, en avance d'hoirie ou par préciput, aux donations consenties aux termes du pacte lui-même et, le cas échéant, à la situation de chacun des héritiers présomptifs.

À l'effet de constater cet équilibre, les parties peuvent convenir d'assimiler à des donations d'autres avantages consentis aux héritiers présomptifs antérieurement ou aux termes du pacte lui-même.

Le pacte peut également allouer un ou plusieurs héritiers présomptifs en ligne directe descendante au moyen d'une créance à charge des parties expressément désignées par le pacte.

Le pacte mentionne l'ensemble des donations et avantages actuels ou antérieurs pris en compte et décrit l'équilibre tel qu'il est conçu et accepté par les parties.

§ 2. De même, les père et mère peuvent, à tout moment, établir conjointement le pacte visé au paragraphe 1<sup>er</sup> avec l'ensemble de leurs héritiers présomptifs en ligne directe descendante respectifs.

En ce cas, l'équilibre entre héritiers présomptifs en ligne directe descendante visé au paragraphe 1<sup>er</sup> peut être atteint notamment en tenant compte globalement des donations et avantages respectivement consentis par chacun des disposants.

§ 3. Les donations consenties aux termes du pacte visé au présent article par le père ou la mère ou par les père et mère sont soumises au droit commun des donations, s'agissant notamment de la capacité de donner et de recevoir.

§ 4. Chacun des héritiers présomptifs en ligne directe descendante du disposant peut consentir à ce que ses propres enfants soient allotés en ses lieu et place. En cette hypothèse, le pacte comprend l'ensemble des

de vermoedelijke erfgenaam in rechte nederdalende lijn die verzaakt om persoonlijk te worden toebedeeld.

In de nalatenschap van de vermoedelijke erfgenaam in rechte nederdalende lijn die heeft toegestemd dat zijn eigen kinderen in zijn plaats worden toebedeeld, worden de door hen van de beschikker verkregen goederen behandeld alsof ze deze rechtstreeks van hun ouder hebben verkregen.

§ 5. Onverminderd het evenwicht bedoeld in paragraaf 1 tussen de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn die de overeenkomst ondertekenen, mag de beschikker eveneens, in de overeenkomst, een of meerdere kinderen van zijn echtgenoot of wettelijk samenwonende partner toebedelen.

§ 6. De toestemming van de partijen in de overeenkomst brengt de verzaking mee, in hoofde van elk van hen, aan de vordering tot inkorting en aan het verzoek tot inbreng met betrekking tot de giften waarop de overeenkomst betrekking heeft. Dit wordt vermeld in de overeenkomst.

Evenwel brengt de toestemming van de minderjarige niet de gevolgen bepaald in het vorige lid met zich mee, ten aanzien van schenkingen bedoeld in de overeenkomst toegekend aan zijn mede-vermoedelijke erfgenamen, hoewel de toestemming van de mede-vermoedelijke erfgenamen deze gevolgen met zich meebrengt, met betrekking tot de schenkingen bedoeld in de overeenkomst, toegekend aan de minderjarige.

Niettegenstaande de verzaking aan de vordering tot inkorting bedoeld in het vorige lid, wordt de waarde van de overeenkomstig paragraaf 1 in de overeenkomst vermelde schenkingen opgenomen in de massa bedoeld in artikel 922.

De verzaking aan de vordering tot inkorting kan evenwel niet tot gevolg hebben dat de giften gedaan aan derden onderworpen zijn aan een grotere inkorting dan deze die zij zouden hebben ondergaan bij afwezigheid van dergelijke verzaking.

§ 7. De echtgenoot van de beschikker kan tussenkomen in de in paragraaf 1 bedoelde overeenkomst teneinde hierin toe te stemmen. Behoudens andersluidende bepaling in de overeenkomst, heeft de toestemming van deze, in zijn hoofde, de verzaking aan de vordering tot inkorting ten aanzien van de giften bedoeld in de overeenkomst tot gevolg. Hiervan wordt melding gemaakt in de overeenkomst.

enfants issus de l'héritier présomptif en ligne directe descendante qui renonce à être personnellement alloti.

Dans la succession de l'héritier présomptif en ligne directe descendante qui a consenti à ce que ses propres enfants soient allotis en ses lieu et place, les biens qu'ils ont reçus du disposant sont traités comme s'ils les tenaient de leur auteur direct.

§ 5. Sans préjudice de l'équilibre entre les héritiers présomptifs en ligne directe descendante signataires du pacte visé au paragraphe 1<sup>er</sup>, le disposant peut également, aux termes du pacte, allotir un ou plusieurs enfants de son conjoint ou cohabitant légal.

§ 6. Le consentement des parties au pacte emporte renonciation, dans le chef de chacune d'elles, à l'action en réduction et à la demande de rapport portant sur les libéralités visées par le pacte. Il en est fait mention dans le pacte.

Toutefois, le consentement du mineur n'emporte pas les effets décrits à l'alinéa précédent, à l'égard des donations consenties à ses cohéritiers présomptifs visées par le pacte, bien que le consentement desdits cohéritiers emporte ces effets, s'agissant des donations consenties au mineur visées par le pacte.

Nonobstant la renonciation à l'action en réduction visée à l'alinéa précédent, la valeur des donations mentionnées dans le pacte conformément au paragraphe 1<sup>er</sup> est comprise dans la masse visée à l'article 922.

La renonciation à l'action en réduction ne peut toutefois avoir pour conséquence de faire subir aux libéralités consenties à des tiers une réduction plus importante que celle qu'elles auraient subie en l'absence d'une telle renonciation.

§ 7. Le conjoint du disposant peut intervenir au pacte visé au paragraphe 1<sup>er</sup> pour y consentir. Sauf disposition contraire contenue dans le pacte, le consentement de celui-ci emporte renonciation, dans son chef, à l'action en réduction à l'égard des libéralités visées par le pacte. Il en est fait mention dans le pacte.

§ 8. Het opdagen, na de overeenkomst, van nieuwe vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, die uit eigen hoofde tot de nalatenschap zouden geroepen zijn, heeft geen invloed op de geldigheid van de overeenkomst, maar deze blijft zonder uitwerking ten hunnen opzichte.

Ten opzichte van de erfgenamen bedoeld in het vorige lid, worden de schenkingen bedoeld in de overeenkomst, wat betreft de inkorting en de inbreng, vermoed gezamenlijk te zijn gedaan aan het geheel van de vermoedelijke erfgenamen in rechte nederdalende lijn, partijen bij de overeenkomst.

Hetzelfde geldt voor de langstlevende echtgenoot die, terwijl hij de hoedanigheid van echtgenoot had op het ogenblik van de ondertekening van de overeenkomst, hierin niet is tussengekomen teneinde hierin toe te stemmen.

De langstlevende echtgenoot die deze hoedanigheid na de ondertekening van de overeenkomst heeft verkregen, kan de inkorting niet vragen van de erin begrepen schenkingen.

§ 9. De waardering van de voordelen en de schenkingen begrepen in de overeenkomst is definitief. De aldus toegestane verdeling kan bovendien niet worden vernietigd voor benadeling.

§ 10. De artikelen 1100/2 tot 1100/6 zijn van toepassing op de overeenkomst bedoeld in dit artikel.”

#### Art. 65

In artikel 1130 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wet van 22 april 2003, wordt het tweede lid opgeheven.

#### Art. 66

In artikel 1388 van hetzelfde Wetboek, gewijzigd bij de wetten van 14 juli 1976 en 22 april 2003, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1° in het tweede lid worden de woorden “of het recht op huur” ingevoegd tussen de woorden “recht van vruchtgebruik” en de woorden “ontnemen van”;

2° het artikel wordt aangevuld met een lid, luidende:

“De artikelen 1100/2 tot 1100/6 zijn van toepassing op de overeenkomst bedoeld in het vorige lid.”

§ 8. La survenance, postérieurement au pacte, de nouveaux héritiers présomptifs en ligne directe descendante qui seraient appelés à la succession de leur propre chef est sans incidence sur la validité du pacte, mais celui-ci demeure sans effet à leur égard.

À l'égard des héritiers visés à l'alinéa précédent, les donations visées dans le pacte sont, pour les besoins de la réduction et du rapport, présumées consenties conjointement à l'ensemble des héritiers présomptifs en ligne directe descendante parties au pacte.

Il en est le même pour le conjoint survivant qui, ayant la qualité de conjoint au moment de la signature du pacte, n'y est pas intervenu pour y consentir.

Le conjoint survivant ayant acquis cette qualité postérieurement à la signature du pacte ne peut demander la réduction des donations comprises dans celui-ci.

§ 9. L'évaluation des avantages et donations compris dans le pacte est définitive. Le partage ainsi consenti ne peut, en outre, être rescindé pour lésion.

§ 10. Les articles 1100/2 à 1100/6 sont applicables au pacte visé au présent article.”

#### Art. 65

À l'article 1130 du même Code, modifié par la loi du 22 avril 2003, l'alinéa 2 est abrogé.

#### Art. 66

À l'article 1388 du même Code, modifié par les lois du 14 juillet 1976 et du 22 avril 2003, les modifications suivantes sont apportées:

1° dans l'alinéa 2, les mots “ou du droit au bail” sont insérés entre les mots “du droit d'usufruit” et les mots “portant sur l'immeuble”;

2° l'article est complété par un alinéa rédigé comme suit:

“Les articles 1100/2 à 1100/6 sont applicables à la convention visée à l'alinéa précédent.”

**Art. 67**

In artikel 1477 van hetzelfde Wetboek, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 10 december 2012, wordt paragraaf 6 opgeheven.

**Afdeling 4***Overgangsbepaling***Art. 68**

De bepalingen van dit hoofdstuk zijn van toepassing op de nalatenschappen die zijn opengevallen vanaf de inwerkingtreding van deze wet.

De bepalingen van dit hoofdstuk zijn van toepassing op de nalatenschappen bedoeld in het eerste lid, zo ook ten opzichte van de giften gedaan door de erflater voorafgaandelijk aan de inwerkingtreding van deze wet.

De materiële en formele geldigheid van giften, erfovereenkomsten of verklaringen die zijn gedaan voorafgaandelijk aan de inwerkingtreding van deze wet bij toepassing van de dan geldende regels, worden onverlet gelaten door deze wet. Hetzelfde geldt voor de kwalificatie van een schenking die is gedaan voorafgaandelijk aan de inwerkingtreding van deze wet, als een schenking op voorschot van erfdeel, of als een schenking bij vooruitmaking en buiten erfdeel of met vrijstelling van inbreng.

**HOOFDSTUK 3****Wijziging van het Gerechtelijk Wetboek****Art. 69**

In artikel 1246 van het Gerechtelijk Wetboek, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 25 april 2014, worden de woorden “1100/2, § 2, eerste lid,” ingevoegd tussen de woorden “905,” en de woorden “1397/1,”.

**Art. 67**

À l'article 1477 du même Code, modifié en dernier lieu par la loi du 10 décembre 2012, le paragraphe 6 est abrogé.

**Section 4***Disposition transitoire***Art. 68**

Les dispositions du présent chapitre sont applicables aux successions ouvertes à compter de l'entrée en vigueur de la présente loi.

Les dispositions du présent chapitre s'appliquent aux successions visées à l'alinéa 1<sup>er</sup> y compris à l'égard des libéralités qui auraient été consenties par le défunt antérieurement à l'entrée en vigueur de la présente loi.

La validité quant au fond et à la forme des libéralités, pactes successoraux ou déclarations qui ont été réalisés avant l'entrée en vigueur de la présente loi en application des règles qui étaient alors applicables, n'est pas affectée par la présente loi. Il en est de même pour la qualification, en tant que donation à titre d'avance d'hoirie ou donation à titre de préciput et hors part ou avec dispense de rapport, d'une donation qui a été réalisée avant l'entrée en vigueur de la présente loi.

**CHAPITRE 3****Modification du Code judiciaire****Art. 69**

À l'article 1246 du Code judiciaire, modifié en dernier lieu par la loi du 25 avril 2014, les mots “1100/2, § 2, alinéa 1<sup>er</sup>,” sont insérés entre les mots “905,” et les mots “1397/1,”.

## HOOFDSTUK 4

**Wijziging van de wet van 4 april 2014  
betreffende de verzekeringen**

## Art. 70

In artikel 188 van de wet van 4 april 2014 betreffende de verzekeringen worden de woorden “en, voor zover de verzekeringnemer dit uitdrukkelijk heeft bedongen, aan de inbreng.” vervangen door de woorden “en, behoudens zekere vrijstelling van inbreng uitgaande van de verzekeringnemer, aan de inbreng.”.

## Art. 71

Artikel 70 is enkel van toepassing op overeenkomsten gesloten na de inwerkingtreding van deze wet.

## HOOFDSTUK 5

**Wijziging van de wet van 13 januari 1977  
houdende goedkeuring van de Overeenkomst  
inzake de vaststelling van een stelsel van  
registratie van testamenten, opgemaakt te  
Bazel op 16 mei 1972, en tot invoering van een  
centraal huwelijksovereenkomstenregister**

## Art. 72

Artikel 4, § 1, van de wet van 13 januari 1977 houdende goedkeuring van de Overeenkomst inzake de vaststelling van een stelsel van registratie van testamenten, opgemaakt te Bazel op 16 mei 1972, en tot invoering van een centraal huwelijksovereenkomstenregister, gewijzigd bij de wet van 6 mei 2009, wordt aangevuld met de bepaling onder 3° luidende:

“3° tot de erfovereenkomsten.”.

## HOOFDSTUK 6

**Hercodificatie**

## Art. 73

De Koning kan, in de vorm van een of meerdere Boeken van een Burgerlijk Wetboek, de bepalingen van Boek I en Boek III van het Burgerlijk Wetboek, met inbegrip van diegenen gewijzigd en ingevoegd door deze wet, codificeren, evenals de bepalingen die hieraan uitdrukkelijk of stilzwijgend wijzigingen aanbrengen tot aan het tijdstip van de codificatie.

## CHAPITRE 4

**Modification de la loi du 4 avril  
2014 relative aux assurances**

## Art. 70

À l'article 188 de la loi du 4 avril 2014 relative aux assurances, les mots “et, pour autant que le preneur d'assurance l'a spécifié expressément, à rapport.” sont remplacés par les mots “et, sauf dispense de rapport certaine émanant du preneur d'assurance, à rapport.”.

## Art. 71

L'article 70 n'est applicable qu'aux contrats conclus après l'entrée en vigueur de la présente loi.

## CHAPITRE 5

**Modification de la loi du 13 janvier 1977  
portant approbation de la Convention  
relative à l'établissement d'un système  
d'inscription des testaments, faite à Bâle  
le 16 mai 1972, et portant introduction d'un  
registre central des contrats de mariage**

## Art. 72

L'article 4, § 1<sup>er</sup>, de la loi du 13 janvier 1977 portant approbation de la Convention relative à l'établissement d'un système d'inscription des testaments, faite à Bâle le 16 mai 1972, et portant introduction d'un registre central des contrats de mariage, modifié par la loi du 6 mai 2009, est complété par le 3° rédigé comme suit:

“3° aux pactes successoraux.”.

## CHAPITRE 6

**Recodification**

## Art. 73

Le Roi peut codifier sous la forme d'un ou plusieurs Livres d'un Code civil les dispositions du Livre I et du Livre III du Code civil, en ce compris celles modifiées et insérées par la présente loi, ainsi que les dispositions qui y auraient, jusqu'au moment de la coordination, expressément ou implicitement apporté des modifications.

Daartoe kan Hij:

1° de volgorde en de nummering van de te codificeren bepalingen veranderen en in het algemeen de teksten naar de vorm wijzigen;

2° de verwijzingen die voorkomen in de te codificeren bepalingen, met de nieuwe nummering overeenbrengen;

3° zonder afbreuk te doen aan de beginselen die in de te codificeren bepalingen vervat zijn, de redactie ervan wijzigen om ze onderling te doen overeenstemmen en eenheid in de terminologie te brengen.

De codificatie vervangt de bepalingen bedoeld in het eerste lid en treedt in werking op de dag van de bekrachtiging ervan bij de wet.

## HOOFDSTUK 7

### Inwerkingtreding

Art. 74

Deze wet treedt in werking op de eerste dag van de twaalfde maand na die waarin ze is bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad*.

Brussel, 23 december 2016

Carina VAN CAUTER (Open Vld)  
Sonja BECQ (CD&V)  
Philippe GOFFIN (MR)  
Sarah SMEYERS (N-VA)  
Egbert LACHAERT (Open Vld)  
Raf TERWINGEN (CD&V)  
Gautier CALOMNE (MR)  
Sophie DE WIT (N-VA)

À cette fin, Il peut:

1° modifier l'ordre, la numérotation et, en général, la présentation des dispositions à codifier;

2° modifier les références qui seraient contenues dans les dispositions à codifier en vue de les mettre en concordance avec la numérotation nouvelle;

3° modifier la rédaction des dispositions à codifier en vue d'assurer leur concordance et d'en unifier la terminologie sans qu'il puisse être porté atteinte aux principes inscrits dans ces dispositions.

La codification remplacera les dispositions visées à l'alinéa 1<sup>er</sup> et entrera en vigueur à la date de sa confirmation par la loi.

## CHAPITRE 7

### Entrée en vigueur

Art. 74

La présente loi entre en vigueur le premier jour du douzième mois qui suit celui de sa publication au *Moniteur belge*.

Bruxelles, le 23 décembre 2016